

**KARAGÖZ OYUNLARINDAKİ MUHAVERE
BÖLÜMÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Medine DEMİR

Doktora Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Türk Halk Bilimi (Folklor) Bilim Dalı

Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN

2023

Her Hakkı Saklıdır.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK HALK BİLİMİ (FOLKLOR) BİLİM DALI

Medine DEMİR
ORCID ID: 0000-0001-7358-9651

KARAGÖZ OYUNLARINDAKİ MUHAVERE
BÖLÜMÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN

ERZURUM- 2023

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Turkish Research

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum **"KARAGÖZ OYUNLARINDAKİ MUHAVERE BÖLÜMÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME"** adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [*Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.*] **basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.**

İSTİSNAİ DURUMLAR*

Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve ..... sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre tezde yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve ..... sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar)

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve ..... sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

03.08.2023

Medine DEMİR
Aslı Islak İmzalıdır

* İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN danışmanlığında Medine DEMİR tarafından hazırlanan “Karagöz Oyunlarındaki Muhavere Bölümü Üzerine Bir İnceleme” başlıklı bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı (Folklor) Bilim Dalı Doktora tezi olarak kabul edilmiştir. 3.08.2023

Kabul /~~Ret~~- İmza

Jüri Başkanı (Ad-Soyad-Unvan)	Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi (Ad-Soyad-Unvan)	Prof. Dr. Gülhan ATNUR <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi (Ad-Soyad-Unvan)	Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi (Ad-Soyad-Unvan)	Doç. Dr. Onur AYKAÇ <i>Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi</i>	Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi (Ad-Soyad-Unvan)	Dr. Öğr. Üyesi Zehra KIMIŞOĞLU <i>Kafkas Üniversitesi</i>	Aslı Islak İmzalıdır

Bu tezin *Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği*'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM
Enstitü Müdürü
Aslı Islak İmzalıdır

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
ÖN SÖZ.....	VIII

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI, YÖNTEMİ.....	1
II. LİTERATÜR ÖZETİ	5
A. Metin Neşirleri	5
B. Araştırma Eserleri.....	12
1. Kitaplar	12
2. Makaleler ve Bildiriler.....	18
3. Tez Çalışmaları.....	19
III. HAYAL OYUNU KARAGÖZ: KÖKENİ, TARİHSEL SEYRİ VE GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU	25
IV. KARAGÖZ OYUNUNUN BÖLÜMLERİ	29
A. Mukaddime (Giriş, Başlangıç, Öndeyiş, Prolog)	30
B. Fasıllar (Oyun, Asıl Oyun, Oyunun Kişileri)	30
C. Muhavere (Söyleşme, Söyleşi, Diyalog, Karşılıklı Konuşma).....	30
D. Hitam (Bitiş, Son Deyiş, Epilog).....	31
V. KARAGÖZ OYUNUNDA TIPLER.....	31
A. Eksen Kişiler (Karagöz ve Hacivat)	32
I. Karagöz	32
II. Hacivat	33
III. Eksen Kişilerin Dışındaki Oyun Kişileri	34
a. Çelebi	34
b. Tiryaki.....	34
c. Beberuhi	34
d. Tuzsuz Deli Bekir, Efe, Külhanbeyi, Matiz, Sarhoş.....	35
e. Zenneler	36
f. Anadolu ve Rumeli Kişileri.....	36

g. Zimmî Tipler.....	37
----------------------	----

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELENEN MUHAVERELERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

1.1. MUHAVERELERDE KONU	43
1.1.1. Ekonominin Durumu ve İşsizlik.....	44
1.1.2. Eğlence	45
1.1.3. Toplumsal Normlar.....	45
1.1.4. Sosyal İlişkiler	46
1.1.5. Okumanın Önemi	47
1.1.6. Teknoloji.....	47
1.1.7. Sağlıklı Beslenmenin Gerekliği	47
1.1.8. Temizliğin Önemi.....	48
1.1.9. Çevre (Doğa) Bilinci	49
1.1.10. Doğal Afetler ile ilgili Konular	49
1.1.11. Bir Konudan Bağımsız Muhavereler.....	49
1.2. MUHAVERELERDE TİPLER	50
1.2.1. Karagöz.....	51
1.2.2. Hacivat.....	55
1.2.3. Zenneler	58
1.3. MUHAVERELERDE MİZAH	63
1.3.1. Muhaverelerde Mizahi Unsurlar.....	63
1.3.1.1. Mizah Kuramları.....	63
1.3.1.2. Muhaverelerdeki Mizahi Dil	68
1.4. İNCELENEN MUHAVERELERİN ÖZETLERİ.....	83
1.4.1. Bir Karagöz Oyun Formu İçerisinde Yer Alan Muhaverelerin Özetleri.....	83
1.4.2. Müstakil Muhavere Özetleri.....	114

İKİNCİ BÖLÜM

MUHAVERELERDE HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

2.1. BİR KARAGÖZ OYUN FORMU İÇERİSİNDE YER ALAN MUHAVERELERDE HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI.....	139
--	------------

2.1.1. Barınak- Konut (Halk Mimarisi).....	139
2.1.2. Ev Eşyası: Türleri, Yapımı, Kullanımı.....	141
2.1.3. Taşıtlar, Taşıma Teknikleri	141
2.1.4. Beslenme	142
2.1.5. Ölçme, Tartma Hesaplama, Para Birimleri; Zaman ve Mesafe Kavramları ...	146
2.1.6. Giyim Kuşam, Süs.....	146
2.1.7. Gelenekler, Görenekler	148
2.1.8. Geçiş Dönemleri.....	150
2.1.8.1. Doğum- Çocuk	150
2.1.8.2. Düğün	151
2.1.8.3. Ölüm	152
2.1.9. Bayramlar	154
2.1.10. Kalıp Sözler.....	155
2.1.11. Dernekler, Kuruluşlar; Dayanışma, Yardımlaşma- Komşuluk	158
2.1.12. Dinsel- Büyüsel İçerikli İnanışlar-İşlemler: Rüyalarda ve Rüya Yorumu.....	159
2.1.13. Halk Edebiyatı.....	163
2.1.13.1. Atasözleri- Deyimler	163
2.1.13.2. Tekerlemeler.....	166
2.1.13.3. Bilmeceler.....	167
2.1.12.4. Alkışlar-Kargışlar (Dualar, Beddualar)	168
2.1.12.4.1. Dualar- Dilekler	168
2.1.12.4.1. Beddualar	169
2.1.12.5. Mâniler	170
2.1.12.6. Beyitler, Şiirler, Şarkılar.....	171
2.1.13. Halk Eğlenceleri	174
2.1.14. Adlar.....	176
2.1.14.1. İnsan Adları-Lakaplar-Takma Adlar	176
2.1.14.2. Semt- Mekân Adları	177
2.1.15. Diğer Unsurlar.....	179
2.1.15.1. Kahve ve Kahvehane Kültürü.....	179
2.1.15.2. Ekonominin Durumu ve Meslekler	181
2.2. MÜSTAKİL MUHAVERELERDE HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI.....	185

2.2.1. Barınak- Konut (Halk Mimarisi).....	185
2.2.2. Ev Eşyası: Türleri, Yapımı, Kullanımı.....	186
2.2.3. Taşıtlar, Taşıma Teknikleri	186
2.2.4. Beslenme	187
2.2.5. Giyim Kuşam, Süs.....	190
2.2.6. Gelenekler, Görenekler	190
2.2.7. Geçiş Dönemleri.....	191
2.2.7.1. Doğum- Çocuk	192
2.2.7.2. Ölüm	193
2.2.8. Bayramlar	193
2.2.9. Kalıp Sözler.....	194
2.2.10. Dernekler, Kuruluşlar; Dayanışma ve Yardımlaşma	197
2.2.10.1. Komşuluk	197
2.2.11. Dinsel- Büyüsel İçerikli İnanışlar- İşlemler: Rüyalar ve Rüya Yorumu.....	198
2.2.12. Halk Edebiyatı.....	199
2.2.12.1. Masallar	199
2.2.12.2. Mâniler	201
2.2.12.3. Beyitler, Şiirler	204
2.2.12.4. Tekerlemeler.....	206
2.2.12.5. Atasözleri.....	207
2.2.12.6. Deyimler	207
2.2.12.7. Dualar, Dilekler	210
2.2.12.8. Bilmeceler.....	211
2.2.13. Halk Eğlenceleri.....	212
2.2.14. Adlar.....	212
2.2.14.1. İnsan Adları- Lakaplar.....	212
2.2.14.2. Şehir Adları	213
2.2.14.3. Semt, Cadde, Sokak Adları	213
2.2.15. Diğer Unsurlar.....	213
2.2.15.1. Ekonominin Durumu ve Meslekler	213

SONUÇ	215
KAYNAKLAR	223
EKLER	241
SÖZLÜK	272
ÖZGEÇMİŞ	278

ÖZET

DOKTORA TEZİ

KARAGÖZ OYUNLARINDAKİ MUHAVERE BÖLÜMÜ ÜZERİNE BİR
İNCELEME

Medine DEMİR

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN

2023, Sayfa: 278+IX

Jüri: Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN
Prof. Dr. Gülhan ATNUR
Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR
Doç. Dr. Onur AYKAÇ
Dr. Öğr. Üyesi. Zehra KIMIŞOĞLU

Bu tezin konusu, dört bölümden oluşan klasik bir karagöz oyununun ikinci bölümü olarak değerlendirilip seyircinin oyun ve kişiler hakkında ön bilgi sahibi olmasını sağlayan muhavere bölümüdür. Geçmişten günümüze gelinceye kadar karagöz oyunları ile ilgili pek çok araştırma yapılmış ve bu araştırmalar vasıtasıyla oyunlar çeşitli açılardan incelenmiştir. Bu oyunlarla ilgili çok sayıda eser olmasına rağmen oyunların yalnızca muhavere bölümünü ele alan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Çalışma, literatüre muhaverelerle ilgili akademik boyutta özgün bilgiler ekleme ihtiyacından doğmuştur. Bu bağlamda geniş bir literatür taraması ile pek çok oyun metnine ulaşılmıştır. Elde edilen verilerin incelenmesi sonucunda muhaverelerin karagöz oyun formunda yer alan bir bölümü ifade etmesiyle birlikte oyun formu dışında müstakil formda da var olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen muhavere metinlerinden çalışmanın örneklem grubunu oluşturacak yüz metin detaylı olarak incelenmiştir. Bu metinlerden altmış bir karagöz oyun formu içerisinde yer alan muhaverelerden, kırkı ise müstakil muhaverelerden oluşmaktadır. Aynı zamanda festivaller takip edilerek karagöz sanatçıları ile yapılandırılmamış ve yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu sayede günümüzdeki karagöz oyunlarında yer alan muhaverelerin durumu, geçmişten günümüze gelen süreçteki değişimi ve dönüşümü hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Her iki muhavere formunun da birbirine benzeyen yönlerinin olmasının yanında birbirinden ayrılan yönlerinin de olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gölge oyunu, Karagöz, Hacivat, Muhavere.

ABSTRACT**Ph. D. DISSERTATION****AN EXAMINATION ON THE MUHAVERE CHAPTER OF KARAGOZ
GAMES****Medine DEMİR****Advisor: Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN****2023, Page: 278+IX****Jury: Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN
Prof. Dr. Gülhan ATNUR
Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR
Assoc. Prof. Dr. Onur AYKAÇ
Assist. Prof. Dr. Zehra KIMIŞOĞLU**

The subject of this thesis is related to the conversation section, which is considered as the second part of a classical karagoz play consisting of four parts, which allows the audience to have preliminary information about the game and its people. From the past to the present, many researches have been conducted on karagoz plays and through these researches, the plays have been analyzed from various angles. Although there are many works on these plays, the number of studies dealing only with the muhavere part of the plays is quite limited. The study was born out of the need to add original information to the literature on muhaveres in an academic dimension. In this context, many play texts have been reached through a wide literature review. As a result of the analysis of the data obtained, it has been determined that the muhaveres express a section in the karagöz play form, but also exist in detached form outside the play form. Among the identified muhavere texts, one hundred texts that will constitute the sample group of the study were analyzed under various headings. Sixty of these texts consist of muhavere within a karagöz play form and forty of them consist of independent muhavere. At the same time, festivals were followed and unstructured and semi-structured interviews were conducted with karagöz artists. In this way, information has been obtained about the status of the muhaveres in today's karagöz plays, their change and transformation from the past to the present. It has been concluded that both forms of muhavere have similarities as well as differences from each other.

Key Words: Shadow Play, Karagoz, Hacivat, Muhavere.

ÖN SÖZ

Şimdiye kadar karagöz oyunları ile ilgili pek çok söz söylendi. Aslında yalnızca bu açıdan bakmak bile konunun ne kadar önemli olduğunu anlatabilmek için yeterlidir. Bu çalışma karagöz oyunlarının muhavere bölümünün günümüze kadar akademik boyutta ele alınmamasının etkisiyle, konu hakkındaki düşüncelerimizi ifade edebilme ihtiyacından doğmuştur. Çalışmanın giriş bölümünde bu çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Giriş bölümünde yer alan “Literatür Özeti” başlığı; “Metin Neşirleri”, “Kitaplar”, “Makaleler”, “Bildiriler”, “Tez Çalışmaları” şeklinde alt başlıklarla açıklanmıştır. Her bir başlıkta muhaverelele birebir ilgili olan yayınların incelenmesine özen gösterilmiştir. “Tez Çalışmaları” başlığında Halk Bilimi (Folklor) ve Halk Edebiyatı Bilim Dallarında yapılan yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları değerlendirilmiştir. Bu çalışmalarda muhaverelelerin yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde aynı zamanda karagöz oyunlarının geçmişten günümüze geçirdiği süreç değerlendirilirken oyunun bölümleri ve kişileri ile ilgili bilgilere de yer verilmiştir.

İki bölümde incelenen çalışmanın ilk bölümünde yer alan “İncelenen Muhaverelerin Genel Özellikleri” başlığı altında muhaverelele ilgili genel bilgi verilmiş ardından incelenen örneklem grubundaki yüz metinden yola çıkılarak hem bir oyun formunda yer alan hem de müstakil muhaverelelerin konuları, tipleri ve bu muhaverelelerde yer alan mizahi unsurlar tespit edilmiştir. Çalışmada incelenen muhaverelelerin özetlerine, “Bir Karagöz Oyun Formunda Yer Alan Muhaverelerin Özetleri” ile “Müstakil Muhaverelerin Özetleri” şeklinde iki başlık altında yer verilmiştir.

İkinci bölümde incelenen muhaverelelerdeki halk kültürü unsurlarının varlığı sorgulanmıştır. Bu muhaverelelerde halk kültürü unsurlarının ne şekilde yer aldığı belirlenmiş ve Sedat Veyis Örnek’in halk bilimi kadrolarına göre tasniflenmiştir. Örnek’in halk bilim kadrolarında yer almayan halk kültürü unsurları “Diğer Unsurlar” başlığı altında değerlendirilmiştir. Aynı zamanda bu unsurlara dair örneklerin yer alması sağlanmıştır.

Sonuç bölümünde metinler ile ilgili incelemelerden elde edilen verilere yer verilmiştir. Muhaverelelerde bir değişim ve dönüşümün yaşanıp yaşanmadığı hakkında bilgiler mevcuttur.

Ekler kısmında ise geçmişten günümüze ulaşılabilen tüm muhavere metinleri ile çeşitlemeleri bir tablo üzerinde gösterilmiştir. Aynı zamanda sözlüğe de yer verilmiştir.

Bu çalışma hayatımın bir süresinin en yakın şahididir. Uzun yılların ve emeğin ürünüdür. Umulur ki bir kapı açsın umulur ki yeni çalışmalara vesile olsun. Bu vesileyle beni bu çalışmayla buluşturan, yol gösteren, varlığını hep yanımda hissettirerek bana güç veren saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Dilaver Düzgün'e, değerli görüş ve önerileriyle çalışmamıza katkıda bulunan değerli jüri üyeleri Prof. Dr. Gülhan Atnur'a, Prof. Dr. Hüseyin Baydemir'e, Doç. Dr. Onur Aykaç'a ve Dr. Öğr. Üyesi Zehra Kımışoğlu'na şükranlarımı sunarım. Yüksek lisans ve doktora ders döneminde kendisinden ders alma şansını elde ettiğim değerli hocam Prof. Dr. Ahmet Özgür Güvenç'e çok teşekkür ederim. Varlıklarıyla yol gösteren kıymetli hocalarım Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na ve Prof. Dr. Nesrin Feyzioğlu'na teşekkürü bir borç bilirim. Otoetnografi buluşmalarıyla kendimle karşılaşmanın başka bir yolu olduğunu da gösteren kıymetli hocam Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz'e sonsuz teşekkürler. Bir arada çalışmanın güzelliğini gördüğüm, engin bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim değerli hocam Doç. Dr. Sedat Bahadır'a çok teşekkür ederim. İlkokul dönemimden başlayarak bugünlere gelinceye kadarki sürede gerek varlıkları gerek öğretileri gerekse hayatımdaki rolleriyle bu çalışmaya kendilerinden iz bırakan tüm hocalarıma minnettarım. Bu çalışmaya başladığımda hayatıma onca güzel insanın gireceğinden habersizdim. Karagöz sevdasına yıllarını vermiş geleneği gelecek kuşaklara en güzel şekliyle taşıyan, bilgi ve birikimini cömertçe paylaşmaktan çekinmeyen kimisiyle bir kimisiyle birden daha çok kez görüşme şansını bulduğum çok değerli karagöz sanatçılarına ve Dr. Nazlı Miraç Ümit'e çok teşekkür ederim. Dostlarım Muhsine Gül Uğur'a, Naile Bulutgöçer'e, Gülbeyaz Göztaş'a, Mehmet Medeni Doğan'a ve Sevdâ Yılmaz'a sonsuz teşekkürler. Annem ve babam hayat yolculuğumda sonsuz fedakarlıkları, her daim sevgi dolu kalpleri ile yoluma ışık oldular. Onlar için kelimelerim yetersiz. Varlıklarına şükran doluyum. Zorlandığım her an teşvik eden, bu çalışmada mutlu sona ulaşmamın önemli destekçilerinden eşime yürekten teşekkürler. Gülce... Tökezlediğimde yeniden başlayabildiysem senden aldığım ilham sayesinde. Belki de farkında olmadan onca güzelliğe vesile oldun. Varlığına şükür ve minnetle...

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI, YÖNTEMİ

Karagöz oyunları ile ilgili pek çok çalışma yapılmış olmasına rağmen oyunun muhavere bölümü ile ilgili müstakil bir çalışmanın sınırlı sayıda olması ve bu çalışmaların da incelemeden öte metin tespiti esas alınarak hazırlanması bu çalışmanın ortaya çıkmasının asıl nedenini oluşturur. Bu düşünceyle birlikte çalışmada aydınlatılması amaçlanan konuların varlığı da bu çalışmanın oluşmasına vesile olmuştur. Çalışmada aydınlatılması amaçlanan konuların başında tespit edilen muhavere metinleriyle ilgili bir tasnif yaparak muhaverelerin yüzyıllar içerisindeki değişim ve dönüşümünün ne şekilde olduğunun anlaşılması vardır. Karagöz ile Hacivat arasında geçen diyaloglardan hangilerinin muhavere kategorisinde değerlendirilebileceğini tespit etmek ve böylelikle muhaverelerin özelliklerini belirlemek de çalışmanın amaçları arasındadır. Muhaverelerdeki dil ve mizah ilişkisinin ne şekilde olduğunun anlaşılması çalışmadaki amaçlardan bir diğeridir. Muhaverelerde halk kültürü unsurlarının varlığını inceleyip böylece sanatçıların muhavereleri oluştururken yararlandığı kaynakları ortaya çıkarmak çalışmanın amaçları arasında değerlendirilebilecek konulardandır.

Başlangıcından günümüze kadar yazılı ve sözlü ortamdan tespit edilip ulaşılabilen muhavere metinleri biçim olarak başlıca iki ana özelliğe sahiptir. Bunlardan biri karagöz oyun formunda yer alan dört ana bölümden biri olarak muhavere bir diğeri ise karagöz oyun formunda olmayıp muhavere özelliği gösteren metinlerdir. Çalışma bu iki formdaki muhavereleri kapsamaktadır.

Bunların dışında karagöz oyun formunda olmayıp Hacivat-Karagöz diyaloglarına yer veren eserler de vardır. Bu eserler masal, hikâye, karikatür vb. formdadır. Bunlar ayrı bir kategoride değerlendirilecek özelliklerde olduğu için bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

İnternet ortamında (Youtube, Facebook ve çeşitli video siteleri) bol miktarda Karagöz materyaline yer verilmektedir. Bunlar oyun gösterimleri, karagöz sanatçılarıyla yapılan söyleşiler, çeşitli seviyeler için hazırlanmış sözlü ya da yazılı ders sunumları vb. olarak yer alır. İnternet ortamındaki bütün bu görsel ve işitsel materyalin tamamına yakını görülmüş ancak tez çalışmasında incelemeye alınan metinler arasına dâhil edilmemiştir.

Araştırma iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada metinlerin tespitine yönelik kapsamlı bir araştırma yürütülmüştür. Bu amaçla çalışmada kullanılacak muhavere metinlerini belirlemek üzere başvuru kaynakları şunlardır:

A. El yazması eserler

B. Basılı eserlerde yer alan muhavereler

1. Türkçe dışındaki dillerde yayımlanan eserler
2. Arap Harfli Oyun Mecmuaları
3. Latin Harfli Kitaplar
4. Latin Harfli Dergiler
5. Yayımlanmış Araştırma Eserleri ve Tez Çalışmaları

C. Sesli ve/veya Görüntülü Kayıtlar

1. Önceki Dönemlere Ait Ses Kayıtları
2. Alan Araştırmalarında Elde Edilen Sesli ve Görüntülü Kayıtlar:
  - a. Festivallerde tarafımızca elde edilen görüntülerin deşifreleri
  - b. Sanatçılar ile birebir görüşme sonucu ulaşılan metinler
  - c. Sanatçıların elinde bulunan daha önceki kayıtları içeren materyal

D. İnternet Ortamındaki Muhavereler

Yukarıda başlıklar halinde gösterilen kaynaklara ulaşabilmek için literatür çalışması yapılırken İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Milli Kütüphane, Refik Ahmet Sevensil Tiyatro Kütüphanesi, Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi ve Akbank Sanat Kütüphanesi'ne bizzat gidilerek çalışma yapılmış diğer üniversitelerin pek çoğundan Kütüphanelerarası İşbirliği Hizmeti (ILL- Interlibrary Loan) aracılığıyla eserler temin edilmiş aynı zamanda veri tabanları taranmıştır. Ulaşılan muhavere metinlerinden pek çoğu İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda yer almaktadır. Karagözcü Kâzım, Ahmet Süleyman, Sefer Mehmet, Hayali Memduh, Hayali Küçük Ali gibi karagöz sanatçılarına ait eserler bu kütüphanede bulunmaktadır. Günümüzde karagöz oyunları ile ilgili yazılan kitaplar da çalışmamıza kaynaklık etmiştir.

Refik Ahmet Sevensil Tiyatro Kütüphanesi'ndeki dijital oyun bilgi sistemi ile 1949 yılından itibaren Devlet Tiyatroları'nda sahnelenen oyunların tümü hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Ankara'da bulunan bu kütüphaneye gidilerek Devlet Tiyatroları'nda

sahnelenen Geleneksel Türk Tiyatrosu ile ilgili oyunlar seyredilmiştir. Cengiz Özek'in yeni bir sahne düzeni ile icra ettiği Sihirli Lamba isimli karagöz oyunu Trabzon Devlet Tiyatrosu'nda izlenmekle birlikte bu kütüphanenin arşivinde de izlenmiştir. Fakat oyunlarla ilgili kayıt almak yasak olduğu için izlenen oyunların deşifresi yapılamamıştır.

Sesli ve görüntülü kaynaklara ulaşabilmek için Karagöz oyunlarıyla ilgili festivaller (19. Uluslararası İstanbul Kukla Festivali: 15-30 Ekim 2016, 20. Uluslararası İstanbul Kukla Festivali: 13-29 Ekim 2017, 17. Uluslararası Bursa Karagöz Kukla ve Gölge Oyunları Festivali: 20-25 Kasım 2017, Mersin Karagöz Festivali: 19-25 Mart 2018) ve Hâdi Poyrazoğlu Kukla ve Karagöz Festivali (21-27 Mart 2022) takip edilerek sanatçıların karagöz gösterimleri seyredilmiştir. Dünyayı etkisi altına alan Koronavirüs salgını ve beraberinde yaşanan pandemi süreci, tüm alanları olduğu gibi karagöz festivallerinin düzenlenme alanlarını da etkilemiş festivaller online yapılmak zorunda kalmıştır. Dünya Kukla Günü Festivali online yapılan festivallerden biridir. Bu festivaller de takip edilen festivaller arasındadır. Bunun yanı sıra karagöz sanatçılarından kimisi ile yüz yüze görüşülmüş, yüz yüze görüşme imkânı bulunamayan karagöz sanatçıları ile de mail aracılığıyla irtibat kurularak hazırlanan sorular üzerinden sanatçıların karagöz oyunları ve muhavereler hakkındaki düşüncelerine başvurulmuştur. Sanatçılarla görüşmelerimiz sonucu kimisi kendilerine ait oyun metinlerini paylaşmıştır. Bütün bu araştırmalar sonunda 389 farklı oyun metnine ve bunların farklı varyantlarına ulaşılmıştır. Ulaşılan muhavere metinleri çalışmanın ekler bölümünde "Muhaverenin Adı", "Muhaverenin Yer Aldığı Oyunun Adı", "Muhaverenin Yer Aldığı Oyunun Künye Bilgisi" ve "Çeşitlemeler" başlıkları ile bir tabloda gösterilmiştir. Muhaverenin herhangi bir ismi yoksa tarafımızca verilen isimler köşeli parantez içerisine alınmıştır. Muhaverelerden bir oyun formu içerisinde yer almayanlar tabloda "Müstakil Muhavere Metni" adıyla belirtilmiştir. Tabloda yer alan oyun metinleri alfabetik sıralamaya göre sıralanmıştır.

389 muhavere metni hem bir oyun formunda yer alan muhavere metinlerinden, hem de bir oyun formunda yer almayıp muhavere özelliği gösteren metinlerden oluşmaktadır. Bu nedenle muhavere metinleri "Karagöz Oyun Formu İçerisinde Yer Alan Muhavereler" ve "Müstakil Muhavereler" olarak iki başlık halinde incelenmiştir. İki gruba örnek olmak üzere metinlerden, ilk grupta 60 ikinci grupta ise 40 muhavere metni incelenmiştir.

İncelemeye dâhil edilip bir oyun formunda yer alan ilk gruptaki muhavereler için alfabetik sıralamaya göre: “*Açlık, Bilmece, Cep Telefonlu Söyleşi, Çamaşır İpi, [Deli], Dolma, [Dondurmacı], [Dostluk], Dükkân, [Emeklilik], Fener Eğlencesi, Gazeteci, [Görücü], [İyilik], Hamam, Hastalık, [Helva], İftar, [İftira], İlâç, İmtihan, [İnternet Kafe], İşletmecilik, Nezaket, Kahve Kutusu, Karagöz Bilgisayar Öğreniyor, [Karagöz Film Şirketinde], [Hastalık Sağaltma], [Kavun], Kedi Dondu, [Kızılay], [Komşu], Lâkırdı, Manici, Masana, Misafirlik, Musiki, [Obez Karagöz], Orta Direk, Oyuncu, Öyle Denmez, [Özür Dileme], Panayır, [Piknik], Sahte Hasta, Sebze Sülalesi, [Minibüs Şoförlüğü], [Sihirli Fare], Sinema, [Şiddet], [Tayyare Bayramı], [Tekerleme], [Televizyon], [Tencere], Tokat, Trafik, [Tura], Turşu, Uçmak ve [Yeni Dünya]* isimli muhavereler yer alırken, ikinci gruptaki müstakil muhavereler için de aynı şekilde alfabetik sıralamaya göre: “*Arka-daş, Bakkalcılık, Balon, Bayramlaşma Bayramı, Karagöz’den Bilmece, Bilmece, Borç Korkusu, Çevre Hastalığı, Dengeli Beslenme, Deprem, Diş Temizliği, Gelinlik Damat, Hacı Cav Cav, Hacivat Bilmece Soruyor, Hasbihal, İftar, İftar Dâvetsizi, Kapıcılık, Karagöz İş Arıyor, Karagöz’ün Dedeliği, Karagöz’ün Oburluğu, Karagöz’ün Telefonu, Komşu Öldü, Konuşuyoruz Ama Nece Konuşuyoruz?, Kömür, Mektubun Sahibi, Mektup, Misafir, Ramazan Davulcusu, Rüya, Sır Makine, Şiir, Tekerleme, Telefon, Uçak, Vur Davula, Yanılmaca, Yeni Yıl ve 23 Nisan Bayramı* isimli muhavereler yer alır. Her iki gruba ait muhaverelere ait kaynakçaya tezin “kaynaklar” bölümünde yer verilmiştir.

Her iki gruptaki muhavereler konuları, muhaverelerde yer alan tipler, mizahi unsurlar ve halk kültürü unsurları bakımından değerlendirilmiştir. Çalışmanın birinci ve ikinci bölümünde “Bir Karagöz Oyun Formunda Yer Alan Muhavereler” ve “Müstakil Muhavereler” için değerlendirmelerde bulunurken incelemeye dahil edilen metinler esas alınarak değerlendirme yapılmış, sonuç kısmında incelenen muhaverelere dair tespitlere yer verilmiştir. Muhaverelere dair örnekler her iki formdaki muhavere grubundan seçilmiştir. Metinler seçilirken ulaşılabilen en eski tarihli metinlerden başlanmış ve kronolojik sıra takip edilmiştir. Bu bağlamda ilk gruptaki örnek muhavere metinlerinden on yedi tanesi ilk dönem örneklerini temsil etmesi bakımından eski oyun metinlerinde yer alan muhaverelerden seçilirken; iki muhavere 1920’li, dört muhavere 1930’lu, dört muhavere 1940’lı, bir muhavere 1950’li, beş muhavere 1960’lı, beş muhavere 1980’li, altı muhavere 1990’lı, on altı muhavere de 2000’li yıllarda yayımlanan oyun

metinlerindeki muhaverelerden seçilmiştir. Müstakil muhaverelere örnek metin olarak Ünver Oral'ın 2001 yılında yayımlanan *Karagöz Televizyonda* eserinde yer alan bir muhavere ardından 2002 yılında yayımlanan *Günümüzden Karagöz- Hacivat Söyleşmeleri* isimli eserinde yer alan beş muhavere seçilmiştir. Örneklem grubunu oluşturmak üzere seçilen diğer metinlerden kronolojik sıralamaya göre beş muhavere 2006 yılında, beş muhavere 2009 yılında, altı muhavere 2010 yılında, beş muhavere 2011 yılında, dokuz muhavere 2017 yılında, dört muhavere 2018 yılında yayımlanan eserlerde yer alan muhaverelerdir. Bu seçimde metinlerin farklı örneklem gruplarından olmasına özen gösterilmiştir. Aynı zamanda oyunun ait olduğu dönem, hacmi, içeriği, oyunlarda farklı tekniklerin kullanılıp kullanılmadığı, oyunların farklı hayaliler tarafından sergilenmesi gibi konular temel alınarak metin seçimi yapılmıştır.

II. LİTERATÜR ÖZETİ

Muhavere olarak değerlendirebilecek metinler hakkında bilgi sahibi olabilmek için hem metinlere ulaşmak hem de bu metinlerle ilgili bilgilere yer veren kitap ve süreli yayınlar başta olmak üzere her türlü yayını tespit etmek gerekir. Bu amaçla aşağıda başlıklar halinde verilen eserlere, çalışmalara başvurulmuş ve muhaverelerin bu çalışmalardaki yeri belirlenmiştir.

A. Metin Neşirleri

Karagöz oyunlarına ait ilk eserlerden biri 1886 tarihli Ignacz Kunos'a ait Harom Karagöz Jatek (Üç Karagöz Oyunu) isimli eserdir. Kunos, "*İstanbul'da ve Batı Anadolu'da izleyerek derlediği oyunları Harom Karagöz Jatek'de çeviriyazı (transkripsiyon) ile aktarmış ve Macarca çevirileri ile birlikte yayımlamıştır.*"¹ Metinleri transkribe ederken Macarcada olmayıp Türkçede karşılaştığı sesler için kendi oluşturduğu transkripsiyon alfabesini kullanmıştır. Eserdeki ilk oyun Hamam oyunudur. Ardından Uruşma ve Yazıcı oyunları gelir. Hamam ve Uruşma oyunlarında birden fazla muhavere mevcuttur.

---

¹ Nazlı Miraç Ümit, *Türk Tiyatrosu Tarih Yazımı ve Avrupalı Şarkiyatçılar*, Libra Yayınları, İstanbul 2020, 215.

“Ignacz Kunos ve Wilhelm Raddloff 1860-63 ve 1865-70 yılları arasında yaptığı gezilerden derlediği halk edebiyatı malzemelerini dil özelliklerini koruyarak Proben ismiyle 18 cilt halinde yayımlamıştır.”² Sekizinci cildi hazırlayan Kunos, bu eserde türkü, masal, karagöz oyunları vb. çeşitli türlerde örneklere yer verir. Konumuzla alakalı olan karagöz oyunlarından “Yalova Sefası, A’alık Oyunu, Ferhat ile Şirin, Kanlı Kavak, Ters Evlenme, Kütahya Oyunu, Kayık Oyunu, Abdal Bekçi ve Tımarhane oyunu” bu eserde yer alır. Bu oyunlarda “Nasihat, Sahte Hasta, Hayır Hiç, Musiki muhavereleri ve Ham Hum Şaralop” ara muhaveresi vardır.

1909 yılında İhsan Rahim tarafından 10 cüzlük Şarkılı Kantolu Karagöz Oyunları serisi yayımlanmıştır. Meşrutiyet sonrası neşredilen bu oyunların kimisi Nev-İcad oyunlar arasında değerlendirilebilir. Ters Bekçi, [Eczane], Rüya, Hastalık ve Gel Geç Muhaveresi oyunlarda yer alan muhaverelerdendir. Bu serideki Karagöz’ün Evlenmesi Yahut Bedava Dayak Yemesi isimli oyunda muhavere bölümü yoktur.

Behiç ve Salih Efendiler tarafından hazırlanan 1909 tarihli Hayal yahut Karagöz’ün Son Perdesi isimli seride on oyun bulunur. [Lisan], [Sinema], [Karagöz ve Hacivat’ın Eşleriyle İmtihanı- Ara Muhavere], Karagöz Kuş Dilinde, Dolma, [Rüya], Karagöz’ün Fenerbahçe Eğlencesi, Karagöz Kadın Oldu isimli muhavereler bu seride yer almaktadır.

Hellmut Ritter tarafından Karagös Türkische Schattenspiele adıyla 1924, 1941 ve 1953 yıllarında 3 cilt halinde yayımlanan eserdeki metinler, *1918 yılında eski bir saray karagözcüsü olan Hayali Nazif Bey’e ait olan ve kendisinin yazdığı veya imlâ ederek yazdırdığı metinlerden oluşmaktadır.*³ Eserin ilk cildinde Kanlı Kavak, Sahte Gelin yahut Ters Evlenme ve Kanlı Nigâr oyunlarının Almanca tercümeleri ile birlikte metinler yer almaktadır. Her oyundan önce oyunun muhavere ve fasıl bölümlerine dair açıklamalara yer verilmiştir. Bu açıklamalar Almancadır. Bu oyunlarda imtihan adını verebileceğimiz bir muhavere ile masana, gel geç ve öp elimi muhavereleri bulunur. İkinci ciltteki oyunlar Yalova Safası, Çeşme veyahut Kütahya, Câzûlar, Tımarhane, Kayık ve Yazıcı oyunlarıdır. Bu ciltte de ilk ciltte olduğu gibi her oyundan önce oyunun muhavere ve fasıl bölümüyle ilgili Almanca bir açıklamaya yer verilmiştir. Bu oyunlarda dolma, misafirlik, vuruşmalı muhavere, iş adını verebileceğimiz muhavereler bulunur. Üçüncü ciltte ise

² Radloff Wilhelm and Ignacz Kunos, *Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII*, haz. Saim Sakaoglu, Metin Ergun, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

³ Ahmed Ateş, “Hellmut Ritter”, *Şarkiyat Mecmuası*, (5), 1963, 6.

Sünnet yahut Mecruhun Meserreti, Mandıra, Ortaklar, Bahçe, Ferhat ile Şirin, Orman, Büyük Evlenme, Karagöz'ün Ağalığı, Canbazlar, Karagöz'ün Şairlerle İmtihan Olması, Kırgınlar yahut Abdal Kardeşler, Hamam, Tahmis, Tahir ile Zühre, Çivi Baskını yahut Abdal Bekçi, Salıncak, Bursalı Leyla, Balıkçılar ve Meyhane isimli oyun metinleri bulunmaktadır. İlk iki ciltteki gelenek devam ettirilerek bu oyunların da muhavere ve fasıl bölümüne dair açıklamaya yer verilmiştir. Eserde yer alan oyunların çokluğu paralelinde muhavere sayısı da fazladır. Karagös Türkische Schattenspiele isimli eserin tüm ciltlerinde yer alan metinler klasik karagöz oyun formundadır.

Hayali Memduh'un 1922 yılında yayımlanan Karagöz Perdesi Külliyyatı genel başlığı altında topladığı on oyunluk dizide yalnızca Karagöz'ün Gelin Olması oyununun başına bir "Giriş" ile "Muhavere" bölümü konmuştur. Serinin diğer oyunlarında muhavere bölümü yoktur. Cevdet Kudret'in belirttiğine göre *Hayali Memduh, on oyunluk dizide yalnız Karagöz'ün Gelin Olması oyununun başına "Giriş" ile "Muhavere" bölümünü koymuş ve diğer oyunları ona bağlamıştır.*⁴

1925 yılında yayımlanan ve Hayali Memduh'a ait "Karagöz'ün Başına Gelenler Yahut Bahçe Safası" isimli oyunda muhavere bölümü bulunmamaktadır. Oyunda muhavere bölümünün olmadığı: "Karagöz ile Hacivat muhavere edip sahneden çekildikten sonra..."⁵ cümleleriyle ifade edilmiştir.

Hayali Küçük Ali'nin ilk oyunları arasında yer alan 1928 tarihli "Karagöz'ün Hamam Eğlencesi, Karagöz Dans Salonunda ve Karagöz'ün Kağıthane Sefası (Kayık)" isimli oyunları Ahmet Kâmil Matbaası tarafından neşredilmiştir. Karagöz Dans Salonunda isimli oyunda kahve kutusu isimli muhavere yer alır. Karagöz'ün Hamam Eğlencesi isimli oyununun girişi birinci perde, muhavere tabiriyle karşılanmıştır. Adına [Beyit] diyebileceğimiz bu muhaverede Hacivat bir beyit söyler Karagöz ise bu beyte kafiye bakımından uygun fakat mana bakımından anlamsız karşılıklar verir. Karagöz'ün Kağıthane Safası (Kayık) isimli oyunda ise turşu muhaveresine yer verilmiştir.

1931 yılında Ahmet Süleyman tarafından yazılan ve 6 oyundan⁶ (Karagöz'ün Evlenmesi, Karagöz'ün Filorya Seyahati, Karagöz'ün İç Güveyiliği, Karagöz'ün

⁴ Kudret, *Karagöz Cilt 1*, 122.

⁵ Hayali Memduh, *Karagöz'ün Başına Gelenler Yahut Bahçe Safası [Bahçe] (Mufassal Oyun 4 Perde)*, Gayret Kütüphanesi, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1925, 2.

⁶ Ulaşılabilen 5 metin vardır.

Açıkgözlülüğü, Karagöz'ün Evden Kovulması, Karagöz'ün Kağıthane Âlemi) ibaret olan bu serinin açıklaması mahiyetinde, Karagöz'ün Evlenmesi isimli oyunun başında bilgi verilmiştir. Buna göre yazar oyunlarla ilgili şunları belirtir: “*Karagöz yirmi iki yaşından; kırk üç yaşına kadar on bir karı ile evlenip ayrılmış, kırk dört yaşında iken de on ikinci olarak Safinaz isminde bir kadın almıştır. İşte, Karagöz'ün on ikinci karısı olan bu Safinaz Hanımın şimdi düğün ve mürüvvetini okuyup eski adamlar gibi hayal perdesinde değil sahife üzerlerinde seyretmiş olacağız.*” Oyun klasik bir Karagöz oyunundaki Hacivat'ın semai söylemesi ve ardından Karagöz'ü çağırmasıyla birlikte gelişen olaylarla başlamaz. Bu oyunun girişine, belirttiğimiz bilgilerden başka, “Perde Üzerinde” diye bir başlık eklenmiş ve yazarın ifade ettiği üzere oyunu sahife üzerinde seyredebilmek için sahne betimlenmiştir. Bu kısımda Hacivat ile Karagöz arasındaki söyleşme yerine Alekberağa ile Karagöz arasında kısa bir söyleşmeye yer verilmiş konuşmanın sonunda Hacivat semai okuyarak gelmiştir. Hacivat semai okuduktan sonra muhavere olarak değerlendirebileceğimiz Karagöz ile Hacivat arasında geçen kısa bir konuşma görülür. Muhavere ile fasıl iç içe geçmiş gibidir. Oyunun sonunda gelecek oyunun hangisi olacağı hakkında bilgi verilmiştir. Bu sıraya göre ilk oyun Karagöz'ün Evlenmesi isimli oyundur. Aynı seri içerisinde yer alan diğer oyunlardan Karagöz'ün Açıkgözlülüğü ile Karagöz'ün Evden Kovulması isimli oyunlarda muhavere bölümü yoktur. Bu oyunlardan Karagöz'ün Evden Kovulması isimli oyun Karagöz'ün İç Güveyiliği oyununun devamı niteliğindedir.

1933 yılında “Son Derece Gülünçlü Karagöz Serisi 6 Gülünçlü ve Taklitli Kitap Bir arada” başlığıyla yayımlanan Vasıf Okçugil'e ait oyunlar; Karagöz Deli, Karagöz Salıncakçı, İki Kıskaç Kadın Yahut Biçare Delikanlı, Karagöz Güvey, Karagöz Aşçıbaşı, Karagöz Yalova Safâsında isimli oyunlardır. Her bir oyunun girişinden önce okuyuculara hitaben bir yazıya yer verilmiş bu yazıda *şimdiye kadar Karagöz oyunları ile ilgili pek çok kitap yazılsa da bu seride oyunları kendi hususiyetlerini muhafaza ederek kaleme aldıkları belirtilmiştir. Aynı zamanda çeşitli milletlerden oyun kişilerini kendi şiveleri ile konuşturdukları için imlaların o şekilde tahrif edilerek yazılması kitabın başarısı olarak görülmüştür.* Seride oyunların bölümleri, Batılı anlamdaki tiyatronun etkisiyle, perde tabiriyle ifade edilmiştir. Oyunların mukaddime ve muhavere bölümleri birinci perde başlığı altında yer alır. Tokat, uçmak bu oyunlarda yer alan muhaverelelerden bazılarıdır.

Muhavere bölümü olmayan oyunlardan biri de Karagözcü Kazım tarafından 1934 yılında yazılan Karagöz Milyoner isimli oyundur. Oyun mukaddime ve muhavere bölümüne yer vermeden direkt fasıl bölümüyle başlamıştır. Oyunun başında parantez içerisine alınmış “Karagözle Hacivat evvela mutat muhavereyi yaptıktan sonra çekilirler. Hacı fitil gelir, Hacivat’la karşılaşır.” ifadesi vardır.

*Kendisinin oyunları yazarken tarih düşürmemesi nedeniyle kesin tarihi bilinmemekle birlikte Raif Ogan’ın söylemlerinden milli kültür çalışmaları kapsamında 1940- 1945 yılları arasında*⁷ Sefer Mehmet tarafından yazılan pek çok oyun vardır. Bu oyunlarda Kahve Kutusu, Ahu Ara Muhaveresi, İtibar, Ayrılık Eşeği muhavereleriyle birlikte pek çok muhavere de yer alır. Oyunlar muhavere bakımından önemli bir kaynak niteliğindedir.

Ercüment Behzat Lav tarafından yazılıp 1940 yılında Cumhuriyet Halk Partisi Yeni Seri Temsil Yayını tarafından Karagöz Step’te ismiyle yayımlanan oyun, biçim ve içerik bakımından diğer Karagöz oyunlarından farklılık gösterir. Operaya ait bir terim olan uvertür ile başlayan oyun Hacivat’ın perde gazeliyle devam eder. Oyunun bölümleri yerine “tablo” ifadesine yer verilmiştir. Karagöz ile Hacivat’ın söyleşmesinin yer aldığı bölümün başında oyunun adı yer alır. Söyleşme kısmında manzum ifadeler çoğunluktadır.

1940 yılında yayımlanan oyunlardan biri de İsmail Hakkı Baltacıoğlu’na ait olan Karagöz Ankara’da (Karagöz Piyesi) isimli oyundur. Bu oyun da biçim ve içerik bakımından diğer Karagöz oyunlarından farklılık gösterir. Oyun toplam 14 bölüme ayrılmış muhavere bölümü içerisinde değerlendirebileceğimiz kısma Hacivat’la Karagöz başlığı ile üçüncü bölümde yer verilmiştir. Muhavere bölümünde Karagöz’ün iş bulabilmek için Ankara’ya gitmesi ve Hacivat’ın bu konuda Karagöz’e yardım etmesi konu edilir. Oyunun oyuncu kadrosu oldukça zengindir. Oyunda Tarzan’dan Nurullah Ataç’a kadar pek çok kişi Karagöz ile görüşür.

*C.H.P.’nin görevlendirdiği yazarların 1941’de kaleme aldıkları*⁸ Karagöz (İki Mukaddime ve Yedi Senaryo Havidir) isimli eserde İsmail Hakkı Baltacıoğlu’na ait iki, Rahmi Balaban’a ait üç ve Hayali Küçük Ali’ye ait iki oyun yer alır. İsmail Hakkı

⁷ Zehra Kımışoğlu, “Karagöz Ustası Sefer Mehmet Efendi’nin Gün Yüzüne Çıkmamış El Yazması Karagöz Oyunları”, 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri Kitabı, Duman Ofset Matbaacılık, Ankara 2018, 450.

⁸ Oğuz Güven, “Politik İdeolojinin İcat Ettiği Gelenek: Karagöz”, *Milli Folklor Dergisi*, 10(79), 2008, 78.

Baltacıoğlu'na ait Karagöz'ün Köy Muhtarlığı adlı oyun on sekiz bölümden oluşur. Klasik Karagöz oyun formundan farklı yapıda olan bu oyunun ikinci bölümü muhavere olarak değerlendirebileceğimiz kısımdır. Bu bölümde Karagöz, Hacivat'ın "kibar lisani" diye tabir edip kullandığı dili eleştirir. Hacivat'ın konuştuğu dili kendi dili olarak görmez bu dili: *Softaların, zevzeklerin, küflü kafalıların dili*⁹ olarak tanımlar. Eserde yer alan İsmail Hakkı Baltacıoğlu'na ait oyunlardan bir diğeri de Köylü Evlenmesi isimli oyundur. Bu oyun da bölümlere ayrılmıştır ve Hacivat ile Karagöz başlığı ile belirtilen dördüncü bölüm, muhavere bölümü olarak değerlendirilebilir. Muhaverede Hacivat'ın hastalığı ile ilgili Karagöz'den yardım istemesi konu edilir. Hayali Küçük Ali'ye ait İyilik Eden İyilik Bulur isimli oyun eserdeki diğer yazarların oyunlarına nazaran biçim itibarıyla karagöz oyun formuna daha yakındır. Batılı anlamdaki tiyatronun etkisiyle oyunda perde tabiri kullanılsa da birinci perde başlığı altında muhavere tabirine yer verilmiş ve muhavere hem mukaddime hem muhavere bölümünü karşılamak için kullanılmıştır. Muhaverenin konusu Hacivat'ın kış için Karagöz'den odun istemesi ve zor durumda olduğunu belirtmesi ile ilgilidir. Eserde yer alan Hayali Küçük Ali'ye ait oyunlardan olan Tayyare Safası isimli oyunun muhavere bölümü birinci perde tabiriyle ifade edilmiştir. Muhavere, Karagöz'ün Hacivat'a tayyare bayramında yaşadıklarını anlatmasını konu eder. Rahmi Balaban'a ait Kel Oğlan, Dağ Deviren ve Deli Dumrul isimli oyunlar ise karagöz oyun formunda değildir. Yalnızca oyun kişileri arasında Karagöz ve Hacivat'a yer verilmiştir.

Öğretmen Mustafa Rona'nın derlediği 1944 ile 1947 yılları arasında yayımlanan oyunlar Çifte Cadılar, Karagöz'ün Âşıklığı, Karagöz'ün Gelin Oluşu, Karagöz'ün Başına Gelenler (Kütahya Çeşmesi), Karagöz'ün Yazıcılığı ve Karagöz'ün Bekçiliği isimli oyunlardır. Karagöz Çifte Cadılar ve Karagöz'ün Başına Gelenler (Kütahya Çeşmesi) oyunlarına Türkiye Yayınevi tarafından açıklama mahiyetinde bir not eklenmiştir. Bu notta oyunların *yalnız temaşa bakımından değil folklor araştırmaları bakımından da ayrı bir değer taşıdığı belirtilmiş ve oyunların basımına devam edilerek fasılları tamamlayacakları haber verilmiştir*. Karagöz'ün Başına Gelenler (Kütahya Çeşmesi), Karagöz'ün Yazıcılığı, Çifte Cadılar, Karagöz'ün Âşıklığı isimli oyunların muhavere bölümünde o bölümün muhavere olduğuna dair bir başlık yer almaz belirtilen oyunların fasıl kısımları da Karagöz'ün Âşıklığı, Çifte Cadılar oyunları dışında perde tabiriyle

⁹ *Karagöz İki Mukaddeme Yedi Senaryodan Havidir*, Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, Ankara 1941, 15.

belirtilmiştir. Karagöz'ün Bekçiliği ve Karagöz'ün Gelin Oluşu oyunlarının başında “Fasılın başlangıcı ve muhavere” ifadesi yer alır.

1965 yılında yayımlanan Ünver Oral'a ait “Bir Karagöz Oyunu: Öp Hacivat'ın Elini” isimli oyunun açıklamalar kısmında bu oyunun *aslında sadece muhavere olarak hazırlandığı ancak oyundan ayrı olarak yayınlanacağı belli olunca küçük değişiklikler yapıldığı*¹⁰ belirtilmektedir. Oyun muhavere ibaret olsa da oyun kadrosuna Tahir E. ve Güllü isminde iki şahıs eklenmiştir. Bu kişiler oyun sonunda görülen eğlendirici tipler arasında değerlendirilebilir.

Nuran Şener'e ait 1967 yılında yayımlanan Karagöz Hacivat Kış Hazırlığı isimli oyun klasik bir karagöz oyunu formundadır. Bu oyunda öyle denmez isimli muhavere mevcuttur.

*Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığı'nın Geleneksel Halk Tiyatrosunu sevdirmek, yozlaşmayı önlemek, oyun yazarlarını bu dallarda metin yazmaya teşvik etmek amacıyla 1986 yılında düzenlemiş olduğu “Karagöz, Kukla, Ortaoyunu Oyun Metni Yarışması” sonucu Karagöz oyun metni dalında M. Turan Tekdoğan'ın Yeşil Yandı Geç isimli eseri birinci Halil İbrahim İzmit'in Su Testisi Su Yolunda Kırılır isimli eseri ikinci ve Dr. Orhan Asena'nın Karagöz Emekli isimli eseri üçüncü olmuştur. Bu metinlerle birlikte yarışmaya katılan dört karagöz oyun metninin de yayımlanması uygun görülmüştür.*¹¹ Yarışmada dereceye giren oyunlardan ilki olan Yeşil Yandı Geç isimli oyun klasik karagöz oyun formunda yazılmıştır. Oyunun bölümleri giriş, söyleşi (muhavere), oyun (fasıl) ve bitiş başlıklarıyla gösterilmiştir. Muhaverede Karagöz'ün Hacivat ile olan ilişkisinin artık eskisi gibi olmayacağından, Karagöz'ün Hacivat'a vurmayıp onunla güzel konuşacağından bahsedilir. Su Testisi Su Yolunda Kırılır yarışma ikincisi oyunda birinci bölüm başlığı tüm oyunu kapsayan genel bir başlık olarak verilmiştir. Birinci bölüm başlığı altında oyun; klasik karagöz oyunu formunda bölümlere ayrılmış ve bu bölümler karagöz oyunlarında yer alan giriş, muhavere, fasıl ve bitiş bölüm adları ile belirtilmiştir. Oyunun muhavere bölümünde kültürel yozlaşma konu edilirken değerlerimizden vazgeçişimiz eleştirilir. Orhan Asena yarışmada üçüncü olan Karagöz Emekli isimli oyunda giriş ve muhavere bölümü birinci

¹⁰ Ünver Oral, *Bir Karagöz Oyunu: Öp Hacivat'ın Elini*, Çelikkilt Matbaası, İstanbul 1965, 67.

¹¹ *Karagöz (Oyun Metinleri)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları 80. Halk Tiyatrosu Dizisi, Ankara 1987, VII.

sahne başlığı altında değerlendirilmektedir. Muhavere bölümünde Karagöz'ün emekli olması ve bunun üzerine gelişen durumlar konu edilir. Muhavere ve faslın konusu birbiriyle bağlantılıdır.

B. Araştırma Eserleri

1. Kitaplar

Karagöz oyunları hakkındaki eserler üç şekilde bulunur: Karagöz oyun metinlerine yer veren eserler, karagöz oyun metinleriyle birlikte karagöz hakkında kısa bilgilere yer veren eserler ve karagöz oyunları hakkında bilgilerin yer aldığı eserler. Karagöz hakkındaki ilk kapsamlı bilgilere Selim Nüzhet Gerçek'in 1930 yılında yayımladığı *Türk Temaşası, Meddah, Karagöz, Ortaoyunu* isimli eserde rastlanır. Bu eserde gölge oyununun kökeni, yayılışı, ülkemize gelişi ve Karagöz oyunları adını almasından sonraki süreçte ülkemizdeki durumu hakkında bilgi verilmiştir. Bir Karagöz oyununun nasıl olduğunu etraflıca anlattığı kısımda oyunun bölümlerine yer vermiş burada muhavere bölümünün nasıl başladığını ve bittiğini göstermiştir. Yazarın oyunun muhavere bölümü hakkında verdiği özgün bilgiler içerisinde tespit edebildiği muhaverelerin ve ara muhaverelerin isimlerini vermesi gösterilebilir.

Sabri Esat Siyavuşgil'in *İstanbul'da Karagöz ve Karagözde İstanbul (1938)* isimli eserinde hayal oyunu karagözün İstanbul'da geçirdiği devirleri, maceraları tespit etmekle birlikte karagöz oyunlarında görülen İstanbul'un sosyal hayatına dair ipuçlarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Eserde oyunun muhavere bölümü ile ilgili bir bilgi verilmemiştir.

Karagöz oyunları hakkındaki önemli eserlerden biri de Enver Behnan Şapolyo'nun *Karagöz'ün Tarihi* isimli eseridir. Yazar bu eserinde öncelikle Türklerdeki ve Müslüman alemindeki Karagöz oyunları hakkında bilgi vermiş ardından Tayf-ı Hayal ile Karagöz oyununu karşılaştırmıştır. Ardından yüzyıllara göre Karagöz oyunlarında görülen değişim ve hayalilerin oyunlara getirdiği yeniliklerden bahsetmiştir. Eserde oyunun bölümleri dolayısıyla muhavereler ile ilgili bir başlık bulunmamaktadır.

Nurullah Tilgen'in 1953 yılında yayımlanan *Karagöz-Hacivat* isimli eserinde karagöz oyununun tarihçesi, karagöz fasılları başlıklarına yer verilmiş oyunlar

meşrutiyetin ilanından önce, meşrutiyetin ilanından sonra ve cumhuriyet devrine göre tasniflenerek bu dönemdeki oyunların fasıl özetleri de eklenmiştir. Oyunun muhavere bölümü “Karagöz faslından önce yapılan gösteriler” başlığı altında değerlendirilmiş ve tespit edilen kırk dokuz muhavere ismi alfabetik sıra ile verilmiştir.

Cevdet Kudret’in Karagöz adıyla üç cilt halinde yayımlanan eserlerinin ilk cildinde (1968), karagöz oyunları hakkında genel bilgilere yer verilmiş bu kısımda oyunun muhavere bölümünden de bahsedilmiştir. Eserde on üç oyun metni bulunmaktadır. İkinci ciltte (1969) on altı oyun metni vardır. Üçüncü ciltte (1970) ise on oyun metni mevcuttur. Aynı zamanda kitabın sonuna muhavereleler ismiyle yeni bir bölüm eklenerek bu kısımda on dokuz muhavere metnine yer verilmiştir.

Karagöz oyunları ile ilgili eserler söz konusu olunca bu konuda pek çok çalışması olan Metin And’ın eserlerinden bahsetmek de yerinde olacaktır. Bu çalışmalardan kronolojik sıraya göre bilgi verecek olursak And, *Geleneksel Türk Tiyatrosu (Kukla-Karagöz- Ortaoyunu)* (1969) isimli eserinin Karagöz oyunları ile ilgili bölümünde, gölge oyunun nasıl ortaya çıktığı; Karagöz’ün gelişimi, bölümleri, tekniği ve Karagözcüler başlıklarına yer vermiştir. Konumuzla alakalı muhavereleler kısmı en detaylı incelemelerden biridir. Bu başlık altında muhaverelelerin konu ve biçim bakımından ayrılması, muhavere konuları, belli bir konu etrafında toplanmayan muhavereleler gibi konulardan bahsetmiştir. *Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu (1977)* isimli eserinde gölge oyununa genel bir bakış ile birlikte Asya, Akdeniz ve Avrupa’daki gölge oyunları hakkında bilgiler vermiştir. Akdeniz ve Avrupa’daki gölge oyunu başlığı altında Türk gölge oyununa yer veren And, muhavere başlığında daha önce bahsettiğimiz iki eserinde yer alan bilgileri kullanmıştır. Eserin ekler kısmında Gel Geç Muhaveresi, Balık Muhaveresi ve “Balık Ara Muhaveresi” vardır. *Geleneksel Türk Tiyatrosu Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri (1985)* isimli kitapta ise Köylü ve Halk Tiyatrosunu iki ayrı başlık altında incelemiş gölge oyununa halk tiyatrosu geleneği başlığı altında yer vermiştir. Bu başlıklar altında özgün bilgilere yer verilse de eserin konumuzla alakalı muhavereleler kısmında And, *Geleneksel Türk Tiyatrosu (Kukla- Karagöz- Ortaoyunu)* isimli eserinde yer verdiği bilgileri tekrarlamıştır.

Metin And gibi Ünver Oral’ın da karagöz oyunları hakkında pek çok çalışması vardır: *Öp Hacivat’ın Elini (1965)*, *Karagözname Antoloji (1977)*, *Karagöz Perde*

Gazelleri (1996), Çocuklara Karagöz Hikâyeleri (1998), Karagöz Belediye Başkanı (1998), Çocuklara Karagöz ve Kukla Şiirleri (1998), Karagöz Belediye Başkanı/ Büyük Çocuklara Canlı Karagöz (1998), Karagöz Park Bekçisi (1999), Çocuklara Karagöz Hacivat Söyleşmeleri (2000), Karagöz Televizyonda (2001), Karagöz ve Plâstik Tekniği (2001), Günümüzden Karagöz- Hacivat Söyleşmeleri (2002), Karagöz Oyunları (2002), Çocuklara Karagöz ile Hacivat (2007), Karagöz Oyunları 1 Kâr-ı Kadîm (2007), Karagöz Oyunları 2 Nev İcad (2007), Karagöz Oyunları 3 Yeni (2007), Karagöz'ün Dondurmacılığı (2009), İbiş Geldi Karagöz Geldi (2009), Karagöz Geldi Hoşgeldi (2009), Karagöz ve Trafik (2009), Karagöz ile Hacivat (2009), Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri (2009), Karagöz Boyama Kitabı (2009), Karagöz Belediye Memuru (2009), Karagözden Hikâyeler (2009), Karagöz Turkish Shadow Play (2009), Perde Gazelleri (2009), Karagöz Futbolcu (2011), Karagöz'ün Helikopteri (2011), Karagöz Perde Gazelleri ve Tasavvuf (2012), Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları 1 (2014), Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları 2 (2014), Dünden Bugüne Karagöz Oyunları (2014), Hayalden Gerçeğe Karagöz (2014), Karagöz Amca Serisi: Karagöz Amca Köyde, Okulda, Piknikte, Uçurtma Şenliğinde, Trafik Polisi, Çocuk Bahçesinde, Balon Peşinde, Parkta, Denizde, Sınıfta, Evde (2014), Radyo- Sinema- Tv ve Gelenek Tiyatromuz (2015), Canlı Karagöz (2015), Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları 3 (2018), Karagöz- Hacivat Muhavereleri (2019)

Yukarıda isimleri verilen bu eserlerde, karagöz oyunları çeşitli açılardan ele alınmıştır. Sanatçının eserleri karagöz oyunları ve oyunlarda yer alan muhavere bölümleri açısından zengin bir kaynaktır. Güncel muhavere metinlerinin pek çoğu sanatçının eserlerinde yer almaktadır.

Uğur Göktaş'ın *Dünkü Karagöz* ismiyle 1992 yılında yayımlanan eserinde oyunun muhavere bölümüyle ilgili bilgi verdikten sonra tespit edebildiği elli yedi muhavere isminin isimlerini de belirtmiştir. Eserin ekler kısmında turşu muhaveresi ile bir ara muhavere metni yer almaktadır.

Karagöz ve kuklaya dair bilgilerin yer aldığı Hayrettin İvgin'in 2000 yılında yayımlanan *Karagöz ve Kukla Sanatımız* isimli eserinde hem karagöz hem de kukla sanatı ile ilgili bilgilerle birlikte karagöz ve kukla oyun metni örneklerine de yer verilmiştir. Karagöz oyununun muhavere bölümü ile ilgili verilen bilgiler oldukça sınırlıdır.

Mustafa Mutlu'nun *Karagöz Sanatı ve Sanatçıları (2002)* isimli eserinde karagöz oyunu, oynatım tekniği, oyunun konuları, şekilleri (tasvirleri), müziği, kişileri, tasvirlerin yapımı konularında bilgi verdikten sonra Hayali Küçük Ali'den Alpay Ekler'e yirmi bir karagöz sanatçısının hayatı ve karagöz oyunları ile ilişkisi hakkında bilgi vermiş aynı zamanda perde gazelleri ve eski anonim karagöz oyunu ile kendi yazdığı "Karagöz ve Trafik" isimli oyuna yer vermiştir. Sanatçı bu metni oyun olarak değerlendirse de aslında Ünver Oral'ın *Karagöz ve Plastik Tekniği* isimli eserinde bahsettiği üzere¹² bu metin, oyunun muhavere bölümüne başlangıç ve bitiş bölümü eklenerek oluşturulmuş bağımsız bir muhavere metni olarak değerlendirilebilir.

Saim Sakaoğlu'nun *Türk Gölge Oyunu Karagöz (2003)* isimli eseri yazarının ifadesiyle *öğrencilere yönelik bir el kitabı niteliğindedir. Kitabın hedef kitlesi öğrenciler olduğu için konu çerçevelerinde daraltmaya gidilmiştir.*¹³ Eser altı bölüm ve ekler kısmından oluşur. Eserde gölge oyunu ile ilgili bilgilerle birlikte Türk gölge oyunu Karagöz hakkındaki bilgilere de yer verilmiştir. Eserde oyunun bölümleri başlığı altında muhavere bölümü ile ilgili bilgiler mevcuttur.

Karagöz'ün Kuralları Karagöz Yapım ve Oynatım Teknikleri (2015) isimli eserde Karagöz'ün yapımı, oynatım araçları, oynatım teknikleri hakkında detaylı bilgiler verildikten sonra *Orhan Kurt tarafından ilk kez 1983 yılında Topkapı Sarayı'nda icra edilen Deli Dumrul Oyunu*¹⁴ örneğinden hareketle oyuna hazırlık aşamasından başlayarak oyunun bölümlerinde neler yapılacağı anlatılmış kısaca oyunun nasıl oynanacağı gösterilmiştir. Oyunun sonundaki notlar kısmında bu oyundaki muhavere bölümüne dair bilgiye yer verilmiştir. Eserde karagöz oyunlarına ait tasvirler de vardır.

Çalışma konusuyla birebir ilgili olması bakımından yukarıda adı geçmiş olmasına rağmen içeriği ile ilgili bilgi verilmesi gereken bir eser de Ünver Oral'ın *Karagöz-Hacivat Muhâvereleri (2019)* isimli eseridir. Eserde Karagöz & Hacivat, muhavere, canlı Karagöz, tasvir yapımı, doğaçlama, perde gazeli, seslendirmeler, müzik ve dans, sahne ve perde, muhavere çocuk ve okul, Ramazan ve halk tiyatromuz, oynatım, gülmek ve güldürmek, muhavere şiir konularına yer verildikten sonra yazarı belli olan ve olmayan

¹² Ünver Oral, *Karagöz ve Plâstik Tekniği*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, 38- 39.

¹³ Saim Sakaoğlu, *Türk Gölge Oyunu Karagöz*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, 11.

¹⁴ Orhan Kurt, *Karagöz'ün Kuralları Karagöz Yapım ve Oynatım Teknikleri*, Lale Yayıncılık, İstanbul 2015, 99.

elli beş muhavere metnine yer verilmiştir. Kitapta Mazhar Anacan'a ait İş İştir ismiyle yer alan muhavere metnine Ünver Oral tarafından farklı isimler verilmiştir. İlk olarak yazarın *Karagöz Oyunları- 2* isimli eserindeki İş İştir oyununda "Para Muhaveresi" adı verilen muhavereye *Karagöz- Hacivat Muhâvereleri* isimli eserde "iş iştir" ve "iş bulma" muhavereleeri ismi verilmiştir. Eserde muhavereleer ile ilgili bir inceleme yoktur yalnızca muhavere metinlerine yer verilmiştir. Bu muhavereleer, bir oyun formunda yer alan muhavereleerin derlenerek bir kitapta toplandığı muhavereleerdir.

Özellikle ilköğretim dönemindeki çocuklara hitap eden kitaplardaki karagöz oyunlarında bir oyun formu içerisinde yer alan muhavereleerin zaman içerisinde müstakil muhavere metinlerine dönüştükleri, zaman zaman da isimlerinin güncellendiği görülür. Örneğin Suat Batur'un hazırladığı *Karagöz ile Hacivat (2006)* isimli eserde Öyle Denmez isimli muhavereleerin ismi İncelik olarak güncellenmiştir.

Bir karagöz oyun formundaki muhavereleerin yer aldığı eserler gibi müstakil formdaki muhavereleerin yer aldığı eserler de vardır. 2006 yılında yayımlanan ve Hasan Kallımcı tarafından yazılan *Karagöz ile Hacivat Çevre Hastalığı* isimli eser, müstakil muhavere metni olarak değerlendirilen metinlerin yer aldığı eserdir. Oyun metinleri yerine *Karagöz ve Hacivat'a dair diyalogların daha eğlenceli olduğu düşünülerek* kaleme alınan bu eserde on bir güncel müstakil muhavere metni yer alır. Metinlerin pek çoğunun girişinde yer alan "*Karagöz oturmuş düşünmektedir. Hacivat sahneye girer.*" gibi metnin içeriğine uygun bu tarz ifadeler bu metinlerin oynanmak için yazıldığını düşündürmektedir.

Yukarıda adı geçen Suat Batur'un hazırladığı *Karagöz ile Hacivat (2006)* isimli eserin girişinde karagöz oyunları ile ilgili genel bilgiler ve tasvir yapım, oynatım tekniklerine yer verilmiştir. Bunun yanı sıra aslında bir oyun formunda yer alan muhavereleer olmasına rağmen isimleri güncellenerek yer verilen on bir muhavere metni de mevcuttur. Bu metinlerin haricinde eserde yer alan "*Bilmece, Tekerleme, Şiir, Yanıltmaca, Deprem ve Diş Ağrısı*" isimli muhavere metinleri müstakil formda değerlendirilebilecek muhavereleerlendendir.

Karagöz ile Hacivat (2017) ismiyle Haydar Kılıç tarafından yayıma hazırlanan eserde müstakil formdaki muhavereleer yer alır. Eserde on yedi müstakil muhavere metni yer alır. Bu muhavereleerden "Bahşış" isimli muhavere "Davul Bahşışı" adıyla "Mektup

Kimden” isimli muhavere ise “Mektup” adıyla Mutena Yayıncılık tarafından yayımlanan *Karagöz ile Hacivat* isimli eserde yer alır.

Mutena ve Araf Yayınları tarafından “*Karagöz ile Hacivat*” isimli eseri yayıma kimin hazırladığı belirtilmemiştir. İki farklı yayınevi tarafından aynı isimle yayımlanan bu eserlerin içeriği de aynıdır. Yalnızca dış kapak renkleri farklıdır. Giriş kısmında hayal oyunları ile ilgili kısa bir bilgi mevcuttur. Eserlerde yer alan “Davul Bahşişi” ve “Mektup Kimden” muhavereleri farklı bir adla başka bir eserde yayımlansa da bu muhaverelerin haricinde “*Okuryazarlık*”, “*Mühür*”, “*Telefon*”, “*Kurbanlık Koç*”, “*Bayramlaşma Bayramı*”, “*İftar Bilmecesi*”, *Yabancı Dil*” ve “*Dil Sorunu*” muhavereleri yer almaktadır. Muhavereler ile birlikte hikâye formunda Karagöz ile Hacivat’ın konu edildiği “*İdam Fermanı*”, “*Hırsız*”, “*Karagöz ile Hacivat’ın Oğulları*” isimli metinlere yer verilmiştir. “*Hacivat Karagöz Kısa Diyalogları*” başlığı altında ise İsim Değiştirme muhaveresinin çeşitlemesi vardır.

Müstakil formdaki muhaverelerin tek kitapta yer almasının yanında her bir muhaverenin ayrı bir kitap formunda basılanları da söz konusudur. Gülümser Akharman’ın *Hacivat&Karagöz Serisi (2011)* adı altında yayımladığı on kitap bahsettiğimiz konuya güzel bir örnektir. On altı sayfadan oluşan her bir kitapta okur yazarlığın önemi, Ramazan ayı, borç korkusu gibi konulara yer verilmiştir. Her biri resimli, el yazısı ile yazılmış, ilkökul seviyesindeki çocuklara hitap eden, eğitici yönü ön planda olan eserlerdendir.

Müstakil formdaki muhavereler ile birlikte karagöz oyun formu içerisinde yer alan muhaverelerin bir arada yer aldığı eserler de mevcuttur. Tuba Uludağ’ın hazırladığı *Karagöz ile Hacivat (2007)* isimli eserde hem müstakil formda hem de bir oyun formunda yer alan muhavereler vardır.

Mevlüt Özhan’ın 2020 yılında yayımlanan *Sürç-i Lisan Ettikse Affola Karagöz Üzerine Yazılar* isimli eserinde: “Kültürel Miras Olarak Karagöz”, “Karagöz’ün Dünya Gölge Tiyatrolarına Etkisi”, “Karagöz’de Çok Kültürlülük”, “Gaziantep’te Karagöz”, “Geleneksel Türk Tiyatrosu’nda Ahilik”, “Unima Türkiye Milli Merkezi’nin Karagöz Konusundaki Çalışmaları”, “Cumhuriyet Döneminin Büyük Karagöz Sanatçısı Hayali Küçük Ali”, “Karagöz’de Müstehcenlik”, “Karagöz Sanatçısı Olmak”, “Geleneksel Türk Tiyatrosu Yaşatılıyor Mu?”, “Geleneksel Türk Tiyatrosu Müzeciliğinin Önemi”, “Bir

Topluluğun Öyküsü”, “Yerellik Bağlamındaki Geleneksel Tiyatroların Küreselleşme Süreci Karşısındaki Konumu”, “Geleneksel Tiyatro’da Ağaç Motifi”, “Bir Anı Kitabının Düşündürdükleri” isimli yazılar mevcuttur. Bunlardan “Kültürel Miras Olarak Karagöz” başlıklı yazıda oyunun pek çok yönü üzerinde durulurken oyunun bölümlerinden de bahsedilmiş muhavere bölümüne birkaç cümle ile değinilmiştir.

2. Makaleler ve Bildiriler

Muhaverelerin özel bir başlık altında değerlendirildiği ulaşılabilen ilk makale 1963 tarihli Türk Folklor Araştırmaları Dergisi’nde yer alan Metin And’a ait “Karagözde Muhavere” isimli makaledir. Bu makalede And, muhavere tanımına yer verir, muhaverelerin biçim ve içerik özellikleri bakımından değerlendirilebileceğini söyleyerek bilinen alışlagelmiş muhavereler ile birlikte gel geç, ara muhavere gibi muhavere türleri olduğundan bahseder ve bu türler hakkında da bilgi verir. And bu makalede muhavereler ile ilgili yer verdiği konulara aynı şekilde *Geleneksel Türk Tiyatrosu (Kukla- Karagöz- Ortaoyunu)*, *Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu*, *Geleneksel Türk Tiyatrosu Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri* isimli eserlerinde de yer vermiştir.

Metin And’ın “Karagöz’de Muhavere” isimli makalesinden sonra oyunun yalnızca muhavere bölümü ile ilgili bir makale yazılmamıştır. Bu nedenle bu başlık altında ele alacağımız makale ya da bildiriler karagöz oyunları dolayısıyla muhaverelerin anlaşılmasını sağlayacak makale ve bildirilerden oluşmaktadır. Mustafa Mutlu’nun Tiyatro Araştırmaları Dergisi’nde 1995 yılında yayımlanan “Karagöz” isimli makalesi sözü edilen makale örneklerindedir. Mutlu adı geçen makalede, karagöz oyunlarının kökeni, tekniği, karagöz oyunlarında görevli kişiler, ünlü hayalciler, yaşayan karagöz, oyunun bölümleri konuları hakkında bilgi vermiştir. Oyunun bölümlerinden bahsederken muhavere bölümüne de yer vermiştir fakat muhavereler ile ilgili bilgi oldukça sınırlıdır.

Oyunların tekniği, dili, oyunlarda yer verilen konular da doğrudan olmasa bile oyunun muhavere bölümüyle ilişkilidir. Her ne kadar oyunlardaki muhavere bölümünden bahsetmese de muhavere bölümünün kişi kadrosunda ilk sırada yer alan Karagöz ve Hacivat ile ilgili makaleler de muhavere bölümüyle dolaylı olarak ilişkilidir. Asiye Mevhibe Coşar ve Çiğdem Usta’nın “Geleneksel Gölge Oyununda Ana Tipler ve Dil Yergisi” isimli makalesi sözü edilen makaleler kategorisindedir. Bu makalede Hacivat ve

Karagöz'ün *yalnızca iyi ya da yalnızca kötü tipler olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorgulanmış aynı zamanda Karagöz'ün Hacivat'a karşı bilinçli bir dil yergisi olmadığı gösterilmeye çalışılmıştır.*¹⁵

Bahsedilen kategorideki bir diğer çalışma da Fikret Türkmen ve Pınar Fedakar'ın “Türk Halk Tiyatrosunda Hareket Komiğine Bağlı Mizahi Unsurlar” isimli çalışmasıdır. Bu çalışmada Karagöz, ortaoyunu, meddah ve köy seyirlik oyunları içerisindeki hareket komiğinin özellikleri tespit edilmeye çalışılmış bu türlerdeki hareket komiği türlerine yer verilip örnekler gülme teorileri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

3. Tez Çalışmaları

Karagöz oyunları ile ilgili çalışmalar içerisinde yer alan tezler, yüksek lisans ve doktora bazında değerlendirildiğinde bunların, çeşitli anabilim dallarında yapılmış karagöz oyunlarını farklı açılardan ele alan tezler olduğu görülür.

YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde kayıtlı tezler ile ilgili katalog taraması sonucu Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Halk Bilimi (Folklor) ve Halk Edebiyatı Bilim Dallarında, karagöz oyunları ile ilgili yapılan çalışmalardan on beşinin yüksek lisans, ikisinin de doktora tez çalışması olduğu tespit edilmiştir.

Yüksek lisans tez çalışmalarından, 2000 yılında Gülçin İnak (Kurnaz) tarafından hazırlanan “*Osmanlı İmparatorluğu Döneminde İstanbul'da Eğlence Hayatı*”¹⁶ isimli çalışmada, tarihi süreç içerisinde İstanbul'daki eğlence hayatı çeşitli başlıklar altında incelenmiştir. Bu başlıklardan “Dramatik Sanatlar” başlığı altında karagöz oyunlarına dair bilgiye yer verilmiştir. Karagöz oyunlarına dair bilgilerin yer aldığı bu kısımda, çalışma konumuz muhavereler ile ilgili kısa bir bilgi yer almaktadır.

“*İhsan Rahim'in Neşrettiği Şarkılı Kantolu Karagöz Oyunları (İnceleme-Metinler)*”¹⁷ isimli yüksek lisans tez çalışmasını 2012 yılında tamamlayan Medine Kaynak bu çalışmada, karagöz oyunlarındaki yenileşme hareketlerinin bir örneğini temsil

¹⁵ Asiye Mevhibe Coşar, Çiğdem Usta, “Geleneksel Türk Gölge Oyununda Ana Tipler ve Dil Yergisi”, *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (52), 2009, 13.

¹⁶ Gülçin İnak, *Osmanlı İmparatorluğu İstanbul'da Eğlence Hayatı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.

¹⁷ Medine Kaynak, *İhsan Rahim'in Neşrettiği Şarkılı Kantolu Karagöz Oyunları (İnceleme- Metinler)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2012.

eden ve “Şarkılı Kantolu Karagöz Oyunları” adıyla 10 cüzlük seri halinde yayımlanan oyunları incelemiş, oyunlardaki yeniliklerin ne şekilde olduğunu belirtmiştir. Tezin “Giriş” kısmında muhaverelele ilgili bilgi verildikten sonra “İnceleme” kısmında da her bir oyunda yer alan muhavere bölümü hakkında bilgiye yer verilmiştir.

İlke Susuzlu tarafından 2013 yılında tamamlanan “*Kıbrıs Türk Halk Kültüründe Gölge Tiyatrosu Bağlamında İcra ve Seyirci*”¹⁸ isimli çalışmanın çıkış noktasını Kıbrıs’taki karagöz oyunlarının seyircisi ve icrası oluşturur. Çalışmada Kıbrıs’taki Karagöz’ün nasıl doğduğu, geliştiği ve günümüzdeki durumu ile ilgili sorulara da cevap aranmıştır. Bu çalışmada üç bölüm yer alır. İlk bölümde yer alan “Karagöz Kavramının Doğuşu” başlığında “muhavere” ile ilgili bilgi verilmiştir.

“*Halk Tiyatrosunun Değişen Bağlamı Medya: Bir Demet Tiyatro Örneği*”¹⁹ isimli yüksek lisans tezinde Makbule Uysal, geleneksel halk tiyatrosunun televizyondaki dönüşümü üzerinde durmuştur. “Bir Demet Tiyatro” dizisini geleneksel halk tiyatrosunun televizyondaki örneklerinden biri olarak belirleyerek bu dizinin biçim ve içerik özellikleri ile halk tiyatrosunu karşılaştırmalı olarak incelemiştir. “Bir Demet Tiyatro” dizisinin biçim ve içerik özellikleri ile halk tiyatrosu örneklerinden karagöz oyunları karşılaştırılırken karagöz oyunlarının özellikle de muhavere bölümünün esnek yapıda olduğu yani doğaçlamaya dayandığı oysa dizide böyle bir durumun söz konusu olmadığı tespit edilmiştir.

2018 yılında Hüseyin Sedat Karacalar’ın hazırladığı “*Hayalden Çizgiye Karagöz’ün Penceresinden Çanakkale Savaşı*”²⁰ isimli yüksek lisans tezinde, hayal kahramanları Karagöz ile Hacivat’ın hayal sahnesinde olduğu gibi Çanakkale Savaşı yıllarında önemli bir yeri olan *Karagöz Dergisi* yani çizgide de etkili bir şekilde yer aldığı gösterilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda üç bölüm hâlinde incelenen çalışmada karagöz oyunlarının muhavere bölümüyle ilgili tespitlere de yer verilmiştir. Çalışmanın “Hareket Komîği” başlığı altında hareket komîğine örnek olarak muhaverelele yararlanılmıştır. Muhavere çeşitlerinden “vuruşmalı muhavere” de hareket komîğine

¹⁸ İlke Susuzlu, *Kıbrıs Türk Halk Kültüründe Gölge Tiyatrosu Bağlamında İcra ve Seyirci*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013.

¹⁹ Makbule Uysal, *Halk Tiyatrosunun Değişen Bağlamı Medya: Bir Demet Tiyatro Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015.

²⁰ Hüseyin Sedat Karacalar, *Hayalden Çizgiye Karagöz’ün Penceresinden Çanakkale Savaşı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018.

örnek olarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda karagöz oyunlarının muhavere ve bitiş bölümlerinde Karagöz ile Hacivat'ın birbirleriyle sonu kavgaya varan atışmalarının *Karagöz Dergisi'nde* rastlanmadığı tespit edilmiştir.

2019 yılında karagöz oyunları ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. 2019 yılına kadar Halk Bilimi alanındaki yüksek lisans tezlerinin sayısı incelediğinde, beş çalışma ile en fazla çalışmanın bu yılda tamamlandığı görülür. 2019 yılında Uğur Topal tarafından tamamlanan çalışmalardan biri olan “*İstanbul Kültür Ortamlarında Karagöz Oyunu (1923-1980)*”²¹ isimli çalışmada, Karagöz'ün İstanbul'un yazılı, sözlü ve elektronik kültür ortamlarında nasıl yer aldığı tespit edilmeye çalışılmış aynı zamanda Cumhuriyet dönemindeki Karagöz oyunlarının gelişimi de İstanbul kültür ortamları paralelinde değerlendirilerek konu bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmak istenmiştir. Çalışmanın “Karagöz Oyununun Genel Özellikleri” başlığı altında oyunun bölümlerine yer verilmiştir. Bu kısımda da muhavere bölümü ile ilgili genel bilgiler bulunmaktadır.

2019 yılında tamamlanan çalışmalardan bir diğeri, Ayşe Akdoğan tarafından hazırlanan “*Karagöz Metinlerinin Halkbilimi Açısından İncelenmesi*”²² isimli çalışmadır. Bu çalışmada Cevdet Kudret'e ait üç ciltlik Karagöz isimli eserde yer alan oyunlardaki halkbilimi unsurları, Sedat Veyis Örnek'in halk bilimi ile ilgili çalışma kadrosu esas alınarak belirlenmiştir. Karagöz oyunlarında yer alan halk bilimi unsurları tasniflenerek incelenmiştir. Çalışmada karagöz oyunlarının muhavere bölümüne dair genel bilgilere yer verilmekle birlikte Cevdet Kudret'in *Karagöz* kitabında yer alan 19 muhavere metni de halk bilimsel açıdan incelemeye dâhil edilmiştir.

2019 yılında hazırlanan Ayşe Akdoğan'ın çalışması ile benzer bir çalışma Yunus Yılmaz'ın “*Karagöz Metinlerinin Halk Bilimsel Açısından Değerlendirilmesi*”²³ isimli çalışmasıdır. Bu çalışmada Cevdet Kudret'in *Karagöz:3 Cilt*, Ünver Oral'ın *Karagöz Oyunları 1: Kâr-ı Kadim* ve Muhittin Sevilen'in *Karagöz* isimli eserlerindeki metinler halk bilimsel açıdan incelenmiştir. Bu inceleme ile karagöz metinlerinde halk kültürünün ne şekilde yer aldığı, Osmanlı'nın çok uluslu yapısının halk bilimine ne şekilde etki ettiği

²¹ Uğur Topal, *İstanbul Kültür Ortamlarında Karagöz Oyunu (1923-1980)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

²² Ayşe Akdoğan, *Karagöz Metinlerinin Halk Bilimi Açısından İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

²³ Yunus Yılmaz, *Karagöz Metinlerinin Halk Bilimsel Açısından Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın “*Karagöz Oyunlarının Tekniği*” başlığı altında muhaverelerin oyunlardaki işlevine değinilmiştir.

Ebru Ünlü’nün, 2019 yılında tamamlanan çalışmalar arasında bulunan “*Karagöz ve Ortaoyununda Mizah*”²⁴ isimli yüksek lisans tez çalışmasında gülme, komik, mizah gibi kavramların seyirlik oyunlar içerisinde yer alan karagöz ve ortaoyununda ne şekilde yer aldığı incelenmiştir. İncelemede H. Bergson’un gülme teorisi esas alınmıştır. Bu çalışmada aynı zamanda Cevdet Kudret’in *Karagöz: 3 Cilt* isimli eserindeki 19 muhavereye yer alan “Söz komiği”, “Şekil komiği”, “Hareket komiği” ve “Jest Komiği” tespit edilmiştir.

Ayşe Koyuncu tarafından 2019 yılında tamamlanan çalışmalardan biri olan “*Kamusal Kültür Politikaları ve Yönetiminin Türk Gölge Tiyatrosu Karagöz’e Etkilerinin İncelenmesi*”²⁵ isimli çalışmada 1923’ten 2018’lere uzanan süreçte kamusal kültür destekçiliğinin özelinde Karagöz’e genelinde ise maddi ve manevi değerlere etkisi 1923-1950 ve 1950-2018 yılları olarak iki başlık altında incelenmiştir. İncelemede sosyal değişim ve dönüşümler neticesinde beliren kültür politikaları ve yönetimi baz alınmıştır. Eserde çalışma konumuz muhavereler ile ilgili bilgi ve değerlendirmeye rastlanmamıştır.

Emine Varışoğlu’nun hazırladığı “*Karagöz Metinlerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi*”²⁶ isimli çalışmada, Cevdet Kudret’in Karagöz isimli üç ciltlik eserinde yer alan 39 metin toplumsal cinsiyet kuramları bakımından incelenmiştir. Aynı zamanda Karagöz oyunlarında ‘kadın’ ı ifade etmek için kullanılan zennenin eşleriyle, diğer kadınlarla ve diğer erkeklerle olan ilişkileri ile birlikte erkeğin kadınlarla ve erkeklerle olan ilişkisi gibi konuların bu oyunlarda ne şekilde yer aldığı sorgulanmıştır. Çalışmada, muhavereler ile ilgili genel bilgiye yer verilmiştir. “Karagöz’ün Karısı”, “Karagöz’de Evin Reisi Olarak Erkek” ve “Kadın Karşısındaki Konumuyla Erkek” başlıkları altında konuyla ilgili muhavere örnekleri de mevcuttur.

Olağanüstü varlık ya da ruh, insanlar ve tanrılar arasındaki aracı ruh olarak tanımlanan demonların karagöz oyunlarındaki yeri esas alınarak hazırlanan “*Türk Gölge*

²⁴ Ebru Ünlü, *Karagöz ve Ortaoyununda Mizah*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla 2019.

²⁵ Ayşe Koyuncu, *Kamusal Kültür Politikaları ve Yönetiminin Türk Gölge Tiyatrosu Karagöz’e Etkilerinin İncelenmesi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019.

²⁶ Emine Varışoğlu, *Karagöz Metinlerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Hacı Bayram Veli Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara 2020.

Oyununda Demonik Varlıklar”²⁷ isimli tez çalışması Cemile Kurt tarafından 2021 yılında tamamlanmıştır. Bu çalışmada Karagöz perdesinde yer alan demonları tanımlama, oyun içindeki rollerini çözümleme, tasvirlerini görme ve metin içindeki özellik ve işlevlerini tespit etme, konu özelinde bilgi birikimi sağlamak amacıyla 146 karagöz oyunundan yararlanılmıştır. Çalışmadaki “Türk Gölge Oyunu Temel Bilgiler” başlığı altında karagöz oyununun bölümlerinden muhavereler hakkında genel bilgilere yer verilmiştir.

“*Karagöz ve Kukla Ustalarının Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Yaşayan İnsan Hazinesi Bağlamında İncelenmesi: İstanbul Örneği*”²⁸ isimli çalışmada Mısra Çekiç, İstanbul şehrindeki karagöz ve kukla sanatçılarının yaşayan insan hazinesi kriterlerine uygunluklarını incelemiştir. Bu çalışma ile karagöz ve kukla ustalarının yaşayan insan hazinesi kriterlerine uygunlukları incelenirken aynı zamanda bu sanatçılara dikkat çekmek de amaçlanmıştır. Üç bölümde incelenen çalışmanın “Karagöz ve Kuklanın Tarihi Özellikleri” isimli ilk bölümünde karagöz oyunlarının muhavere bölümüne dair genel bilgiye de yer verilmiştir.

Gizem Dalioğlu tarafından hazırlanan “*Geleneksel Türk Halk Tiyatrosundan Tiyatroya İkili Komik: Zeki Alasya-Metin Akpınar Örneği*”²⁹ isimli çalışmada, Türk güldürü sinemasında akla ilk gelen ikili komiklerden olan Zeki Alasya- Metin Akpınar örneğinin geleneksel Türk halk tiyatrosunda yer alan Karagöz ile Hacivat, Kavuklu ile Pişekar gibi eksen tiplerin bir devamı niteliğinde olup olmadığı sorgulanmıştır. Çalışma, Henri Bergson’un gülme teorileri ekseninde incelenmiştir. Tezde muhavereler hakkında genel bilgiye yer verildikten sonra Zeki Alasya- Metin Akpınar’ın yer aldığı 26 film tıpkı karagöz, ortaoyunu, kukla gibi geleneksel türlerde yer alan “mukaddime”, “muhavere”, “fasıl”, “bitiş” bölümler şeklinde bölümlere ayrılarak incelenmiştir. İncelenen her bir filmde, muhavere olarak değerlendirilebilecek bölümlerin olduğu tespit edilmiştir.

²⁷ Cemile Kurt, *Türk Gölge Oyununda Demonik Varlıklar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bartın 2021.

²⁸ Mısra Çekiç, *Karagöz ve Kukla Ustalarının Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Yaşayan İnsan Hazinesi Bağlamında İncelenmesi: İstanbul Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2021.

²⁹ Gizem Dalioğlu, *Geleneksel Türk Halk Tiyatrosundan Tiyatroya İkili Komik: Zeki Alasya-Metin Akpınar Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla 2022.

“Yabancılara Türkçe Öğretiminde Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarının Kullanımı ve Kültürel Etkileşim”³⁰ isimli tez çalışmasını 2022 yılında tamamlayan Begüm Özkabalak bu çalışmada, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde yalnızca öğretilen dilin temel becerilerinin değil, aynı zamanda kültür aktarımının sağlanıp, dilin yaşadığı değer ve kültürün öğretilerek kültür elçiliği görevini de üstlenmesini amaçlamıştır. Bu bağlamda UNESCO’nun Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi’nde yer alan ve Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılması uygun olan unsurlardan Meddahlık Geleneği, Âşıklık Geleneği, Karagöz, Nevruz, Türk Kahvesi ve Geleneği, Ebru: Kâğıt Süsleme Sanatı, İnce Ekmek Yapımı ve Paylaşımı Geleneği, Minyatür Sanatı belirlenmiştir. Bu unsurların A2, B1 ve B2 seviyelerine uygun olarak tanımları yapılmış ve bu seviyelere uygun olarak metinleri oluşturulmuştur. Çalışmada yer alan “Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarının Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kullanımı” başlığı altında “Karagöz Gölge Oyunu” alt başlığına yer verilerek bu kısımda B2 Seviyesindeki Karagöz Metin Örneğinde çalışma konumuzla alakalı karagöz oyununun bölümlerinden muhaverenin tanımına yer verilmiştir.

Karagöz oyunları ile ilgili Halk Bilimi (Folklor) ve Halk Edebiyatı Bilim Dallarında yüksek lisans tez çalışmalarının yanında, doktora tez çalışmaları da hazırlanmıştır. Bu çalışmalardan biri, “*Karagöz Perde Gazelleri (İnceleme-Metinler)*”³¹ isimli Zehra Kımışoğlu tarafından hazırlanan doktora tez çalışmasıdır. Bu çalışmada karagöz oyunlarında önemli bir yeri olan perde gazelleri, “Başlangıcından Meşrutiyet’e Perde Gazelleri” ve “Cumhuriyet’ten Günümüze Perde Gazelleri” başlığı altında biçim ve içerik özellikleri bakımından incelenmiştir. Çalışmanın “Giriş” bölümünde karagöz oyunlarının bölümlerine de yer verilmiş ve muhavereler detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Karagöz oyunları ile ilgili hazırlanan doktora tez çalışmalarından bir diğeri ise “*Mizah Teorileri Bağlamında Geleneksel Türk Tiyatrosu*” isimli çalışmadır. Bu çalışmada 39 karagöz oyunu, 23 ortaoyunu, 195 köy seyirlik oyunu, 10 meddah anlatısı ve 26 kukla oyunu “Üstünlük Teorisi”, “Uyumsuzluk Teorisi” ve “Rahatlama Teorisi” ekseninde incelenmiştir. Çalışmadaki “Karagöz” başlığı altında muhavere bölümünün

³⁰ Begüm Özkabalak, *Yabancılara Türkçe Öğretiminde Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarının Kullanımı ve Kültürel Etkileşim*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2022.

³¹Zehra Kımışoğlu, *Karagöz Perde Gazelleri (İnceleme-Metinler)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2015.

tanımına yer verilmiştir. “Uyumsuzluk Teorisi Bağlamında Karagöz” isimli başlıkta ise karagöz oyunlarında uyumsuzluk teorisine örnek olabilecek diyaloglar tespit edilirken Cincilik ve Büyük Evlenme oyunlarının muhavere bölümündeki diyaloglardan da yararlanılmıştır. Muhaverelerdeki hareket komiğine muhaverenin başında ve özellikle sonunda Karagöz’ün Hacivat’a vurması örnek gösterilmiştir. Çalışmada hareket komiğine örnek olabilecek Hacivat’ın Karagöz’ün kafasını eğmesine neden olması, Karagöz’e elini öptürmesi ve bunların sonunda yaşanan arbedeler de hareket komiği unsurları olarak değerlendirilmiştir. Muhaverelerdeki söz komiğine de değinilen çalışmada, özellikle oyunun muhavere bölümünde yer alan diyalogların neredeyse tamamının söz komiğine dayanan diyaloglar olduğu belirtilmiştir.

Çeşitli anabilim dallarında hazırlanan karagöz oyunları ile ilgili yukarıda isimleri verilip içerikleri, hangi amaçlarla kaleme alındıkları hakkında genel bilgi verilen tezlerin kimisinde karagöz oyununun muhavere bölümüyle ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır. Bahsedilen tezler içerisinde oyunların muhavere bölümünün özel bir başlık altında incelendiği çalışma Ebru Ünlü’nün “Karagöz ve Ortaoyununda Mizah” isimli çalışmasıdır. “İhsan Rahim’in Neşrettiği Şarkılı Kantolu Karagöz Oyunları”, “Karagöz Metinlerinin Halk Bilimi Açısından İncelenmesi”, “Hayalden Çizgiye Karagöz Oyunları Penceresinden Çanakkale Savaşı”, “Karagöz Metinlerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi”, “Geleneksel Türk Halk Tiyatrosundan Tiyatroya İkili Komik: Zeki Alasya-Metin Akpınar Örneği”, “Yabancılara Türkçe Öğretiminde Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarının Kullanımı ve Kültürel Etkileşim” ve “Mizah Teorileri Bağlamında Geleneksel Türk Tiyatrosu” isimli çalışmalarda, çalışma konusu ile muhaverelerin ilişkilendirildiği ve muhaverelerle de ilgili tespitlerde bulunulan kısımlar vardır.

III. HAYAL OYUNU KARAGÖZ: KÖKENİ, TARİHSEL SEYRİ VE GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Hayal, gölge oyunu gibi isimlerle de adlandırılan Karagöz; *deve derisinden, mukavvadan veya plastikten boyanmış insan ve hayvan şekillerinin bir beyaz perde üzerinde arkadan ışık verilip yansıtılarak oynatılan oyuna verilen addır.*³²

³² Hayrettin İvgin (haz.), *Karagöz ve Kukla Sanatımız*, Ekip Grafik Matbaa Hizmetleri, Ankara 2000, 6.

Oyunun kökeni ve Anadolu'ya gelişi ile ilgili çeşitli görüşler vardır. Konuyla ilgili araştırmalar yapan Sabri Esat Siyavuşgil, *Anadolu Türkleri arasında yayılan hayâl oyununun, Türk akınlarını takip ederek şarktan garba geldiğini söyler*³³ ve bu düşüncesinin konuyla ilgili vesikalarla da örtüştüğünü belirtir. *Oyunun Osmanlı Türkleri arasındaki tarihçesini değerlendirebilmek için de üç kaynağa başvurmak gerektiğini ifade eder. Bunlardan ilki halk ve karagözcüler arasındaki rivayetler ikincisi tarihi ve edebi vesikalar üçüncüsü ise Türkiye'yi ziyaret etmiş olan seyyahların intibalarıdır.*³⁴

Selim Nüzhet Gerçek hayal oyununun kökeni ile ilgili görüşünü belirtirken iki ihtimal üzerinde durur. *Bunlardan ilki, Jacob'un eserinden hareketle belirttiği, oyunun Çinlilerden Moğollara geçmesi oradan da Türkler arasında yayılmasıdır. İkinci ihtimal ise Arap ve İran memleketlerinden bize gelmiş olabileceğidir. Gölge oyununa gelinceye kadar pek çok şeyi Arap ve İran memleketlerinden aldığımızı savunan Gerçek, bu nedenle ikinci ihtimalin kendisine daha uygun geldiğini belirtir.*³⁵

Karagöz oyunları ile ilgili pek çok çalışması bulunan Metin And, oyunun Mısır'dan Türkiye'ye gelmiş olabileceğini savunur. *Düşüncesine kanıt olarak öncelikle Arap tarihçisi Mehmed bin Ahmed bin İlyas-ül-Hanefi'nin Bedâyi-üz-zuhûr fî vekaayi-üd-dühûr adlı eserinde geçen gölge oyunuyla ilgili yerleri gösterir.*³⁶ *And, eserin konumuzla ilgili kısmında, Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethi sonrası Memluk Sultan'ı II. Tumanbay'ı astırdığını buradaki bir gölge oyuncusunun olayı canlandırdığını ve Yavuz'un bu durumdan çok memnun olduğunu, İstanbul'a dönerken sen de bizimle gel diyerek bu oyuncuyu da yanında götürdüğünün belirtildiğini ifade eder.*³⁷ *Mısır tarihiyle ilgili eserde geçen bu kısımlarla birlikte İbn-i İlyas'ın verdiği bilgilerin de bir kanıt olabileceğini belirten And, Mısır'daki gölge oyunuyla 16. Yüzyıldaki Türk gölge oyununun benzer yönleri olduğunu söyler.*³⁸ Bu sözleriyle de oyunun Mısır'dan gelmiş olabileceğine dair görüşünü pekiştirir.

³³ Sabri Esat Siyavuşgil, *Karagöz-Psiko-Sosyolojik Bir Deneme*, Maarif Matbaası, 1941, 30.

³⁴ Siyavuşgil, *Karagöz-Psiko-Sosyolojik Bir Deneme*, 31.

³⁵ Selim Nüzhet Gerçek, *Türk Temaşası Meddah, Karagöz, Ortaoyunu*, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1942, 46-47.

³⁶ Metin And, *Geleneksel Türk Tiyatrosu Kukla, Karagöz, Ortaoyunu*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1969, 112-113

³⁷ And, *Geleneksel Türk Tiyatrosu Kukla, Karagöz, Ortaoyunu*, 113.

³⁸ And, *Geleneksel Türk Tiyatrosu Kukla, Karagöz, Ortaoyunu*, 113-114.

Cevdet Kudret Karagöz isimli üç ciltlik eserinin ilk cildinde oyunların kökenine değinir ve *gölge oyununun Türk toplumunda ne zaman kullanılmaya başladığının belli olmadığını söyler. George Jacob tarafından ileriye sürülen, gölge oyunu Çinlilerden Moğollara, Moğollardan Türklere geçmiştir, düşüncesinin yanıldan ibaret olduğunu belirtir.*³⁹ Kudret eserinde, oyunun Anadolu'ya ne zaman gelmiş olabileceği ile ilgili söylentilere de yer verir.

Saim Sakaoğlu konu hakkında Metin And ile aynı doğrultudaki görüşlerini şu şekilde ifade eder: *“Gölge oyununun Anadolu'ya girişi, daha önce açıkladığımız ve Prof. Tietze tarafından özetlenen teorilere göre değişik yönlerden olmuştur: Bizans'tan, Orta Asya'dan, Mısır'dan, İspanya'dan vb. Bunların arasında daha inandırıcı olanların yanında bu özelliği taşımayanları da vardı. Aşağıda, bilim adamlarımız tarafından da akla daha yakın olarak kabul edilenlerin başında gelen “Mısır'dan gelme” maddesi üzerinde duracağız.”*⁴⁰

Karagöz sanatçısı Orhan Kurt Karagöz'ün Kuralları -Karagöz Yapım ve Oynatım Teknikleri- isimli kitabında *Orta Asya'daki Türklerin gölge oyunu ile ilgili milletlerle kültürel alışverişi sonucu öğrendikleri bu sanatı Anadolu'ya yahut bütün dünyaya yaydıklarını belirtir. Fakat Türklerin gölge oyunuyla karşılaşmalarının ilk ne zaman olduğunu tespit edilemeyecek kadar eski olduğunu söyler.*⁴¹

Enver Behnan Şapolyo diğer araştırmacıların düşüncelerinden farklı olarak *oyunun Orta Asyalı Türklerin sanat dehalarından doğmuş, tamamen Türklere mahsus, orijinal bir halk sanatı olduğunu savunur. Bugünkü sinemanın da anası olduğunu iddia eder. Bu hayal oyununun Türklerden Çinlilere, Moğollara ve nihayet Müslüman Araplara, Acemlere geçerek Selçukî ve Osmanlı Türklerinde de (Karagöz oyunu) adıyla müttekâmil bir şekle girdiğini söyler.*⁴²

Görüldüğü üzere oyunun kökeni ve Anadolu'ya gelişi ile ilgili pek çok görüş vardır. Kanaatimizce oyun ne şekilde ve nerede ortaya çıkmış olursa olsun Anadolu'ya

³⁹ Kudret, *Karagöz Cilt I*, 10.

⁴⁰ Sakaoğlu, *Türk Gölge Oyunu Karagöz*, 26.

⁴¹ Orhan Kurt, *Karagöz'ün Kuralları-Karagöz Yapım ve Oynatım Teknikleri*, Lale Yayıncılık, İstanbul 2015, 11.

⁴² Enver Behnan Şapolyo, *Karagöz'ün Tarihi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1946, 10.

gelişinden itibaren bu toprakların kültürel bir değeridir. Perdede bu coğrafyadaki yaşamın izleri görülür dolayısıyla oyun Anadolu'ya gelişiyse birlikte bu coğrafyaya ait olmuştur.

Hayal oyunlarının Anadolu'ya geldikten sonraki durumu yüzyıllara göre farklılıklar gösterir. İlk dönemlerde Karagöz- Hacivat adını duymasak da ilerleyen yüzyıllarda (17.yy) Karagöz ve Hacivat'ın varlığından haberdar oluruz. Konu hakkındaki ilk bilgiler ise Evliya Çelebi'nin Seyahatname isimli eserinde yer alır.⁴³ “17. yüzyılda Şeyh Şazili'den sonra en meşhur Karagözcü Mehmet Çelebi'dir. Mehmet Çelebi'nin perdede yaptığı bir yenilik yalnız taklit ile halkı güldürmek değil aynı zamanda tasvirlere mutasavvıfane sözler de söyletiyordu. Bu devirde oynatılan tasvirlerin çoğu yeniçeri külahları ve bilhassa Başkard Türklerinin külahlarına benziyordu. Bu eski tasvirler, hayal oyununun Orta Asya Türklerinden Osmanlılara geçtiğine bir vesikadır. Fakat bu oyunu Karagöz haline sokan Osmanlılardır. Karagözcü Mehmet Çelebi'nin hayal perdesinde bir icadı vardır. Hayal-i zil perdesi içinde bir küçük perde daha kurup gayet hurda tasvirlerle hayal-i zill oynatmıştır. 17.yüzyılda kesin biçimini alan Karagöz daha sonraki yüzyıllarda büyük bir gelişme göstermiş, Türklerin en sevilen, tutulan gösterisi olmuştur.”⁴⁴

18. Yüzyıldaki Karagöz oyunları ile ilgili gelişmeleri çoğunlukla yabancı seyyahların verdiği bilgilerden öğrenmekteyiz. 18. yüzyılın başında bir yabancı tanık İstanbul kahvelerindeki gösterileri anlatırken bunlar arasında soytaruların, hokkabazların yanı sıra, arkadan aydınlatılmış bir bez veya renkli kâğıdın arkasında görüntüleri güldürücü açık sahnelerle oynattıklarını, böyle açık-saçık oyunlardan hoşlananların bu oyunlarla kulaklarını ve gözlerini şenlendirdiklerini yazıyor. 1720 tarihindeki sünnet ve gene III. Ahmet çağında Hibetullah Sultanın doğumu için yapılan şenlikleri anlatan kaynaklarda Karagöz'den söz edildiğini görüyoruz.⁴⁵

19. yüzyılda da Karagöz oyunlarına dair gelişmeler olmuştur. Üçüncü Ahmed'den Üçüncü Selim devrine kadar birçok Karagözcüler gelmiştir. Üçüncü Selim zamanında en meşhur Karagözcü Kasımpaşalı (Hafız) Bey idi.⁴⁶ Sultan İkinci (Mahmud) devrinde de

⁴³ And, *Geleneksel Türk Tiyatrosu Kukla, Karagöz, Ortaoyunu*, 121.

⁴⁴ Metin And, *Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1977, 265.

⁴⁵ And, *Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu*, 265.

⁴⁶ Enver Behnan Şapolyo, *Karagöz'ün Tarihi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1946, 106.

*Karagöz oynatılıyordu. İstanbul'da bu devrin de en meşhur hayalcisi (Said) Bey idi. Yine sarayda ve mahallerde ve bilhassa Ramazan günlerinde Karagöz oynatılıyordu.*⁴⁷

*18. ve 19. asırda pek çok kıymetli Karagözcüler gelmiştir. Fakat ne bunların hal tercümeleri ve ne de bunlara ait fıkralar elimize geçmiştir. Bir iki tanesine ait bazı fıkralar bulunmuştur. Karagöz bu asırlarda gayri ahlaki ve siyasi mizah haline girmekle beraber akli başında zarif hayalciler, Karagöz'ün klasik şeklini bozmadan oynatmışlar ve zamanımıza kadar bu hayal oyunu gelmiştir.*⁴⁸

Günümüzde de Karagöz oyunları ile ilgili gerek akademik anlamda çalışmalar gerekse Karagöz sanatçılarının sahne çalışmaları devam etmektedir. Yönetim Kurulu Başkanlığını Karagöz sanatçısı Enis Ergün'ün yaptığı Karagöz Derneği ile Cengiz Özek'in kurucusu olduğu İstanbul Karagöz Kukla Vakfı'nın çalışmaları günümüz Karagöz sanatı için önem arz etmektedir. Vakıf ve derneklerden başka Karagöz sanatçılarının bireysel çalışmaları da bu sanat açısından oldukça kıymetlidir.

Karagöz'ün gelecek yıllarda nasıl bir formda olacağı, güncelliğini kaybedip kaybetmeyeceği, seyircinin sanata bakışının nasıl olacağı gibi konular tartışılırken tüm bunların yanında önceliğin sanatçıdan yana olmasının oldukça önemli olduğunu düşünüyoruz. Sanatçının değer gördüğü, desteklendiği bir toplumda elbette sanat da yaşayacaktır.

IV. KARAGÖZ OYUNUNUN BÖLÜMLERİ

Klasik tarzdaki bir Karagöz oyunu mukaddime, muhavere, fasıl ve hitam olmak üzere dört bölümden oluşur. Oyunun bölümlerinin araştırmacılar tarafından farklı isimlerle anıldığı da görülür. Mukaddime yerine “giriş, başlangıç, öndeyiş, prolog” muhavere yerine “söyleşme, söyleşi, diyalog, karşılıklı konuşma”, fasıl yerine “oyun, asıl oyun, oyunun kendisi”, hitam yerine ise “bitiş, son deyiş, epilog” gibi isimlerin kullanıldığı da görülür.

⁴⁷ Şapolyo, *Karagöz'ün Tarihi*, 110.

⁴⁸ Şapolyo, *Karagöz'ün Tarihi*, 111.

A. Mukaddime (Giriş, Başlangıç, Öndeyiş, Prolog)

Karagöz oyunlarının her bölümünde olması beklenen bazı pratikler, uyulması gereken usuller vardır. Kimi araştırmacılar mukaddime bölümü başlamadan önce birtakım hazırlıkların olduğunu söylese de biz bu konuda Sakaoğlu ile aynı düşünceyi paylaşıyoruz.⁴⁹ Bize göre de perdenin aydınlanması ile oyun başlamış sayılmalıdır.

Perdenin aydınlanmasının ardından göstermelik/gösterme denilen suret perdede görülür. Göstermelikler oyunun konusuyla alakalı olabileceği gibi oyunun konusundan bağımsız olabilir. Göstermelik “nareke” adı verilen bir çalgı eşliğinde perdeden kaldırılır. Göstermeliğin kaldırılmasından sonra tef eşliğinde semai okuyarak Hacivat gelir. Semainin bitmesiyle birlikte Hacivat “Oof Hay Hak” diyerek perde gazelini okumaya başlar. Perde gazelini okuduktan sonra konuşur ve bir beyit okur. O sırada Karagöz de perdenin sağından evinin penceresinden Hacivat’a cevap verir. Hacivat’ın Karagöz’ü yanına çağırması ve yakarışlarıyla Karagöz pencereden Hacivat’ın üzerine atlar. Hacivat kaçır. Karagöz boylu boyunca uzanır. O sırada çeşitli sözler söyler. Karagöz’ün söylediği bu sözleri And, tekerleme olarak değerlendirir.⁵⁰ Böylece mukaddime bölümü sonlanır.

B. Fasil (Oyun, Asıl Oyun, Oyunun Kişileri)

Mukaddime ve muhavere seyirciyi oyuna hazırlarken fasıl bölümünde asıl oyun yer alır. “*Asıl oyunda belli bir olay gösterilir, bir konu ele alınır. Burada olaylar bir zincirin halkaları gibi birbirlerine eklenerek oyunu oluştururlar. Oyunlar bu bölümdeki olaylara göre ad alırlar.*”⁵¹

C. Muhavere (Söyleşme, Söyleşi, Diyalog, Karşılıklı Konuşma)

Oyunun mukaddime bölümünden sonra muhavere bölümü başlar. Hacivat ve Karagöz dışındaki oyun kişilerinin de muhaverede görülmesi söz konusu olsa da genel itibarıyla bu bölümde Hacivat ve Karagöz’ü görürüz. And, bu bölümle fasıl bölümü

⁴⁹ Sakaoğlu, *Türk Gölge Oyunu Karagöz*, 102.

⁵⁰ And, *Geleneksel Türk Tiyatrosu Kukla, Karagöz, Ortaoyunu*, 152- 153.

⁵¹ Sakaoğlu, *Türk Gölge Oyunu Karagöz*, 151.

arasındaki ayrımı muhaverenin yalnızca söze dayanışına, olaylar dizisinden sıyrılmasına ve soyutlaştırılmış olmasına bağlar.⁵²

Hayrettin İvgin bu bölümde seyircinin karşılaşacağı durumları şu şekilde anlatır: *“Bu bölümde, Karagöz ve Hacivat arasında tekerleme atışmaları veya gerçekmiş gibi anlattıkları bir rüyanın yorumu verilir.”*⁵³

Muhavere, Hacivat gittikten sonra Karagöz’ün “Sen gidersen de beni pamuk ipliğiyle mi bağlıyorlar? (Bağlamadılar ya?) Ben de gideyim îdgâha, dolaba, dilber seyrine. Bakalım, âyine-î devran ne suret gösterir!” demesiyle son bulur.

D. Hitam (Bitiş, Son Deyiş, Epilog)

Genellikle oyunun en kısa bölümüdür. Karagöz ve Hacivat başka kılıklara girmişse eski hâlleriyle görünürler. Karagöz ve Hacivat arasında kısa bir konuşmanın ardından oyun bitirilir. Bu konuşma sırasında gelecek oyundan bahsedilir, kusurları nedeniyle seyirciden af dlenir. Böylece oyun bitmiş olur.

V. KARAGÖZ OYUNUNDA TİPLER

Karagöz oyunları yaşadığımız toplumun bir yansıması, bizi bize gösteren bir ayna ise, oyunda yer alan tipler bu dünyanın renkleridir. Kişiler aracılığıyla seyirciye oyunun dünyası hakkında bilgi verilir. Her bir oyun kişisi içinde bulunduğu zümreyi bir nevi temsil eder. Bunu da oyunun kuralları gereğince yerine getirir. *“Oyunda bütün tipler iç ve dış dünyaları ile soyutlaştırılıp, simgeleştirilerek perdeye çıkarılırlar. Simgeleştirilmiş tipler, mensubu oldukları sosyal çevrelerin sesidir. Onların genel tutum ve tavırlarıyla birlikte sorunlarını, isteklerini, hayallerini, ihtiyaçlarını, toplumsal olaylara tepkilerini dile getirirler.”*⁵⁴

Karagöz oyunları ile ilgili çalışma yapan araştırmacılar oyunlardaki kişileri daha iyi inceleyebilmek için çeşitli sınıflamalar yapmışlardır. George Jacob, Sabri Esat Siyavuşgil, Selim Nüzhet Gerçek, Ahmet Kutsi Tecer ve Metin And konuyla ilgili görüş bildiren araştırmacılardandır.

⁵² And, *Geleneksel Türk Tiyatrosu Kukla, Karagöz, Ortaoyunu*, 156

⁵³ İvgin, *Karagöz ve Kukla Sanatımız*, 16.

⁵⁴ Bahar Akarpınar, “Türk Gölge Oyunu Karagöz’de Zimmî Tipler”, *Milli Folklor Dergisi*, (62), 2004, 20.

Metin And, kişilerle ilgili tam bir sınıflama yapmanın mümkün olmayacağından bahsederek sınıflamaların çeşitli sakıncaları olabileceğinin üzerinde durur. Sınıflamanın bir kesiminde görülen kişinin başka bir kesimde de yer alabileceğini belirtir.⁵⁵ Dolayısıyla Karagöz oyunları için sınırları belli kesin bir sınıflama yapmak mümkün değildir. Fakat daha önce de belirttiğimiz gibi inceleme kolaylığı açısından oyunlardaki kişilerin sürekliliği ve önemi temel alınarak şöyle bir sınıflama yapmak mümkündür:

1. Eksen Kişiler (Karagöz ve Hacivat)
2. Eksen Kişilerin Dışında Kalan Oyun Kişileri (Oyunda Karagöz ve Hacivat dışında yer alan diğer tüm kişiler)⁵⁶

A. Eksen Kişiler (Karagöz ve Hacivat)

I. Karagöz

Oyunların iki baş kişisinden biri olan Karagöz'ün "yüzü yuvarlak, gözleri büyük, gözbebeği iri ve karadır. Adı zaten bu özelliklerinden gelmektedir. İri bir burnu, kalın kara bir bıyığı ve sakalı vardır. Dövüştüğü veya didiştğinde başının ardına düşen ve kel başını açığa çıkartarak gülme unsuru olan büyük bir kavuk taşımaktadır."⁵⁷

"Karagöz'ün üzerinde bir entari bulunur. Bu entari belinden bir kuşakla sıkılmış üç peşlidir. Bu kıyafet 19.yüzyılın başlarına kadar Türk toplumunda erkek kıyafeti olarak görülür. Kuşağında, 17.yüzyıl hatırası bir tütün kesesi bulunur. Elbisesinde hâkim olan renk kırmızıdır. Ancak diz kapaklarının altına kadar uzanan dizliği mavidir. Son zamanlarda yeşil dizlik de kullanılıyor ancak bu doğru değildir. Ayağında çedik pabuçlar da bulunur. Zamanla bu pabuçlar yerini fiyonga topuklu iskarpinlere bırakmıştır."⁵⁸

Karagöz'ün kişilik özellikleri ile ilgili araştırmacılar tarafından çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Araştırmacıların kimi tarafından okumamış olsa da özü sözü bir halk adamı olması övülürken kimi de iradesizliğini, hilekâr oluşunu, tembelliğini vurgular. Bu görüşlerden Karagöz ile ilgili ortak bir sonuca varmak pek mümkün değildir. Bu durumda

⁵⁵ And, *Geleneksel Türk Tiyatrosu Kukla, Karagöz, Ortaoyunu*, 280-281.

⁵⁶ Buna benzer bir sınıflama tarafımızdan Şarkılı Kantolu Karagöz Oyunları isimli yüksek lisans tez çalışmasında da yapılmıştır.

⁵⁷ İvgin, *Karagöz ve Kukla Sanatımız*, 17.

⁵⁸ Sakaoğlu, *Türk Gölge Oyunu Karagöz*, 167.

Karagöz'ün oyunlardaki rolü ile birlikte araştırmacıların Karagöz'e bakış açılarının da etkisi vardır.

Oyunlarda kişiyi tanımamızı sağlayan önemli öğelerden biri de müziktir. “*Gölge oyunumuzda her tipin hayalî tarafından perdeye indirilmesi bir şarkının ve türkünün eşliğinde olur. Bir şarkı veya türkü genellikle bir tipe ait olur ve onun perdeye indirilişinin işareti olarak kabul edilir. Bu müzik eserlerinden bazıları birden fazla oyunda icra edilir.*”⁵⁹

“*Oyunda Karagöz'ün şarkısı Çeribaşı'nın Gelini'dir.*”

II. Hacivat

Oyunların başkışilerinden bir diğeri de Hacivat'tır. “*O da Karagöz gibi salta, dizlik ve kırmızı yemeni giyer, sakalı sivri, yüzü ince, yüz anlatımı içine dönüktür. Giyiminde Karagöz'deki kırmızı rengin üstünlüğüne karşın Hacivat'ta yeşil renk baskındır. Bu renklerin onların kişiliklerini yansıttığı söylenebilir.*”⁶⁰

“*Hacivat'ın şapkasına börk, şapkasından aşağıya sarkan şeride de Taylasan adı verilir.*”⁶¹

“*Hacivat'ın şarkıları arasında 'on kere demedim mi sana sevme dokuz yâr', 'gelse o şuh meclise', 'o gül endam bir al şâle bürünsün yürüsün' gibi şarkılar vardır. Hacivat'ın söylediği bazı şarkılar başka tipler tarafından da söylenmektedir.*”⁶²

“*Türk gölge oyununun gerçekçi ve yergici özelliği nedeniyle iki ana tip olan Karagöz veya Hacivat tek başına iyiyi temsil eden, örnek alınacak, taraf olunacak tipler değildir. Onlar gerçeğe dayalı karakterler olmaları sebebiyle hata ve sevapları ile bu sahnede yer alırlar.*”⁶³

⁵⁹ Sakaoğlu, *Türk Gölge Oyunu Karagöz*, 168.

⁶⁰ And, *Geleneksel Türk Tiyatrosu- Kukla, Karagöz, Ortaoyunu*, 291.

⁶¹ Uğur Göktaş, *Dünya Karagöz*, Akademi Yayınları, İzmir 1992, 291.

⁶² Sakaoğlu, *Türk Gölge Oyunu Karagöz*, 171-172.

⁶³ Coşar ve Usta, “Geleneksel Türk Gölge Oyununda Ana Tipler ve Dil Yergisi”, 26.

III. Eksen Kişilerin Dışındaki Oyun Kişileri

Karagöz ve Hacivat dışındaki oyun kişilerinin de oyunda bir yeri ve işlevinin olduğu görülür. “*Karagöz oyunlarındaki tiplerin asırlara dayanan kendilerine özgü tavırları ve her oyunda tekrarlanan klasik üslupları vardır. Bu tipler kusurları, zaaflarıyla belirginleşir ve her tip kendi gerçekliğiyle birlikte halkın yüzyıllardan beri onda bulunduğu ve ona yüklediği karakteristiği yansıtır.*”⁶⁴

a. Çelebi

Oyunların en eski tiplerinden biridir. “*Kıyafet olarak üzerinde redingot ve setre pantolon bulunur; üst giyim olarak da yelek görülür. Boyunbağı ile ekose pelerinli paltosu da bu kıyafeti tamamlamaktadır. Başındaki fes ve ayağındaki iskarpinleri onun öbür giyecekleridir. Mevsimine ve oyununa göre elinde eldivenle tutulmuş şemsiye veya baston bulunur.*”⁶⁵

“*Çelebi oyunların türüne göre değişiklik gösterir. Kimi zaman zengin bir mirasyedi, bazen kadınların parasını yiyen bir jigolodur. Gayet kibardır. İsimleri arasında Hercai Menekşe, Kasım Bey, Kınabzâde en bilinenleridir.*”⁶⁶

b. Tiryaki

Oyunların en eski tiplerinden bir diğeri de Tiryaki’dir. “*Nadiri adlı bir yazarın verdiği bilgiye göre bu tipin XVI. yy.’da perdeye çıkarıldığını öğreniyoruz. Tiryaki’nin XVII. yüzyılda da hayal kişileri arasında bulunduğunu şair Kâni, Hazelliyât adlı eserinde belirtmektedir.*”⁶⁷

c. Beberuhi

Kendi boyunun kısalığına bakmaksızın Karagöz’ün boyuyla alay eden Beberuhi, İstanbul ağızı ile konuşur. Dili peltektir. R ve s harflerini y harfi gibi söyler. Yaygaracı bir

⁶⁴ Aynur Koçak, “Karagöz Oyunlarında Zeybek Tipi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 2002, 145.

⁶⁵ Sakaoğlu, *Türk Gölge Oyunu Karagöz*, 172.

⁶⁶ Uğur Göktaş, *Karagöz Terimleri Sözlüğü*, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul 1986, 18

⁶⁷ Göktaş, *Karagöz Terimleri Sözlüğü*, 65.

tiptir. Başındaki şapkası kendisinden büyüktür. Giyiminde mavi ve kırmızı renk ağırlıktadır.

d. Tuzsuz Deli Bekir, Efe, Külhanbeyi, Matiz, Sarhoş

*“Karagöz oyunlarındaki Tuzsuz’un o günün Osmanlı Türk toplumunda yaşayan bir tipi sembolize ettiği kuşkusuzdur. Tuzsuz Deli Bekir’in oyunlarda kimi temsil ettiği hususunda birbirine yakın görüşler bulunmaktadır. Tuzsuz’un zorba yeniçeri tipini canlandırmış olabileceği hususundaki görüşler Evliya Çelebi’ye dayanmaktadır.”*⁶⁸

Elinde kaması ve şarap şişesiyle perdede görülen Tuzsuz oyunlarda genellikle düğümü çözen, düzeni sağlayan bir kişi olarak yer alır. Yerini zeybek ve efeye bıraktığı düşünülmektedir.

*“Oyunlarda efe, zeybek en cüsseli tipler olarak perdeye yansır. Diğer tiplere göre boyunun uzunluğu ve heybeti ile dikkat çeker. Ancak bu tip çok akıllı ve zeki bir tip değildir. Burada oyunların asıl işlevi güldürmek olduğuna göre, iri yarı fakat kafası az çalışan olan sergilenen bu tipteki zıtlığa seyirci gülmektedir. Zeybek Aydın’lı ve Bursalı’dır. Tuzsuz’un tehditle kurduğu otorite, Zeybek’te görünüş vasıtasıyla.”*⁶⁹

Kabadayı ve sarhoşlar grubuna giren tiplerden biri olan Külhanbeyi, hareketleri ve giyimiyle tanınır. *“Bir yandan yere tükürürken bir yandan da bıyığını burup fesini yana eğer. Çarpık, yalpa vurarak yürür; buna ‘külhanbeyi yürüyüşü’ denilir. Kıyafetinin ilgi çekici yönü ise kolları kıvrık, göğsü açık frenk gömleği ile yumurta ökçeli arkasına basılmış iskarpidir. Otuz üçlük tespah onun tamamlayıcısıdır.”*⁷⁰

Matiz, sarhoş da pek çok özelliğiyle Tuzsuz Deli Bekir’e benzemektedir. *“Son 70 yılda Zeybek’in kendi yerine geçmesiyle sıradan bir sarhoş olmuştur.”*⁷¹

⁶⁸ Aynur Koçak, “Karagöz Oyunlarındaki Tuzsuz Deli Bekir Tipi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Milli Folklor Dergisi*, (56), 2002, 123.

⁶⁹ Aynur Koçak, “Karagöz Oyunlarında Zeybek Tipi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 2002, 150.

⁷⁰ Sakaoğlu, *Türk Gölge Oyunu Karagöz*, 181

⁷¹ Sakaoğlu, *Türk Gölge Oyunu Karagöz*, 181.

e. Zenneler

Hayal perdesinde yer alan kadınların genel adı zennedir. Oyunlarda kimisinin adına yer verilirken kimisinin adı bilinmez. Adı bilinenlerin içinde en ünlüsü “Nigâr”dır. *“Hayal perdesi özelinde hemen her yaştan ve farklı cinsiyet rollerinden örneklerini gördüğümüz zennelerin çoğunluğu olumsuz tipler olarak karşımıza çıkar. Bu açıdan gölge oyunundaki zenneler, hafifmeşreplik, dolandırıcılık, dedikoduculuk, aile kavramını sarsacak ahlak dışı çeşitli davranışlar sergilemek vs. gibi yazılı ya da yazısız toplumsal normların dışında yaşayan bir kitleyi temsil ederler.”*⁷²

f. Anadolu ve Rumelili Kişiler

Anadolulu kişiler Trabzonlu, Kastamonulu gibi Anadolu’dan gelmiş kişilerdir. Bu kişiler perdede buldukları yörenin belirli, öne çıkan özelliklerini yansıtır. Örneğin **Kayserili**; Orta Anadolu aksanıyla konuşur. Bakkallık, nakkaşlık gibi meslekleri icra eder. “Mayısoğlu” adıyla bilinir. **Bolulu**; Memiş, Memiş Ağa, Memiş Usta gibi isimlerle anılır. Mesleği çoğunlukla aşçılıktır. **Trabzonlu**; “Hayreddin”, “Hemşinli Hayreddin” “Çopur Memiş” gibi isimleri vardır. Bazen kalaycılık bazen tütüncülük yapar. Çok hızlı ve monolog şeklinde konuşur. Kendisi konuşur kendisi dinler, sorduğu sorulara bile kendisi cevap verir. **Kastamonulu**; “Baba Himmet”, “Himmet Dayı”, “Dursun Ağa” gibi isimleri vardır. Mesleği genellikle odun yarıcılığıdır. Ağız özelliklerini koruduğu görülür. Kelimeleri kendi belirlediği anlamlara göre kullanır. Örneğin “ak yayla”, “övendire” ve “katran çömleği” kelimeleri onun dilinde “kâğıt”, “kalem” ve “mürekkep hokkası” anlamlarına gelmektedir.

Rumelili Anadolu dışından gelen göçmen tipini karşılayan Hüsmen Ağa ya da Mestan adıyla bilinen kişilerdendir. Söze “a be ahiretlik” diye başlar. Genellikle pehlivan olarak görülse de zaman zaman arabacı olarak da görüldüğü olur.

⁷² Selma Sol, *Gölgenin Kadınları: Türk Gölge Oyunu Üzerine Feminist Kuramsal Bir İnceleme*, Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale 2023, 44.

g. Zımmî Tipler

Karagöz oyunlarında yer alan Müslüman olmayan tiplerden erkek olanlar zımmî kadın olanlar ise zımmîye olarak adlandırılır.

*“Karagöz oyun repertuarında içerik ve kurgu itibarıyla gerçek olaylara dayanan toplumsal olayların, sorunların, geleneklerin, ilişkilerin gerçekçi tablolarla canlandırıldığı; toplumsal yergiye öncelik verilen oyunlarda zımmîlerin perdeye çıkarıldığı söylenebilir.”*⁷³

Yahudi, oyunlarda sık görülen Müslüman olmayan tiplerden biridir. “Mişon”, “Samuel Efendi” gibi isimleri vardır. Kimi oyunda sarraf, kimi oyunda kuyumcu kimi oyunda ise komisyoncu gibi meslekleri icra ettiği görülür. *“Herkesi tanıyan, onlarla iyi geçinen bir tip olan Yahudi, hasistir ve pazarlık yapmayı sever. Karşısındakinin nabzına göre şerbet verir. Her durumda kendisi için bir fayda sağlamaya çalışır.”*⁷⁴ **Ermeni**, “Vartan”, “Serkis” gibi adları vardır. Tuhafiyecilik, lağımcılık gibi işlerde çalışır. *“Zımmî tipler arasında Osmanlı Türkçesini/ Türkçeyi en düzgün konuşan kentli Ermeni tipidir. Dilin inceliklerini, konuşma adabını ve kurallarını bilir. Arapça ve Farsça’ya aşina olduğu bir şekilde ifade edilir.”*⁷⁵ **Rum**, adları arasında “Apostol”, “Manolaki” vardır. Doktorluk, tüccarlık, terzilik yaptığı görülür. **Arap**, oyunlarda Ak Arap, Kara Arap, Arap bacı gibi çeşitli Araplar vardır. Tatlıcılık, kahve döğürçülüğü gibi işlerde çalışırlar. *“Sık sık Arapça kelimeleri kullanır ne kendisinin dediği anlaşılır ne de kendisi konuşulanları anlar. Anlamadığı zamanlarda da “Sen Türkçe bilmez? (Bilmez misin?) diye sorar. Bazı oyunlarda anlamadığı sözler için ‘Kim soyladı, ne soyladı, kime soyladı?’ sorularını sorup durur.”*⁷⁶ **Acem**, Cabbar Ağa, Gaffar Ağa isimleri arasındadır. Halı tüccarı ya da tefeci olarak görülse de tömbekicilik, antikacılık gibi işler de yapar. *“Mübalagacı, nispet yapıp Karagöz karşısında yüksekte atan bir tiptir. Karagöz de bunların altında kalmayıp kendine has kaba nüktelerle karşılayıp Acem’i durgunlaştırır. Bazen cimriliği de ön plandadır.”*⁷⁷ **Arnavut**, Bozacı, kır bekçisi, ciğerci gibi çeşitli mesleklerde görülür.

⁷³ Akarpınar, “Türk Gölge Oyunu Karagöz’de Zımmî Tipler”, 21.

⁷⁴ Sakaoğlu, *Türk Gölge Oyunu Karagöz*, 198.

⁷⁵ Akarpınar, “Türk Gölge Oyunu Karagöz’de Zımmî Tipler”, 26.

⁷⁶ Sakaoğlu, *Türk Gölge Oyunu Karagöz*, 194.

⁷⁷ Sakaoğlu, *Türk Gölge Oyunu Karagöz*, 195.

“Arnavutların dil pelesengi olan ‘mori’ kelimesini ağızından düşürmez. ‘Besa’ kelimesi de onun çok kullandığı kelimelerdendir.”⁷⁸

Yukarıda yer verdiğimiz kişilerden başka deliler, fiziki (bedensel) rahatsızlıkları olan kişiler; büyücü, cazu gibi olağanüstü kişiler ve yaratıklar; sadece belirli oyunlarda rastladığımız kişiler (Ferhat’ın babası, Leyla’nın annesi vb.) gibi hemen her kesimden ve meslek grubundan kişiler perdede yer alır. Ve her biri oyunun kuralları ve sınırları içerisinde bizi bize anlatır.

---

⁷⁸ Sakaoğlu, *Türk Gölge Oyunu Karagöz*, 196.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELENEN MUHAVERELERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Konuşma, söyleşme gibi anlamlara gelen muhaverenin terim anlamı ile ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Metin And, *Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu* isimli eserinde *genel olarak muhavereyi, Karagöz oyununun iki baş kişisi olan Karagöz ile Hacivat arasında geçen bir bölüm olarak tanımlar.*⁷⁹ Muhaverenin terim anlamı düşünüldüğünde klasik bir Karagöz oyununun değerlendirmeye tabi tutulduğu görülmektedir. Bu tanım muhaverenin tüm unsurları göz önüne alınarak yeniden oluşturulmalıdır. Teknik olarak düşünüldüğünde klasik bir karagöz oyununun ikinci bölümü olarak değerlendirilen muhavere tanımını kanaatimizce şu şekilde yapmak mümkündür: Bir karagöz oyununun içerisinde yer almakla birlikte oyundan bağımsız olarak da var olup Karagöz Hacivat arasında geçen çeşitli konulara ya da konudan bağımsız konuşmalara yer veren, seyirciye oyunda kimlerle karşılaşacağına dair ipucu verip onları oyuna hazırlayan, Karagöz ile Hacivat'ın özelliklerini daha en başından seyirciye bildiren, şahıs kadrosunda zaman zaman başka kişilerin hatta bir diğer Karagöz'ün de yer aldığı, bazıları uzun bazıları kısa bazıları ise uzun bir metnin zamanla kısaltılmış hâlden oluşan, çoğu manzum olup az sayıda örneği manzum- mensur karışık olarak kaleme alınan, ortaoyunu, tuluat, kukla gibi geleneksel tiyatronun başka şubelerinde de kullanılan, oyunu istenilen şekilde uzatmaya imkân veren diyaloglardır.

Dört bölümden oluşan klasik bir karagöz oyununun sahnelendiği bir gösteride muhavere; seyirciyi karşılama, oyunda kimlerle karşılaşacağına dair ipucu verme gibi görevleri üstlenir. Oyun başlar başlamaz Karagöz ve Hacivat'ı gören seyirci, oyunun akışı içerisinde de onların var olabileceğini bilir. Bu kişiler hakkında bilgi sahibi olur. Bir nevi fasıla hazırlık olan muhavere bölümünün fasıl bölümünden ayrılığını Metin And şu şekilde açıklar: *“Muhaverelerin fasıldan ayrılığı birincinin salt söze, olaylar dizisinden sıyrılmış, soyutlaştırılmış oluşuna dayanır.”*⁸⁰

Karagöz oyunları ile ilgili çalışmalar yapan araştırmacılardan bazıları, oyunun muhavere bölümü ile ilgili de fikir beyan etmişlerdir. Oyunun muhavere bölümüyle ilgili

⁷⁹ And, *Geleneksel Türk Tiyatrosu- Kukla, Karagöz, Ortaoyunu*, 276.

⁸⁰ Metin And, “Karagöz’de Muhavere”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, S.188, 1965, 3678.

en detaylı bilgi, Metin And'ın “Karagöz’de Muhavere” isimli makalesinde yer alır. Selim Nüzhet Gerçek, Nurullah Tilgen ve Uğur Göktaş da eserlerinde muhaverelele ile ilgili genel bilgiler ile birlikte muhaverelelerin isimlerine de yer vermiştir. Fakat isimleri verilen bu muhaverelelerin özetleri, konuları hakkında bilgi yoktur. İçeriği hakkında bilgi sahibi olmadan ismini duyduğumuz bir muhavere metni bir süre sonra farklı bir isimle fakat aynı içerikle karşımıza çıkabilmektedir. Örneğin Cem Atlı, *Karagöz ile Hacivat* isimli eserinde “Öyle Denmez” isimli muhavereye “Ağalık” ismini vermiştir.⁸¹ Bu durum, aslında böyle olmadığı halde, mevcut muhavere sayısından daha fazla metin olduğunu düşündürmektedir.

Araştırmacıların isimlerini verdiği muhaverelelerden başka günümüze kadar pek çok muhavere metni yazılmış, bu metinler her oyunda yeniden var olmuştur. “Günümüze yazılı kaynaklara geçmeden gelen muhavereleler de vardır. Bunlar çoğu kez açık saçıklıkları nedeniyle derlenmemiş ya da derleyicilerin bilgilerine sunulmamıştır. Beyefendi muhaveresi böyledir. Kimi muhavereleler de aslen tek başlarına birer uzun muhavere olmalarına rağmen kısalarak başka muhaverelelerle birleşik olarak bulunmaktadır. Kimi muhavereleler ise hareket komiğine daha yakın olduğundan ve Ortaoyunu’nda işlenerek geliştirildiğinden, Karagöz perdesinde artık kullanılmamaktadır.⁸² Çünkü artık perdede değil canlı oyunda tat verecek değişikliklere uğramıştır. Zurna muhaveresi bunlardan biridir. Sadece Ortaoyunu değil tüm seyirliklerimizde bu muhaverelelerin değişik varyasyonları görülür. Karagöz sanatçılarının bu türlerde daha yetkin gördükleri muhavereleleri, tekrar Karagöz dağarcığında ele almadıkları anlaşılmaktadır. Karagöz muhavereleleri, Ortaoyunu başta olmak üzere, Tuluat Oyunları, El Kuklası, Hokkabaz, hatta günümüz çağdaş oyunlarında dahi birebir kullanılmıştır. Bunların yanı sıra bugün elimizde olmayan fakat adı kayıtlara geçmiş muhavereleler de mevcuttur.”⁸³

Konuyla ilgili düşüncelerine yer verdiğimiz Alpay Ekler’in de belirttiği gibi muhavereleler, yüzyıllar içerisinde değişim ve dönüşüme uğramıştır. Muhaverelelerdeki değişim hem biçim hem de içerikte görülür. Geçmişten günümüze muhavereleler değerlendirildiğinde yeni bir tasnifin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu durumda muhavereleleri:

- Bir Karagöz Oyun Formunda Yer Alan Muhavereleler

⁸¹ Cem Atlı (haz.), *Karagöz ile Hacivat*, Erdem Çocuk Yayınları, İstanbul 2018, 23-27.

⁸² Ortaoyununda muhavereleler ile ilgili detaylı bilgi için bakınız: Onur Aykaç, *Geçmişten Günümüze Ortaoyunu Geleneği*, Akçağ Yayınları, Ankara 2019.

⁸³ Alpay Ekler, Karagöz Metinleri II, <https://tiyatronline.com/-karagoz-metinleri-ii--2510>. (07.04.2021)

- Müstakil Muhavereler

şeklinde değerlendirmek mümkündür. “Bir Karagöz Oyun Formunda Yer Alan Muhavereler” ile kastedilen dört bölümden oluşan klasik bir karagöz oyununun ikinci bölümü olan muhaverelerdir. “Müstakil Muhavereler” ile kastedilen ise bir karagöz oyununda yer almasa bile Karagöz ile Hacivat arasında geçen komik yönü ile birlikte zaman zaman eğitici öğelere de yer veren diyalogların olduğu muhaverelerdir. Çalışmada tespit edilen muhaverelerden iki yüz yirmi iki tanesi bir karagöz oyun formunda yer alan muhaverelerden yüz altmış yedi tanesi ise müstakil muhaverelerden oluşmaktadır.

Muhaverelerin biçim açısından değişime uğrayıp müstakil muhavereler olarak da var olmasında çeşitli nedenler vardır. Bu nedenlerin başında toplumun değişimi gelir. Teknolojinin insan yaşamındaki yerinin artması insanların dikkat, odaklanma sürelerini kısaltmış; bu durum da dört bölümden oluşan bir karagöz oyununu seyretmektense ondan çok daha kısa fakat benzer şekilde eğlenmeyi sağlayan muhavereleri izlemeyi ya da okumayı daha cazip hâle getirmiştir. Bu değişimin nedenlerinden bir diğeri ise muhaverelerin icra ortamındaki değişimdir. Günümüzdeki eğlence, sosyalleşme mekânlarından biri olarak değerlendirilebilecek alışveriş merkezlerinde oynanan karagöz oyunları genel itibarıyla muhaverelerden oluşmaktadır. Bu mekânlardaki kalabalık, dikkat dağıtıcı diğer pek çok etken sebebiyle oyun süreleri kısa tutulmuş, yalnızca muhavereler ve muhaverelerin sonuna eklenen müzik ile birlikte oyun tamamlanmıştır. Mekânlarla birlikte izleyicilerin yaş grubu da oyunun muhavere formunda oynanmasında etkilidir. Karagöz festivallerinde bu konuya dair örnekler vardır. Küçük yaş grubunun (özellikle okul öncesi dönem) izleyici olarak çoğunlukta olduğu durumlarda çocukların dikkat süreleri göz önünde bulundurularak oyun kısa bir giriş muhavere ve müzik ile tamamlanmıştır.

Ünver Oral müstakil formda muhavereler kaleme alarak bu değişime önemli ölçüde katkıda bulunan yazarlardandır. Oral, *Günümüzden Karagöz- Hacivat Söyleşmeleri*, *Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri* isimli eserlerinde oyunlardan bağımsız müstakil formdaki güncel muhavere metinlerine yer vermiştir. Bu çalışmaların ardından müstakil formda muhaverelerden oluşan başka eserler de yayımlanmıştır.

Çalışmada incelenen müstakil muhavereler, çeşitli yayınevleri tarafından yayımlanan ve belirli kişiler tarafından yayıma hazırlanan eserlerde yer alan müstakil

muhaverelelerden oluşur. Bunlardan yalnızca Gülümser Akharman'ın hazırladığı ve muhavere olarak değerlendirilen metinler ayrı ayrı kitapçıklarda yer alır. On kitapçıktan oluşan bu eserler, el yazısı ile yazılıp aynı zamanda resimlerle zenginleştirilmiştir. Yapısı itibarıyla oynanmaktan ziyade okunmak üzere kaleme alındığı düşünülmektedir. Ünver Oral bu muhaverelelerin başına ve sonuna gerekli eklemeler yapılarak sahnelenebileceğini belirtse de müstakil muhaverelelerdeki genel eğilim okunmak için yazılmış olduğu yönündedir.

Müstakil muhaverelelerin isimleri yazarı tarafından verilmiş belirli muhavereleler olmasına rağmen bir karagöz oyun formunda yer alan muhaverelelerin isimlerine çoğunlukla yer verilmemiştir. Batı tiyatrosunun etkisiyle ülkemizde görülen batı tiyatrosu formuna yakın karagöz oyunlarında muhaverelelerin perde başlığı altında yer aldığı örnekler de vardır.

Bilinen muhavereleler dışında değerlendirilen muhavereleler de vardır. Bunlar çifte Karagözlü muhavere, gel geç muhaveresi, vuruşmalı muhavere ve ara muhavere isimleriyle anılan muhaverelelerdir. Çifte Karagözlü muhaverelede “iki Karagöz karşılaşır, ikisi de Karagöz olduğunu ileri sürerek birbirlerinin sözlerini tekrar ederler, araya Hacivat girer, sonunda ikinci Karagöz kovulur ve Karagöz ile Hacivat muhaverelelerine başlarlar.”⁸⁴ Çifte Karagözlü muhaverelede verilmek istenen bir mesaj vardır: Tüm kusurları ve olumlu yanlarıyla ikinci Karagöz ilk Karagöz'e kendisini yansıtmaktadır. Karagöz bu durum nedeniyle sahnede kendisini görmeye dayanamaz. Hayal perdesi olarak tanımlansa da aslında hayat perdesi olan sahnede, insanlığın çeşitli hâlleri ile karşılaşılır. Fakat belki de en zor karşılaşma kişinin kendisiyle karşılaşmasıdır. Kişinin ruhunun derinliklerinde gizli olanın gün yüzüne çıkması ve gördükleri karşısında şaşkınlık, rahatsızlık hissetmesi gibi Karagöz de gördüklerine inanmamakta ve asıl olanın kendisi olduğunu iddia etmektedir.

Gel geç muhaveresi, “Karagöz oyunlarında yer alan bir muhavere türüdür. Bir çeşit müsaare (şiiir yarışması) niteliği gösterir. Hacivat gelir bir mısra söyleyip gider; Karagöz gelir, o mısrayla kafiyeli bir mısra uydurup gider. Bu gelip gitmeler böylece on

⁸⁴ Metin And, *Geleneksel Türk Tiyatrosu Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1985, 320.

beş yirmi kez tekrarlanır.”⁸⁵ Gel geç muhaveresi Karagöz’ün bir başkaldırısı, bir ben de varım nidasıdır. Hacivat’ın söylediği cümlelere karşılık verebileceğini, onun gibi konuşabileceğini göstermek ister. Fakat Hacivat’a karşılık vermeye çalışırken de yine en iyi bildiği yolu dener ve her zamanki üslubu çerçevesinde cevap verir.

Farklı biçimdeki muhavere türlerinden “*vuruşmalı muhavere*de her sözün sonunda Karagöz ile Hacivat birbirlerine vururlar. Örneğin Salıncak oyununun başındaki muhaverede Karagöz ile Hacivat birbirlerine karşılıklı kötüyücü, sövücü sözler söylerken, bir yandan da birbirlerine vururlar. Meyhane oyununun başında ise Hacivat övücü söz söyleyip vurur, Karagöz ise sövücü veya Hacivat’ın övücü sözünü andıran bir saçma sözden sonra vurur.”⁸⁶ Muhavereler, söz komiğine dayansalar da bu türde hareket komiğinin de örnekleri görülür.

*Karagöz oyunlarında fasıl başlamadan önce muhavereyi uzatmak için kullanılan ek muhavere olan ara muhaveresi, konu bakımından fasıldan bağımsızdır. Bununla birlikte ara muhaveresine üç dört kişinin katıldığı olur. Selim Nüzhet Gerçek, ara muhaveresine örnek olarak şu muhaverelerin adlarını verir: Arap Köle, Ciğerci, Hamhum, Hacivat’ın Kızı, Havuz, Neresi Yenir, Yalan, Yalan Küpü...*⁸⁷ Ara muhavere ile seyirci ilk kez Karagöz ve Hacivat dışında oyunun diğer kişilerini de görmüş olur.

1.1. MUHAVERELERDE KONU

Muhaverelerde geçmişten günümüze kadar çok çeşitli konulara yer verildiği görülür. Muhavereler, biçim açısından bir değişime uğramakla birlikte içerik açısından özellikle konu bakımından da bir değişime uğramıştır. Bu durumun en önemli nedeni toplumun değişimi paralelinde insanların ilgi duyduğu konuların da değişimidir.

Bir karagöz oyun formu içerisinde yer alan muhaverelerde konu bakımından değişimin izleri geçmişten günümüze doğru gelindikçe daha net görülür. Son dönemde teknolojinin teknolojik âletlerin ne şekilde kullanılması gerektiğinin konu edildiği muhavereler yazılmıştır. Aynı zamanda trafik kurallarına uymamanın önemini uyulmaması durumunda ne şekilde olumsuzluklarla karşılaşılacağı anlatıldığı muhavereler de

⁸⁵ Dilaver Düzgün, “Gel Geç Muhaveresi”, *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü Cilt 3*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, 47-48.

⁸⁶ And, *Geleneksel Türk Tiyatrosu Köylü ve Halk Tiyatrosu Geleneği*, 321.

⁸⁷ And, *Geleneksel Türk Tiyatrosu Köylü ve Halk Tiyatrosu Geleneği*, 321.

vardır. Özellikle son yıllarda toplumun sağlıklı beslenmeye duyduğu ilgi muhaverelerde sağlıklı, dengeli beslenmenin öneminin konu edilmesini sağlamıştır.

İncelenen muhaverelerde işlenen konuları şu başlıklar altında değerlendirmek mümkündür:

1.1.1. Ekonominin Durumu ve İşsizlik

Toplumun ekonomik durumunun ve işsizlik konusunun ele alındığı pek çok muhavere örneği vardır. Bu konu, hem bir oyun formu içerisinde yer alan muhaverelerde hem de müstakil muhaverelerde sıklıkla ele alınmıştır. Bu muhaverelerde hayat pahalılığı nedeniyle insanların çaresizliği, istedikleri gibi yiyip içememeleri, bir iş bulmanın zorluğu gibi konular Karagöz ile Hacivat üzerinden dile getirilir.

Bir oyun formu içerisinde yer alan muhaverelerden *Karagöz Film Şirketine* isimli muhavere işsizlik konusu ile ilgilidir. Karagöz işsizdir ve iş bulabilmek umuduyla Ankara'ya Hacivat'ın yanına gider. O kadar zor durumdadır ki İstanbul'dan Ankara'ya yürüyerek gitmek zorunda kalır. Tam on beş gün yol yürüdüğünü söyler. Hacivat'tan kendisine iş bulmasını ister. *Emekli* muhaveresinde Karagöz emekli olduğuna sevinememektedir. Ekonomik açıdan öyle zor durumdadır ki emeklilik ikramiyesi ile bir ev dahi alamayacak olmasının üzüntüsünü Hacivat ile paylaşır. Ev alabilmek umuduyla parayı denkleştirebilmek için yıllarca çalışan Karagöz onca yıl sonra bile umduğunu bulamaz. *Orta Direk* muhaveresi de ekonomik durumun konu edildiği muhaverelerden biridir. Karagöz hayat pahalılığı nedeniyle soğan, sarımsak bile yiyemediğinden bahseder. Bunun yanı sıra çeşitli sebze ve meyveleri alacak durumda olmadığını da belirtir. Hacivat'ın kendisine bir iş bulması Karagöz'ü umutlandırırsa da işin sınav sonucu ile belirleneceğini öğrendiğinde üzülür. *Açlık* muhaveresinde de hayat pahalılığı konu edilmiştir. Karagöz yoksulluğu nedeniyle karısının annesine gittiğini, kendisinin açlıktan başının dönüp midesinin bulandığını esasen çok zor durumda olduklarını belirtir.

Muhaverelerde önemini koruyan konulardan biri olan işsizlik ve bu durumun getirdiği olumsuz koşullara müstakil muhaverelerde de yer verilir. Böylece hayat pahalılığının her dönemde insanları etkilediğine muhavereler aracılığıyla tanık olmak mümkündür. Müstakil muhaverelerden *Bakkalcılık*, *Balon*, *Kapıcılık*, *Karagöz İş Arıyor*,

Kömür, İftar, Telefon ve Yeni Yıl isimli muhaverelerde işsizlik, iş bulmanın zorluğu gibi konular çeşitli açılardan ele alınır.

1.1.2. Eğlence

Konusu toplumun eğlence anlayışı ile ilgili olan muhavere örneklerine rastlamak mümkündür. Bu muhaverelerde halkın eğlence anlayışı yansıtılırken geçmişten günümüze gelinceye kadar geçen sürede eğlence anlayışında yaşanan değişim de vurgulanır.

Geçmişteki eğlence anlayışının temelinde birlikte keyiflice vakit geçirmek sosyalleşmek varken bu anlayışın günümüzde daha bireysel bir hâl aldığı görülür. Özellikle teknolojinin gelişmesi paralelinde telefon bir iletişim aracı olmaktan öte eğlence aracı olmuştur. Bu durum muhaverelerde her ne kadar eleştirilse de halkın telefon, tablet vb. şeylere olan ilgisinin günden güne arttığının altı çizilir.

Bir karagöz oyun formu içerisinde yer alan muhaverelerden halkın eğlence anlayışının konu edildiği muhaverelere *Dolma, Piknik, Fener Eğlencesi, Helva, Sinema, Karagöz Bilgisayar Öğreniyor ve Televizyon* muhavereleri örnek verilebilirken müstakil muhaverelerde eğlencenin konu edildiği muhaverelere “*Karagöz’ün Telefonu ve Sır Makine*” muhavereleri örnek verilebilir.

1.1.3. Toplumsal Normlar

Bir arada yaşayabilmek için kanunlar ile birlikte yazılı olmayan kurallara da ihtiyaç duyulmuştur. Yazılı olmayan fakat insanlar için neredeyse kanunlar kadar etkili örf, âdet, gelenek, görenek, görgü kuralları gibi toplumsal normların konu edildiği muhavereler vardır. Örneğin bir karagöz oyun formu içerisinde yer alan muhaverelerden *Turşu* muhaveresinde hamam geleneği ile birlikte bir ortamda yenilen yiyeceğin çevremizde bulunan kişilere ikram edilmesinin gerekliliği gibi görgü kuralına yer verilmiştir.

Günümüzdeki teknolojik gelişmeler paralelinde insanların uyması beklenen görgü kurallarında da bir değişim yaşandığı görülür. Örneğin özellikle toplum içerisinde telefon ile konuşurken yüksek sesle konuşulmaması gerektiği telefonun hayatlarımıza girmesi ile karşılaşılan bir durumdur. Muhaverelerde bu konunun yer aldığı örnekler mevcuttur.

Telefonla konuşurken bir adap çerçevesinde konuşulmasının önemi muhavereler aracılığıyla anlatılmıştır.

Muhaverelerde hamam geleneğinden helva sohbetlerine sofraya geleneğinden bayram adetlerine kadar geniş bir yelpazede gelenek ve görenek konusuna dair örneklerle yer verildiği görülür.

1.1.4. Sosyal İlişkiler

Karagöz ile Hacivat birbirlerinden zıt yapıda olmalarına rağmen aslında bir bütünün parçaları gibidir. Genel olarak anlaşamamaları da bir arada bulunurlar. Onların bir arada olmasını sağlayan ana neden arkadaşlıklarıdır. Dolayısıyla muhaverelerde sosyal ilişki biçimlerinden arkadaşlık konusuna değinilmiştir. Karagöz'ün Hacivat ile olan arkadaşlığı muhavereler bağlamında sosyal ilişkinin ilk örneğidir. Her türlü durumda arkadaşı Karagöz ile iletişimde olmak isteyen Hacivat, Karagöz'ün şakalarına kendisine vurmasına aldırış etmez. Karagöz'e iş bulmaya çalışır, sorunlarını çözmek için uğraşır.

Komşu muhaveresinde Hacivat, Karagöz'ün derdine derman olmak ister:

*“Hacivat: Bunda utanacak ne var Karagözüm, sen benim dostum, arkadaşımın. Seni fazlaca kızgın veya üzgün görünce sebebini sorarım. Belki bir derdin vardır, ben de bir çaresini bulurum.”*⁸⁸

Müstakil muhaverelerde de arkadaşlıktan komşuluk ilişkilerine, komşuluk ilişkilerinden akrabalık bağlarına kadar sosyal ilişkilerde birincil ilişki olarak adlandırılan ilişki biçimlerinin konu edildiği görülür.

Arkadaşlığın konu edildiği muhaverelere bir karagöz oyun formunda yer alan muhavereler için *Dostluk* muhaveresi örnek olarak gösterilebilirken müstakil muhaverelerden *Arka-daş* muhaveresi örnek verilebilir. Bu muhaverelerin dışındaki muhaverelerde de arkadaşlık konusu birebir ele alınmasa da muhaverelerde Karagöz ve Hacivat arkadaşlığından hareketle bu konunun gündeme geldiği görülür.

⁸⁸ Nuran Şener (haz.), “Kuklalı Plaklar El Kitabı: 1 Karagöz Hacivat İyi Komşu”, Duran Ofset, İstanbul 1967, 19.

1.1.5. Okumanın Önemi

Okumanın ne denli önemli olduğu muhaverelerde hemen her fırsatta dile getirilen konular arasındadır. Okumanın öneminin konu edilmesi her iki formdaki muhavereler için söz konusudur. Bu durum her dönemde okumaya ayrı bir önem atfedildiğinin de bir göstergesidir. Karagöz'ün okuma yazmayı bilmemesinin sonucu olarak cahil kaldığı bir meslek sahibi olamadığı sık sık dile getirilir. Çeşitli olumsuz durumlar karşısındaki tek kurtuluş yolunun okumak, bilgi sahibi olmakla yakından alakalı olduğu vurgulanır. Örneğin Karagöz'ün bir iş sahibi olamaması, kibar meclislerinde kendisine bir yer edinmemesi ya da bir mektubu bile okuyamaması hep bu durumla açıklanır. Her dönemde okumanın önemiyle ilgili seyirciye mesaj vermek istenir. Özellikle okul öncesi dönem ve ilköğretim seviyesindeki çocuklar için yazılan muhavere metinlerinde bu konuya dair örnekler fazladır. Bu durum Karagöz ile Hacivat örneği üzerinden çocuklara okumanın öneminin gösterilmek istenmesi nedeniyledir.

1.1.6. Teknoloji

Özellikle günümüzde teknolojiye önem verilmesinin bir yansıması olarak karagöz oyunlarında da teknolojik aletlerin kullanımının hayatlarımızdaki yerini konu eden muhavereler vardır. Bu konu aynı zamanda eğlence anlayışının değişimi ile iç içe ele alınmıştır. Hem bir karagöz oyun formunda yer alan muhaverelerde hem de müstakil muhaverelerde bu konuya dair örnekler vardır. Teknolojik aletlerin kullanımının konu edildiği muhaverelere bir oyun formunda yer alan muhaverelerden *Karagöz Bilgisayar Öğreniyor*, *Televizyon*, *Cep Telefonlu Söyleşi*, *İnternet Kafe* ve *Yeni Dünya* muhavereleri örnek gösterilebilir. Müstakil muhaverelerde ise *Karagöz'ün Telefonu*, *Sır Makine* ve *Telefon* muhavereleri bu konu ile ilgilidir.

1.1.7. Sağlıklı Beslenmenin Gerekliliği

Sağlıklı ve dengeli beslenmek muhaverelerde önemle üzerinde durulan konulardan biridir. Sağlıklı beslenilmediğinde oluşacak sağlık sorunları Karagöz örneği üzerinden anlatılır. Dengeli beslenmenin vücut sağlığımız için ne kadar önemli olduğu bu muhavereler aracılığıyla gösterilir. Bir oyun formu içerisinde yer alan muhaverelerden *Obez Karagöz* muhaveresinde dengeli ve sağlıklı beslenmenin önemi vurgulanır. Bu muhaverede

Karagöz'ün her gördüğü şeyden, bedenine zararı olup olmadığını düşünmeden, alıp yemesinin kendisine ne kadar zarar verdiği konu edilir. Müstakil muhaverelerden *Karagöz'ün Oburluğu, Dengeli Beslenme* muhaveresinde bu konuya yer verilir. *Karagöz'ün Oburluğu* muhaveresinde Karagöz'ün yediği yiyeceklerde ölçülü olmaması sonucu rahatsızlanması konusuyla ilgilidir. Hacivat, Karagöz'ü bu kadar yememesi konusunda uyarır. *Dengeli Beslenme* muhaveresinde ise Karagöz ile Hacivat'ın komşularının çocuklarının dengeli beslenmemesi nedeniyle verem hastalığına yakalanması konu edilir. Doğru beslenmenin ne denli önemli olduğu vurgulanır.

1.1.8. Temizliğin Önemi

Kişinin kendisine ve çevresine saygısının en önemli göstergelerinden biri de temizliktir. Kişisel temizliğe gereken önemi vermeyip bu şekilde çevredeki insanlara rahatsızlık vermek, istenmeyen durumlar arasında yer alır. Çocuklardan büyüklere hemen her kesimden insanın severek izlediği karagöz oyunlarında beden temizliği, diş bakımının önemi vb. konular vurgulanır. Özellikle rol modele ihtiyaç duyulan çocukluk döneminde Karagöz kişisel bakımına gereken önemi vermeyen taraf olarak yer alırken Hacivat böyle bir durumda neler olabileceğini anlatan taraftır.

Diş Temizliği muhaveresi kişisel temizliğine önem verilmesi gerektiğinin vurgulandığı muhaverelerden biridir. Karagöz ağız bakımına gereken özeni göstermez, bunun sonucunda dişi ağrır. Hacivat diş bakımını nasıl yapacağı konusunda Karagöz'ü bilgilendirir:

Hacivat: *İnsanı zorla güldürüyorsun! Çıkan dişlerin sana artık faydası yok. Sen ağızındaki dişleri düşün.*

Karagöz: *Ağızındaki dişleri düşünürsem bir daha bulamam.*

Hacivat: *Öyle değil, yani onları temiz tut demek istiyorum.*

Karagöz: *Hay hay.*⁸⁹

⁸⁹ Haydar Kılıç (haz.), *Karagöz ile Hacivat*, Anda Kitapçılık, Ankara 2017, 53.

1.1.9. Çevre (Doğa) Bilinci

Çevremizi yaşanabilir kılmak, doğaya özen göstermek muhaverelerde yer verilen konulardandır. Örneğin *Piknik* muhaveresinde Hacivat Karagöz ile pikniğe gitmekten Karagöz'ün mangal yakma isteği yüzünden vazgeçmesi konu edilir. Hacivat piknikte bu şekilde hareket ederlerse yangına sebebiyet verme endişesini taşır, doğaya zarar vermenin düşüncesi bile Hacivat'ı rahatsız eder. *Çevre Hastalığı* muhaveresinde de doğa bilinci anlatılır. Karagöz, doğa ile ilgili endişeleri nedeniyle sanki bir hastalığa yakalanmış gibi titrer. Muhaverede Karagöz ile Hacivat bu hastalıktan kurtulmanın çaresini çocuklara çevre bilincini anlatmakta bulur. *Hasbihal* muhaveresinde dolaylı olarak çevre bilincinin de konu edildiği görülür. Bu muhaverede Karagöz, kimse filtre kullanmadığı için havanın kirlendiğinden ve bu durum nedeniyle duyduğu üzüntüden bahseder.

1.1.10. Doğal Afetler ile ilgili Konular

İncelenen muhavere metinlerinde doğal afetlerden depremin anlatıldığı *Deprem* isimli bir muhavere vardır. Bu muhaverede tüm detaylarıyla depremin olduğu sırada Karagöz ile Hacivat'ın durumu, neler yaptıkları anlatılır. Hacivat deprem durumunda yapılması gerekenleri bilir ve Karagöz'ü bu konuda uyarır:

Hacivat: *Efendim, depremden sonra evde durulur mu?*

Karagöz: *Ne yapılır?*

Hacivat: *Hemen sokağa çıkılır.*⁹⁰

Muhaverenin ilerleyen kısımlarında deprem anında da yapılacakları anlatan Hacivat Karagöz'e o esnada balkona çıkmamasını bulaşık ya da çamaşır makinesinin yanına uzanmasını tavsiye eder.

1.1.11. Bir Konudan Bağımsız Muhavereler

Çamaşır İpi muhaveresi bunlardan biridir. Bu muhaverede Karagöz'ün çamaşır ipinde asılı kalması anlatılır. *Bilmece*, *Tekerleme* ve *Manici* muhaverelerinde de bir

⁹⁰ Suat Batur (haz.), "Deprem", *İlköğretim Okulları İçin Karagöz ile Hacivat*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2010, 112.

konudan bahsedilmez. Bu muhaverelerde Hacivat ile Karagöz'ün birbirlerine bilmece sordukları, mâni ve tekerleme söyledikleri görülür.

1.2. MUHAVERELERDE TİPLER

Muhavereler söz konusu olduğunda bu bölümün ve oyunun varlığında çok önemli bir yeri olan şahıs kadrosundan yani Hacivat ve Karagöz ile oyunun diğer kişilerinden bu başlık altında bahsetmek yerinde olacaktır.

Şimdiye kadar yapılan çalışmaların hemen hepsinde araştırmacıların Karagöz ile Hacivat'ı genellikle birbirlerinden farklı bakış açısıyla ele aldığı ve bu yönde değerlendirdiği görülür. Kimi araştırmacılar Karagöz'ün olumsuz sayılacak davranışları olsa da aslında saf bir halk adamı olduğunu belirtip Karagöz'ü yüceltirken kimi araştırmacılar da Hacivat'ın dili, tavrı ile örnek alınması gereken bir kişi olduğunu savunur. Bu yönüyle oyunda ikilik ile karşılaştığımız muhavere bölümünde aslında birlik söz konusudur. Ne Karagöz ne de Hacivat tamamıyla olumlu ya da olumsuz tipin temsilidir. Karagöz ile Hacivat birbirlerinden zıt yapıda olmalarına rağmen aslında bir bütünün parçaları gibidir. Muhavereler aracılığıyla anlatılmak istenen de ikilik içerisindeki birliktir.

Muhavere bölümü Hacivat'ta ve Karagöz'de var olanın yansıtılmaya çalışıldığı bölümdür. Her insanın karanlık ve aydınlık tarafları, özellikle oyunun muhavere bölümünde, bu bölümün şahıs kadrosunda çoğunlukla Karagöz ile Hacivat olması nedeniyle, Karagöz ve Hacivat üzerinden yansıtılır. Işıklar sönüp perde aydınlandığında da bu ikilikteki birlik olanca gerçekliğiyle gözler önüne serilir. Doğru ve yanlış, kabul ve reddi içerisinde barındıran hayali tüm bu kavramları kendisinde eritip birliği temsil eder.

Bir oyun formu içerisinde yer alan muhavereler ile birlikte müstakil muhaverelerde de Karagöz ile Hacivat konunun ele alınış biçimine göre kendilerine dair davranış özelliklerini gösterirler.

Her iki muhavere formunda Karagöz ve Hacivat birbirleriyle anlaşamaları da birlikte zorlu durumların üstesinden gelmeye çalıştıkları görülür. Bir aradayken çoğunlukla eğlenceli vakit geçirirler. Her ikisi de tip özelliği gösterir. Belli durumlar karşısındaki tepkileri sabittir. Seyirci Karagöz ve Hacivat'ın hangi durumda nasıl bir davranışta bulunacağına dair tahminde bulunabilir.

Muhaverelerin şahıs kadrosunda, Hacivat ve Karagöz gibi sık karşılaşılmaya da, yer alan tiplerden biri de zennedir. Muhaverelerdeki zenneler çeşitli özellikleriyle karşımıza çıkmaktadır.

1.2.1. Karagöz

İncelenen muhavere metinlerden yola çıkarak Karagöz'ün özelliklerini örnekler üzerinden göstermek mümkündür.

Muhaverelerde Karagöz zorluklarla mücadele etmesi gereken taraf olarak görülür. İş bulamadığı için çeşitli zorluklar yaşar. Açlıktan yürüyemeyecek hâle geldiği zamanlar olur. *Açlık* muhaveresinde Karagöz açlıktan hastalık belirtileri göstererek Hacivat'ı endişelendirir:

“Hacivat: Sıklmaya başladım. Niye yerdesin, niye kalkamıyorsun diye bunun sebebini arıyorum.

Karagöz: Hangi un sepetini arıyorsun?

Hacivat: Hay un sepeti kafana geçsin! En iyi arkadaşşıma yardım etmek istiyorum ama, artık bırakıp gideceğim.

Karagöz: Sağolasın Hacı Cavcav! Aman gitme!...

Hacivat: Öyleyse doğru söyle, hasta mısın?

Karagöz: Pasta değilim, peynirli pideyim. Pataklarım ha, bu ne biçim soru?”⁹¹

Deli muhaveresinde çay içmek için bile parası olmadığını söyler. *Emeklilik* muhaveresinde onca yıl çalışmış olmasına rağmen bir ev bile alamamasına şikâyet eder.

Karagöz'ün kendisini tanıttığı muhavere örneği de vardır. Hacı Cav Cav muhaveresinde söylediği şiirde özelliklerini tanıtır. Hacivat'a boyun eğmediğini, onu tokatladığını, gamdan kederden uzak olduğunu, oyunları iyi oynadığını anlatır. Fakat tüm bu özelliklerinin yanında aslında bir bela olduğunu da ifade etmekten çekinmez.⁹²

⁹¹ Ünver Oral, “Karagöz Yazıcı”, *Karagöz Oyunları -3- Yeni*, Ünver Oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007,106.

⁹² Mehmet Fırat (haz.), “Hacı Cav Cav”, *Karagöz Hacivat*, Kipat Yayınları, Ankara 2006, 52-53.

Genel olarak bir yardıma ihtiyaç duyar ve çeşitli konularda Hacivat'ın kendisine yardım etmesini bekler. Bu duruma dair farklı bir örnek *Borç Korkusu* muhaveresinde vardır. Bu muhaverede Karagöz, alacaklılardan kurtulmak için kendi çözüm bulmaya çalışır fakat muhaverenin sonunda bu durumun bir rüya olduğu anlaşılır.

Karagöz, çocukları ve eşi ile yaşar. Muhaverelerde genellikle Karagöz'ün oğlundan bahsedilir. Oğlu davranışları bakımından Karagöz'e benzer. Öyle ki babasıyla çapkınlık yapmaya gider. Okuldaki başarı durumu iyi değildir. Muhaverelerde Karagöz'ün kızı hakkında pek bilgiye yer verilmez.

İnsanlarla ilişkilerinde kaba davranışlar sergilemeye meyilli olduğu için genellikle ilişkilerinde sorun yaşar. *Özür Dileme* muhaveresinde Karagöz'ün komşularıyla sorun yaşadığı görülür. Mahallelerindeki düğünde komşuların sesinden rahatsız olduğu için damadın üzerine soğuk su döker, zurnacının karşısında limon yer. Komşularıyla davalık olmaktan Hacivat'ın yardımıyla kurtulur.

Her ne kadar kaba davranışlar sergileyip komşularıyla sorun yaşasa da yine de onlarsız yapamayan Karagöz bir nevi "*Ev alma komşu al.*" atasözünün önemini vurgular. "Komşu" muhaveresinde yeni aldıkları eve hiçbir komşunun gelmemesine hanımı büyük üzüntü duyar. Karagöz de evlerine komşuların gelmesi için Hacivat'tan yardım ister:

Hacivat: *Evet efendim sizi dinliyorum.*

Hanım: *Peki Hacivat Çelebi anlatayım. Yeni evimizi çok seviyorum. Her sabah erkenden kalkıp özene bezene ortalığı temizliyorum ama koskoca günde kapımı çalan hiç kimse olmuyor. Her gün sabahtan akşama kadar misafir beklediğim hâlde bir tek komşu bile gelmiyor, yalnızlıktan patlıyorum. Bu yeni mahallede bir tek tanıdığım yok, eski dostlarım da uzakta kaldı.*

Hacivat: *Anlıyorum, üzülmede çok haklısın ama buna bir çare buluruz efendim.*

Karagöz: *(Sevinçli) Yaşa Hacivat göreyim seni. Bizim hanım ağlamasına ara vermişken ben yukarı çıkıp bir uyku çekeyim. Bana bak hacı cavcav hanım bir daha ağlarsa elimden çekeceğin var.*"⁹³

⁹³ Nuran Şener (haz.), "Komşu", *Kuklalı Plaklar El Kitabı :1 Karagöz- Hacivat İyi Komşu*, Duran Ofset, İstanbul 1967,21-22.

Karagöz parayı bulduğu anda eğlenenin, çapkınlığın peşine düşer. *Fener Eğlencesi* muhaveresinde bu durumu şu sözlerle anlatır:

“Karagöz: *Ben parayı buldum ya! Oğlana dedim ki: Hadi Fenerbahçe’sine gidelim amma, öyle birahaneye girmek yok. Bizim oğlan zaten böyle şeylere hazır.”*⁹⁴

Hacivat’ın da bu konuda Karagöz’ü desteklediği örnekler vardır. *Hamam* muhaveresinde Karagöz yaşadıklarını anlatınca Hacivat heyecanlanır:

“Hacivat: *Oh âfiyet olsun Karagözüm, sonra!*

Karagöz: *Derken kapı açıldı. İçeriye bir hanım girdi. (Ballandırarak anlatır.) Bende de şafak attı Hacı cavcav aman ne güzel ne cici şeydi görsen.*

Hacivat: *Aman birader sonra (ağzını şapırdatır)*

Karagöz: *Ne oluyorsun be. Salyaların sakalına aktı, şunları temizle ulan.*

Hacivat: *Aman sonra Karagözüm sonra?”*⁹⁵

Çocuk yetiştirme konusunda çok bilinçli olmasa da bazı durumlarda Hacivat’a konuyla ilgili fikir verdiği olur. *Hasbihal* muhaveresinde çocuğunun yalan söylediğini üzülen Hacivat, Karagöz’e ne yapması gerektiğini sorar. Karagöz Hacivat’a tavsiyelerde bulunur:

“Hacivat: *Yahu Karagöz, sen adamı çıldırtırsın!*

Karagöz: *İşte çocuğa da böyle bağıırıyorsan senle konuşur mu? Al şu tokadı da çenen kesilsin mendebur! (Tokat atar.)*

Hacivat: *Etme Karagöz, bana bir akıl ver!*

Karagöz: *Gönder okula, yüzleşsin arkadaşlarıyla. Yalan ayıptır, günahdır demişsin, gerisini o hallelsin. Sen göster ona yolu, o gitsin ister تنها ister dolu. Tokat atmam bu sefer, senin derdin sana yeter!”*⁹⁶

⁹⁴ Hellmut Ritter, “Büyük Evlenme”, *Karagös Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953,248.

⁹⁵ Mustafa Rona (der.), “Hamam”, *Karagöz’ün Başına Gelenler -Kütahya Çeşmesi-*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1947,12.

⁹⁶ Tuba Uludağ (haz.), “Hasbihal”, *Karagöz ile Hacivat*, Bilge Kültür-Sanat Yayınları, İstanbul 2018,120.

Hacivat Karagöz'ün çocuk terbiyesi ile fikirlerini sorsa da zaman zaman Karagöz'ün çocuk terbiyesinden anlamadığını dile getirir. *Tencere* muhaveresinde Karagöz'ün oğlunun yaramaz davranışlarından Karagöz'ü sorumlu tutar.

Her fırsatta Hacivat'a vurmanın bir yolunu bulan Karagöz, sorunları kaba kuvvetle çözmeye çalışır.

Karagöz arkadaşı Hacivat'ı tanıdığını iddia ederek onun belirli durumlar karşısındaki tavrına dair öngörülerde bulunur:

“Hacivat: *Sen karından yemekleri iste; ben de evden biraz bir şey uydururum, birlikte gideriz.*

Karagöz: *Ben senin getireceğini bilirim: Komşunun bahçesinden salata çalarsın, ev sahibinin bağından da üzüm, bakkalı da dolandırır bir okka ekmek alırsın oldu bitti, değil mi?*

Hacivat: *Karagöz, ben öyle şey yapar mıyım hiç?*

Karagöz: *Ben de çalarsın demedim; sahibi görmeden alırsın.*⁹⁷

Karagöz tablet, telefon gibi teknolojik aletleri yanlış kullanan taraf olarak görünür. Bu durum *Karagöz'ün Telefonu* muhaveresinde detaylıca anlatılır. *Televizyon* muhaveresinde ise Karagöz'ün arkadaşı Hacivat ile vakit geçirmek yerine televizyon izlemeyi tercih ettiği görülür.

Hacivat'ta olduğu gibi Karagöz'de de çevre bilinci gelişmiştir. *Çevre Hastalığı* muhaveresinde insanların çevrelerine duyarsızlığını, etrafı kirletmelerini yanlış bulur. Bu şekilde davranarak dünyayı kirletip yaşanması zor bir yer hâline getirdiklerini vurgular. Zaman zaman çevreye karşı duyarsız davranışlar da sergiler.

Karagöz beslenmesine dikkat etmez. Tıkınırcasına yemek yer bu nedenle muhaverelerde “Obez Karagöz” olarak isimlendirildiği görülür. *Obez Karagöz* muhaveresinde Karagöz'e Obez Karagöz diye isim verilmiştir.

⁹⁷ Hellmut Ritter, “Yalova Sefası”, *Karagös Türkische Schattenspiele II*, Leipzig 1941,14.

1.2.2. Hacivat

Karagöz'ün özelliklerinin örnek metinler üzerinden değerlendirilmesi gibi Hacivat'ın özelliklerini de muhavereler üzerinden değerlendirmek mümkündür. Hem bir karagöz oyun formunda yer alan muhaverelerde hem de müstakil muhaverelerde Hacivat'ın arkadaşlığa değer verdiği Karagöz'ü önemseydiği görülür.

Her türlü durumda arkadaşı Karagöz ile iletişimde olmak isteyen Hacivat, Karagöz'ün şakalarına kendisine vurmasına aldırış etmez. Karagöz'ün sorunlarını çözmek için uğraşır. *Komşu* muhaveresinde Hacivat, Karagöz'ün derdine derman olmak ister:

*“Hacivat: Bunda utanacak ne var Karagözüm, sen benim dostum, arkadaşısın. Seni fazlaca kızgın veya üzgün görünce sebebini sorarım. Belki bir derdin vardır, ben de bir çaresini bulurum.”*⁹⁸

İftar muhaveresinde Hacivat'ın, arkadaşı Karagöz'ü iftar için evine davet ettiği görülür. Toplum açısından manevi değeri yüksek, özel önem atfedilen böylesi anları arkadaşıyla karşılamak isteyen Hacivat, aslında bir yönüyle arkadaşlığın ne denli kıymetli olduğunu da vurgular.

Dostluğun önemi Hacivat tarafından sık sık dile getirilir. Karagöz'ün kendisine söylediği olumsuz sözlere bile *“Kusursuz dost arayan dostsuz kalır.”* bilinciyle anlayış gösterir. Hacivat Ağustos Böceği ile Karınca masalı üzerinden dostluğun önemini anlatmaya çalışınca Karagöz daha fazla dayanamayarak aslında Hacivat'ın gerçek bir dost olduğunu ifade eder:

“Karagöz: Vay Hacivat, sen de bana yardım edersin, gerçek doston vesse lam.

*Hacivat: Doston hasısın cananım, seni çok severim. Ne kadar belli etmesen de bilirim sen de beni seversin. Dost dostun eyerlenmiş atıdır, elbet koşarım derdine; meğerki bulalım derman, herkese duyurulsun bu ferman. Arkadaş kıymeti biline, yalnız cennete bile girilmeye...”*⁹⁹

⁹⁸ Nuran Şener (haz.), *“Kuklalı Plaklar El Kitabı: 1 Karagöz Hacivat İyi Komşu”*, Duran Ofset, İstanbul 1967,19.

⁹⁹ Tuba Uludağ (haz.), *“Arka-daş”*, *Karagöz ile Hacivat*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018,134.

Hacivat, iyi ve kötü günde Karagöz'ün yanında olmaya çalışır. Karagöz'ü canı sıkkın görünce altı yüz yıldır dost olduklarını, elbette arkadaşının sorunlarını çözmek için çaba sarf edeceğini söyler:

“Hacivat: Derdini söylemeyen derman bulamaz. Hadi anlat da yardım edeyim.

Karagöz: Gerçekten yardım eder misin?

Hacivat: Altı yüz yıldır dostuz. Elbette yardım ederim.”¹⁰⁰

Arkadaşı Karagöz'ü sevmesine rağmen onu cahil bulan Hacivat, Karagöz'e iş bulmak için çabalar.

“Karagöz: Bana devamlı iş bulursan ben de sevineceğim! (Vurur)

Hacivat: Aman Karagöz'üm, hayatım sana iş aramakla geçti. Neyse, sonra?”¹⁰¹

23 Nisan Bayramı muhaveresinde Karagöz'e iş bulmakta zorlandığı zamanlar olsa da hiçbir bayram parasız bırakmadığını şu sözlerle ifade eder:

“Hacivat: Sen saçmaladıkça benim de aklım karışıyor. Sana iş bulamadığım oldu, ama bayramlarda parasız bıraktığım oldu mu? Yedi yüzyıllık arkadaşız! Önce al bakayım şu el öpme parasını! (Parayı verir.)”¹⁰²

Karagöz'ün bilgi ve yeteneğini bilmece sormak, tekerleme, mâni söylemesini sağlamak gibi yollarla sınayan Hacivat, konaklarda para kazanmanın bir yolunu da bilmece, mâni, tekerleme söyleyebilmek olarak görür. *Tekerleme* muhaveresinde bu durumu:

“Hacivat: Evet konuşuyorsun ama, bakalım her şeyi tamam ve doğru söyleyebiliyor musun? Şimdi sana sorular soracağım, tekerlemeler söyleyeceğim, sen de tıpkısını söyleyebilecek misin bakalım?”

Karagöz: Söylersen ne olacak?

¹⁰⁰ Gülümser Akharman, “Borç Korkusu (Hacivat&Karagöz Serisi-8)”, Altın Bilgi Yayınları, İstanbul 2006, 5.

¹⁰¹ *Karagöz Oyun Metinleri*, “Karagöz Dondurmacı”, Ünver Oral, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları Öztekin Matbaacılık, Ankara 1987, 194.

¹⁰² Ünver Oral, “23 Nisan Bayramı”, *Karagöz Televizyonda*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, 17.

Hacivat: *Efendim ilerde bakarsın bir iş olur, bir istek olur, o zaman göğsümü gere gere seni sağlık veririm.*”¹⁰³ sözleriyle ifade eder.

Karagöz’e her koşulda yardımcı olan Hacivat, Karagöz’ün ifade etmekte zorlandığı kelimelerin doğrusunu öğrenmesini sağlar. Örneğin *Diş Temizliği* muhaveresinde Karagöz Hacivat’tan karanfil yağı ister fakat bunu kara fil yağı şeklinde söyler.¹⁰⁴ Hacivat bunun karanfil yağı olduğunu belirtir. Farklı muhaverelerde bu durumla ilgili pek çok örnek vardır.

Hacivat hemen her koşulda Karagöz’ün yanında olsa da bazı durumlarda Karagöz’e yardımcı olmak istemez. *Çamaşır İpi* muhaveresinde bu durumun bir örneği vardır. Çamaşır ipine ayağı takılan Karagöz Hacivat’tan kendisini kurtarmasını ister. Hacivat Karagöz’ün söylediklerini anlamamazlıktan gelir. Karısından yardım istemesini söyler. Fakat sonunda yine dayanamayıp Karagöz’e yardım etse de ettiği iyiliğe karşılık bulduğu kötülüktür:

“Karagöz: *Ne? Aman, Hacivat! Rica ederim, benim çareme bak!*

Hacivat: *Dur bakayım! (İpi çözer, Karagöz Hacivat’ın arkasına biner.) İnsene aşağı!*

Karagöz: *Biraz şöylece durayım.*

Hacivat: *Aman Karagöz, omuzum çöktü, in aşağı!*

Karagöz: *(Hacivat’ın omzundan iner.) Güç belâ kurtulduk!*

Hacivat: *Karagöz, geçmiş olsun!*

Karagöz: *Allah müstahakkını versin! (Vurur)”*

Hacivat teknolojik aletlerin kullanımı konusunda bilgi sahibidir. Sosyal mecraları aktif olarak kullanır. Bu aletlerin kullanımından para kazanmayı düşünerek internet kafe açmaya karar verir. Hacivat, *İnternet Kafe* muhaveresinde bu isteğini şu sözlerle dile getirir:

¹⁰³ *Günümüzün Diline ve Hayatına Uygun 5 Karagöz Oyunu.*, “Karagöz Palas”, Hidayet Gülen, Milliyet Kültür Kulübü Yayınları, İstanbul 1968, 54.

¹⁰⁴ Haydar Kılıç (haz.), “Diş Temizliği”, *Karagöz ile Hacivat*, Anda Kitapçılık, Ankara 2017, 52.

“Hacivat: Of, ben sana içeride anlatırım sonra. Şimdi biz internet kafe açacağız. Herkeste bilgisayar olmadığı için olmayanlar bizim kafemize gelip kullanacaklar. Biz de para kazanacağız.

Karagöz: Anam, iyiymiş Hacivat. Kahve de çay da satalım mı?

Hacivat: Olabilir tabii. Haydi, dükkâna gidelim. Bilgisayarlarımızı kuralım. Ben sana nasıl kullanılacağını da öğretirim.”¹⁰⁵

Hacivat’ta doğa bilinci gelişmiştir. *Piknik* muhaveresinde çevreye zarar vermemek orman yangınına sebebiyet vermemek adına Karagöz’ün piknikte mangal yakma isteğini geri çevirir. Bu nedenle pikniğe gitmekten vazgeçer.

Beden temizliği konusunda da duyarlı olan Hacivat ağız bakımına gereken önemin verilmesi gerektiğini savunur. Karagöz’e diş fırçalamanın nasıl olması gerektiğini *Diş Temizliği* muhaveresinde detaylıca anlatır. Karagöz, Hacivat’ın söylediklerini anlamıyormuş gibi görünse de muhaverenin sonunda diş fırçalamanın inceliklerini oğlundan öğrendiğini söyler.

Her besinden yeterli miktarda yemenin gerekliliği üzerinde duran Hacivat vücudumuza zarar verecek besinlerin yenmemesi gerektiğini söyler. Karagöz’ü dengeli beslenme konusunda uyarır. Tıkınırcasına yemenin zararlarından bahseder. *Dengeli Beslenme, Karagöz’ün Oburluğu* muhaverelerinde Hacivat’ın bu düşüncelerini yansıtan diyaloglar vardır.

1.2.3. Zenneler

Zenne, karagöz oyunlarındaki tüm kadınları ifade etmek için kullanılan tabirdir. Çiğdem Kılıç *Geleneksel Türk Tiyatrosunda Zenneler* isimli çalışmasında karagöz oyunlarındaki zenneleri, “*Karagöz’de zenneler; kimi zaman Karagöz’ün ve Hacivat’ın karısı, kızı, kimi zaman hafif meşrep bir kadın, kimi zaman âşık bir genç kız, kimi zaman da cadı olarak karşımıza çıkarlar. Fakat hepsinin ortak bir noktası vardır: Tiplerin hemen hemen hepsi olumsuz çizilmiştir. Genellikle kavgacı, maddi değerlere önem veren, kurnaz*

¹⁰⁵ Hüseyin Dilan, “İnternetçi Karagöz”, *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları 2*, Ünver Oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014, 121.

tiplerdir. Her oyunda yer alırlar. Bazen perdede görüntüleri ile değil sesleri ile var olurlar."¹⁰⁶ sözleriyle tanıtır.

Zenneler muhaverelerde fasıl bölümündeki kadar sık görünmeseler de, oyunun bu bölümünde de yerleri vardır. Muhaverelerde zenneler Karagöz'ün ve Hacivat'ın eşi olarak karşımıza çıkarlar. Zennelerin, oyunun fasıl bölümünde Karagöz ile Hacivat'ın kızları olarak yer aldığı örnekler olsa da muhaverelerde Karagöz ile Hacivat'ın kızlarından öte oğullarıyla olan ilişkilerine yer verildiği görülür. İncelemeye dâhil edilen muhaverelerden yalnızca *Turşu* muhaveresinde kız çocuklarından bahsedildiği görülür. Bu muhaverede Hacivat, kızı için olumlu sözler söyler.

Muhaverelerde Karagöz ile karısının sık sık tartıştığına dair bilgiler yer alır. Fikir ayrılıkları ile birlikte ekonomik açıdan zor durumda olmak tartışmaları şiddetli hâle getirir. Karagöz'ün eşi, Karagöz'ün eve yiyecek bir şey almamasından, çocukların ve kendisinin ihtiyaçlarını karşılamamasından şikâyet eder. Karagöz ile eşinin tartışmalarına yer verilirken Hacivat ile eşinin tartışmalarından bahsedilmez.

Bir karagöz oyun formunda yer alan muhaverelerden *Hamam* ve *Açlık* muhaverelerinde bu konuya dair örnek diyalogların olduğu görülür. *Hamam* muhaveresinde Karagöz eşiyle olan kavgasını şu sözlerle anlatır:

Karagöz: *Ne olacak Hacivat. Karıyla kavga ettik kavga, kavga.*

Hacivat: *Vah vah vah! Neden?*

Karagöz: *Neden olacak. Ezelî dert. Yok eve yiyecek almıyorsun, evde kömür kalmadı, üstümüz başımız perişan diye başladı yaygaraya.*

Hacivat: *Öyledir Karagözüm öyle. Fakir fıkara evinde daima kavga eksik olmaz. Allah hepimizin yardımcısı olsun. Sonra Karagözüm.*

Karagöz: *Sonrası. Biraz karıyla atıştıktan sonra şöyle efkârımı dağıtayım diye evden dışarı fırladım. Cepte metelik yok, tabakada tütün yok. Dalgın dalgın yürümeye başladım.*"¹⁰⁷

¹⁰⁶ Çiğdem Kılıç, *Geleneksel Türk Tiyatrosunda Zenneler*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, 101.

¹⁰⁷ Mustafa Rona (der.), *Karagöz'ün Başına Gelenler (Kütahya Çeşmesi)*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1947, 8.

Hamam muhaveresinde Karagöz eşiyle tartıştıktan sonra üzüntüsünü gidermek için evden kısa süreliğine gider. Bu muhaverede her ne kadar Karagöz'ün rüyasından bahsedilse de konaktaki cariyelerin Karagöz'e ikramda buldukları, ona saygıda kusur etmedikleri, itaatkâr tipler olduğu görülür. Konağın hanımı, Karagöz'ün üzerini giydirmek gibi hususi ihtiyaçlarını karşılar. O uyurken başında bekler. Karagöz konağın hanımının çok güzel olduğunu "... Kadına şöyle bir bakayım dedim, aman Allah gözlerim kamaştı. Afet-i zaman, mahbube-i cihan bir mahluk, kaş, göz, saç velhasıl her tarafı ayrı ayrı güzel."¹⁰⁸ sözleriyle anlatır. Bu özellikleriyle zenneler, incelenen muhaverelerdeki zenne örneklerinin dışında tanıtılmıştır.

Açlık muhaveresinde Karagöz'ün eşinin yoksulluğa dayanamayarak evden gittiği görülür. Fakat bu muhaverede Karagöz ile eşinin tartışarak ayrıldıkları gibi bir ayrıntıya yer verilmemiştir:

"Hacivat: *Birader durup dururken neden vuruyorsun?*

Karagöz: *Hacı Cavcav, benimle alay mı ediyorsun? İş yok, para yok, hanım annesine kaçtı. Mutfaktaki fareler açlıktan yürüyemez oldu. Benim de açlıktan başım dönmez mi, midem bulanmaz mı, düştüğüm yerden kalkabilir miyim? (Vurur)"¹⁰⁹*

Muhaverelerde zenneler genellikle "Karagöz'ün karısı", "Hacivat'ın karısı" şeklinde anılsalar da *Görücü* muhaveresinde zenneler, lakaplarıyla yer alırlar. Bu muhaverede Karagöz'ün, Habibe Molla'nın kızı Çeçeron* Zünbül'e âşık olduğu görülür. Karagöz'ün âşık olduğu kadının çaçaron lakabıyla anılması kelimenin "şirret, geveze, karşısındakini susturacak biçimde çok konuşan" anlamları düşünüldüğünde manidardır.

Karagöz'ün karısının olumsuz sıfatlarla anıldığı muhavereler örnekleri vardır. *Turşu* muhaveresi bu muhaverelerden biridir. Bu muhaverede Karagöz'ün karısı nerede nasıl davranması gerektiğini bilmeyen, görgü kurallarından habersiz bir tip olarak karşımıza çıkar. Hacivat'ın evine vakitsiz bir saatte gider, özbakımına dikkat etmediği anlaşılır. Davet edilmediği hâlde Hacivat'ın eşi ve kızı ile hamama gider. Hamamda yediklerinden çevresindekilere ikramda bulunmaz. Hacivat, Karagöz'ün karısının bu hâllerini hakarete varacak tarzda eleştirir. Genellikle Karagöz, Hacivat'a karısı ile arasında geçen

¹⁰⁸ Rona (der.), *Karagöz'ün Başına Gelenler (Kütahya Çeşmesi)*, 12.

¹⁰⁹ Ünver Oral (haz.), *Karagöz Oyunları- 3- Yeni*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007, 107.

* Çeçeron kelimesi sözlüklerde çaçaron olarak yer almaktadır.

problemleri anlatsa da bu muhavere karısını haklı bulur. Hacivat'ı “*Ulan, benimle lakırdı ediyorsun, evdeki karıdan ne istiyorsun?*”¹¹⁰ sözleriyle uyarır.

Karagöz'ün karısını savunduğu muhavere örneği olduğu gibi onun davranışlarını eleştirdiği de görülür. *Emeklilik* muhaveresinde evliliklerini karısına bir türlü beğendiremediğini anlatınca Hacivat, Karagöz'ü destekler:

“Karagöz: *(Dertli dertli iç çeker) Ah Hacı Cav Cav, altı yüzyıllık evliliğimizi bu kariya bir türlü beğendiremedim gitti. Bari evimizi beğendireyim dedim.*

Hacivat: *Hiçbir erkek karısına evliliğini beğendirememiştir Karagöz!*”¹¹¹

Bu muhavere Hacivat aynı zamanda, Karagöz'ü kılıbıklıkla itham eder. Kadınların eşlerinin sözünü dinlemesi gerektiğini söyler:

“Hacivat: *(Horozlanır Karagöz'e) Tuh sana! Sen de erkek misin?*

Karagöz: *Elbette erkeğim. (Bunu söylerken kabarmıştır.)*

Hacivat: *Erkeğin bulunduğu yerde karı kısmına söz düşer mi?*

Karagöz: *Bizimkine düşer. Zaten mahallede Hacivat'tan evde karıdan bize hiç söz düştüğü olmaz ki.*”¹¹²

Hacivat'ın kadınların eşlerinin sözünü dinlemesi gerektiğini belirttiği bir diğer muhavere olan *Dolma* muhaveresinde Hacivat, Karagöz'ü evin ihtiyaçlarını karşılayan kişi olarak görür ve bu durumda karısından öte söz hakkının Karagöz'de olması gerektiğini savunur:

“Hacivat: *Ailen başka gün gitsin, bugün seninle biz gidelim!*

Karagöz: *Hacivat, bizim karı yemekleri vermez. Başka vakit gideriz.*

Hacivat: *Vızır vızır! Onun haddine mi düşmüş? Zaten masrafları sen görmüyor musun?*”¹¹³

¹¹⁰ Wilhelm Radloff and Ignác Kúnos, “Tımarhane”, *Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII*, Saim Sakaoglu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998.

¹¹¹ *Karagöz Oyun Metinleri*, “Karagöz Emekli”, Orhan Asena, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Öztekin Matbaacılık, Ankara 1987, 49.

¹¹² *Karagöz Oyun Metinleri*, 48.

¹¹³ Ritter, “Yalova Sefası”, 14.

Yukarıda yer alan *Dolma* muhaveresine dair diyalogun devamında Karagöz, karısını “*Hiç kimse görmeden komşuların kilerinden mutfağından uydurur.*”¹¹⁴ sözleriyle hırsızlıkla itham etse de Hacivat, Karagöz’ün karısının böyle şeyler yapmayacağını belirtir.

Her ne kadar kadının sözünün ikinci planda kalması gerektiğine dair muhavere örnekleri olsa da muhaverelerde son sözü söyleyenin kadınlar olduğu anlaşılır. *Dolma* muhaveresi örneğinde Hacivat, Karagöz’e ailesiyle gezmeye gitmek yerine kendisi ile gezmeye gitmesini bunun için piknik sepetini de getirmesini söylese de Karagöz karısının böyle bir şeye izin vermeyeceğini hatta karısından dayak yiyebileceğini söyleyerek Hacivat ile gezmeye gitmez.

Muhaverelerde kadınların çok konuştuğunun ima edildiği örnek de vardır. *İnternet Kafe* muhaveresinde geçen aşağıdaki diyalogda bu duruma dair örnek yer alır:

“**Hacivat:** *Bu bilgisayar, çok güzel bir alet. Hayatı çok kolaylaştırıyor, bütün işlerini oradan yapabiliyorsun. Müzik dinlersin, film izlersin, yazı yazarsın. Çocukların ödevlerini yapabilirler, daha bir sürü şey yapabilir. Çok büyük bir icat.*

Karagöz: *Hacivat, benim hanımın sesini de keser mi?*

Hacivat: *Yok onun için daha bir icat yapılmadı.*”¹¹⁵

Muhaverelerde kadınlara değer verildiğine dair *Komşu* muhaveresinde örnek yer alır. Karagöz yeni taşındıkları evde komşularının olmaması sebebiyle karısının duyduğu üzüntüye dayanamaz. Karısının bu hâlinin son bulması için çareler arar.

Fener Eğlencesi muhaveresi yukarıda bahsedilen durumun zıttı bir örnektir. Bu muhaverede Karagöz eşine karşı sadakatsiz davranışlarda bulunur. Oğluyla birlikte Fenerbahçe’sine eğlenmeye gider. Karagöz orada gördüğü kadınları Hacivat’a “elde avuçta durmayan” kadınlar diye anlatır. Bu ifadeden buradaki kadınların hafifmeşrep kadınlar olduğu sonucuna varılabilir. Karagöz’ün söylemlerinden muhaverelerde kadınların giyimi hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Kendisinin bir kadına laf attığını belirtirken kadının çarşafını yerden kaldırdığını söyler, konuşmanın devamında kadının peçesi olduğu bilgisi de vardır. Hacivat, kadının güzel olup olmadığını merak etse

¹¹⁴ Ritter, “Yalova Sefası”, 14.

¹¹⁵ Dilan, “İnternetçi Karagöz”, 120.

de Karagöz kadının suratını görmediğini, aslında bunun bir öneminin de olmadığını “Doğrusu suratını görmedim, her ne kadar olsa kadın değil mi? Haydi babam, biz düştük peşine.”¹¹⁶ sözleriyle ifade eder. Muhaverede kadınlarla ilgili başka detaylar da yer alır. Karagöz’ün peşine düştüğü kadının kendi karısı olduğu ortaya çıkınca Karagöz, karısının hem oğlunu hem de kendini dövdüğünü, cebindeki parayı daha yoldayken kendisine fark ettirmeden aldığını söyler. Hacivat bu durumda Karagöz’ün tepkisinin ne olduğunu öğrenmeye çalışır. Karagöz ise hiçbir şey yapamadığını anlatır. Hatasının farkındadır, bu durumda karısının kendisine gösterdiği tepkiye rıza gösterir.

1.3. MUHAVERELERDE MİZAH

1.3.1. Muhaverelerde Mizahi Unsurlar

1.3.1.1. Mizah Kuramları

John Morreall’in *Gülmeyi Ciddiye Almak* isimli eserinin önsözünde belirttiği gibi “gülmeyi anlamaya çalışmak aslında insanlığımızı da anlamaya çalışmaktır.” Bu durumda gülmeyi, gülmeceyi anlamak aslında insanlığa dair de çok önemli bilgiler vermektedir.

Gülme üzerine düşünmek, “Bu durumun bir kuramı olabilir mi?” sorusunu gündeme getirmiş ve araştırmacılar gülmeceyi çeşitli yönleriyle ele alarak kuramların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Gülmeyi bütün yönleriyle ele alan tek bir kuram yoktur. Fakat bu konuyla ilgili kabul gören geleneksel üç kuramdan bahsetmek mümkündür.

Üstünlük kuramı, bilinen ve yaygın olan gülme kuramlarından biridir. *Tarihi Platon’a kadar geriye götürülebilir.*¹¹⁷

“Üstünlük kuramına göre kendilerine karşı fiziksel cesaret, zekâ ya da bir başka insani özellik konusunda üstünlük duyduğumuz kişilere güleriz, bu ise onları alaya almaktır; bu anlamda üstünlük duygusu bizi o insanlara karşı davranışlarımızda, hor gören bir saygısız durumuna düşürür.”¹¹⁸

¹¹⁶ Ritter, “Büyük Evlenme”, 249.

¹¹⁷ John Morreall, *Gülmeyi Ciddiye Almak*, Kubilay Aysevener, Şenay Soyer (çev.), İris Yayıncılık, 8.

¹¹⁸ Morreall, *Gülmeyi Ciddiye Almak*, 22

Bir insanı hor görmek, kendini ondan üstün olarak değerlendirmek beraberinde hor görülenin aslında bizim için “öteki” olmasına neden olur. Dolayısıyla bizden olmadığını düşündüğümüz, ötekileştirdiğimiz kişinin davranışlarına gülmek çok daha kolaydır.

“Morreall’in de belirttiği gibi hor görmenin beraberinde gelen alaycı gülmeyi aramak için Grönland’a gitmeye gerek yoktur. Kendi çocuklarımız hatta gençken kendimiz bile eğlenebilmek için çabalardık. Dikkat ettiğimizde konuşmaya yeni başlayan bir çocuğun bile alay etmek konusunda ne kadar yetenekli olduğunu görmek mümkündür.”¹¹⁹

“İncelemeler göstermiştir ki, çocukların en eğlenceli buldukları şey başkalarının acı çekmelerine gülmedir. Çocukların kendilerine benzemeyen geleneklere, elbise biçimlerine ve benzeri şeylere hoşgörülü olabilmeleri için değişik insan gruplarıyla karşılaşmaları gerekir. Çocukların başkalarının acılarına karşı duyarlı olmayı öğrenmeleri zamanı ve ahlaksal eğitimi gerektirir, öyle ki onların acılarıyla eğlenmek yerine üzülüp ilgilenebilsinler.”¹²⁰

“Alaycı gülümseme çocuklukta olduğu gibi yetişkinlikte de devam eder fakat ahlaksal terbiye alaycı gülmenin bazı türlerini ayıklamıştır ama bu gülümseme, yine de bir şekilde, bize haksızlık yapmış birinin çektiği acıları gördüğümüzde ya da etnik fıkralar duyduğumuzda kendini gösterir.”¹²¹

Üstünlük kuramı kapsamında değerlendirilebilecek muhavereler mevcuttur. Bir oyun formu içerisindeki muhaverelerden *Gazeteci* muhaveresinde Hacivat, Karagöz’ün gazetecilik yapabileceğine ihtimal vermez ama Karagöz’ün gazeteci olduğunu söylemesi üzerine Karagöz ile alay eder:

Hacivat: *Canım ne yapıyorsun?*

Karagöz: *Bırak Hacivat bırak, ne sen sor ne ben söyleyeyim; başıma gelenleri bilmezsin.*

Hacivat: *Hayır ola bilader, ne oldu?*

Karagöz: *Ne olacak? Gazeteci oldum be.*

¹¹⁹ Morreall, *Gülmeyi Ciddiye Almak*, 17.

¹²⁰ Morreall, *Gülmeyi Ciddiye Almak*, 17

¹²¹ Morreall, *Gülmeyi Ciddiye Almak*, 17-18.

Hacivat: *Ulan, eline ayağına yakıştır ya, deveye kazazlık.*

Karagöz: *Vay beğenemedin mi, ben kimden aşağı kalırım?*¹²²

Hacivat'ın Karagöz'ün bilgi ve yeteneğini sınıdığı muhavereler de üstünlük kuramı çerçevesinde değerlendirilebilecek muhavereler arasındadır. Bu muhaverelerde Hacivat Karagöz'e çeşitli bilmece sorar ya da bir tekerleme söyleyerek Karagöz'ün tekrar etmesini ister. Karagöz bilmeceye doğru cevaplar veremez, tekerlemeyi doğru telaffuz edemez. Bu durum bir üstünlük duygusunun oluşmasına ve gülüp alay etmeye neden olur. Bu konuya dair bir örnek de *Tekerleme* muhaveresidir:

Hacivat: *Yazıklar olsun sana Karagöz! Şunca yıllık dostuna yaptıklarına bak! Adam olamadın gitti.*

Karagöz: *Niçin adam olamamışım?...*

Hacivat: *Beni örnek al Karagöz'üm. Ben nereye gitsem, bana ilgi gösterirler. Ayağa kalkarlar.*

Karagöz: *Bana da kalkarlar.*

Hacivat: *Senin nene ayağa kalkacaklar? Sen okul yüzü görmemiş bilgisizin birisin.*

Karagöz: *Ben okul yüzü gördüm.*

Hacivat: *Sen okula gittin mi?*

Karagöz: *Bizim mahallenin okulu, bizim eve bakar. Onun yüzünü sabah akşam görüyorum.*¹²³

Örnekten de anlaşıldığı gibi Hacivat, kendisinin itibar sahibi olduğunu dolayısıyla insanların kendisini gördüklerinde saygı ile ayağa kalktıklarını belirtirken aslında Karagöz'den daha saygın, üstün olduğunu vurgular. Karagöz Hacivat'ın söylediği ayağa kalkmak deyimini asıl manasıyla değerlendirerek güldürüyü sağlarken aslında bir yandan da kimsenin kimseden üstün olmadığını bu yolla anlatır.

Gülme kuramları içerisinde değerlendirilen diğer bir kuram da uyumsuzluk kuramıdır. *“Uyumsuzluk kuramı, mantıksal kavrama ve algılama temeline dayanmaktadır. Yeryüzünde, canlı-cansız bütün varlıklar, yaşamın başlangıcından*

¹²² Ignác Kúnos “Yazıcı”, *Harom Karagöz-Jatek, Budapest 1886.*

¹²³ Suat Batur (haz.), *Karagöz ile Hacivat, Altın Kitaplar, İstanbul 2010, 33.*

itibaren belirli sistemlerin parçalarıdır. Bu sistemlerde yer alan her kavram/olay/varlığın, sebebi bilinen ya da bilinmeyen özellikleri vardır. Anlatılan/yaşanan olayı dinleyen/yaşayan kişinin belleği, daha önceki birikimlerine istinaden belli bir beklenti içine girer. Belleğin standart beklentisi dışında ortaya çıkan farklı algılama ise, kişideki psikolojik mekanizmayı harekete geçirerek gülmeye yol açar. Sonucu beklenenden farklı algılama, şaşkınlık neticesinde ortaya çıkan gülme, başlangıç ve sonuç arasındaki aykırılığa, uyumsuzluğa verilen bir tepkidir.”¹²⁴

Muhaverelerdeki güldürünün temelinde aslında uyumsuzluk vardır. Bu uyumsuzluk muhaverelerde çeşitli yönleriyle ele alınır. Birbirinden her hâliyle farklı olan Hacivat ile Karagöz uyumsuzluğun içerisindeki uyum, zıtlığın ahengidir. Karagöz, Hacivat’ın söylediklerine anlamsız, beklenmedik şekilde karşılık vererek seyircinin bu uyumsuzluğa gülmesini sağlar. *Dükkân* muhaveresinde uyumsuzluk kuramına örnek olabilecek bir diyalog vardır:

Hacivat: (Gelir) Karagöz komşu! Hu, huuu!

Karagöz: (Pencereden) Kukurikuuu...

Hacivat: Komşu komşu hu, huuu!

Karagöz: Hayrola Denizli horozu?

Hacivat: Huu, canım, huuuu!

Karagöz: Neymiş o yapışkan otu?”¹²⁵

Hacivat’ın Karagöz’ü çağırmasına Karagöz’ün beklenmedik bir cevap vermesi gülmeyi sağlamıştır.

Gülme kuramlarından bir diğeri de rahatlama kuramıdır. *“Gülerek rahatlama, kişinin gülmeye başlamadan önce birikmiş olan sinirsel enerjisinin açığa çıkması olarak kabul edilebilir.”¹²⁶ “Kural şudur: Belli bir yoğunluğa ulaşan duygular genellikle kendilerini bedensel hareketlerle gösterirler.”¹²⁷ “Gülme tıpkı bir tıpanın açılmasıyla*

¹²⁴ Gülin Ögüt Eker, *İnsan Kültür Mizah (Eğlence Endüstrisinde Tüketim Nesnesi Olarak Mizah)*, Grafiker Yayınları, Ankara 2014,138.

¹²⁵ Ercümen Melih Özbay, *Gene Gine Yine Karagöz*, Çaba Yayınevi, İstanbul 1989,48.

¹²⁶ Morreall, *Gülmeyi Ciddiye Almak*, 32

¹²⁷ Morreall, *Gülmeyi Ciddiye Almak*, 37

boru içerisinde oluşan basıncın kurtulmasında olduğu gibi, gülmeye ilişkin sinir sistemi içerisinde oluşan fazla enerjinin açığa çıkarılması olarak anlaşılmaktadır.”¹²⁸

Oyunlar rahatlama kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde aslında ölüm gibi karşılaması, anlaşılması zor durumların bile oyun içerisinde ele alınarak zorlayıcı duyguların sağaltımı sağlanmıştır. *Komşu Öldü* muhaveresinde Hacivat, Karagöz’e komşularının ölümünü anlatmaya çalışır:

“Hacivat: *Sözleri yine ters anlama! Üzülmeysin diye alıştıra alıştıra anlatıyorum.*

Karagöz: *Neyi atıştıra atıştıra anlatıyorsun?*

Hacivat: *Elinin körünü!... Adamcağız kızının evine gelince bir yatmış ki bir daha kalkmamış...*

Karagöz: *Çok uykusuz kalmış...*

Hacivat: *Değil efendim, yâni artık hiç uyanmayacak!*

Karagöz: *Uyanmaz uykuya yatmış...*

Hacivat: *Aferin Karagöz’üm demek ki anladın?*

Karagöz: *Hay hay, adamcağız uykusunu aldığı zaman uyanacak!”¹²⁹*

Muhaveredeki yanlış anlaşılımlar güldürüyü sağlarken bir yandan da izleyicinin bu konuya başka bir pencereden bakması sağlanmıştır.

Rüyalarda yaşananların konu edildiği muhavereleri de rahatlama kuramı çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Bu muhaverelerde öncelikle yaşanması mümkün olmayan olaylar gerçekmiş gibi anlatılarak gerilime yol açılır. Muhaverenin sonunda tüm anlatıların bir rüya olduğu bilgisine yer verilerek seyircide bir rahatlama sağlanır. Bu bağlamda rahatlama kuramına örnek olarak verilebilecek bir diğer muhavere de *Deli* muhaveresidir:

“Karagöz: *Yapacağı yok. “Aman baba sen iyi bir adama benziyorsun, gel seni şuradan aşağıya atayım” dedi. Aman, oğlum, şöyle olur böyle olur diye biz tükenmeze girdik.*

¹²⁸ Morreall, *Gülmeyi Ciddiye Almak*, 41

¹²⁹ Ünver Oral, “Komşu Öldü Muhaveresi”, *Günümüzden Karagöz- Hacivat Söyleşmeleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002,212.

Hacivat: *Tükenmez şerbeti mi?*

Karagöz: *Hayır, ecel şerbeti.*

Hacivat: *Karagöz aşağıya in!*

Karagöz: *Bak inebilersen inmemelik etme! Herif kuşağımdan tuttu.*

Hacivat: *Herif uşak mı tuttu?*

Karagöz: *Hayır hizmetkâr aldı. Budala mısın nesin bilmem. Herif beni bacağımdan tutar tutmaz bizi minareden aşağıya attı.*

Hacivat: *Eyvah eyvah eyvah!*

Karagöz: *Ördek nağmesini bırak! Ben de korku ile aman! diye bir bağırılmışım.*

Hacivat: *Bir yerine bir şey oldu mu?*

Karagöz: *Bir şangırtıdır koptu. Bir de gözümü açtım, kahvenin ortasında fincan kırıkları; meğerse iskemlenin üstünde uykuya dalmışım.*¹³⁰

“Korku, acı veya sıkıntı verebilecek olaydan zarar gelmeyeceğini anlamının getirdiği fizyolojik ve psikolojik rahatlama sonucu ortaya çıkan gülme eylemi, bu yönüyle, aslında, yalnızca Rahatlama Kuramı değil Üstünlük ve Uyumsuzluk Kuramları açısından değerlendirilebilir.”¹³¹

Rıdvan Şentürk, *Gülme Teorileri* isimli eserinde, gülme konusundaki teorik yaklaşımların söz konusu kavramlar (üstünlük, uyumsuzluk ve rahatlama kuramları) yerine soruya yaklaşım biçimleri itibariyle sınıflandırılması ve tartışılmasının daha uygun olacağını savunur. Bu bağlamda gülme konusunu felsefi, psikolojik ve sosyolojik açıdan ele alarak inceler.¹³²

1.3.1.2. Muhaverelerdeki Mizahi Dil

Türkçe sözlükteki karşılığı gülmece olan mizah için John Morreall, *mizahı basit bir kahkahadan ayıran şeyin onun insanlara canlılık katması olduğunu* belirtir. Mizahın

¹³⁰ Ritter, “Büyük Evlenme”, 246-247.

¹³¹ Gülin Öğüt Eker, *İnsan Kültür Mizah (Eğlence Endüstrisinde Tüketim Nesnesi Olarak Mizah)*, Grafiker Yayınları, Ankara 2014,144.

¹³² Rıdvan Şentürk, *Gülme Teorileri*, Pruva Yayınları, Ankara 2021, 51.

*kavrayış değişikliğine, olmasını umduğumuz şeylerin resminin hemen değiştirilmesine dayandığını söyler.*¹³³

*“Türk gölge oyunu Karagöz’deki mizahın pek azı espriden doğar. Karagöz’deki mizah genel olarak sestem ve hareketten oluşur.”*¹³⁴

Karagöz oyunlarında olduğu gibi oyunun bir bölümünü oluşturan muhaverelerde de mizahı sağlayan öğelerden başlıcası dildir. *“Çünkü dil, gülmeyi sağlayan temel sebepleri yaratarak, gülme ve gülmeceye aracılık eder.”*¹³⁵ İnsan dili gülmeceye iki şekilde aracılık etmektedir. Bunların ilkinde dil, dinleyiciye, okuyucuya yalnızca komiği anlatırken ikincisinde dil, komiği kendi yaratır. Çeşitli dil oyunları ile olağan dilin dışına çıkararak var olan dilbilgisini altüst eder ve günlük dilden farklı bir yol izleyerek komik hâle gelir.¹³⁶

Muhavereler dil ve gülmece ilişkisi açısından ele alındığında dilin komiği kendi oluşturduğu görülür. Hacivat’ın sözlerine çeşitli dil oyunları ile cevap veren Karagöz, gülmeceyi ortaya çıkmasını sağlar.

*“Hacivat ile Karagöz’ün zıt yapıları, davranış ve tutumları dil kullanımları da olduğu gibi yansıtılınca bu iki zıt karakterin gülmeceyi nasıl sağladıkları daha iyi anlaşılacaktır. Gülmeceyi temel prensibinde zıtlıklar olduğu düşünülürse her yönüyle birbirinin zıddı olan Karagöz ve Hacivat’a, onların dillerindeki zıtlıklara gülmek kaçınılmazdır.”*¹³⁷

Hareket komiği muhaverelerde mizahı sağlayan bir diğer öğedir. *Hareket çoğu zaman sözü destekleyen bir öge olsa da zaman zaman mizahı tek başına da sağlayabilmektedir.*¹³⁸ Özellikle müstakil formlardaki oynanmak için değil de okunmak için yazılan muhavere metinlerindeki hareketin varlığı diyalogların sonunda özellikle Hacivat sözünü bitirdiğinde parantez içinde verilen Karagöz’ün vurduğuna dair ibare ile anlaşılır. Bazı metinlerdeki diyaloglarda da Karagöz, Hacivat’ı bir hareketin geleceğine bir kavganın başlayacağına dair “Seni şimdi tepelerim” sözleriyle uyarır. *Muhaverelerde*

¹³³ Morreall, *Gülmeyi Ciddiye Almak*, 87.

¹³⁴ Metin Türkmen, Pınar Fedakâr, “Türk Halk Tiyatrosunda Hareket Komiğine Bağlı Mizahi Unsurlar”, *Milli Folklor Dergisi*, 11(82), 2009, 99.

¹³⁵ Çiğdem Usta, *Mizah Dilinin Gizemi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009, 81

¹³⁶ Usta, *Mizah Dilinin Gizemi*, 95.

¹³⁷ Ünsal Özünlü, *Gülmeceyi Dilleri*, Doruk Yayınları, Ankara 1999, 74.

¹³⁸ Türkmen ve Fedakâr, “Türk Halk Tiyatrosunda Hareket Komiğine Bağlı Mizahi Unsurlar”, 99.

Hacivat'ın özellikle Karagöz'ün ahmaklığından faydalanıp ona sürekli başını eğme, elini öptürme gibi hareketler yaptırması ("Bakkallık" ve "Hain Kâhya" oyunlarındaki gibi) tekrar eden çeşitli hareketler; Karagöz'ün bazı tiplerin başını, gözünü kolunu yerinden çıkarması ve yeniden takmasını anlatan ("Eczahâne" oyunundaki gibi) çeşitli hareketler ve pek çok oyunda ortalığın karıştığı sahnelerde yaşanan arbedeler de hareket komiği unsurları olarak değerlendirilebilir.¹³⁹

Muhavereler yanlış anlama üzerine kurulduğundan yanlış anlamaya dayalı oluşturulan kurgu söz komiğini oluştururken yanlış anlamanın kavga ve dövüşle son bulması hareket komiğini oluşturur. Böylece söz ve hareket komiği gülmeyi yaratmada birbirini tamamlamaktadır. Diğer bir ifadeyle yanlış anlamaya dayalı söz komiğini hareket komiği desteklemektedir.¹⁴⁰

Muhavere metinlerinde gülmeceyi sağlayan söz oyunları mübalağa, benzeşleme, eş adlılık (cinas), çok anlamlılık, argo, teşbih (benzetme), istiare, mecaz-ı mürsel, teşhis vb. şekilde sıralanabilir.¹⁴¹

Aşağıda bir karagöz oyun formunda yer alan muhavereler ile birlikte müstakil muhavereler olmak üzere seçilen yüz muhavere metnindeki mizahi dilin varlığı tespit edilmiş her bir söz oyununa tanıklarıyla yer verilmiştir.

Mübalağa: *Bir olayı, bir durumu ya da kişiyi olduğu hâlden daha farklı bir şekilde abartarak anlatma anlamına gelir. Karagöz oyunlarında gülmeceyi sağlamak için mübalağadan sıklıkla yararlanır.*

Bir oyun formu içerisinde yer alan muhaverelerden "Masana" isimli muhavere, Karagöz Hacivat'ı kulağından tutarak Büyükada'ya kadar fırlatacağını söyler:

"Hacivat: *Gelirsem ne yapacaksın?*

Karagöz: *Kulā'ndan tutup da seni Büyükada'ya kadar atacām.*"¹⁴²

¹³⁹ Pamuk Nurdan Gümüštepe, *Mizah Teorileri Bağlamında Geleneksel Türk Tiyatrosu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2023, 205.

¹⁴⁰ Türkmen ve Fedakâr, "Türk Halk Tiyatrosunda Hareket Komiğine Bağlı Mizahi Unsurlar", 99- 100.

¹⁴¹ Muhaverelerdeki söz oyunlarının tespiti ve tanımlamaları için Çiğdem Usta'nın *Mizah Dilinin Gizemi* isimli eseriyle Doğan Aksan'ın *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi* eserinden yararlanılmıştır.

¹⁴² Wilhelm Radloff, Ignacz Kunos, "Kütahya Oyunu", *Proben Der Volkslitteratur Der Türkischen Stamme VIII*, Saim Sakaoğlu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998, 350.

Bu örnekte mantık sınırlarını zorlayan abartılı bir durum söz konusudur. Karagöz'ün Hacivat'ı kulağından tutup Büyükkada'ya fırlatması mümkün değildir.

Konuyla ilgili *Cep Telefonlu Söyleşi* muhaveresinde yer alan diğer bir örnekte de Karagöz, yolda yürürken karşılaştığı bir olayı Hacivat'a abartılı ifadelerle anlatır:

“Karagöz: *Aman aman başkasına anlat! Biz görmüyor muyuz, biz duymuyor muyuz sanki... Ben şöyle bir olaya tanık oldum! Adam yaya kaldırımında yürürken bir yandan da cep telefonuyla konuşuyordu. Ben de beş on adım arkasında yürüyordum. Adam konuşmaya öyle bir kaptırmıştı ki kendisini, kaldırımdaki beton elektrik direğine doğru gitmekteydi; çarptı çarpacak... Ben: Aman, dur, falan derken adam, küt diye direğe toslayıp da yerlere serilmez mi? Birkaç kişi koşuştuk. Adam yüzüstü kapaklanmıştı... Çevirdik ama karnından “Alo alo!” diye sesler geliyordu. Meğer adam direğe toslayınca cep telefonunu yutuvermiş... Anladın mı Hacivat 'çığım?’”¹⁴³*

Bir insanın yolda yürürken bir yere çarpması sonucu telefonu yutması ve karnından alo sesinin gelmesi mümkün değildir. Bu örnekte de mübalağa sanatına başvurulmuştur.

Bir oyun formunda yer alan muhaverelerde olduğu gibi müstakil muhaverelerde de mübalağa sanatına başvurulduğu görülür. *İftar* muhaveresinde mübalağa örneği vardır. Karın gurultusu top patlama sesiyle eşdeğer sayılmıştır:

“Hacivat: *Allah Allah, o ne biçim yutkunmaydı. Neredeyse top atıldı diye orucumu bozacaktım.*”¹⁴⁴

Benzeşleme: *Anlam bakımından ayrı fakat ses benzerliği açısından yakın olan sözcüklerin birbiri yerine kullanılmasıdır. Muhaverelerde en sık rastlanan söz oyunlarından biridir.*

Hem bir oyun formu içerisinde yer alan hem de müstakil muhaverelerde sıklıkla karşılaşılan bu söz oyununa dair örnekler fazladır. Bu söz oyunu genel itibarıyla Karagöz tarafından yapılır. Hacivat'ın söylediklerine ses benzerliği açısından yakın fakat anlam bakımından uzak kelimelerle karşılık verir.

¹⁴³ Mukadder Özakman, “Karagöz 2008 Karagöz'ün Gizli Telefonculuğu”, *Karagöz (Oyunlar) ve (Çevreci Ortaoyunu)*, UNIMA Türkiye Milli Merkezi Yayınları, Ankara 2012, 163.

¹⁴⁴ Ünver Oral, “İftar”, *Günümüzden Karagöz- Hacivat Söyleşmeleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002, 77.

Bir oyun formu içerisinde yer alan muhaverelerden biri olan *İftira* muhaveresinde benzeşleme örneğine rastlanır:

Hacivat: *Sen! Kim olacak? Germ-mizaçsın!*

Karagöz: *Kerem kapıyı mı açsın?*¹⁴⁵

Bu örnekte germ-mizaç ve kerem sözcükleri ile benzeşleme sağlanmıştır.

Genel itibarıyla benzeşleme söz oyunu aracılığıyla gülmeceyi sağlayan Karagöz olsa da Hacivat'ın da bu söz oyununa başvurduğu örnekler vardır:

Hacivat: *Canım efendim, çoktan beri nerelerdesiniz? Gözükmüyorsunuz!*

Karagöz: *Nerede olacağız? Çergede!*

Hacivat: *Gölgede mi?*¹⁴⁶

Çerge ve gölge sözcükleriyle benzeşleme sağlanmıştır.

Müstakil muhaverelerde de bu söz oyununa sıkça rastlandığı görülür. *Diş Temizliği* muhaveresinde Karagöz ile Hacivat arasında geçen şu diyalogda benzeşlemeye yer verilmiştir:

Hacivat: *Allah iyiliğini versin; Kara fil olur mu? Karanfil yağı...*

Karagöz: *Hay hay, kargalı fitil yağı.*¹⁴⁷

Karanfil yağı ile kargalı fitil yağı sözcükleri arasında benzeşleme vardır.

Eş Adlılık (Cinas): *Yazılışları aynı olmakla birlikte anlam bakımından ayrı olan sözcüklerin kullanılmasıdır.*

Misafirlik muhaveresinde eş adlılık örneği vardır:

Hacivat: *Aklıma geldi, Fener olmasın?*

Karagöz: *Gittiğimiz vakit gündüz idi, fenere lüzum yok.*

¹⁴⁵ Hellmut Ritter, "Sünnet yahut Mecruhun Meserreti", *Karagös Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953, 16.

¹⁴⁶ Hellmut Ritter, "Sünnet yahut Mecruhun Meserreti", 15.

¹⁴⁷ Haydar Kılıç (haz.), "Diş Temizliği", 52.

Hacivat: *Söylediğim fener senin anladığın fener değil... Deniz kıyısında güzel bir gezinti yeri... Oraya mı gittiniz demek isterim...*¹⁴⁸

Bu örnekte fener sözcüğü eş adlı sözcük olarak yer almıştır. Hacivat fener sözcüğü ile aydınlatma aracını kastederken Hacivat semt adı olan Fenerbahçe'yi kastetmiştir.

“İnternet Kafe” muhaveresinde eş adlılık fare sözcüğü ile sağlanmıştır:

“Karagöz: *Neeee fare mi? (Korkudan Hacivat'ın sırtına çıkar) Hacivat, ben fareden korkarım, kov gitsin yahu. Kışt kışt pis fare.*

Hacivat: *(Gülerek) İlahi Karagöz'üm, in sırtımdan aşağı yahu. Bu bilgisayarın faresi.*¹⁴⁹

Çok Anlamlılık: *Bir sözcüğün ya da sözcük öbeğinin birden daha çok anlamının olması durumudur. “Sözcüğün her iki anlamı da duruma uygun düşer. Ama, yarattığı tezatla insanı güldürür.”*¹⁵⁰

Turşu muhaveresinde soymak sözcüğünün hırsızlık ve birinin giysilerini çıkarmak anlamları üzerinden gülmece sağlanmıştır:

“Hacivat: *Hamamcı hanım, natır hanım başlamışlar bizimkileri soymaya.*

Karagöz: *Soyuyorlar deue bā'rmamışlar mı?*

Hacivat: *Hayr efendim, öyle soyma deyil, hamama girecekler.*¹⁵¹

İyilik muhaveresinde Karagöz, Hacivat'ın oda anlamında söylediği göz kelimesini vücudumuzdaki görme organı göz manasında değerlendirmiştir:

“Hacivat: *Peki, sana yapacağım ev kaç göz olsun?*

Karagöz: *İki gözlü olsun, ama sakın gözleri çapaklı olmasın Hacivat.*¹⁵²

Telefon muhaveresinde yer verilen diyalogda bakmak sözcüğü birden fazla anlamda algılanmıştır. Hacivat bakmak sözcüğüyle telefona cevap verme işi ile ilgilenmek

¹⁴⁸ Selim Nüzhet Gerçek, *Salıncak Sefası Tam Bir Hayal Oyunu* İktbal Kütüphanesi Akşam Matbaası, 1931, 14-15.

¹⁴⁹ Dilan, “İnternetçi Karagöz”, 122.

¹⁵⁰ Çiğdem Usta, *Mizah Dilinin Gizemi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009 s. 99.

¹⁵¹ Wilhelm Radloff, Ignacz Kunos, “Tımarhane Oyunu”, *Proben Der Volkslitteratur Der Türkischen Stamme VIII*, Saim Sakaoğlu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998, 380.

¹⁵² Hayrettin İvgin, Metin Özlen, “Karagöz'ün Kâhyalıği”, *Eski ve Yeni Karagöz Oyun Metinleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, 64

anlamını kastederken Karagöz sözcüğü, bakışı telefon üzerine çevirmek seyretmek olarak anlamıştır:

Hacivat: *Allah iyiliğini versin! Çalmasıdır diye değil... Telefon çalınca bakacaksın!*

Karagöz: *Anladım, telefonun zili çaldıkça telefona bakacağım.*

Hacivat: *Aferin Karagöz'üm kolay bir iş değil mi?*

Karagöz: *Sağolasın Hacı Cavcav, çok kolay iş... Telefonun zili çaldıkça otururken telefonu seyredeceğim.*

Hacivat: *Efendim seyretmek olur mu?*

Karagöz: *Olmazsa ben de kalkarım, telefon zili çaldıkça oynarım.*

Hacivat: *Karagöz'üm anlatamadım galiba...Telefon çalınca ahizeyi kaldıracaksın!"¹⁵³*

Argo: *Türkçe sözlükte "Her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken çoklukla eğitimsiz kişilerin söylediği söz ve deyim" olarak tanımlanan argoya karagöz oyunlarında sıklıkla rastlanmaktadır.*

Hastalık muhaveresinde argoya rastlanır. Kuyruğu titretmek deyimi ölmek manasına gelen argo söz grubudur:

Hacivat: *Ne demek o öyle?*

Karagöz: *Kuyruğunu titretirsin, demek."¹⁵⁴*

"Deli" muhaveresinde yine argo sözcük kullanılmıştır:

Karagöz: *O ne demek, Hacivad?*

Hacivat: *Yani demek isterim ki bir şeyden çaktığın yok."¹⁵⁵*

Çakmak sözcüğü *Karagözcü argosunda anlamak manasında kullanılan bir kelimedir.*¹⁵⁶

¹⁵³ Ünver Oral, "Telefon", Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009, 22.

¹⁵⁴ Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, "Köylü Evlenmesi", İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Karagöz (iki mukaddeme ve yedi senaryoyu havidir.)*, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1941, 121.

¹⁵⁵ Ritter, "Büyük Evlenme", 244.

¹⁵⁶ Uğur Göktepe, "Çakmak", *Karagöz Terimleri Sözlüğü*, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul 1986, 18.

Müstakil muhaverelerden *Çevre Hastalığı* muhaveresinde argo söz grubuna yer verilmiştir. *Kafayı üşütmek deyimi argodur.*¹⁵⁷ Çıldırnak, delirmek manasına gelir.

“**Hacivat:** (Vücudunu yoklar, titrer) *Bı bı bı... Ben de mi kafayı üşüttüm acaba? (Kendini toplar) Yoo, hayır, ben iyiyim; hasta değilim. (Karagöz'e) Hasta olan sensin!*”¹⁵⁸

Teşbih (Benzetme): *İzleyiciyi (okuyucuyu) şaşırtmak, anlatımı güçlendirmek gibi amaçlarla aralarında benzerlik bulunan iki kavram ya da varlığın benzetme yönü, benzetme edatı gibi benzetmeyi sağlayan yardımcı ögeler kullanılarak birbirine benzetilmesidir.*

Bir karagöz oyun formunda yer alan *İyilik* muhaveresinde Hacivat, Karagöz'ün duruşunu çivisiz tahta perdeye benzetmiştir:

“**Hacivat:** *A. a... Bu bizim Karagöz, Efendim, ne oldu? Çivisiz tahta perde gibi çakılıp kalmışsın burada.*”¹⁵⁹

Bir karagöz oyun formunda yer alan muhaverelerden biri olan *Tura* muhaveresinde ise Karagöz, Hacivat'ın duruşunu korkuluğa benzetir:

“**Karagöz:** *Sen de benim karşımda korkuluk gibi niye duruyorsun... (vurur)*”

Sır Makine muhaveresinde iki teşbih örneği vardır. Örneklerin ilkinde Karagöz, Hacivat'ın suratı ile keçi arasında benzerlik kurar:

“**Karagöz:** *Bre keçi suratlı, sabah sabah bela mısın sen başıma? Ben bir güzel yolayım da şu sakalı, belki bırakırsın maval okumayı!*”¹⁶⁰

İkinci örnekte ise Karagöz, Hacivat'ı Medine dilencisine benzetir:

“**Karagöz:** *Hiç merak etmedim. Sen gözünü açar açmaz kalk gel kapıma, bağır dur Medine dilencisi gibi. Sonra haberim de haberim. Bela savalım, sadakam olsun, anlat bakalım.*”¹⁶¹

¹⁵⁷ Hulki Aktunç, *Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019, 163.

¹⁵⁸ Hasan Kallımcı, “Çevre Hastalığı”, *Karagöz ile Hacivat Çevre Hastalığı*, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2006,12.

¹⁵⁹ İvgin ve Özlen, “Karagöz'ün Kâhyalığı”, 64.

¹⁶⁰ Tuba Uludağ (haz.), “Sır Makine”, *Karagöz ile Hacivat*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018, 123.

¹⁶¹ Uludağ (haz.), “Sır Makine”, 124.

İstiare (Deyim Aktarması, Eğretileme, Metafor): *Benzetme ögelerinden yalnızca birinin kullanılması ile yapılan söz sanatıdır.*

Tayyare Bayramı muhaveresinde Karagöz, Hacivat için medrese kaçkını ve softa bozuntusu tabirlerini kullanarak istiare sanatına başvurur:

“Karagöz: *(Atlayarak Hacivat’a bir tokat atar) Al sana bir eğlence. Seni gidi medrese kaçkını, softa bozuntusu seni.*”¹⁶²

Sinema muhaveresinde Karagöz, Hacivat için şeytan sözcüğünü kullanır:

“Hacivat: *Belki şeytana uyarsın.*

Karagöz: *Şeytana uyarsam, sana uyarım.*

Hacivat: *Ulan ben şeytan mıyım?*”¹⁶³

Mecaz-ı Mürsel (Ad Aktarması): *“Anlatılmak istenen kavram kullanılmadan, onunla ilgisi, ilişkisi bulunan bir başka kavramla dile getirilmesi yoluyla gerçekleşir.”*¹⁶⁴

Sinema muhaveresinde mecaz-ı mürsele örnek olabilecek bir konuşma geçer:

“Karagöz: *(...) Birisi bana: <Sakallı na, gel!> diye çağırırdı.*”¹⁶⁵

Bu örnekte sakallı sözcüğü ile Karagöz kastedilmiştir. Parça, bütün ilişkisi yönüyle mecaz-ı mürsel sanatı vardır.

Çevre Hastalığı isimli muhaverede de mecaz-ı mürsel örneğine yer verilmiştir:

“Karagöz: *Sen delisin Hacivat! Çevre hastalığının önüne bütün dünya geçemedi, sen mi geçeceksin?*”¹⁶⁶

Karagöz’ün bütün dünya ile kastettiği insanlardır. Böylece mecaz-ı mürsel yapılmıştır.

¹⁶² Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, “Tayyare Safası”, *Karagöz/İki Mukaddime ve Yedi Karagöz Oyun Metni*, Recep Ulusoglu Basimevi, Ankara 1941,160.

¹⁶³ Hellmut Ritter, “Bahçe”, *Karagös Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953,127.

¹⁶⁴ Doğan Aksan, *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2017,88.

¹⁶⁵ Hellmut Ritter, “Bahçe”,126.

¹⁶⁶ Hasan Kallimci, “Çevre Hastalığı”,17.

Teşhis (Kişiselleştirme): *İnsana ait özelliklerin insan dışındaki varlıklara verilmesiyle gerçekleştirilir.*

Hastalık muhaveresinde Hacivat, Karagöz'e kadayıfın bir kusuru olup olmadığını sorar. Böylece insana ait bir özellik bir yiyeceğe atfedilerek teşhis sanatına başvurulur:

“Hacivat: *Peki efendim, yassı kadayıfın da kabahati var mı?”*¹⁶⁷

Trafik muhaveresinde ateşe insani özellikler atfedilerek teşhis sanatından yararlanılmıştır:

“Karagöz: *Hay hay, güreş tuttuk, ben ateşi yendim.*”¹⁶⁸

Rüya isimli muhaverede birden fazla teşhis örneği vardır. İnsanlara ait özellikler bitki ve hayvanlara atfedilmiştir. İlk örnekte Hacivat, kuşların kendisine konser verdiğinden bahseder:

“Karagöz: *Sen de yanına saz, flüt, mandolin falan alsaydın keşke...*

Hacivat: *Canım ne bileyim kuşların bana konser vereceğini!..*”¹⁶⁹

İkinci teşhis örneğinde ise Hacivat, bulutların dans ettiğini söyler:

“Hacivat: *Derken Karagöz'üm, bulutlar da elele verip dans etmez mi?*

Karagöz: *Herhalde az sonra fasulyeler ile mercimekler de göbek atmaya başlayacaklar?”*¹⁷⁰

Tezat: *Kavram zıtlığından öte düşünce zıtlığı ile oluşur. Akla uygun şekilde bir varlığın birbirine zıt özelliklerinin bir arada söylenmesidir.*

İşletmecilik muhaveresinde sıkı ve gevşek kelimeleri kullanılarak tezat oluşturulmuştur:

“Hacivat: *Oldu Karagöz. Ben de biraz dinlenirim. Bilirsin, biraz keyif ehliyimdir. Sıkıyı görünce hemen gevşerim.*”¹⁷¹

¹⁶⁷ Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, “Köylü Evlenmesi”, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Karagöz (iki mukaddeme ve yedi senaryoyu havidir.)*, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1941,124.

¹⁶⁸ *Karagöz Oyun Metinleri*, “Karagöz Dondurmacı”, Ünver Oral, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara 1987,191.

¹⁶⁹ Haydar Kılıç (haz.), “Rüya”, *Karagöz ile Hacivat*, Anda Kitapçılık, Ankara 2017, 79.

¹⁷⁰ Haydar Kılıç (haz.), “Rüya”, 79.

¹⁷¹ *Günümüzün Diline ve Hayatına Uygun 5 Karagöz Oyunu*, “İşletmecilik Derler Adına”, Erkut Babakul, Milliyet Kültür Kulübü Yayınları, İstanbul 1968, 42.

İmtihan muhaveresinde ise yavaş ve çabuk sözcükleri arasında tezat vardır:

“Karagöz: *Çabuk başlayalım. Ne olacaksa olsun...*

Hacivat: *Yavaş yavaş başlayalım. Dikkatli ol!*¹⁷²

Müşakele: *Bir fiilin yanına başka sözcüklerin eklenmesiyle oluşan söz sanatıdır.*

Diş Temizliği isimli muhaverede sıkamak fiili yanına başka ögeler alarak tekrarlanmıştır. Bu diyalogda güldürüyü sağlayan “sıkamak” fiiliyle cam macunu, mesir macunu gibi normalde biraraya gelmeyecek ögelerin bir arada kullanılması olmuştur:

“Hacivat: *Ne macunu sıkılır?*

Karagöz: *Sakin söyleme, bunu biliyorum. Şey macunlu olacak değil mi? Lâhmacun sıkılır!*

Hacivat: *Yine aklın tıkmaya gitti.*

Karagöz: *Öyleyse cam macunu sıkılır.*

Hacivat: *Canım saçmalıyorsun!*

Karagöz: *Buldum, Mesir macunu sıkılır.*¹⁷³

Yankı: *Tabiattaki sesleri yansıtan sözcüklerin kullanılmasıdır.*

Tayyare Bayramı muhaveresinde yer alan vızır vızır ikilemesi yankı sözcüklerden oluşmaktadır:

“Hacivat: *Demek uçtun ha.*

Karagöz: *Hay hay vızır vızır*¹⁷⁴

Tekerleme muhaveresinde doğadaki şıp sesi kullanılarak yankı sanatına başvurulmuştur:

“Hacivat: *Damdan bir damla damladı, şıp benim alnıma, şıp senin alnına.*¹⁷⁵

¹⁷² Metin Özlen, “Karagöz’ün Çobanlılığı”, Ünver Oral (haz.), *Karagöz Oyunları -3- Yeni*, Kitabevi Yayınları, 165.

¹⁷³ Kılıç (haz.), “Diş Temizliği”, 54.

¹⁷⁴ Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, “Tayyare Safâsı”, Hayali Küçük Ali, *Karagöz (İki Mukaddeme ve Yedi Senaryoyu Havidir.)*, Cumhuriyet Halk Partisi Yayını Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara 1941,161.

¹⁷⁵ Aziz Nesin, Mehmet Seyda vd., “Karagöz Palas”, Hidayet Gülen, *Günümüzün Diline ve Hayatına Uygun 5 Karagöz Oyunu*, Milliyet Kültür Kulübü Yayınları, İstanbul 1968, 54.

Turşu muhaveresinde Hacivat, Karagöz'ün karısının yaptıklarını anlatırken şapır şupur ikilemesini kullanır:

“Hacivat: *Bizim familya da iyrenüp çekilir; o senin arsız karın önüne kâseyi çektiyinde başlar şapır şupur yemeye. Orda bir emzikli kadının biri imrenir aman canım bir parça ver der. O senin arsız karın bir parça vermez, ne dersin?*”¹⁷⁶

Şapır şupur bir şey yerken çıkarılan sesi ifade eder ve yankı ikilemedir.

“Tura” muhaveresinde Karagöz, eşek gibi ses çıkararak onu yansılamiştir:

“Hacivat: *Peki Karagöz'üm, söyle bakalım A ile...*

Karagöz: *(Eşeği yansılar) Aii Aii Aii...*”¹⁷⁷

Müstakil muhaverelerden *Balon* muhaveresinde Karagöz, havhav diyerek yankı sözcük kullanmıştır:

“Karagöz: *Hangi havhav ısındıkça deli Hamdi büyüyor.*”¹⁷⁸

Dil Sürçmesi: *Kelimelerin başka seslerle söylenmesidir.*

Bir oyun formu içerisinde yer alan *Trafik* muhaveresinde dil sürçmesine örnek diyaloglar vardır. Karagöz trafik sözcüğünü doğru telaffuz edemeyerek onun yerine pratik demiştir. Diyalogun ilerleyen kısımlarında trafik yerine patik dediği de görülür:

“Karagöz: *Pratik kazası geçirmişim, ucuz atlatmışım!*

Hacivat: *Allah Allah, pratik kazası olur mu?*

Karagöz: *Doktor söyledi!*

Hacivat: *Şimdi anladım ona trafik kazası denir.*”¹⁷⁹

İnternet Kafe muhaveresinde Karagöz, bilgisayar sözcüğünü doğru telaffuz edemez:

“Karagöz: *Bizim hanım ona kervansarayı mı, bilgesarayı mı ne almış.*”¹⁸⁰

¹⁷⁶ Wilhelm Radloff, Ignác Kúnos, “Tımarhane”, 380.

¹⁷⁷ Ali Nihat Yavşan, “Karagöz Deniz Bekçisi”, Ünver Oral (haz.), *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları 3*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014, 83.

¹⁷⁸ Haydar Kılıç (haz.), “Balon”, *Karagöz ile Hacivat*, Anda Kitapçılık, Ankara 2017, 59.

¹⁷⁹ *Karagöz Oyun Metinleri*, “Karagöz Dondurmacı”, Ünver Oral, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara 1987, 192.

¹⁸⁰ Dilan, “İnternetçi Karagöz”, 119.

Müstakil muhaverelerden *Vur Davula* isimli muhavereye Karagöz, enflasyon kelimesini doğru telaffuz edemeyerek “enfiyeli losyon”¹⁸¹ şeklinde söyler.

Kaydırma: *Vurgunun, dikkatin önemliden önemsizye ya da mecaz anlam yerine gerçek anlama kaymasıdır. Kaydırma oyunlarda genellikle Karagöz tarafından yapılır. Muhaverelerde en sık karşılaşılan söz oyunlarından biridir.*

Bir oyun formunda yer alan muhaverelerden biri olan *İmtihan* muhaveresinde Karagöz, Hacivat’ın sözlerini mecaz anlamdan gerçek anlama kaydirmiştir:

“Hacivat: *Saçmalama, göziünü dört aç kulağını bana ver.*

Karagöz: *Yapamam be...*

Hacivat: *Neyi yapamazsın?*

Karagöz: *Bir defa dört gözüüm yok açamam. Kulağımı verirsen duyamam, adım kulaksız Karagöz kalır.*¹⁸²

Obez Karagöz muhaveresinde vurgu, almak sözcüğünün temel anlamına kaydırılmıştır. Aynı zamanda almak sözcüğü çok anlamlı kullanılmıştır:

“Hacivat: *Kilo alıyorsun.*

Göbekli Karagöz: *Almam.*

Hacivat: *Alıyorsun.*

Göbekli Karagöz: *Yok vallahi almam. Param yok.*¹⁸³

Dengeli Beslenme isimli muhavereye de kaydırma örneği bulunur. Hacivat, turp gibiydi derken bahsettiği kişinin sağlıklı olduğunu kastederek mecaz anlamıyla kullansa da Karagöz gerçek anlamıyla anlamış ve kaydırma yapmıştır:

“Hacivat: *Allah Allah, turp gibiydi.*

Karagöz: *Âmin, babası havuç, annesi de nohut gibiydi.*¹⁸⁴

¹⁸¹ Ünver Oral, “Vur Davula”, 176.

¹⁸² Özlen, “Karagöz’ün Çobanlığı”, 165.

¹⁸³ Tevfik Dinç, “Tonton Amca”, Ünver Oral (haz.), *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları 2*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014,156.

¹⁸⁴ Ünver Oral, “Dengeli Beslenme”, *Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri*, Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009, 58.

Değiştirim: *Değiştirimde kalıp söz ya da cümlenin bir kısmı yerine başka bir söz ya da sözcük öbeği kullanılır.*¹⁸⁵

Kapıcılık isimli muhaverede Hacivat, “ecele değil acele geldim” diyerek “Acele giden ecele gider.” atasözünü değiştirmiştir:

“**Hacivat:** *Hiç uzun konuşulmuyor. Her an saçmalamaya başlıyorsun. Ecele değil acele geldim.*”¹⁸⁶

Koşuk (Beyit) Uydurma: *Bu söz oyununda, bir beyit ya da şiir alakasız, önemsiz bir içerikle doldurulur. Özellikle karagöz oyunlarında Karagöz Hacivat’ın söylediği beyit ya da şiirlere uydurma beyit, şiirlerle karşılık verir.*

Hacivat: *Bahşişin aldı bergüzâr*

Sizleri eylemem inkâr

Veren eller dert görmesin

Hak berekât versin Settâr

*

Karagöz: *Dizimde derman bitti*

Kargalar başıma etti

O sahtekâr Hacivat

Bana para vermeden gitti”

Manici muhaveresinde yer alan yukarıdaki örnekte Karagöz Hacivat’ın söylediği mânîye anlamsız karşılık vermiştir.

Vur Davula muhaveresinde de konuyla ilgili örnek yer alır:

“**Hacivat:** *Soran yok hâlimizi,*

Şaşırdık yolumuzu,

İnmeyen enfilasyon,

Büküyor belimizi!

Güm güm de güm güm güm!.

“**Karagöz:** *Saran yok belimizi*

¹⁸⁵ Çiğdem Usta, *Mizah Dilinin Gizemi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009,110.

¹⁸⁶ Ünver Oral, “Kapıcılık”, *Günümüzden Karagöz- Hacivat Söyleşmeleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002, 82.

Taşırđık selimizi

Bu enfiyeli losyon

Kokuttu kelimizi

*Güm güm de güm güm güm!..*¹⁸⁷

Geçişme: *İnsanın aklında, düşüncesinde belirli bir sınıfta yer alan kavram, nesne ya da ögenin başka bir sınıfta değerlendirilmesidir.*

Trafik muhaveresinde trafik polisi insan sınıfından nesne sınıfına alınarak güldürü sağlanmıştır:

“Karagöz: *Demek ki trafik polisi kırmızı yanınca geçeceğim.*

Hacivat: *Hah hah hah... Trafik polisi lamba mı canım...*¹⁸⁸

Tekerleme muhaveresinde Karagöz, organ sınıfında olan dili (makine gibi yağlanabilen) nesne sınıfına geçirir:

“Hacivat: *Bak gördün mü, söyleyemedin işte, dilin dönmüyor...*

Karagöz: *Evden çıkarken yağlamayı unutmuşum da ondan.*¹⁸⁹

Türeme: *“Dilde var olan ekler ya da hecelerle yeni kelimeler üretmektir.”*¹⁹⁰

Sahte Gelin isimli oyunun muhavere bölümünde Karagöz, Hacivat’ın köftehor sözüne karşılık çorbahor şeklinde yeni bir kelime türetmiştir:

“Hacivat: *Seversin köftehor!*

Karagöz: *Sevmem çorbahor!*¹⁹¹

Tersine Çevirme: *Olay komiğinde kişilerin hayatlarındaki rollerinin, statülerinin değişmesi olarak görülürken söz komiğinde cümle ya da tamlamanın değiştirilmesidir.*¹⁹²

¹⁸⁷ Ünver Oral, “Vur Davula”, *Günümüzden Karagöz- Hacivat Söyleşmeleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002,176.

¹⁸⁸ *Karagöz Oyun Metinleri*, “Karagöz Dondurmacı”, Ünver Oral, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Öztekin Matbaacılık, Ankara 1987, 193.

¹⁸⁹ Aziz Nesin, Mehmet Seyda vd., “Karagöz Palas”, Hidayet Gülen, *Günümüzün Diline ve Hayatına Uygun 5 Karagöz Oyunu*, Milliyet Kültür Kulübü Yayınları, İstanbul 1968,54.

¹⁹⁰ Çiğdem Usta, *Mizah Dilinin Gizemi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009,113.

¹⁹¹ Hellmut Ritter, “Sahte Gelin”, *Karagös Türkische Schattenspiele I*, Hannover 1924,76.

¹⁹² Çiğdem Usta, *Mizah Dilinin Gizemi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009,114.

Tekerleme muhaveresinde tersine çevirmeye örnek mevcuttur. Karagöz, Hacivat'ın söylediği tekerlemeyi tekrar etmeye çalışırken yeğin düğmesi tamlamasını düğmesi yelek şeklinde tersine çevirerek söylemiştir:

“Hacivat: *Yeğin düğmesini düğmeledin mi, düğmelemedin mi?*

Karagöz: *Yeğin düğmesi, düğmesi yelek, düğme, yelek... ”¹⁹³*

İroni: *Birisini överken aslında yermek, alaya hafife almaktır.*

Sır Makine isimli muhaverede ironiye örnek olacak bir diyalog vardır:

“Karagöz: *Saymadım ama çok okudum; gazel okudum, türkü okudum...*

Hacivat: *Belli belli, çok okumuşsun çok...*

Karagöz: *Al şu yumruğu burnuna sok, ayaküstü alay ediyorsun mendebur! ”¹⁹⁴*

1.4. İNCELENEN MUHAVERELERİN ÖZETLERİ

1.4.1. Bir Karagöz Oyun Formu İçerisinde Yer Alan Muhaverelerin Özetleri

Açlık

Hacivat, Karagöz'ü yerde sürünürken bulur. Karagöz'e yardım ederek yerden kaldırır, ona ne olduğunu anlamak için sorular sorar fakat Karagöz ters cevaplar verir. Sonunda açlıktan hanımının evi terk ettiğini, kendisinin de başı dönüp midesi bulandığı için yere düşüp kalkamadığını anlatır. Bu duruma üzülen Hacivat, Karagöz'ü lokantaya götürmeyi teklif eder. Karagöz çok sevinir tok karnına daha iyi iş bulabileceğini söyleyince Hacivat hem bu şekilde bana borcunu da ödersin, der. Karagöz böylelikle kendi parasıyla kendine yemek ısmarlıyor gibi olacağını düşündüğü için Hacivat'a kızar.

(Ünver Oral, “Karagöz Yazıcı”, *Karagöz Oyunları-3- Yeni*, Ünver Oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.)

Bilmece

Hacivat, Karagöz'ün kendisi için önerdiği işi beğenmez onun yerine konaklarda şarkı, mâni ve bilmece söyleyerek para kazanmayı teklif eder. Bunun üzerine Karagöz

¹⁹³ Nesin ve Seyda vd., “Karagöz Palas”, 54.

¹⁹⁴ Uludağ (haz.), “Sır Makine”, 125.

Hacivat'a "Bilmece nedir?" diye sorar. Hacivat "Sana bir bilmece söyleyeyim sen de bunu bil" diyerek sorduğu bilmeceyi Karagöz'ün bilmesini ister. Karagöz bilmececi cevabını önce "fişcık" olarak tahmin eder ardından "turşucuk" der. Hacivat, Karagöz'ün bilmececi cevabını tahmin edebilmesi için çeşitli sorular sormadığını söyler. Karagöz "Yenir mi yenmez mi?, Canlı mı cansız mı?" gibi sorular sorar. Karagöz sorduğu sorulara Hacivat'ın verdiği cevaplardan bilmececi cevabını tahmin edemeyince, Hacivat bilmececi cevabıyla ilgili ipucu vermeye devam eder. Yemek vakti geldiğinde ortaya sofraya yaydıklarını üzerine iskemle koyduklarını iskemleden sonra sini koyduklarını söyler. Sininin üzerine kaşık, ekmek, çorba kasesi de koyduklarını belirtir. Çorba kasesini söyledikten sonra Karagöz'ün bilmececi cevabını artık tahmin edebileceğini düşünür ve "Çorbanın içine ne sıkırlar?" diye sorar. Karagöz sırasıyla "tabanca, tüfek, top ve tuz sıkırlar" diye cevap verir. Hacivat "tuzun sıkılmadığını ekildiğini" söyler. Karagöz "biber sıkırlar" der. Hacivat biberin de ekildiğini çorbaya limon sıkıldığını bilmececi cevabının da limon olduğunu söyler. Karagöz de Hacivat'a "Yeraltında babam başı" bilmececi sorar. Hacivat "lahana" diyerek cevabı hemen bilince Karagöz sinirlenir, Hacivat'a tokat atar.

(Hellmut Ritter, "Mandıra", *Karagös Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953.)

Cep Telefonlu Söyleşi

(Muhaverenin girişinde Hacivat'ın selam verip telefonunu çıkararak numaraları tuşladığı, aradığı numara o apartmanda oturan Karagöz'ün cep telefonu olduğu için melodilerin duyulduğu bilgisine yer verilir.)

Hacivat, Karagöz'ü cep telefonuyla arar. Sahnede görülmez, yalnızca sesi duyulur. "Alo, buyurun, kimi aradınız" diyerek kendisini arayanın kim olduğunu öğrenmeye çalışır. Hacivat kim olduğunu söylemez. Karagöz, cep telefonlarının sesi değiştirdiğini, dolayısıyla arayanı bir anda tanımasının zor olduğunu belirtir. İsmi söylemesini ister. Hacivat ismini söylememekte ısrar eder; adını bilmesini bilemiyorsa da ceza olarak evdeki camları silmesini söyler. Bu arada Karagöz karşısındakinin Hacivat olduğunu anlar ama bunu Hacivat'a hissettirmez. Karagöz camların çok olup olmadığını sorar. Hacivat, endişe etmemesini, camlar çok olsa da kendisine cam sil alabileceğini söyler. Karagöz, "camsilden önce telefonuna kontör al" diyerek Hacivat'a çıkarır. Hacivat cep

telefonu ile konuşmanın adabından bahseder. Karagöz de Hacivat'ın konuşmasını destekleyecek sözler söyler. Karagöz konuşurken Hacivat'ı tanıdığını söyleyince Hacivat Karagöz'ü yanına çağırır, bir müjdesi olduğundan bahseder. Karagöz cep telefonunu şarj eder etmez hemen kendisinin yanına gideceğini bildirir.

(Mukadder Özakman, “Karagöz 2008 Karagöz'ün Gizli Telefonculuğu”, *Karagöz (Oyunlar) ve (Çevreci Ortaoyunu)*, UNIMA Türkiye Milli Merkezi Yayınları, Ankara 2012.)

Çamaşır İpi

Hacivat, Karagöz'ü çağırınca Karagöz aceleyle aşağı inmek isterken çamaşır ipine takılır. Hacivat, Karagöz'ü bu hâlde görünce tanıyamasa da Karagöz, “beni kurtar” diye bağırınca ipte sallanan kişinin Karagöz olduğunu anlar. Fakat Karagöz'ü kurtarmaktansa “yar bana bir eğlence” demeye devam eder. Karagöz sinirlenir, eğlencenin sırası olmadığını, kendisini kurtarmasını söyler. Hacivat kendisinin alçakta Karagöz'ün yüksekte olduğunu dolayısıyla bu şekilde kurtarmasının mümkün olmadığını belirtir. Karagöz'ün, karısına haber vermesini söyler. Karagöz karısına seslenir ama ondan da umduğu yardımı bulamaz. Bunun üzerine yeniden Hacivat'ın kendisini kurtarmasını ister. Hacivat, Karagöz kurtulursa kendisini döveceği endişesiyle Karagöz'ü kurtarmak istemez. Karagöz, Hacivat'ı ikna eder. Hacivat, ipi çözer, Karagöz kurtulur. Hacivat Karagöz'e “geçmiş olsun” deyince Karagöz Hacivat'a bir tokat atar. Hacivat, ettiği iyiliğe karşı kötülük gördüğünü belirtir. Karagöz “Her kime edersen iyilik, onda hazırdır kemlik.” atasözünü söyler.

(Hellmut Ritter, “Ağalık”, *Karagös Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953.)

[Deli]

Karagöz Hacivat'a cebinde hiç parasının olmaması nedeniyle kahvehaneye gidip bir kahve bile içemediğine üzüldüğünü belirtir. Bunun üzerine Hacivat, Karagöz'e kahve ısmarlamayı teklif eder. Karagöz kahveciye yalnızca kahve değil bardak borcu olduğunu da söyleyince Hacivat neler olduğunu sorar. Karagöz anlatmaya başlar: Mahallede yangın çıktığı haberini alan Karagöz caminin minaresine çıkıp neler olduğunu öğrenmek ister. O sırada arkasından bir delinin gelip kendisini öldürmek istemesi üzerine Karagöz ne kadar yalvarsa da deli ikna olmaz ve Karagöz'ü minareden aşağı atar. Karagöz korku ile aman diye bağırır ve şangırtının sesine uyanır. Gördüğü rüyanın korkusuyla kahvedeki bardağı

kırmıştır. Önce tüm bu anlatılanların gerçek olduğunu düşünen Hacivat daha sonra rüya olduğunu anlar.

(Hellmut Ritter, “Büyük Evlenme” *Karagös Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953.)

Dolma

Hacivat Karagöz’ü üstü başı ıslanmış hâlde görünce, ne olduğunu sorar. Karagöz, gırtlak belası diyerek neler olduğunu anlatmaya başlar. Geçen gün ailesi ile karar verip yemekler yaparak öteberi hazırladıklarını yanlarına üzüm, incir ve sair şeyler de aldıklarını söyler. Sonrasında bugün taze taze yalancı dolma yaptıklarını söyleyince Hacivat dayanamaz, canı çeker. Bir tabak da kendine vermesi gerektiğini belirtir. Karagöz, ancak Hacivat yaptıkları yemeklerden gönderirse kendisinin de gönderebileceğini söyler. Sonra anlatmaya devam eder. Karısına “dolmalar ekşir, kuyuya sarkıtalım” deyince karısının kabul ettiğini ikna edince de dolmaları kuyunun içinde yediğini ve karısını inandırmak için kuyuya düşmüş taklidi yaptığını anlatır. Herkesin başına toplandığını güç bela kendisini kuyudan çıkardıklarını söyler. Hacivat Karagöz’ün kuyudan çıktıktan sonra, karısına ne yalan uydurduğunu merak eder. Karagöz dolmaların da suyu düştüğünü söylediğini belirtir. Ailesiyle Çırpıcı’ya mesireye gideceklerini de anlatınca Hacivat da gelmek ister. Karagöz, mesireye ailesi ile gittiği için kendisini götüremeyeceğini söyler. Hacivat ısrar eder, Karagöz kendisiyle giderse karısının yemekleri vermeyeceğini belirtir. Hacivat da masrafları Karagöz yaptığı için karısının bu konuda söz sahibi olmadığını söyleyince Karagöz masrafları karısının gördüğünü söyler. Hacivat şaşırır, “Onda para ne gezer?” der. Karagöz, karısının hırsızlık yaptığını anlatır. Hacivat inanmak istemez. Karagöz ile mesireye gitme konusunda ısrarını sürdürür. Karısından yemekleri istemesini kendisinin de bir şeyler uyduracağını söyler. Karagöz olmaz dese de Hacivat “ben gidip karından yemekleri isterim deyince Karagöz dayanamaz Hacivat’a vurur. Çok uzun zaman sonra ailesiyle pikniğe gideceğini bu piknikte Hacivat’ın yerinin olmadığını ifade eder.

(Hellmut Ritter, “Yalova Sefası”, *Karagös Türkische Schattenspiele II*, Leipzig 1941.)

[Dondurmacı]

Hacivat, Karagöz'e birlikte dondurmacılık yapmayı teklif eder. Karagöz teklifi kabul eder. Dondurma yapmak için Hacivat'ın evine giderler. Hacivat dondurma yapmak için dondurma kutusunu, tar keçecini, testereyi, dondurma takımlarını ve diğer malzemeleri Karagöz'e verir. Dondurma yapmaya başlarlar. Karagöz kutunun etrafına sıkıştırması gereken tuzu yanlışlıkla dondurmaya koyar. Hacivat endişe etse de Karagöz dondurmaya satabileceğini düşünür. Hacivat, ikna olur ve Karagöz'e tabakları yanına almasını, kırmamasını tembihler. Karagöz, tabaklardan beş altısını yanlışlıkla kırar. Hacivat, tabakları kırdığı için Karagöz'ü döver. Dondurmaya gitmeye giderler. Karagöz, önce "vişneli kaymaklı dondurma var" diye bağırır ama sonra "Tuzlu dondurma var" diye satmak ister. Hacivat, izin vermez. Kadınlar içeriden Karagöz'ü çağırırlar, dondurmanın neyle olduğunu sorarlar. Karagöz dondurmanın tuzlu olduğunu söyleyince Karagöz'ü döverler. Karagöz, ağlayarak Hacivat'ın yanına gelir. Hacivat, tepsi ile parayı sorunca Karagöz durumu anlatır. Müşterilere gerçeği söylediği için Hacivat da Karagöz'e bir iki tokat vurur. Kadınlar Hacivat'ı çağırır elli mecdiye verirler "arkadaşınızı çağırın ona da verelim" derler. Karagöz yeniden dayak yemekten korkar, "biraz önce bahşiş yerine dayak yediğini ağlayarak evine gittiğini" söyler. Böylece muhavere biter.

(Wilhelm Radloff, Ignacz Kunos, "Kanlı Kavak", *Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII*, Saim Sakaoglu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998.)

[Dostluk]

Hacivat, Karagöz'ün geçmişten beri her görüşmelerinde kendisine durmadan neden vurduğunu öğrenmek ister. Karagöz sözüne özür dileyerek başlar. Artık değiştiğini, aklının başına geldiğini söyler. Kendisine bir daha böyle davranmayacağını belirtir. Hacivat'ın geçmişte evinin önüne gelip anlamadığı bir dilde konuştuğunu sonra da kapının önünde uzandığını görünce sinirlendiği için gelip ona vurduğunu söyler. Yaptıklarından pişman olduğunu da sözlerine ekler.

(*Karagöz Oyun Metinleri*, "Yeşil Yandı Geç", Turan Tekdoğan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Öztekin Matbaacılık, Ankara 1987.)

Dükkân

Hacivat, Karagöz'e komşuları Sedefkar Mustafa Efendi'nin hacca giderken dükkânının anahtarlarını kendisine bıraktığını ve dükkânda yer alan eşyaları üzerine yapıştırdığı fiyat üzerinden satmasını istediğini söyler. Karagöz'e bu dükkânda birlikte çalışmayı teklif eder. Karagöz bu dükkânın sedefçi dükkânı olduğunu öğrenince çalışmak istemez. Dükkânın karısının geçirdiği sedef hastalığıyla ilgili olduğunu düşünür. Durumun öyle olmadığını anlayınca da Hacivat ile çalışmayı kabul eder.

(Melih Ercümen Özbay, Sedefçi Karagöz, *Gene Gine Yine Karagöz*, Çaba Yayınevi, İstanbul 1989.)

Emeklilik

Karagöz Hacivat'a emekli olduğunu söyleyince Hacivat sevinir. Karagöz sevinecek halinin kalmadığını emekli ikramiyesiyle bir ev bile alamayacağını belirtir. İkramiye belli miktara gelince ev fiyatlarını soran Karagöz ikramiye ile ev fiyatlarını karşılaştırdığında ev fiyatlarının daha yüksek meblağda olduğunu görür. Durumu Hacivat'a bu şekilde anlatan Karagöz'e Hacivat müjdeli bir haber verir. Alabilecekleri fiyata elinde bir ev olduğunu söyler. Karagöz, karısına Hacivat'ın kendilerine alabilecekleri bir ev bulunduğunu haber verir. Karagöz'ün karısı Hacivat'tan gelecek yardımı istemediğini, Hacivat'ın mendebur bir insan olduğunu Hacivat'ı oradan kovmasını söyler. Karagöz durumu toparlamaya, karısının sözlerini Hacivat'ın duymasını engellemeye çalışsa da başarılı olamaz. Pencereden başını uzatır ve Hacivat ile tartışmaya başlar. Tartışmaya Karagöz müdahale etse de başarılı olamaz. Bunun üzerine Hacivat, Karagöz'e erkeğin olduğu yerde kadına söz düşmeyeceğini söyler. Karagöz karısına laf geçiremediğini belirtince Hacivat sinirlenir gitmeye kalkar. Karagöz pencereden atlayıp Hacivat'ın gönlünü almaya çalışır. Sonunda Hacivat Karagöz'ü eve bakma konusunda ikna eder.

(*Karagöz Oyun Metinleri*, "Karagöz Emekli", Orhan Asena, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Öztekin Matbaacılık, Ankara 1987.)

Fener Eğlencesi

Hacivat ile sohbet eden Karagöz, karısına parayı nasıl kaptırdığını anlatır, devamında bunun nedeninden bahseder. Karagöz oğluyla gezintiye çıkar. Fenerbahçe'ye geldiklerinde çevresindeki herkesin kendisine bir eş bulunduğunu görür. Bu duruma özenir

ve bir kadının peşine düşer ondan gelen olumlu yanıt üzerine birlikte yola koyulurlar. Kadına nereye gideceğini sorunca kendi mahallelerini tarif eder. Arabadan inip de evi sorduğunda kadının söylediği yerin kendi evleri olduğu ortaya çıkar. Eve girdiklerinde kadın peçesini kaldırır bir de bakarlar ki Karagöz'ün karısı. Karagöz karısından dayak yer. Yaptığından çok utanır.

(Hellmut Ritter, “Büyük Evlenme”, *Karagös Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953.)

Gazeteci

Karagöz ile Hacivat karşılaşır birbirlerine hâl hatır sorduktan sonra Karagöz, Hacivat'a gazeteci olduğundan bahseder. Bu duruma şaşırın Hacivat, Karagöz'ün nasıl gazeteci olduğuna anlam veremez. Karagöz'e ahlâk kuralları, matematik bilimleri, iktisat, ekonomi, idare bilimi gibi çeşitli bilimler hakkında sorular soran Hacivat, doğru cevaplar alamayınca gazetecilerin bu konularda bilgi sahibi olması gerektiğini bilgi sahibi olmadığı için de kendisinin gazeteci olamayacağını söyler. Karagöz önce bunu kabul etmez kendisinin gazete yazdığını, gazete yazmak için başına ne gibi işlerin geldiğini anlatır. Sonunda gazeteciliğin kendisi için uygun olmadığını kabul eder. Hacivat, Karagöz'e bundan sonra hangi işi yapacağını sorar. Beş dilde destan yazıp satacağını söyleyince Hacivat, bu beş dilin hangileri olduğunu merak eder. Karagöz; Türkçe, Rumca, Ermenice, Fransızca, Bulgarca bir de Çingenece bildiğini söyler. Hacivat, Karagöz'e beş dilde sorular sorar Karagöz anlamsız cevaplar verse de Hacivat Karagöz'ün bu dilleri bildiğine inanır. Karagöz'e kendi dükkânında yazıcılık yapmayı teklif eder.

(Ignócz Kúnos “Yazıcı”, *Harom Karagöz-Jatek*, Budapest 1886.)

[Görücü]

Karagöz, Hacivat ile karşılaşır canının çok sıkkın olduğundan bahseder. Hacivat, nedeni sorunca Habibe mollanın kızı Çeçeron Zünbül'e âşık olduğunu ağlayarak anlatır. Hacivat'ın Habibe Molla ile bir icabına bakıp bu kızı kendisine istemesini söyler. Hacivat Karagöz'e “Daha önce Çeçeron Zünbül ile konuşup görüştün mü?” diye sorar. Karagöz Zünbül'ü dün gece rüyasında gördüğünü, rüyada ağladıklarını nihayetinde de birbirleri ile evlenmeye karar verdiklerini anlatır. Hacivat, Karagöz'ün anlattıklarına şaşırır. Bu duruma bir anlam veremese de kızı istemeyi kabul eder. Ama görücü gitmeden önce

Karagöz'e "Bu adam kimdir, nenin nesi, kimin fesi?" gibi sorular sorarlarsa nasıl cevaplar vermesi gerektiğini sorar. Karagöz Hacivat'a, kendisinin asilzade ve zengin olduğunu söylemesini tembih eder. Hacivat'a "Zaten sen de biliyorsun değil mi? deyince Hacivat "Neyi biliyorum?" diye cevap verir. Karagöz kendisini övmeye çalışırken aslında yerdiğinin farkına varmaz. Durumunu anlattıktan sonra ağlamaya başlar. Hacivat, Karagöz'ü bu hâlde görünce endişelenir. Kızın evine görüçülüğe gider.

(Ahmet Süleyman, *Karagöz'ün İçgüveyiliği*, Kitaphane-i Umumî, Orhaniye Matbaası, İstanbul 1931.)

Hamam

Karagöz karısıyla kavga eder ve moralini düzeltmek üzere evden dışarı çıkar. Dışarıda yürürken sigara içen bir delikanlı grubuna rast gelir. Delikanlılar Karagöz'e sigara teklif eder. Karagöz bir sigara içer ve biraz uyuduktan sonra aklına hamama gitmek gelir. Hamamda bir kurna başına oturur. O sırada bir bey yanında iki tellak ile gelir. O da bir kurna başına oturur fakat bir süre sonra göbek taşından yuvarlanır. Karagöz adamın kendisine çok benzediğini fark eder ve adamın peştemali kendi beline bağlayıp uzanır. Karagöz'ü bey sanan herkes ona hürmet gösterir. Hamamda işi biten Karagöz beyin arabasıyla konağa gider. Beyin hanımı Karagöz'ü kendi beyi sanır. İzzet-i ikramda bulunur. Tüm detaylarıyla başından geçen bu olayı Hacivat'a anlatan Karagöz, sonunda bunun bir rüya olduğunu söyler.

(Mustafa Rona, *Karagöz'ün Başına Gelenler Kütahya Çeşmesi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1945.)

Hastalık

Hacivat, Karagöz'e hasta olduğundan bahseder. Midesinde sancı ve bağırsaklarında rahatsızlık vardır. Karagöz hastalığın nedenini öğrenmeye çalışır. Hacivat'a neler yediğini sorar. Hacivat biraz palamut tavaşı, biraz patlıcan dolması ve biraz yassı kadayıfı yediğini söyleyince Karagöz, balığı ızgarada pişirip yemesini balıktan sonra patlıcan dolması ve tatlı yemesinin midesinde erimeyip ağır geleceğini söyler ve ona tavsiyelerde bulunur. Seyrek yerse çok acıkıp fazla yiyeceğini sık yerse çok acıkmayıp midesini yormayacağını belirtir. Buna pek de ikna olmayan Hacivat Karagöz'den kendisini okuyup üflemesini ister. Şaşırان ve sinirlenen Karagöz dua okuyup üflemele bu ağırlarından

kurtulamayacağını bir yakının başına gelen olaydan örnek vererek anlatmaya çalışır. Ağrılarının kurtulması için doktora gitmesinin şart olduğunu söyler.

(*Cumhuriyet Halk Partisi Yayını*, “Köylü Evlenmesi”, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Karagöz (iki mukaddeme ve yedi senaryoyu havidir.), Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1941.)

[Hastalık Sağaltma]

Hacivat, Karagöz’ü uzun zamandır göremediğinden kendisini ziyarete geldiğini söyler. Karagöz’e iş hakkında konuşmayı teklif eder. Hacivat ellerinde bir işleri olmadığından bahsedince Karagöz, tam Hacivat’a göre bir iş düşündüğünü kendisinde böyle bir konuşma yeteneği varken söyleyeceği işi yapabileceğini belirtir. Hacivat bu işin meddahlık olabileceğini düşünür fakat Karagöz meddahlık değil diyerek Hacivat’ın kulağına kendisi için uygun gördüğü işi söyler. Hacivat, Karagöz’ün teklif ettiği işi duyunca sinirlenir. Bunun üzerine Karagöz Hacivat’a köpek pisliği toplamayı teklif eder. İşin detaylarını “Bir kürekle bir de küfe edinin sabahleyin erkenden kalkıp sokakları dolaşırsın, bulduğun tersi kürekle küfenin içine atarsın. Baktın ki, sözüm yabana, köpek taze yapmaya çalışırken karşısına geçer beklersin, yaptı mı alıp küfeye korsun, doğru debbağlara gidersin.” sözleriyle anlatmaya çalışır. Hacivat, Karagöz’ün sözleri üzerine iyice sinirlenir ancak kendisi gibi birinin ağzından böyle sözlerin çıkacağını söyler. Böyle işleri kendisinin yapmasını söyleyince Karagöz kendisine bir iş öğrettiklerini bu işin dünyada emsalinin olmadığını anlatır. Bu işi kendisine rüyasında öğrettiklerini belirtir. Karagöz rüyasında bir yüksek tepede ak sakallı, yeşil bıyıklı, kara gözlü beş on kişinin bir şeyler okuduğunu onları görünce korktuğunu fakat onların kendisini tanıyıp iyilik etmek istediğini ve bu sebepten kulağına üç defa bir şey okuduğunu kendisine öğrettikleri şeyi hangi hasta ve divaneye okur isen iyi olur dediklerini anlatır. Hacivat, Karagöz’e öğrettikleri şeyi kendisi de öğrenmek ister. Karagöz kabul etmez. Bunu yalnız kendisinin okuyabileceğini başkasına izin vermediği sürece o kişi okusa bile etkisinin olmayacağını söyler. Bunun üzerine Hacivat, kendisinin yanında çalışmayı teklif eder. Hasta ve deli bulabileceğini belirtir. Karagöz Hacivat’ın teklifini kabul eder. Hacivat Karagöz’e hasta bulmaya gider. Karagöz bu işi nasıl yapacağı hususunda endişelenir.

(*Letâif-i Hayal: Şeytan Dolabı yahut Karagöz’ün Cinciliği* (tarihsiz) (C. Kudret, Karagöz C.I., s. 311-315’den naklen))

[Helva]

Hacivat, Karagöz'e "Nerelerdesin?" diye sorunca Karagöz, "Her gün evde tahta silip çamaşır yıkadığını, ortalığı süpürüp yemek pişirdiğini" söyler. Hacivat bu duruma şaşırır, "evin hanımının kim olduğunu" sorar. Karagöz "evin hem hanımıyım hem erkeği" deyince Hacivat Karagöz'den kendisi için bir akşam helva yapmasını ister. Karagöz, malzemeleri Hacivat'ın alması şartıyla helvayı pişirebileceğini söyler. Hacivat, Karagöz'ün bu isteğini kabul eder, helva beyitlerini de söylemeyi teklif eder. Karagöz, helva beyitlerinin nasıl olduğunu bilemez, Hacivat "Eskiden helva sohbetleri yapıldığını her akşam bir eve misafir olduklarını misafir oldukları evde helvayı pişirdikten sonra bir tabağın ya da tepsinin içine koyduklarını üstünü de telleyip pulladıklarını ertesi akşam kimin nöbeti ise helvayı o kişinin önüne bıraktıklarını" söyler. Karagöz, helva beyitlerini öğrenmek ister. Hacivat helva beyitlerini "Helvanın üstünde fıstık//Hanenize kadem bastık//Al, topun mübarek olsun// Almazsan da benim olsun// Bre hoy canım yâ leli" diye söyler. Helva beyitleri söyleme sırasının Karagöz'de olduğunu bildirince Karagöz "Ah amaaan" diye söze başlar. Hacivat, Karagöz'ün bir yerinin ağrıdığını düşünür. Karagöz, "Helvanın üstünde yastık" diye devam eder. Hacivat yastıkla helva arasında bir alaka kuramaz. Karagöz'ün öğrenmesi için yeniden "Helvanın üstünde fıstık" der. Karagöz, Hacivat'ın "Helvanın üstünde fıstık" diyerek beyitleri kendisine öğretme çabasına sırasıyla "Helvanın üstüne bastık", "Aman helvayı yedik de kustuk." şeklinde cevaplar verir. Sonunda da "ister fıstık olsun ister badem neme lazım benim" diyerek gider.

(Hellmut Ritter, "Tahmis", *Karagös Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953.)

İftar

Hacivat, Karagöz'ü nezaketsizlik ve cahillikle itham eder. Bunca zamandır arkadaş olmalarına rağmen Karagöz'ün kendisinden terbiye almadığını söyler. Ardından bu akşam Ramazan- şerifin birinci gecesini olması nedeniyle Karagöz'ü iftara davet etmeye geldiğini ama Karagöz kendisine vurduğu için davet etmekten vazgeçtiğini belirtir. Karagöz şaka yaptığını her gece kuru ekmek yediği için çok zor durumda olduğunu dolayısıyla Hacivat'ın iftar davetinden vazgeçmemesini söyler. Hacivat, önce kararından vazgeçmese de sonra ikna olur. Sıçramaya başlarlar. Karagöz Hacivat'a "Yemeklerden

neler neler yok.” diye sorar. Hacivat, her şeyin olduğunu söyler ve Karagöz’ün isteği üzerine yemekleri saymaya başlar. Tavuk sulu şehriye çorbası, tavuk kızartması, Kayseri pastırmasıyla tereyağında pişirilmiş yumurta, taze kuzu etinin kıymasıyla doldurulmuş körpe kabak dolması yemeklerinin isimlerini sayar. Karagöz heyecanlanarak ağzını şapırdadır. Hacivat “Tatlı sevmez misin?” diye sorunca “Nasıl sevmem” diyerek tatlılardan da neler olduğunu sorar. Hacivat bu kez tatlıları saymaya başlar. İki katlı ekmek kadayıfı, revani ve güllaç tatlılarının da olduğunu söyleyince Karagöz daha fazla dayanamaz, Hacivat’a “haydi gidelim” der. Hacivat araba ile mi beygir ile mi gideceğini düşünürken yürümeye karar verir. Karagöz yolda giderken yorulur ve oturur aynı zamanda Hacivat’ın kendisini kandırdığını düşünür. Hacivat, acele etmesini iftara az kaldığını söyleyince nara atıp yeniden oturur. Sonunda Hacivat, geldiklerini söyler. Kızına yemek sofrasını getirmesini söyler. Aslında sofranın olmadığını görünce şaşırır, sofranın nerede olduğunu sorar. Hacivat, mis gibi sofraya diye cevap verir. Hacivat içeriden kızına teker teker söylediği yemekleri getirmesini ister fakat aslında yemek ve tatlı yoktur. Karagöz varmış gibi getirilen her yemekten sonra şaşırır. Hacivat, Karagöz’e aşçıymış gibi davranarak her defasında yemeklerin nasıl olduğunu sorar, Karagöz olumlu ya da olumsuz ne derse desin Hacivat’a bir şey bahane edip Karagöz’e tokat atar. Sonunda Karagöz Hacivat’ı evlerinde yemeğe davet eder, Hacivat istemese de Karagöz Hacivat’ı sırtına alır sahnede yürüyormuş gibi yapar ve sahnenin ortasına bırakır. Sonra karısından önce sofraya daha sonra çeşitli yemeklerden ister. Karısı Karagöz’ün istediği hiçbir şeyin evde olmadığını söylese de Karagöz varmış gibi davranır ve bambaşka şeyleri sofraya saydığı bez parçasının üzerine sırasıyla getirip koyar. Hacivat’tan yemekleri yemesini ister ve Hacivat’a türlü sebeplerle tokat atar. Böylece tıpkı Hacivat’ın davetinde yaptığı gibi davranarak ona yaptıklarının karşılığını vermiş olur.

(Hayali Küçük Ali, “Mandıra Safâsı”, Dünya Gazetesi, 25-28 Mayıs 1952.) (C. Kudret C.III, s.1209-1218’den naklen)

[İftira]

Karagöz ile karşılaşan Hacivat bir süre konuştuktan sonra Karagöz’e kötü işler yaptığını söyler. Bu duruma şaşırarak Karagöz ne yaptığını sorar. Bunun üzerine Hacivat Karagöz’e, “kumar oynuyormuşsun sana yakışmayan işler yapıyormuşsun” der. Karagöz oyuna dair bir şey bilmediğini söyleyince Hacivat, “Tavla bilmez misin?, Domino bilmez

misin?, Dama?, Peçiç bilir misin?, Satranç bilir misin?, Yüzük?," gibi sorular sorar. Karagöz bu sorulara yanlış cevaplar verir. "Hiçbirine aklının ermediğini", kumar oynayan asıl kişinin Hacivat'ın oğlu olduğunu söyler. Hacivat sinirlenir, oğlunun böyle şeyler yapmayacağını, Karagöz'ün oğluna iftira attığı için kendisine dava açacağını bildirir ve gider.

(Hellmut Ritter, "Sünnet yahut Mecruhun Meserreti", *Karagös Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953.)

İlaç

Hacivat, Karagöz'e başının ağrıyıp midesinin yandığını her ne kadar kahve ile limon koysa da ağrılarının geçmediğini söyler. Bunun üzerine Karagöz kendine göre bir ilaç önerir. Dediğı ilacı yaparsa Hacivat'ın hiçbir şeyinin kalmayacağını söyler. Fakat Karagöz'ün ilaç diye önerdiği içerisinde tahtakurusu hülasası da olan akılla bağdaşmayan bir tarifdir. Bunun üzerine Hacivat sinirlenir. Karagöz'ü delilikle suçlar.

(Ignócz Kúnos, "Vuruşma Oyunu", Harom Karagöz-Játék, Budapest, 1886.)

İmtihan

Hacivat sorduğı soruları bilmesi şartıyla Karagöz'ü bir ahbap toplantısına götüreceğinin sözünü verir. Bu duruma heyecanlanan Karagöz, Hacivat'tan soruları hemen sormasını ister. Hacivat İstanbul'daki semt adlarının kökenleri ile ilgili sorular sorar. Önce "Maltepe ne idi?" diye sorar. Daha sonra "Yakacık, Erenköy, Göztepe ne idi?" gibi sorularla Karagöz'ün bilgisini sınar. Son soru olarak "Kazasker neydi?" diye sorsa da Karagöz bu soruya da doğru cevap veremez. Karagöz sorulara mantıksız cevaplar verse de Hacivat Karagöz'ün umumi bilgisinin iyi olduğunu düşünür. Ardından çeşitli bilmeceler sorarak imtihanına devam eder. Bilmecelere doğru cevaplar verirse imtihanı kazanacağını söyler. Sonunda Karagöz de Hacivat'a bilmece sormak ister. Hacivat önce Karagöz'ü küçümsese de ardından kabul eder fakat Karagöz'ün sorduğı bilmeceyi cevaplayamaz. Karagöz sorduğı bilmecenin cevabını çocuklardan öğrenmesini tembihleyerek Hacivat'ı gönderir.

(Metin Özlen, "Karagöz'ün Çobanlığı, *Karagöz Oyunları -3- Yeni*, Ünver Oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.)

[İnternet Kafe]

Karagöz, Hacivat'ın kendisini dışarıya bağırarak çağırmasını doğru bulmaz. Onun yerine cepten mesaj atması, facebookdan dürtmesi vb. yollarla kendisini çağırmasını ister. Karagöz'ün bunları bilmesine şaşırın Hacivat, bu bilgileri nereden öğrendiğini anlamaya çalışır. Karagöz oğlunun kendisine öğrettiğini, onun da bu bilgileri bilgisayardan öğrendiğini söyleyince Hacivat, bilgisayarın özelliklerini sorar. Karagöz bu soruları cevaplayamaz. Hacivat, bilgisayarın çok güzel bir alet olduğunu bilgisayar vasıtasıyla her konu hakkında bilgiye ulaşılabileceğini anlatır ve Karagöz'e internet kafe açmayı teklif eder. Birlikte dükkâna bilgisayarları kurmaya giderler.

(Hüseyin Dilan, "İnternetçi Karagöz", *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları 2*, Ünver Oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.)

İşletmecilik

Hacivat, Karagöz'e amcasının oğlunun kendisini yanına çağırıp işlerine yardım etmesini istediğini söyler. Karagöz bu işin ne olduğunu sorunca Hacivat işin detaylarını anlatmaya başlar. Hacivat'ın amcasının oğlu bir su kuyusunu işletme hakkını almış yanında işçiler çalıştırmaktadır. Farklı yerlerde de su kuyusu işletmeciliği yaptığı için artık bu işlere yetişememektedir. Hacivat'tan kendisine yardım etmesini ister. Durumu Karagöz'e anlatan Hacivat, amcaoğlunun kendisine söylediği işi Karagöz'ün yapıp yapamayacağını sorar. Karagöz istediği parayı verirse işi kabul edeceğini söyler. Hacivat, teklifi kabul eder. Karagöz su kuyusuna yönetici olur.

(*Günümüzün Diline ve Hayatına Uygun 5 Karagöz Oyunu*, "İşletmecilik Derler Adına", Erkut Babakul, Milliyet Kültür Kulübü Yayınları, İstanbul 1968.)

[İyilik]

Hacivat, Karagöz'ü başı yerde ayakları havada olarak görünce kim olduğunu anlayamaz ve onu korkuluğa benzetir. Korkuluğun başının yerde ayaklarının havada olmasını garip bulan Hacivat, konuyla ilgili tahmin yürütmeye devam eder. Bu kez Karagöz'ü tarlaya girmiş öküze benzetir. Hacivat, Karagöz'ün konuşması üzerine tahmininde yanıldığını düşünerek Karagöz'ü çöplükte sigara arayan bir kıptiye benzetir. Sonunda oradaki kişinin Karagöz olduğunu anlar, ona neden bu hâlde olduğunu sorar. Karagöz sinirlenir ve Hacivat'a vurur. Bunun üzerine Hacivat, kendisinin yanına iyi

niyetlerle geldiğini anlatmaya çalışsa da Karagöz anlamaz. Hacivat'tan Türkçe konuşmasını ister. Hacivat, bu zamana kadar arkadaşı Karagöz'e bir dostluk edemediğini bir ayağının çukurda olduğunu Karagöz'e iyilik yapmak istediğini söyler. Üç seçenek sunarak bunlardan hangisini isterse o konuda yardımcı olacağını belirtir. Bunlardan ilki elbise almak ikincisi nevale düzmek üçüncüsü de ev almaktır. Karagöz, Hacivat'tan ev almasını ister. Ardından Hacivat, Karagöz'e evin nasıl olmasını istediğini sorar: Kaç odalı, kaç katlı, hangi renk vb. Evin hangi renk olacağı hususunda anlaşamazlar. Hacivat'a tokat atar, Hacivat gider.

(Hayrettin İvgin, Metin Özlen, "Karagöz'ün Kâhyalığı", *Eski ve Yeni Karagöz Oyun Metinleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.)

[Nezaket]

Hacivat, Karagöz ile karşılaşır ve Karagöz'ün nasıl olduğunu sorar. Karagöz, iyiyim cevabını verir fakat Hacivat bu sorusunu daha da nasılsın daha daha nasılsın, şeklinde uzatır. Karagöz sinirlenir. Hacivat, bu durumun nezaketin gereği olduğunu iki arkadaş karşılaştıklarında hâl hatır sorması gerektiğinden bahsederken Karagöz'e nezaket dersi de verir.

(Aziz Nesin, "Karagöz'ün Berberliği", *Üç Karagöz Oyunu*, Düşün Yayınevi, İstanbul 1967.)

Kahve Kutusu

Karagöz, Hacivat'a kendisinin hâlini hatırını sormadığı için sitem eder. Bunun üzerine Hacivat, Karagöz'ün nasıl olduğunu sorar. Karagöz bir sorununun olduğunu söyler ve başından geçenleri anlatır. Evde eşyle kavga ettiğini, karısı kendisini kapı dışarı edince Süleymaniye'de Tiryaki Çarşısı'na gidip bir kahvede oturduğunu birkaç kahve içip oyun oynadıktan sonra kırk kuruş kahve borcunun kaldığını ama parası olmadığı için bu borcu ödeyemediğini söyler. Kahveci kepenkleri kapatırken ona görünmeden peykenin altına girdiğini kahvecinin Karagöz'ü göremeyince sinirlendiğini anlatır. Sonra beklenmedik olaylar gelişir. Karagöz kahvehanede uyur. Sabah olup da kahveci dükkâna geldiğinde Karagöz, görünmemek için kahve kutusunun içerisine atlar. Dükkâna bir tiryaki müşteri gelir kahveciye dördü bir yerde bir kahve yap deyince Karagöz, kahve kutusundan cezvenin içerisine düşer. Cezvede kaynamaya başlar ardından aşure çanağı gibi bir fincanın içine dökülür. Tiryaki kahveyi üçüncü içişinde Karagöz, tiryakinin

midesine gider. Oradan da kanalizasyona düşer. Sonunda Eminönü deniz kenarına çıkar. Konuşmanın sonunda Karagöz'ün rüyasını anlattığı anlaşılır.

(Hayalî Küçük Ali, “Karagöz Dans Salonunda”, Karagöz Perde Külliyyâtı 2, Ahmet Kâmil Matbaası, İstanbul 1928. (C. Kudret, Karagöz CIII, s.1221-1224'den naklen)

Karagöz Bilgisayar Öğreniyor

Hacivat Karagöz ile karşılaştığında sosyal medyada başından geçen olayları anlatır. Karagöz Hacivat'ın söylediklerini yanlış anlayıp bambaşka şekilde yorumlayınca bu kez Hacivat; Karagöz'ün interneti, bilgisayarı bilip bilmediğini sorar Karagöz buna da anlamsız cevaplar verir. Hacivat, Karagöz bilgisayar öğrenseydin de karşılıklı konuşsaydın diyerek Karagöz'ün yanında ayrılır. Karagöz Hacivat gittikten sonra aslında bilgisayardan çok iyi anladığını, sosyal medya hesaplarının olduğunu, evde internette film izlediğini anlatır. Hacivat ile haberleşmek istemediğinden böyle davrandığını söyler.

(Ayla Abak, “Karagöz'ün İmza Günü”, *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları*: 3, Ünver Oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.)

[Karagöz Film Şirketinde]

Hacivat, Ankara'da karşısında Karagöz'ü görünce şaşırır. Öncelikle Karagöz'e Ankara'ya hangi vasıta ile geldiğini sorar. Karagöz'ün onca yolu yürüyerek geldiğini öğrenince şaşırır. Karagöz, parası olmadığı için yürümek zorunda kaldığını bir iş bulmak umuduyla Ankara'ya geldiğini söyler. Hacivat, Ankara'da Karagöz'e uygun bir iş bulmanın zorluğundan bahseder. Karagöz ise Hacivat ile Karagözlük yaparak para kazanabileceklerini belirtir. Hacivat üzgün bir hâlde artık hayal oyunlarına kimsenin itibar etmediğini dolayısıyla bu şekilde para kazanamayacaklarını söyler. Günümüzde orta oyuncular ile meddahların da benzer durumda olduklarını anlatır. Karagöz, bu duruma çok üzülür. Çok çaresiz olduğunu İstanbul'a geri dönecek parasının bile olmadığını söyleyerek Hacivat'tan kendisine bir iş bulmasını ister. Hacivat, Karagöz'ün filmde soytarı rolünde oynamasını teklif eder. Karagöz bu teklifi kabul edemeyeceğini söyleyince Hacivat ona Düzeni Bozuk Film Şirketi'ndeki artistlerle çalışmasını teklif eder. Karagöz bu teklifi kabul eder.

(İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Karagöz Ankara'da Karagöz Piyesi*, Sebat Basımevi, Ankara 1940.)

[Kavun]

Karagöz ile Hacivat tartışırken konu Karagöz'ün cahilliğine gelir. Hacivat, seni doğuran anaya yazık deyince Karagöz, annesinin yaşlılığından her gün türlü iş yapmak isteyip yapamadığından bahseder. Son olarak annesinin bahçe işlerine merak sardığını bir kavun ektiklerini anlatır. Bu kavunun kendisi ile annesini zor durumda bıraktığını inanılmaz şekilde büyüyüp mahalleliye bile zarar verdiğini söyler. Konuşmanın sonunda Karagöz'ün rüyasını anlattığı ortaya çıkar.

(Sefer Mehmet, Bahçe Sefası, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.)

Kedi Dondu

Hacivat “Vay Karagöz'üm, maşallah” diyerek gelmesine rağmen Karagöz, Hacivat'a tokat vurarak karşılık verir. Karagöz'ün bu davranışının üzerine Hacivat, Karagöz'ü “adam olamamakla” suçlar. Karagöz ise Hacivat'ın, evinin önüne her zaman bu şekilde gelerek bağırmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirir. Hacivat'ın bir gün olsun hâlini hatırını sormadığını, bir ihtiyacı olup olmadığını merak etmediğini, “nasılsın” bile demediğini söyler. Hacivat, Karagöz'e hak verir, ondan özür diler. Karagöz, ne kadar zor durumda olduğunu, evde yakacak odun, kömür bile kalmadığını bu nedenle babasından kalma kol saatini bedestende mezat yoluyla satmak zorunda kaldığını söyler. İlk gün mezat yoluyla saat satılamayınca tellalın gelerek Karagöz'e iki lira verdiğini, ertesi gün hava iyi olunca gelirse saati satabileceklerini söylediğini belirtir. Ertesi gün hava aydınlanmadan bedestene gittiğini hava lodoslayınca karların eridiğini fakat bedestenin içinden fena sesler duyduğunu anlatır. Hacivat bu sesin ne sesi olduğunu merak eder. Karagöz, saati mezat yoluyla satmak için bedestene gittiği gün soğuktan, tellalın “Karagöz'ün saati, haraç mezat, on kuruş, yirmi kuruş” diye bağırma seslerinin bedestenin kubbesine yapıştığını lodos olunca da kubbeden lakırdıların aşağı düştüğünü söyler. Hacivat da başından geçen benzer bir olayı anlatır: Pastırmalarını çalan kediyi yakalamak isterken soğuktan kedinin havada donduğundan bahseder. Karagöz, “bu düpedüz yalan” deyince Hacivat “seninki yalan değil miydi?” diye sorar. Karagöz de ama benim yalanımın kubbesi var, der.

(Hayali Küçük Ali, “Karagöz'ün Hekimliği Oyunu”, İlhan Başgöz Özel Arşivi, C. Kudret, Karagöz, C.II., s.506-511 naklen)

Hacivat Karagöz'e çok mutlu olduğundan bahseder. Karagöz nedenini sorunca Hacivat, Merhamet Çınarı'nın 150. Yılı dolayısıyla çok mutlu olduğunu söyler. Karagöz Merhamet Çınarı'nın ne olduğunu anlamayınca Karagöz bu kez Hilal-i Ahmer diyerek açıklamaya çalışır. Karagöz bu açıklamadan da bir şey anlamaz. Hacivat, "Türkiye'nin en yardım seveni" deyince Karagöz bunun Kızılay olduğunu bilir. Mahallelerine gelen Kızılay Bağış Çadırı'nda çalışması için Karagöz'ü de yanına alır birlikte çadıra giderler.

(Cengiz Samsun, "Kızılay Merhamet Çınarı", Cengiz Samsun tarafından yazılan oyun metni)

[Komşu]

Hacivat, Karagöz'ün sinirli olduğunu görünce bu durumun nedenini sorar. Karagöz ise bu durumun sebebinin kendisi olduğunu kapısının önünde gelip bağırmasından rahatsızlık duyduğunu söyler. Hacivat, sorun buysa çözülebileceğini asıl başka sorunu varsa Karagöz'ün anlatmasını ister. Karagöz, sorununu Hacivat'ın çözemeyeceğini düşünüp anlatmak istemese de Hacivat'ın sözlerine dayanamayıp sorununu anlatmaya başlar. Karagöz yeni taşındıkları mahallede kimsenin kendilerini ziyaret etmemesi yüzünden hanımının çok üzülmesine dayanamadığını söyler. Hanımını çağırır. Hanımı da Karagözün sözlerine benzer şeyler anlatır. Bunun üzerine Hacivat, mahalleliyle Karagöz'ün ailesini tanıştırmaya karar verir.

(Nuran Şener (haz.), *Karagöz Hacivat İyi Komşu*, Duran Ofset, İstanbul 1967.)

Lâkırdı

Karagöz, Hacivat'ı göremeyince merak eder, kapısını çalar, önce kimse ses vermez, sonra Karagöz, pencereden görünür. Hacivat, Karagöz'ün aşağı inmesini ister. Çok zamandır görüşemedikleri için kendisini merak ettiğini söyler. Karagöz Hacivat'ın yanına gelmek istemese de sonunda ikna olur ve gelir. Aşağıda da sohbet etmeye devam ederler fakat Karagöz Hacivat'ın söylediklerini yanlış anlar. Hacivat'ın "benimle eğlenmek istiyorsun." cümlesini kendisiyle evlenmek istediği şeklinde değerlendirir. Hacivat, "dünyalık durumun nedir?" diye sorarken aslında Karagöz'ün maddi durumunu kasteder fakat Karagöz, dünyayı bilmediğini isterse ahretliğini anlatabileceğini söyler. Hacivat, dünyalık sözüyle ne demek istediğini Karagöz'e anlatır. Bunun üzerine Karagöz, "bu günlerde çok züğürt olduğunu kendisini zengin edecek olursa Hacivat'a bir aferin yerine milyon kez aferin diyebileceğini" belirtir. Hacivat, Karagöz'e "okuyup yazman var mı?"

diye sorar. Karagöz, “biraz” cevabını verir. Hacivat, kendisinin bir masa ve sandalyesi olduğunu buraya getireceğini ve Karagöz’ün de yazıcılık yapacağını söyler.

(“Lâkırdı”, Karagöz’ün Aktör Olması yahut Komikliği”, (tarihsiz). C.Kudret, C.III, s.1227-1231’den naklen)

Manici

Karagöz ile Hacivat karşılaşp kısa bir münakaşa ettikten sonra Hacivat, “Bu gece Ramazân-ı Şerîfin on sekizinci gecesini, Cenâb-ı Hak cemî’ cümleyi çok senelerine yetiştirsin.” diyerek iyi dileklerde bulunur. Karagöz’e “Davul çalmasını bilir misin?” der. Karagöz, bildiğini söyleyince Hacivat, mahalle mahalle gezip mâni söylemeyi Karagöz’ün de davul çalmasını teklif eder. Karagöz bu teklifi kabul eder. Eve gider, karısından davulunu ister. Karısı davulu vermek istemese de Karagöz’ün kendisine fistanlık alacağını öğrenince davulu verir. Hacivat mâni söylemeye Karagöz de davul çalıp “güm be de güm güm bede” diyerek yürümeye başlar. Hacivat dokuz tane mâni söyler. Mânilerin ikisinde Karagöz ile alay edecek sözler söyleyince Karagöz sinirlenir ama Hacivat’ın isteğiyle davulu çalmaya devam eder. Hacivat, bahşişleri toplar. Karagöz’e “Sen de mânileri söyle bahşişleri al.” der. Karagöz, mâni söylese de kimse para vermez. Karagöz’ün para istemesi üzerine başına bulaşık suyu dökerler.

(Muhittin Sevilen (Hayali Küçük Ali), “Kanlı Kavak”, *Karagöz*, Millî Eğitim Bakanlığı, Devlet Kitapları, 1000 Temel Eser: 9, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1969. C.Kudret, Karagöz CIII, s. 1233- 1238’den naklen)

Masana

Hacivat, Karagöz’e bazı helva sohbetlerinde masana isminde bir oyun oynandığından bahseder ve bu oyunu kendisine öğretmek istediğini söyler. Oyunun kurallarını anlatır. Hacivat Masana oyununu oynayabilmek için Karagöz’ün kafasını eğmesini ister. Karagöz kafasını eğer Hacivat mas-ana diyerek Karagöz’ün ensesine vurur. Karagöz kendisinin ne yapacağını sorunca Hacivat “nedir o?” diye sormasını söyler ve o arada yeniden Karagöz’e vurur. Hacivat Karagöz’den “şu şadısi, meşçi muştası, ekşi üzümün ekşemişçesi” cevabını vermesini bekler. Sürekli dayak yemekten sıkılan Karagöz bu kez de Hacivat’tan başını eğmesini ister. Hacivat başını eğince Karagöz de oyun oynuyor bahanesiyle Hacivat’a vurur. Hacivat bu durumdan kurtulmak için yanıltmaca söyleyip Karagöz’ün de söylemesini istese de Karagöz öğrendim diyerek

Hacivat'ın başını yeniden eğdirip vurur. Bu sırada Hacivat'ın söylediklerini tekrar etmek ister fakat söyleyemez sonunda söylemeye çalışırken dilini ısırır ve Hacivat'a vurur. İkisi de evlerine giderler.

(Wilhelm Radloff, Ignác Kúnos, “Kütahya”, *Proben Der Volkslitteratur Der Türkischen Stamme VIII*, Saim Sakaoğlu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998.)

Misafirlik

Hacivat, Karagöz ile sohbet etmek istemesine rağmen Karagöz'ün kendisine çat pat vurmak istemesine bir anlam veremez. Karagöz ise Hacivat'ın kendi kapısının önünde durmadan bağırmasına sinirlendiği için böyle davrandığını söyler. Hacivat, aslında çoktan beri Karagöz ile görüşemedikleri için meraklandığını ifade eder. Geçen gün kahvehanede Karagöz'ü birilerinin sorduğunu söyleyince kendisinin de iyice meraklanıp geldiğini söyler. Karagöz “ailece gezmeye gittik” der. Hacivat, Karagöz'ün ne tarafa gittiğini sorar. Karagöz vapurla Kadıköy'e gittiklerini oradan şimendifer yoluna çıktıklarını bir hayli de yol yürüdüklerini fakat o tarafları bilmediği için tarif edemeyeceğini söyler. Hacivat semt adlarını saymaya başlar. “Kızıltoprak mıydı?”, “Fener olmasın?” gibi sorular sorar. Karagöz, Hacivat'ın sorularını semt adlarından ziyade kelimelerin temel anlamlarıyla değerlendirir. Örneğin Kızıltoprak için “dikkat etmedim toprak kızıl mıydı siyah mıydı!” der. Hacivat Karagöz'ün nereye gittiğini anlayabilmek için semt adlarını saymaya devam eder. Bostancı, Uzunçayır gibi mekanları sayar. Sonunda Erenköy deyince Karagöz deminden beri düşündüğünü Hacivat söyleyince aklına geldiğini, gittikleri yerin Erenköy olduğunu söyler. Bunun üzerine Hacivat, “Havuzbaşına gittiniz mi?” diye sorar. Karagöz gittikleri evde akşam yemeklerini havuz başında yediklerini söyleyince Hacivat köşkün Havuzbaşı semtine yakın olduğunu tahmin eder. Karagöz ise köşkün bir tarafının bağ bir tarafının da bahçe olduğunu bir hafta keyif çattıklarını söyleyince Hacivat “ben de sana çatarım” der, Karagöz Hacivat'a vurur, giderler.

(Selim Nüzhet Gerçek, “*Salıncak Sefası Tam Bir Hayal Oyunu*”, İkbâl Kütüphanesi Akşam Matbaası, 1931.)

Musikî

Hacivat, Karagöz ile aşnalık yani dostluk ettiğini söyleyince Karagöz, “aşnalık dediğin ne oluyor?” diye sorar. Hacivat, Karagöz’ün ailesinden terbiye görüp görmediğini merak eder. Karagöz Hacivat’a terbiyenin ne demek olduğunu sorar. Bunun üzerine Hacivat Karagöz’e “Okula gidip gitmediğini” “Arabî’yi sarfı görüp görmediğini” sorar. Karagöz, Taş mektebe gittiğini Arabî’yi gördüğünü söyler. Sarfı gördüğünü söylese de bunun kuyumcuda olduğunu sanır. Hacivat, Karagöz’ün verdiği cevaplardan onun hâlâ cahil olduğuna karar verir. Karagöz, cahil olduğunu kabul etmez, Hacivat’a “Sorduğun her soruya cevap veriyorum.” der. Hacivat bu kez de Karagöz ile musiki üzerine konuşmak ister. Musiki ile ilgili sorular sorar sonunda Karagöz’e “senin sesin vardır, güzel güzel şarkı söyleyelim” deyince Karagöz kabul eder. Hacivat, Karagöz’ü çok bağırması ve usulünden düşmemesi konusunda uyarır.

Karagöz “Aman aman” diye bağırınca Hacivat, Karagöz’e öğretmek için “Geçen gün rast gelip yâre//Dokundum şöyle dirsekle; //Bana bir nim nigah etti, //Dilim bend etti köstekle. //Hele çelüp aklın o yâri getirdim//Bezme bin dekle, //Sarıldım kokladım öptüm, //O yâri istekle.” şarkısını söyler. Karagöz de “Geçen gün rast gelip tuttum// Beş on kaz bir ördekle//Pahasına hiç bakmadım//Hemen sattım bir istekle. // Olanı çergiyeye aşırırım// Bir topal eşekle, //Davulunu çomakladım//Hemen usuli düm tekle.” diyerek karşılık verir ve Hacivat’a tokat atar. Gider.

(Wilhelm Radloff, Ignác Kúnos, “Ters Evlenme”, *Proben Der Volkslitteratur Der Türkischen Stamme VIII*, Saim Sakaoğlu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998.)

[Obez Karagöz]

Hacivat Karagöz’ü görünce çok şaşırır. Karagöz’ün göbeğinin nasıl böyle büyüdüğüne anlam veremez. Bu şekilde devam ederse Karagöz’ün obez olacağını bunun da çok zararlı olduğunu anlatır. Obezlik sonucunda çeşitli hastalıklara yakalanmasının diğer insanlara göre çok daha kolay olabileceğini söyler. Karagöz, Hacivat’ın sözlerine aldırmaz. Hacivat’ın kendinin yediği yiyeceklerden yiyemediği için kışkırdığını ileri sürer.

(Tevfik Dinç, “Tonton Amca”, *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 2*, Ünver Oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.)

Orta Direk

Karagöz ile Hacivat hayat pahalılığı hakkında konuşurlarken Hacivat, Karagöz'e bir iş bulduğundan hatta olursa bu işte birlikte çalışabileceklerinden bahseder. Karagöz çok sevinerek Hacivat'ın boynuna sarılır. Bu sırada Hacivat işin PTT kurumunda mektup ve telgraf dağıtıcılığı olduğunu söyler. Fakat bu işe sınavla girilebileceğini belirtir. Karagöz önce itiraz etse de sınava katılmayı kabul eder. Birlikte sınav evraklarını tamamlamaya giderler.

(Mukadder Özakman, “Karagöz 1984 Karagöz'ün Postacılığı”, *Karagöz*, BCR Basım ve Matbaacılık, Ankara 2012.)

Oyuncu

Hacivat, Karagöz'e artık devrin değiştiğini Ortaoyunu, Meddah, Köy Seyirliklerinin tarih olacağını dolayısıyla değişen bu düzene ayak uydurabilmek adına oyuncu olmanın öneminden bahseder. Karagöz Hacivat'ın sözlerine katılmayıp bunun öyle kolay olamayacağını söylese de Hacivat, iyi bir oyuncu olabilmek için neler gerektiğini anlatır. Bu konuda asıl önemli şeyin işini iyi bilen klas bir menajer olduğunu söyler. Karagöz menajerin ne iş yaptığını merak eder. Hacivat anlatsa da söylediklerine kulak asmaz işine geldiği kadarını anladığını söyler.

(Gökhan Eraslan, Karagöz'ün Aktörlüğü, Bilgilerle *Günümüzden Karagöz Oyunları: 1, Kitabevi Yayınları*, Ünver Oral (haz.), İstanbul 2014.)

Öyle Denmez

Hacivat, başına bir fes aldığını oradan gelirken de yorgunluk almak üzere Karagöz'e uğradığını söyler. Karagöz, “Ne yapayım fes aldıysan?” der. Hacivat, böyle bir durumda “Güle güle başında paralansın.” demek gerektiğini hatırlatır. Karagöz bu cümleyi, Hacivat odun aldığını söyleyince de tekrar eder. Hacivat Karagöz'e, odun alan bir kişiyi gördüğünde “Güle güle yak, otur da külüne bak.” demesini söyler. Karagöz Hacivat'ın evini dülgere tamir ettirdiğini öğrenince de “Güle güle yak, otur da külüne bak.” der. Hacivat öyle denmeyeceğini “Oh oh, maşallah, pek memnun oldum! Güle güle oturunuz, içinde hiç eksik olmayınız.” demesinin uygun olacağını söyler. Karagöz “Oh oh, maşallah, pek memnun oldum! Güle güle oturunuz, içinde hiç eksik olmayınız.” dedikten sonra aynı cümleyi Hacivat'ın hapse düştüğünü duyunca da söyler. Hacivat,

Karagöz'e bu cümleyi ev için öğrettiğini şimdiki durum için “İnşallah efendim yakında biri sebep olur da çıkarır, siz merak etmeyin; inşallah ötekini de çıkarırlar” demesinin icap ettiğini belirtir. Karagöz “İnşallah efendim yakında biri sebep olur da çıkarır, siz merak etmeyin; inşallah ötekini de çıkarırlar.” dedikten sonra Hacivat'ın tek gözünün çıktığını öğrenir aynı cümleyi Hacivat'ın gözünün çıkması üzerine de söyler. Hacivat şaşırır, “öteki de mi çıksın?” diye sorar. Karagöz aynı şeyleri söylemeye devam eder. Hacivat Karagöz'ün “İnşallah şifa bulursunuz, yakında hiç görmemişe dönersiniz.” demesini ister. Karagöz cümleyi tekrar edince Hacivat, memnun olduğunu söyler. Karagöz Hacivat'ın söylediğini anlamaz. Hacivat, Karagöz'ün terbiye görmediğini düşünür.

(Ignác Kúnos, “Vuruşma Oyunu”, Harom Karagöz-Jatek (Üç Karagöz Oyunu), Budapest 1886.)

[Özür Dileme]

Hacivat, Karagöz'ü mahallelerindeki düğüne davet eder. Karagöz, düğün lafını duyunca sinirlenir. Geçenlerde komşusuyla düğün nedeniyle arasında geçen tatsız olayı anlatır: Karagöz mahallelerindeki düğünün geç saatlere kadar sürmesi üzerine olay çıkarır. Damadın üzerine soğuk su döker, zurnacının karşısında limon yer. Bunun üzerine gelen polisler Karagöz'ü sabaha kadar karakolda bekletirler. Karagöz yaptıklarından pişman olsa da nasıl özür dileyeceğini bilemez. Hacivat ile özür dileme provası yaparlar. Karagöz Hacivat tavsiyesi ve tekrar karakola düşme korkusuyla komşusundan özür dilemeye gider.

(Yaşar Bayraktar, “Karagöz-Hacivat Hoşgörü”, *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları*: 3, Ünver Oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.)

Panayır

Hacivat Karagöz ile panayıra gitmek ister. Karagöz önce bu teklifi kabul etmese de bu konuda karısının da fikrini aldıktan sonra gidebileceğini düşünür. Hacivat, bu habere sevinir. Panayıra giderlerse Karagöz'ün karısı için hangi hediyeleri alabileceklerini konuşurlar ama bir karara varamazlar. Hacivat, panayıra giderken Bursa'dan oradakilere nasıl bir hediye götürebileceklerini sorar. Karagöz'ün verdiği fikirlerden kestane şekeri üzerine karar kılarlar.

(Emel Dilsever, “Tılsımlı Taş”, *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 1*, Ünver Oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.)

[Piknik]

Hacivat Karagöz ile pikniğe gitmek ister. Karagöz bu teklife çok sevinir. Hazırlık yapmak üzere hemen evine gider. Yanına pek çok şey alıp Hacivat’ın yanına gelir. Hacivat o kadar eşyayı görünce şaşırır. Bunları neden yanına aldığını sorar. Karagöz hepsinin açıklamasını yapar. Hacivat Karagöz’ün yanına aldığı eşyalar arasında mangalı görünce buna izin veremeyeceğini, bu şekilde orman yangını çıkarabileceklerini söyler. Karagöz mangalsız pikniğin güzel olmayacağı konusunda ısrar edince Hacivat pikniğe gitmekten vazgeçer. Karagöz de pikniğe gitmez.

(Ali Okyar, “Ah Karagöz Vah Karagöz”, *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 2*, Ünver Oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.)

Sahte Hasta

Hacivat, arkadaşı Karagöz’ün gittiğini görünce yeniden yanına gelmesi için bir yol bulacağını söyler. “Karagöz’üm galiba hasta” diyerek francalacıya seslenir. Karagöz için iki okka francala alır. Ardından limon satıcısını görür beş tane limon alır. Hacivat’ın kendisi için bir şeyler aldığını duyan Karagöz, hasta taklidi yapmaya başlar fakat önce kimseye belli etmez. İçeriden karısına seslenir ve üzerine yorgan örtmesini söyler. Karagöz’ün karısı “Ne o? Üşüyor musun?” deyince Karagöz, karışmamasını söylediğini yapmasını ister. Karagöz’ün karısı yorganı örter. Bu sırada Hacivat, gevrekçiden bir okka gevrek ve beş tane pasta alır. Karagöz heyecanlanarak karısından üzerine bir yorgan daha örtmesini ister. Karısı “Üşüyor musun?” diye sorunca bu kez gerçeği söyler. “Hacivat beni hasta zannediyor, hatır sormaya gelecek, onun için.” der. Hacivat bir şeyler daha almaya devam eder. Bu kez beş karpuz alır. Hacivat’ın karpuz aldığını duyan Karagöz, karısından üzerine bir yorgan daha örtmesini ister. Karısı Karagöz’ün boğulmasından endişe eder. Hacivat aldıklarını Karagöz’e götürmek için küfeciyi çağırır. Karagöz, “Bari ben gideyim de Hacivat’tan yiyecekleri alayım.” diyerek hastaymış gibi ağır aksak yürüyüp sahneye Hacivat’ın yanına gelir. Hacivat, Karagöz’ü görünce “Hasta mısın?” diye sorar. Karagöz, yarı belinden aşağısının tutmadığını söyler. Bunun üzerine Hacivat, Karagöz’ün ağrıyan yerlerine kafur yağı sürmesini önerir. Karagöz Hacivat’ın söylediklerini denediğini ama bir fayda görmediğini belirtir. Hacivat’tan kendisi için

aldıklarını vermesini ister. Hacivat, “Hayır hiç” diyerek gider. Karagöz, kendisini kandırdığı için Hacivat’a sinirlenir.

(Hellmut Ritter, “Kırgınlar”, *Karagös Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953.)

Sebze Sülalesi

Hacivat, Karagöz’e ismini sorar. Karagöz, “ne ispirim var ne de ahır uşağı” diye cevap verir. Hacivat, “adın yok mu?” diye sorduğunda da Karagöz benzer şekilde anlamsız cevap verir. Bunun üzerine Hacivat, Karagöz’e asıl adını söylemesi hususunda ısrar eder. Hacivat’ın soruları üzerine Karagöz kendinden başlayarak akrabalarının da isimlerini saymaya başlar. Kendi isminin pırasa, babasının isminin iri başlı lahana, annesinin isminin Gümüşsuyu’nun tatlı şalgam, amcasının isminin ıspanak, dayısının isminin kuru fasulye, teyzesinin isminin kereviz hanım, halasının isminin yerelması, çocuklarının isimlerinin maydanoz, dereotu ve nane olduğunu söyler. Hacivat, “sizi aramak lazım gelirse nerede bulunursunuz” deyince de Karagöz “Eminönü’nde sebze dükkanında” diye cevap verir. Hacivat, böyle bir saçmalık olamayacağını söyler, Karagöz’ün kendisiyle alay ettiğini düşünerek sinirlenir ve Karagöz’e tokat atar. Karagöz de Hacivat’a vurur ve giderler.

(Hayali Memduh, “Karagöz’ün Aşçılığı”, Gayret Kütüphanesi Necm-i İstiklal Matbaası, İstanbul 1922. C.Kudret, Karagöz C.I., s.105-106’dan naklen)

[Minibüs Şoförlüğü]

Hacivat, Karagöz’e okumuş, nüktedan, zeki vb. özellikleri olduğundan bahseder. Karagöz’ün bu yönlerinin eksik olduğunu dolayısıyla Karagöz’den üstün olduğunu savunur. Karagöz Hacivat’ın bu düşüncelerini yanlış bulur. Bunun üzerine Hacivat, Karagöz ile söz düellosu yapmak ister kim kimi pes ettirirse onun diğerinden üstün olacağını söyler. Hacivat söylemeye başlar ardından Karagöz cevap verir. Hacivat Karagöz’ün uydurma sözler söylediğini iddia eder. Daha sonra Hacivat Karagöz’e iş teklifinde bulunur. Bu işe göre birlikte bir araba sürecekler sabah akşam yolcu taşıyıp para kazanacaklardır. Karagöz bu teklifle önce ilgilenmese de Hacivat’ın ısrarıyla arabayı görmeye gider.

(Hayrettin İvgin, Metin Özlen, “Karagöz’ün Minibüs Faslı”, *Eski ve Yeni Karagöz Oyun Metinleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.)

[Sihirli Fare]

Karagöz, Hacivat’a evlerinin kilerinden bir şeyler almaya indiği sırada büyük bir fare ile karşılaştığını, eline hemen bir sopa alarak fareye vurduğunu anlatır. Bu sırada fareye vurduğunu gösterir gibi yaparak Hacivat’a vurur. Hacivat, sonra neler olduğunu merak eder. Karagöz anlatmaya devam eder. Farenin dile geldiğini sihirli bir fare olduğunu kendisini bırakırsa keramet göstereceğini söylediğini anlatır. Karagöz, farenin dile gelip bunları söylemesinden sonra sopayı hemen bıraktığını farenin de kendisine duvarın dibini kazıp sandığı almasını istediğini belirtir. Farenin dediklerini yaptıktan sonra sandığa ulaştığını sandıkta çil çil altınlar, inci kolyeler vb. gördüğü esnada dışarıdan ses duyduğunu anlatan Karagöz’ü dinleyen Hacivat iyice meraklanır. Sonunda bunun Karagöz’ün rüyası olduğu anlaşılır.

(Şenay Paşa, “Kayıp Çelebi Oyunu”, *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları:1*, Ünver oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.)

Sinema

Hacivat, Karagöz ile konuşmak istememesine rağmen bir türlü konuşmaktan vazgeçemediğini söyleyince Karagöz Hacivat’ın neden böyle düşündüğünü sorar. Kendisiyle arasının bozuk olup olmadığını öğrenmek ister. Hacivat, Karagöz’ün dayaktan başka bir şey bilmediğini iki çift sohbet edemediklerini söyler. Bunun üzerine Karagöz, isterse başından geçenleri anlatabileceğini belirtir. Hacivat ne olduğunu sorar. Karagöz “Bir Beyoğlu’na gittim, üç defa dayak yedim, dördüncü bir dayak daha yiyecektim, çabuk sıvıştım.” deyince Hacivat meraklanır. Neler olduğunu anlatmasını ister. Karagöz, Hacivat ile birlikte gezmek istediğini o nedenle Hacivat’ın evine gittiğini fakat karısının bu duruma izin vermediğini söyler. Bunun üzerine yalnız başına gezmeye çıktığını, önce Sirkeci’ye giderek burada iftarını açtığını ardından Tepebaşı’na kadar geldiğini anlatır. Burada sinematografi (sinema) görüp bilet alarak içeriye girdiğini belirtir. Filmdeki yangın sahnesini gerçek sanarak kargaşa çıkardığından, yangın var diye bağırarak insanların üzerine atladığı için dayak yediğinden bahseder. Sinemanın ışıkları yandığında aslında yangının olmadığını bunun yerinde bir beyaz perde olduğunu gördüğünü,

kendisini kolundan tutarak sinema salonunun dışına attıklarını söyler. Hacivat Karagöz'e "geçmiş olsun" der.

(Hellmut Ritter, "Murgzar Bahçe", *Karagös Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953.)

[Şiddet]

Hacivat Karagöz'ün kendisine neden vurduğunu sorunca Karagöz, Hacivat'ın davranışlarını onaylamadığı için vurduğunu söyler. Karagöz, vurmak yerine alkışlamak önerisini getiren Hacivat'ı onaylar fakat Hacivat'a yalandan da vurmazsa kafasının çalışmayacağını belirtir. Hacivat, kafa çalıştıracak bir iş bulduğunu söyler. Karagöz'e robot üretip satmayı teklif eder. Karagöz robot işinden anlamadığı için endişe duysa da teklifi kabul eder.

(Habil İvgen, "Karagöz Robot", Ünver Oral (haz.), *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 3*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.)

[Tayyare Bayramı]

Hacivat, Karagöz'ü uzun süredir görmediği için merak ettiğini, neler yaptığını sorar. Karagöz Hacivat'a ailece trene binip gittikleri İnönü'deki Tayyare Bayramı'ndan bahseder. Orada tayyareye bindiğini söyleyince Hacivat Karagöz'e korkup korkmadığını sorar. Karagöz korkmadığını üstelik paraşütle de atladığını anlatır. İyice meraklanan Hacivat kendisinin de tayyareye binip paraşütten atlamak istediğini söyleyince Karagöz bir tayyaresinin olduğunu isterse bindirebileceğini hem zaten bugün de Tayyare Bayramı olduğunu belirtir. Hacivat korkar fakat Karagöz onu ikna eder. Hem tayyareye binip hem de mahallelerindeki bindirerek para kazanabileceklerini söyler. Birlikte tayyareyi meydana getirmeye giderler.

(*Cumhuriyet Halk Partisi Yayını*, "Tayyare Safası", Hayali Küçük Ali, Karagöz (iki mukaddeme ve yedi senaryoyu havidir.), Cumhuriyet Halk Partisi Yayını Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara 1941.)

[Tekerleme]

Hacivat, Karagöz'ün dilini yoklamak istediğini yani dil yeteneğinin olup olmadığını anlamak için karşılıklı tekerleme söylemeyi teklif eder. Karagöz bunu neden yapmak istediğini sorunca Hacivat, ileride bir iş bir teklif olduğunda hiç şüphe etmeden

kendisini sağlık verebileceğini söyleyince Karagöz kabul eder. Hacivat öncelikle “Yeleğin düğmesini düğmeledin mi düğmelemedin mi?” diyerek bir tekerleme söyler fakat Karagöz bu tekerlemeyi “Yeleğin düğmesi, düğmesi yelek, düğme, yelek” şeklinde yanlış telaffuz eder. Ardından Hacivat “Kırk küp, kırık küp, kırkının da kulpu kırık küp” tekerlemesini Karagöz’ün tekrar etmesini ister. Karagöz bu tekerlemeyi “Kırık küp kırık küp, çıkırık küp...” diyerek yine yanlış telaffuz etmiş olur. Hacivat tekerleme söylemeye ardından Karagöz’ün de tekrar etmesini istemeye devam eder. Hacivat’ın söylediği tekerlemelerden Karagöz yalnızca “Damdan bir damla damladı, şıp benim alınma, şıp senin alınma” tekerlemesine “Damdan bi damla damladı, şıp benim damıma, şıp senin damına, şıp ananın damına” diye karşılık vererek Hacivat’ın deyişiyile kendi söylediğine yaklaşan bir tekerleme söylemiş olur. Karagöz, son olarak Hacivat’ın “Kapı gıcırdattırıcılardan mısın, ateş kıvılcımlattırıcılardan mısın, ben ne kapı gıcırdattırıcılardanım ne de ateş kıvılcımlattırıcılardanım” tekerlemesini de yanlış telaffuz edince sinirlenir. Hacivat’a tokat vurur. İki de giderler.

(*Günümüzün Diline ve Hayatına Uygun 5 Karagöz Oyunu*, “Karagöz Palas”, Hidayet Gülen, Milliyet Kültür Kulübü Yayınları, İstanbul 1968.)

[Televizyon]

Hacivat, Karagöz’ü yanına sohbet etmeye çağırsa da Karagöz Hacivat’ın yanına gitmek istemez. Ne olduğunu anlayamayan Hacivat, Karagöz’e yanına neden gelmediğini sorunca televizyonda Caillou’yu izlediğini söyler. Televizyon izlemenin Hacivat ile konuşmaktan daha önemli olduğunu da belirtince Hacivat üzülür. Karagöz’ü yanına getirmek için başka çare düşünen Hacivat bu kez de kendilerini izlemeye gelen seyircilere ne diyeceğini sorar. Karagöz seyircileri görür görmez kitap okuyordum diyerek durumu kurtarmaya çalışır. Hacivat’ın yanına geldiğinde Hacivat’ın söylediği sözlerden aklını kaçırdığını düşünen Karagöz önce ambulans çağırarak ister ardından Hacivat’ın yakasına yapışıp kendine gelmesi için tokat atar. Karagöz’ün kendisini bu yolla susturmaya çalıştığını gören Hacivat gider.

(Seçkin Bayramoğlu, “Karagöz’ün Hastalığı”, *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları*: 3, Ünver Oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.)

[Tencere]

Hacivat, Karagöz'ü bir hafta kadar önce Çakmakçılar yokuşunda perşembe günü gördüğünü, o sırada aceleyle nereye gittiğini sorar. O sırada Karagöz'ün elinde kazanyağlısı da olduğunu sözlerine ekler. Karagöz “Kazan yağlı değil ama tencere yağlı” diye cevap verir. Hacivat tencerenin nasıl bir tencere olduğunu merak eder. Karagöz karısının yemek pişirdiği tencereyi yıkamaması nedeniyle kedilerin gece boyu tencereyi yalayarak kalayını giderdiğini söyler. Hacivat, tencerenin kalayının kedinin yalaması ile gitmeyeceğini savunur. Karagöz tencerenin kalayının gittiğini, karısı birkaç gün sonra o tencerede yemek pişirince az kalsın zehirleneceklerinden bahseder. Hacivat geçmiş olsun dileklerini ilettikten sonra kazan yağlısını çok sevdiğini söyler. Karagöz kazan yağlısının ne olduğunu anlamaz kendisinin de tencerenin ballısını sevdiğini belirtir. Hacivat, kazan yağlısının bir tür simit olduğunu söyler. Ardından Karagöz ballı tencerenin ne olduğunu açıklamaya çalışır fakat Hacivat ikna olmaz, bu tencerenin olsa olsa kirli tencere olabileceğini söyler. Konu Hacivat'ın sevdiği yemek olan külbastıya gelir. Hacivat karısına bu yemeği sık sık pişirtip afiyetle yediklerinden bahseder. Karagöz de afiyetsiz birbirlerini yediklerini fakirliğin maskaralık olduğunu söyler. Daha sonra evde yemek pişirirlerken oğlunun yaramazlığı sonucu tencereyi devirdiğini ortalığın berbat olduğunu anlatır. Hacivat, Karagöz'ü oğlunu iyi terbiye edememekle suçlar.

(Hellmut Ritter, “Meyhâne”, *Karagös Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953.)

Tokat

Hacivat, Karagöz'ün kendisine vurmasına anlam veremez oysa kendisinin Karagöz'ü özlediği için geldiğini söyler. Karagöz sitem eder. “Evde karı, sokakta sen... Nedir benim sizden çektiğim?” der. Hacivat, Karagöz'ün tavrından onun öfkeli olduğunu anlar. Karagöz'ün karısı ile tartıştığını düşünür. Karagöz, “o her zamanki şey” deyince Hacivat, sebebini sorar. Karagöz tartışmalarının en önemli nedeninin parasızlık olduğunu, karısının kendinden sürekli bir şeyler istediğini söyler. Hacivat, Karagöz'ü karısına söz geçirememekle itham eder. Senden para istediği zaman eline değnek alıp “şöyle pat pat çat çat diye yapıştır” der ve o anda Karagöz'e vurur. Karagöz karısına öyle davranırsa, çocuğun oturağını kendi kafasına geçireceğini söyler. Hacivat yine öğüt verir gibi yaparak

Karagöz'e vurur. Sonunda Karagöz de "Anladım karım ağladıkça ben de böyle çat çat pat pat vururum" diyerek Hacivat'a vurur.

(K.M Vasıf Okçugil, "Karagöz Ahçıbaşı", Tefeyyüz Kütüphanesi Karagöz Kitapları Serisi, Tefeyyüz Kütüphanesi, Nümune Matbaası, İstanbul 1933.)

Trafik

Hacivat'ın kendisini çağırmasına kayıtsız kalmayan Karagöz, aşağı iner inmez Hacivat'a vurur. Ne olduğunu anlayamayan Hacivat, Karagöz'ün neden vurduğunu anlamaya çalışır. Karagöz, başına gelenlerden Hacivat'ı sorumlu tutunca Hacivat şaşırır. Karagöz, geceyi hastanede geçirdiğini söyleyince Hacivat Karagöz'ün hastalandığını düşünür. "Ateşin çok mu idi?" diye sorunca Karagöz yanlış anlar, hastalık anındaki ateşi ocaktaki ateş gibi düşünüp yorumlar. Ardından Hacivat kastettiğinin böyle bir ateş olmadığını belirtir. Karagöz'ün hastalığının ne olduğunu öğrenmeye dair sorular sormaya devam eder. Karagöz Hacivat'ın sorularını anlamasa da en sonunda Karagöz'ün trafik kazası geçirdiği anlaşılır. Bunun üzerine Karagöz ile Hacivat trafik kuralları ile ilgili konuşmaya başlarlar. Hacivat yolda yürürken dikkatli olmak, kaldırımlarda yürümek, trafik işaretlerine uymak, karşıdan karşıya geçerken etrafı iyice kontrol edip ondan sonra geçmek, trafik polisinin ikazlarını dinlemek, trafik ışıklarına riayet etmek gibi konularda Karagöz'e bilgi verir. Karagöz trafik işareti ya da polis olmayan durumlarda ne yapacağını merak eder. Hacivat böyle bir durumda da karşıya geçerken sağa ve sola bakıp arabaların olmadığı zamanda karşıya geçmenin doğru olduğunu söyler.

Hacivat'ın aklına yolda çukur kazılmışsa kimse düşmesin diye işaret koydukları gelir. Karagöz yaşadığı kazaya sebebiyet veren şeyin böyle bir çukur olduğunu belirtir ve anlatmaya başlar. Bakkalın eşyaları para karşılığında taşınması için kendisine verdiğini bu paketlerin çok fazla olması nedeniyle önünü göremediğini ve kedi köpek gibi hayvanların kuyruklarına, ayaklarına bastığı için hayvanların hırladıklarını ardından çocuklardan birinin top attığını anlatır. Çukurun başındaki "Dikkat çukur var" yazısını okuyamaması nedeniyle çukura düştüğünü belirtir. Bu durumdan Hacivat'ı sorumlu tutarak kendisine okuma yazma öğretseydi böyle şeyler olmayacağını sözlerine ekler. Bakkalın verdiği eşyaları teslim ettikten sonra daha fazla para kazanmak için işe devam ettiğini bu kez de çukura düşmemek için hep yere baktığını anlatır. O esnada yolun karşısından biri kendisini çağırınca trafik ışıklarına dikkat etmeden karşıya geçmeye çalıştığı için trafik

kazasına sebep olduğunu söyler. Tüm yaşadıklarını anlattıktan sonra Hacivat'a vurur. Zamanında kendisine okuma yazma öğretseydi başına bunların gelmeyeceğini belirtir ve oradan ayrılır.

(*Karagöz Oyun Metinleri*, “Karagöz Dondurmacı”, Ünver Oral, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Öztekin Matbaacılık, Ankara 1987.)

[Tura]

Hacivat, Karagöz'e tura oyunu oynamayı teklif eder. Karagöz tura oyunundansa para oyunu oynamayı ister. Para oyununun nasıl olduğunu bilmeyen Hacivat'a oyunu anlatır. Bu vesileyle Hacivat'ın parasını alır. Ardından Karagöz tura oyununun nasıl oynandığı ile ilgili Hacivat'tan bilgi alır. Bu oyuna göre oyunu başlatan kişi bir harf belirlemekte ve soru sormaktadır. Cevaplayan kişi de o harfle cevap verecektir. Karagöz önce yanlış anlar daha sonra Hacivat'ın sorduğu sorulara oyunun kuralları çerçevesinde cevaplar verir.

(Ali Nihat Yavşan, “Karagöz Deniz Bekçisi”, Ünver Oral (haz.), *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 2*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.)

Turşu

Hacivat, Karagöz'ü selamladıktan sonra kendisi gibi karısının da terbiyesiz olduğundan bahseder. Hacivat'ın böyle söylemesine şaşırarak Karagöz, kendisiyle anlaşamasa da karısından ne istediğini sorar. Bunun üzerine Hacivat, Karagöz'ün karısının yaptıklarını anlatır: Hacivat'ın eşi ve kızı hamama gitmeye karar verirler. Vakitsiz bir saatte Karagöz'ün eşi Hacivat'ın evine misafirlığe gelir. Kendisini çağırılmalarına rağmen Karagöz'ün eşi de Hacivat'ın eşiyle hamama gider. Hacivat, eşiyle kızı için hamama biraz kaşar peyniri, Kayseri pastırması bir parça da turşu getirir, kapıdan bırakır ve içeri götürürler. Turşuyu göbek taşına koyar koymaz Karagöz'ün karısı elini turşu kavanozunun içine koyarak turşu yemeye başlar. Hacivat'ın karısı ve kızı iğrenir ve turşudan yiyemezler. O sırada emzikli bir kadın da turşudan yemek ister fakat Karagöz'ün karısı turşudan vermez. Hacivat bu olayı Karagöz'e anlattıktan sonra ikisi hamam sahnesini canlandırır. Karagöz eşinin yaptıklarını doğru bulur.

(Wilhelm Radloff, Ign cz K nos, “Tımarhane”, *Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII*, Saim Sakaoğlu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998.)

Uçmak

Hacivat, Karagöz ile sohbet etmeye geldiğini söyler. Karagöz, Hacivat’ın söylediğini anlamayarak, kendisinin biricik sanatı olan sepet  rmesini Hacivat’a  ğretmeyeceğini belirtir. Hacivat, niyetinin sepet  rmeyi öğrenmek değil de Karagöz ile görüşmek olduğunu söyleyince Karagöz görüşmeye keyfinin olmadığını söyler. Hacivat, Karagöz’ n neden keyifsiz olduğunu sorunca Karagöz, karısı ile maddi imkansızlıklar nedeniyle tartıştığını anlatır. Karısı ile kavga eden Karagöz soluğu dışarıda alır. Okmeydanı’na kadar gider. Burada sigara içen biriyle karşılaşır ve canı sigara içmek ister. Olaylar bundan sonra gelişir. Sigara içen kişiden bir sigara alıp içen Karagöz’ n başına olmadık Şeyler gelir. Sigaradan içtikten sonra bir fırtına başladığını anlatan Karagöz, r zg rın etkisiyle havalandığını sonra kendisini Piyale bostanlarındaki kuyuda bulduğunu kuyuda bir incir ağacı olduğu için ona tutunup suya düşmediğini anlatır. Karagöz’ n macerası burada bitmez. Kuyunun dolabı dönmeye başlayınca içine binen Karagöz, su yolu aracılığıyla lahana tarlasına düştüğünü bahıvandan kurtulmak için büyük bir lahananın içerisine saklandığını bahçıvan Karagöz’ n bulunduğu lahanaya bıçak sallayınca da kendisini önce k fede sonunda da bir evde bulduğunu söyler. Evde kaynar suya attıkları söyledikten sonra “O aralık ben kan ter içinde gözlerimi amışım” deyince Karagöz’ n anlattıklarının bir rüya olduğu anlaşılır.

(K.M. Vasıf Okçugil, “Karagöz Yalova Safasında”, Tefeyyüz Kütüphanesi Karagöz Kitapları Serisi, Tefeyyüz Kütüphanesi, Numune Matbaası, İstanbul 1933.)

[Yeni Dünya]

Hacivat komşuların, sürekli cep telefonları ile oynamaları ve internet kafelerden ıkılmamaları nedeniyle, gençleri kendisine Őik yet ettiğini anlatır. Bu konuda Karagöz’ n fikrini merak ettiğini söyler. Karagöz Hacivat’a bir Őiirle karşılık verir. Őiirinde ocukların masallar türkülerle büyütülmesi yerine televizyon ve tablete mahkûm edilmesini eleştirir. Tüm bunları yaptıktan sonra Őimdilerde gençlerin telefon ve tabletle ilgilenmesine kızmanın faydasız olduğunu söyler.

(Münevver Oğan, “Cep Mep, İnternet Mınternet”, *Maç Kaç Kaç? Karagöz ile Hacivat Oyunları*, Yeni Umut Yayınları, Ankara 2015.)

1.4.2. Müstakil Muhavere Özetleri

Arka-Daş

Hacivat Karagöz'ü yanına çağırır. Karagöz, aşağıya atlar ve boğuşurlar. Hacivat Karagöz'e böyle davranmamasını gönlün muhabbet istediğini söyler. Karagöz Hacivat'ın söylediklerini yanlış anlar. Hacivat ne demek istediğini anlatır ardından Hacivat Karagöz'e bir masal anlatmak ister. Bu masal ile Karagöz'ün arkadaşlığın kıymetini anlayacağını söyler. Karagöz, Hacivat'ın masal anlatmadan gitmeyeceğini düşündüğü için Hacivat'ın ne anlatacaksa anlatmasını ister. Hacivat, Ağustos Böceği ile Karınca masalını anlatır. Masalda bugünün işini yarına bırakmamanın öneminden bahsedilirken aynı zamanda iyi bir dosta sahip olmanın çok kıymetli olduğu vurgulanır. Karagöz masal ile kendi yaşamı ve arkadaşı Hacivat arasında bir benzerlik kurar ve “Vay Hacivat, sen de bana hep yardım edersin, gerçek dostsun vesselam” diyerek Hacivat'ın gönlünü alır. Hacivat da Karagöz'ün her derdine her zaman koşacağını arkadaşını çok sevdiğini söyler. Arkadaş kıymetinin bilinmesini ister.

(Tuba Uludağ(haz.), “Arka-daş”, *Karagöz ile Hacivat*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018.)

Bakkalcılık

(Muhaverenin girişinde Hacivat'ın Karagöz'ü bir işe yerleştirmesi nedeniyle huzurlu olduğu bilgisi yer alır. Hacivat Karagöz'ü görünce ona yetişir. Karagöz'ün kolunun altında bir kutu vardır. Karagöz bakkalın yanında çalışmaya başlamıştır.)

Hacivat Karagöz ile yolda karşılaşır ve onu selamlar. Yüzünün asık olduğunu görünce nedenini sorar. “Evlere servis mi yapıyorsun?” der. Karagöz Hacivat'ın söylediklerini anlayamaz. Hacivat Karagöz'e hem yürüyüp hem de sohbet etmeyi teklif eder. Yürürlerken Hacivat Karagöz'e “Sen bakkal Veli Efendi'nin yanında bu sabah çıraklığa başlamadın mı?” “Bakkaldaki işin bitti evine gidiyorsun, değil mi?”, “Bu kutuda neler var?” gibi sorular sorar. Karagöz kutuda “Gazyagli peynir, zeytinli helva, şekerli pastırma” olduğunu söyler. Hacivat Karagöz'ün kendisiyle dalga geçtiğini düşünür.

“Benzinli kaşar da yok muydu?” diye sorar. Ardından Karagöz’ün bakkal çıraklığı işi hakkında ne düşündüğünü merak eder. Karagöz bu işi beğendiğini söyler. Müşteriye ne tartıyorsa fazla geleni ya ağzına attığını ya da cebine aktardığını sözlerine ekler. Hacivat Karagöz’ün böyle bir şey yapmayacağını bunun olsa olsa şaka olduğunu söyler. Karagöz, Hacivat’ı onaylar, şaka yaptığını belirtir. Hacivat Karagöz’e bakkallığı iyi öğrenmesini öğütler. Bu işi öğrenirse ileride bir bakkal dükkânı açıp ailesini geçindirebileceğini söyler. Bunun üzerine Karagöz Hacivat’ın kendisine başka bir bakkal dükkanında iş bulup bulmadığını sorar. Hacivat Karagöz’ün bu sorusundan bakkaldan kovulmuş olabileceğini düşünür. Karagöz kovulduğunu söyleyince Hacivat bu durumun nedenini sorar. Karagöz kendisine verilen görevi bakkal sahibinin istediği biçimde yapamaz. Müşteriye gazyağlı eliyle peynir verir, pastırmaların içine şeker bulaştırır, verilen siparişi doğru anlayamaz ve müşteri piliç istediği hâlde ona pirinç verir. Buna benzer pek çok hatanın sonunda Karagöz işten kovulur aynı zamanda bakkalın mallarına zarar verdiği için verdiği zararı karşılaması beklenir. Hacivat Karagöz’e üzülmemesini yeni bir iş bulacaklarını söyler. Karagöz Hacivat’tan işi çabuk bulmasını ister. Hacivat’ı akşam yemeğine davet eder.

(Ünver Oral, “Bakkalcılık”, Karagöz Futbolcu, *Nar Yayınları*, İstanbul 2011.)

Balon

Hacivat, Karagöz’ü kapının önünde görünce onun işe gittiğini zanneder. Karagöz, Hacivat’ın kendisine iş bulmadığı halde bu soruyu sormasına sinirlenir. Hacivat bu duruma meraklanır ve Karagöz’ün nereye gideceğini öğrenmek ister. Karagöz doktora gideceğini söyleyince Hacivat ilk başta dikkat etmediğini ama Karagöz’ün hasta gibi görüldüğünü söyler ve neler olduğunu sorar. Karagöz herhalde belinin ortadan ikiye koştüğünü düşüğü için canının yandığını söyler. Hacivat Karagöz’ün nereden düştüğünü başına neler geldiğini anlamak ister. Karagöz anlatmaya başlar. Hacivat’ın oğlu ile kendi oğlunun bir deney yapmaya karar verdikten sonra bezden büyük bir top yaptıklarını yanmasın diye içini ıslanmasın diye de dışını çikolata kâğıdı ile kapladıklarını alt ucunun da açık kaldığını söyler. Hacivat onun top değil balon olduğunu belirtir. Karagöz anlatmaya devam eder. Bu topu bahçede ağaçların arasına astıklarını büyük çamaşır sepetini de yere koyup iplerle topun altına bağladıklarını anlatır. Ardından çamaşır sepetinin içerisine piknik tüpünü koyduklarını söyler. Bunun üzerine Hacivat bu işi

anladığını çocukların balonu şişirdiklerini söyleyince Karagöz Hacivat'ı onaylar. Hacivat balonun içindeki hava ısınınca yükselip yükselmediğini sorar. Karagöz bu duruma şaşırır, Hacivat'ın bunu nasıl bildiğini anlayamaz kendilerini gördüğünü düşünür. Hacivat görse Karagöz'e yeniden anlattırmayacağını söyler ve tüm bunlardan sonra neler olduğunu sorar. Karagöz sepetin yerden havalandığını söyler. Hacivat çocukların sepetin içerisinde kaldıklarını düşünerek telaşlanır. Yaşananların devamını çabucak anlatmasını ister. Karagöz çocuklar sepete para düştü deyince sepetin içerisine girip parayı aradığını bulamayınca bir ayağını dışarı atmaya çalışırken sepetin havalandığını fark etmediğini söyler ve balonda başına gelen türlü maceraları anlatır. Konuşmanın sonunda tüm anlattıklarının rüya olduğunu rüyada yataktan düştüğü için belini incittiğini söyleyince Hacivat şaşırır, onca zaman Karagöz'ü dinlediği için dükkâna gitmeyi unuttuğunu belirtir ve Karagöz'ün yanından ayrılır. Karagöz de doktora gider.

(Haydar Kılıç (haz.), “Balon”, *Karagöz ile Hacivat*, Anda Kitapçılık, Ankara 2017.)

Bayramlaşma Bayramı

Karagöz Hacivat'ın yanına gider, selamlaşırlar. Karagöz Hacivat'ın elini öpmek ister. Hacivat buna bir anlam veremez. “Bu ne el öpmesi?” diye sorar. Karagöz “Bayramlaşma el öpmesi” cevabını verir. Bunun üzerine Hacivat Karagöz'ün her fırsatta elini öperek bayram harçlığı istemesinden rahatsız olduğunu ifade eder. Hacivat, Karagöz ve ailesinin bayram namazı çıkışında, yolda el öpüp para istemesine dayanamaz. Buna bir son vermelerini ister. Karagöz eğer bayram harçlığı vermezse herkese Hacivat'ın elini öptüğü hâlde kendisine bayram harçlığı vermediğini söyleyeceğini belirtir. Hacivat bu durumda herkese rezil olacağını düşünüp çekindiğini söyler. Aslında el öpmelerinin sorun olmadığını ama her defasında bahşiş almak için beklemelerinin doğru olmadığını ifade eder. Karagöz Hacivat'ın iyiliği için böyle davrandıklarını el öptükten sonra harçlık almazlarsa görenlerin kendisini ayıplayacağını söyler. Hacivat Karagöz'ün ısrarına dayanamayarak pek çok kez harçlık verir.

(Yazar Adı Yok, “Bayramlaşma Bayramı”, *Karagöz ile Hacivat*, Mutena Yayıncılık, İstanbul 2017.)

Bilmece

Hacivat Karagöz'ü aşağıya yanına çağırır. Karagöz Hacivat'ın sözünü yanlış anladığı için yanına gitmek istemese de sonunda Hacivat'ın ne demek istediğini anlar ve

yanına gider. Hacivat Karagöz'e bilmece bilip bilmediğini sorar. Karagöz çok iyi bildiğini söyleyince Hacivat Karagöz'e "Rafta elma asılı içi mercan basılı" bilmecesini sorar. Karagöz cevabı bilemez. Hacivat Karagöz'ün bilmecenin cevabını bilmesi için çeşitli ipuçları verir. Bilmeceye yanıt vermeden önce "Yenir mi yenmez mi?" diye sorması gerektiğini söyler. Karagöz "Yenir mi?" diye sorar. Hacivat "Yenir" yanıtını verir. Karagöz öyleyse "Armut" diye cevap verir. Ardından şeftali, kayısı, üzüm gibi meyve isimlerini sayar. Hacivat bilmecenin cevabının bu meyveler olmadığını söyler. "Benim söylediğim bilmece çok yararlı bir yiyecek, hastalara şifa" "Benim söylediğim bilmecenin içi küçük küçük kırmızı incilerle dolu" gibi ipuçları verir fakat Karagöz yine doğru tahminde bulunamaz. Bunun üzerine Hacivat, misafirlikte yemek yiyip çay kahve içtikten sonra sıranın neye geldiğini sorar. Karagöz bu durumda misafirin başka bir şey beklemeden eve gitmesini söyler. Hacivat araya girip "meyve getirir" benim de sorduğum bilmecenin cevabı bir meyveydi der. Karagöz meyve isimlerini saydığını söylese de Hacivat "nar" ı söylemedin sorduğum bilmecenin cevabı nardı der. Karagöz Hacivat'ın sorusu çok basit bulur, böyle bir bilmeceyi herkesin bileceğini söyler. Karagöz de Hacivat'a bilmece sormak ister. "Zayıf dedem yağdan öldü//Ne yerde ne gökte öldü//Akşama bir saat kala//Sabahleyin öldü" diyerek Hacivat'a bilmece sorar. Fakat Hacivat cevabı bilemez.

(Suat Batur, "Bilmece", *İlköğretim Okulları İçin Karagöz ile Hacivat*, Altın Kitaplar, İstanbul 2010)

Borç Korkusu

Hacivat Karagöz'ün dalgın dalgın gittiğini görünce ne olduğunu merak eder ve Karagöz'e seslenir. Böyle dalgın nereye gittiğini sorar. Karagöz kendisinin de ne olduğunu anlayamadığını, başına bunların geldiğine inanmadığını söyler. Hacivat Karagöz'ün derdini anlatmasını ister. Karagöz önce itiraz eder, derdini anlatmak istemez. Hacivat derdini anlatırsa yardım edebileceğini söyler. Bunun üzerine Karagöz Hacivat'tan para ister. Hacivat para istemeden önce derdini anlatmasını bu sayede yardımcı olabileceğini belirtir. Karagöz derdinin para olduğunu borcunu ödeyemezse hayatının tehlikede olduğunu anlatır. Hacivat Karagöz'ün bu durumu başından itibaren anlatmasını ister. Karagöz yemekten sonra köşesinde şekerleme yaptığını o sırada uzun uzun kapının çaldığını kapıyı açtıktan sonra iki adamın kendisini zorla dışarı çıkarıp

ağzını kapadığını ve korkunç yüzlü bir adamın yanına götürdüklerini anlatır. Hacivat o adamın kendisine ne yaptığını sorar. Karagöz “Borcunu neden ödemiyorsun diye bağırdığını” söyler. Hacivat Karagöz’ün borcunun olup olmadığını merak eder. Karagöz adama borcunun olmadığını söylediğini adamın kendisine inanmadığını oğlunun, karısının hatta kendisinin o adamdan borç para aldığını iddia ettiğini anlatır. Hacivat işi gücü yokken Karagöz’ün adamdan borç para istemesine bir anlam veremez. Karagöz de ne zaman nasıl borç para istediğini bilmediğini söyler. Hacivat daha sonra neler olduğunu merak eder. Karagöz sonra adamın borcunu istediğini kendisinin veremem demesi üzerine o korkunç yüzlü adamın yumruk attığını kendisinin yere yuvarlandığını anlatır. Karagöz olanları anlatınca Hacivat, Karagöz’ün yüzündeki çürükler ile yaraları fark eder. Geçmiş olsun dileklerini iletir. Karagöz gözünü açtığında uyukladığı yerden düştüğünü söyleyince Hacivat Karagöz’ün anlattıklarının rüya olduğunu anlar. “Allah iyiliğini versin, hepsi rüya mıydı?” diye cevap verir. Karagöz de “Gerçek olsa daha mı iyiydi?” der. Gülerler. Hacivat üzülür, verebileceğini söyleseydin seni kurtarmak için bir yol düşündürdüm der.

(Gülümser Akharman, “Borç Korkusu- 8”, Altın Bilgi Yayınları, İstanbul 2006.)

Çevre Hastalığı

(Muhaverenin girişinde pencerenin perdesinin örtülü olduğu bir odada Karagöz’ün titreyerek oturduğu oyun boyunca da bu titremesinin sürdüğü bilgisi yer alır. Hacivat’ın da bu odaya girerek bir süre Karagöz’ü seyrettiğin de bahsedilmiştir.)

Hacivat, Karagöz’ü titrer bir hâlde görünce ne olduğunu merak eder. Kendi kendine düşünür: Bu titremenin sıtma titremesi gibi bir şey olduğunu tahmin eder. Hasta ise hemen doktora gitmesine ve yatmasına karar verir. Bu sırada Karagöz bebek sesine benzer sesler çıkararak titremeye devam eder. Hacivat Karagöz’ün karşısına geçip onun bu hâlini taklit eder. Karagöz Hacivat’ın kendisini taklit etmesine sinirlenir. Hacivat Karagöz’ün bu durumuna bir anlam veremez. Kendi kendine “Bu nasıl hasta böyle? Bakıyorsun titriyor; bakıyorsun Kırkpınar pehlivanı gibi saldırıyor” gibi düşüncelere dalar. Karagöz’e “Bebekler gibi bı bı bı deyip duruyorsun. Ben de azıcık sevip okşamak istedim. Bebekleri severim de.” der. Karagöz titremeye bı bı seslerini çıkarmaya devam eder. Hacivat bu kez Karagöz’ün horon tepmek istediğini sanıp onun elinden tutar ve horon oynamaya başlar. Karagöz iyice sinirlenir. Kendisinin hasta olduğunu hasta insanla

alay edilmeyeceğini söyler. Hacivat Karagöz'ü doktora götürmeyi teklif etse de kabul etmez. Doktora gitmeyecekse sıcak bir çorba içmesini üzerine bir aspirin yutup dinlenmesini söyler. İlaç içip yatmak da istemeyince Hacivat şaşırır, bunun nasıl bir hastalık olduğuna anlam veremez. Karagöz bu hastalığın birkaç günlük bir hastalık olmadığını söyleyince Hacivat Karagöz'ün hastalığını bildiğini düşünür. Karagöz hastalığının ne olduğunu bildiğini hatta bu hastalığın herkeste olduğunu söyler. Hacivat telaşlanır hasta olduğunu düşünerek kendisini yoklar. Hasta olanın Karagöz olduğuna karar verir. Karagöz ise bu hastalığın bulaşıcı olduğunu söyleyince Hacivat iyice telaşlanır. Sürekli bir arada olduklarından hastalığın muhakkak kendisine de bulaşmış olabileceğini düşünür. Karagöz'ün bu hâllerine endişelenen Hacivat hava alması için Karagöz'ü sırasıyla şehrin ana caddelerinde, mesire yerlerinde, şehrin dışındaki dere, ormanda, denizde gezdirmek ister. Karagöz, Hacivat'ın kendisini götürmeyi teklif ettiği tüm yerlerin kirlilikle mücadele ettiğini bu söylediği yerlere giderse daha çok hastalanacağını anlatır. Bu konuşmanın üzerine Hacivat da titremeye başlar. Bu hastalığın adının çevre kirliliği hastalığı olduğunu anlar. Doğanın böylesine tahrip edilmesine üzülen Hacivat, çözümü çevre bilincini çocuklara anlatmakta bulur. Ancak bu yolla hastalıktan kurtulabileceklerini söyler.

(Hasan Kallıncı, “Çevre Hastalığı”, *Karagöz ile Hacivat*, Çevik Matbaacılık, İstanbul 2006.)

Dengeli Beslenme

Hacivat Karagöz'ü görmeye gider. Karagöz'ü gözü yaşlı görür. Ne olduğunu sorunca komşularının çocuklarının verem olup hastanede yattığını öğrenir. Duruma üzülen Hacivat bu hastalığın sebebini sorar. Karagöz aslında ailesinin çocuğa çok iyi baktıklarını söyler. Çocuğun her gün pirzola, patates, çikolata, muz yediğini belirtir. Hacivat hastalığın sebebini dengesiz beslenmeye bağlar. Karagöz Hacivat'ın sözlerine itiraz eder, ailesinin tek çocuk diye ona çok iyi baktıklarını ucuz yiyecekler yedirmediklerini anlatır. Hacivat konunun ucuz ya da pahalı yiyeceklerle alakalı olmadığını vücudumuzun ucuz besinlere de ihtiyacı olduğunu söyler. Her türlü besini dengeli şekilde yemenin gerekliliği üzerinde durur. Karagöz çocuğun her gün pirzola, patates, çikolata, muz yemesinin uygun olmadığını öğrenince Hacivat'ın çocuğun babası ile konuşmasını ister. O yiyecekleri her gün kendi evine göndermesini talep eder. Hacivat

Karagöz'ün bu talebine güler, şaka yaptığını düşünür. İşine geç kalmamak için Karagöz'ün yanından ayrılır.

(Ünver Oral, “Dengeli Beslenme”, *Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri*, Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.)

Deprem

Karagöz'ün korkuyla dişleri birbirine vurur. Hacivat Karagöz'ü hemen aşağı gelmesi konusunda uyardıktan sonra Karagöz Hacivat'ın yanına gelir ve kendisini neden aşağı çağırdığını sorar. Hacivat akşam olan depremden sonra Karagöz'ün evde oturmasının doğru olmadığını hemen dışarı çıkması gerektiğini belirtir. Karagöz bu durumun nedenini merak eder. Hacivat büyük depremlerden sonra artçı depremlerin de olabileceğini dolayısıyla evde oturmanın tehlikeli olacağını anlatır. Depremden sonra hemen açık bir alana çıkılması gerektiğini söyler. Karagöz çevrelerindeki her yerin bina ile dolu olduğunu kaçabilecekleri boş bir alan kalmadığını anlatarak bu duruma sitemlenir. Hacivat Karagöz'ün deprem esnasında ne yaptığını merak eder. Karagöz deprem olurken telaşla balkona çıkıp dışarıda neler olduğunu izlediğini söyler. Hacivat böyle davranmanın çok tehlikeli olduğunu belirtir bir daha böyle davranmaması hususunda Karagöz'ü uyarır. Karagöz Hacivat'ın bu sözlerine bir anlam veremez deprem sırasında balkona çıkınca neler gördüğünü anlatır. Karagöz konuştuğu sırada Hacivat'ın aklına geçmişte yaşadığı bir deprem hikayesi gelir. “*Bir köprüünün başına geldiği esnada köprüünün sallandığını çevredeki herkesin köprüye koştuğunu köprüde yüz bin kişi olduklarını belirtir.*” Karagöz Hacivat'ın söylediği sayıyı çok abartılı bulur, o kadar kişinin bir köprüye sığmasının imkânsız olduğunu dile getirir. Sonunda köprüde sekiz kişi olabileceğinde uzlaşırlar.

Hacivat Karagöz'den eski deprem konusu yerine akşam olan depremden bahsetmelerini ister. Karagöz'ü deprem esnasında balkona çıkmama konusunda yeniden uyarır. Karagöz “*Merdiven'e mi kaçayım?*” diye sorunca merdivenin de tehlikeli olduğunu en doğru davranışın bir çamaşır ya da bulaşık makinesinin yanına uzanmak olduğunu belirtir. Karagöz'ün öncelikle bir deprem çantası hazırlaması gerektiğini çantaya yiyecek içecek düdük koymasını öğütler. Karagöz deprem çantasına düdük koymanın saçma olacağını düşünür ve Hacivat ile dalga geçer. Hacivat bunun nedenini deprem esnasında ev yıkılmazsa yerini belli edebilmek olarak açıklar. Deprem olur da ev

yıkılmazsa hemen açık alana gidilmesi gerektiğini söyler. Ardından hemen radyoyu açarak yetkililerin neler anlattıklarını dinlemelerini ister. Evi hasar görmemişse yetkililerin açıklamalarına göre evine gitmesini zarar görmüşse de asla gitmemesini tembihler. Karagöz hava soğuk olursa ne yapacaklarını merak edince Hacivat, bu konuda endişe etmemesini Kızılay'ın gelip çadır kuracağını anlatır. Karagöz aslolanın evi sağlam yapmak olduğunu söyleyince Hacivat Karagöz'e hak verir. Ülkemiz deprem kuşağında olduğundan evlerin yapımına dikkat edilmesi gerektiğini vurgular. Karagöz Hacivat'a bu bilgilendirici konuşması için teşekkür eder. Karagöz yatak yorgan Hacivat da battaniye almaya gider.

(Suat Batur (haz.), "Deprem", *İlköğretim Okulları İçin Karagöz ile Hacivat*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2010.)

Diş Temizliği

Hacivat Karagöz'e haber vermek için yanına gider fakat Karagöz'ün telaşlı olduğunu görür. Karagöz'e neden böyle telaşlı olduğunu sorar. Karagöz kendisine bir şey sormak için dükkanına gittiğini söyleyince Hacivat şuan karşılaştıklarını istediği şeyi sorabileceğini belirtir. Karagöz söyleyeceklerini unuttuğunu Hacivat'ın dükkanına giderlerse söyleyeceği şeyin aklına gelebileceğini ifade eder. Karagöz Hacivat'ın kendisinin yanına neden geldiğini öğrenmek ister. Hacivat da telaştan söyleyeceği şeyleri unuttur. Konuşurlarsa söyleceklerinin aklına geleceğini düşünür. O sırada Karagöz'ün yüzündeki şişliği fark eder. Ne olduğunu sorar. Bunun üzerine Karagöz Hacivat'ın yanına neden gittiğini hatırlar. Hacivat'tan karanfil yağı istese de bunu "kara fil yağı isteyecektim!" şeklinde söyler. Hacivat bunun karanfil yağı olduğunu anlar. Karagöz'ün istediğinin kendisinde olmadığını belirttiikten sonra Karagöz'e kaç dişi olduğunu sorar. Karagöz otuz dört dişi olduğunu ikisini dişçinin taktığını söyler. Dişçinin kendisine bundan sonra dişlerine iyi bakması gerektiğini tembihlediğini ifade eder. Hacivat dişçiyi haklı bulur. Küçük çocukların bile diş temizliğine dikkat ettiğini belirtir. Karagöz'e dişini nasıl temizlemesi gerektiği ile ilgili sorular sorar. Karagöz Hacivat'ın diş bakımı ile sorduğu sorulara doğru cevap veremez. Hacivat sinirlenir ve gider. Hacivat'ın gitmesinden sonra Karagöz aslında diş bakımından haberdar olduğunu açıklar.

(Haydar Kılıç (haz.), "Diş Temizliği", *Karagöz ile Hacivat*, Anda Kitapçılık, Ankara 2017.)

Gelinlik Damat

Karagöz Hacivat ile konuşmak ister fakat Hacivat konuşmak istemediğini aklının karışık olduğunu söyler. Karagöz Hacivat'ın yanına uğrayıp çay içmek istediği için böyle davrandığını düşünür. Hacivat konunun çay ile alakalı olmadığını istediği kadar çay içebileceğini fakat konuşmaya ve dinlemeye hâlinin olmadığını belirtir. Karagöz endişelenir. Kendisini konuşturmaya çalışanın her zaman Hacivat olduğunu söyler ve bugün ne için böyle davrandığını merak eder. Hacivat dün gece rezil olduğunu söyleyerek başından geçenleri anlatmaya başlar. Komşusu Muttalip Efendi'nin oğlu bir kız görüp beğenir ama aralarında flört olmaz. Annesine bu kız istemelerini söyler. Bunun üzerine Hacivat komşuları ile Vaniköyü'ne kadar gider. Fakat burada olmadık durumlarla karşılaşır. Kız sandıkları kişi karşılarında bacak bacak üstüne oturur, çay servisine yardım etmez. Giyimi de uygun değildir. Saçları bukle bukle omzundadır. Bir süre sonra kız sandıkları kişinin aslında erkek olduğunu anlarlar. Uzun saçları nedeniyle ilk başta kız sanırlar. İsteme olmadan evlerine dönmek zorunda kalırlar. Hacivat bu duruma çok şaşırır.

(Ünver Oral, “Gelinlik Damat”, *Günümüzden Karagöz- Hacivat Söyleşmeleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.)

Hacı Cav Cav

Karagöz ile Hacivat selamlaşırlar. Hacivat Karagöz'ü sevdiğinden onun için şiir yazdığını söyler. Karagöz Hacivat'tan yazdığı şiiri okumasını ister. Hacivat şiiri okur, bu şiirde Karagöz'ün fiziksel ve ruhsal özelliklerinden bahseder. Hacivat'ın şiirinden sonra Karagöz de kendisini anlattığı şiirini okur. Hacivat, Karagöz'ün şiirini çok beğenir. Onun bu hâlini kapalı hazineye benzetir. Karagöz'ün başka konuda şiirleri olup olmadığını merak eder. Karagöz bu konuda çok iyi olduğunu bana “Büyük şairlerden Uydurmacı Karagöz derler.” sözleriyle anlatmaya çalışır. Kendini övmeye çalışırken aslında yediğinin farkına varmaz. Hacivat, Karagöz'ün evde boşa vakit geçirmeyip şiir yazıp edebi eserler okuduğunu düşünerek Karagöz'ü över. Ardından bir parça okuyayım sen de karşılığını ver diyerek “Çakı çakmak çakılırsa gü-gü-güneş tutulur//Senin gibi bir güzel ka-ka-kande bulunur.” Beytini okur ve Karagöz'den karşılık vermesini ister. Karagöz sinirlenir, bunu söylemesinin mümkün olmadığını belirtir. İkisi de gider.

(Mehmet Fırat (haz.), “Hacı Cav Cav”, *Karagöz Hacivat*, Kipat Yayınları, Ankara 2006.)

Hacivat Bilmece Soruyor

Hacivat Karagöz’e lisan bilip bilmediğini sorar. Karagöz Hacivat’ın sorusunu yanlış anlar ve “İnsanı da bilirim, hayvanı da” diye cevap verir. Hacivat ne sorduğunu anlatabilmek için “Öyle değil. Arapça bilir misin?” der. Karagöz yine anlamaz. Hacivat bu kez Karagöz’ün Farsça bilip bilmediğini öğrenmek ister. Farsça nan ne demek, bilir misin, diye sorar. Karagöz “Ben nar sevmem, şeftali severim. Şöyle sulu sulu, tatlı tatlı” cevabını verir. Hacivat Karagöz’ün lisan bilmediğini anlayınca bilmece sormak ister. Karagöz bilmeceyi de bildiğini söyler. Hacivat Karagöz’ün kendisine bilmece sormasını ister. Karagöz ise Hacivat’ın bilmece sormasını kendisinin de cevaplamasını ister. Bunun üzerine Hacivat “İçi odun dışı kadife” bilmecesini sorar. Karagöz önce odunluk ardından elbise cevabını verir. Hacivat bilmecenin cevabının “iğde” olduğunu söyler. Hacivat bir tane daha bilmece sormak ister ve “Yedi delikli tokmak bunu bilmeyen ahmak” bilmecesini sorar. Karagöz bu bilmeceye de “hamamcının tokmağı, kevgir ve top” cevaplarını verir oysa bilmecenin cevabı “kafa”dır. Hacivat’ın sorduğu bilmeceleri bilemeyen Karagöz sinirlenir ve Hacivat’a “al sana kafa” diyerek vurur. Hacivat kaçar.

(Nefise Atçakarlar (haz.), “Hacivat Bilmece Soruyor”, *Karagöz ile Hacivat Anonim*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.)

Hasbihal

Hacivat, Karagöz’ü ziyarete gelse de Karagöz, Hacivat’ın bu ziyaretinden pek memnun olmaz. Hacivat, temiz hava almak için dışarı çıktığını o sırada da Karagöz’ü görmek isteyerek kendisinin yanına geldiğini söyler. Karagöz, kimse filtre kullanmadığı için havanın kirlendiğinden dolayısıyla temiz havanın kalmadığından bahseder. Hacivat, Karagöz’ün yanına asıl geliş amacını, çocuğunun yalan söylemesi üzerine kendisinin çok zor durumda kalması olarak açıklar. Karagöz Hacivat’a çocuğuna bağırmasını öğütler. Yalan söylemenin ne kadar kötü olduğunu ancak yaptıklarıyla yüzleşerek öğrenebileceğini anlatır. Dolayısıyla Hacivat’ın oğlunun okula gitmesini, arkadaşlarıyla yüzleşmesini söyler. Ebeveyn olarak çocuklara çözüm yolu sunmak her ne kadar önemli olsa da bu yolda ne şekilde yürümek gerektiğini çocuğa bırakmanın öneminden bahseder.

(Tuba Uludağ(haz.), “Hasbihal” *Karagöz ile Hacivat*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018.)

İftar

Hacivat, Karagöz’ü görünce onun nereye gittiğini sorar. Karagöz, Hacivat’ın gidecekleri yere birlikte yürüyerek gitme teklifini kabul eder. Yolda giderlerken Hacivat Karagöz’e Ramazan ayının nasıl geçtiğini sorar. Karagöz orucu tutmakta herhangi bir zorluk yaşamasa da parasızlıktan zor durumda olduğunu söyler. Hacivat, Ramazan ayından sonra kendisine iş bulabileceğini söyleyince Karagöz sevinir. O halde akşam iftara kendilerini davet etmesini ister. Hacivat iftar için davet edince Karagöz bu kez sahur için de davet bekler. Hacivat, iftara da sahura da istedikleri zaman gelebileceklerini söyler. Karagöz aslında Hacivat’a yataklarını da yanlarına alıp geldiklerini fakat onları evde bulamayınca dönmek zorunda kaldıklarını söyleyince Hacivat şaşırır, neden böyle yaptıklarını sorar. Karagöz sahura kadar bekledikten sonra evlerine gidemeyeceklerini dolayısıyla Hacivat’ın evinde kalacakları için yataklarını da yanlarına getirdiklerini belirterek gider.

(Haydar Kılıç (faz.), “İftar”, *Karagöz ile Hacivat*, Anda Kitapçılık, Ankara 2017.)

İftar Dâvetsizi

Karagöz, Hacivat’ın yanından geçtiği hâlde Hacivat’ı göremez. Hacivat, Karagöz’e selam vermemesinin nedenini sorunca Karagöz bugün gözlerinin iyi görmediğini bunun yanı sıra dizlerinin de titrediğini söyler. Hacivat Karagöz’ün iki büklüm yürüdüğünü fark eder. Karagöz’e “karnın mı ağrıyor?” diye sorar. Karagöz Hacivat’ın söylediklerini anlamaz ve “Kim söyledi karım ağlıyor diye?” der. Hacivat Karagöz’ün gözlerindeki ve midesindeki ağrının nedenini öğrenmeye çalışır. Karagöz bir marangoz dükkanına uğradığını tutkalı muhallebi sanıp neredeyse yiyeceğini söyler. Hacivat Karagöz’ün doktora gittiğini düşünerek ona “Hızır Servis”i çağırarak ister. Karagöz ise kendisine iyilik yapmayı düşünüyorsa iftara çağırmasını söyler. Hacivat anlamamış gibi davranır, Karagöz’ün bu hâlini başka şeylere yorar. İnsanların artık karınlarını zor doyurduğunu bu nedenle iftara kimseyi davet edemediklerini anlatır. Karagöz de durum böyleyse kura çekip kim çıkarsa iftar için onların evine gitmekten başka çaresinin olmadığını söyler.

(Ünver Oral, “İftar Dâvetsizi”, *Günümüzden Karagöz- Hacivat Söyleşmeleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.)

Kapıcılık

Hacivat Karagöz'ün evine gelir ve "Karagöz Karagöz Karagöz" diyerek Karagöz'e seslenir. Karagöz söylenir, Hacivat'ın bu şekilde bağırarak mahalledekileri rahatsız etmesinden endişe duyar. "Hişt ne oluyor, diye sorar." Hacivat telaşlı olduğunu anlatmaya çalışsa da Karagöz Hacivat'ın marangozda çalışması nedeniyle telaşlı olacağını düşünür. Tüm bu yanlış anlaşılmalardan sonra Hacivat Karagöz'e yeni bir iş bulduğunu, bu işin kapıcılık olduğunu söyler. Karagöz Hacivat'ın kendisine bulduğu işin ne olduğunu anlayamaz. Kapı yapacağını sanır. Hacivat Karagöz'ün söylediklerinden kapıcılık yapmak istemediği için böyle davrandığını düşünür. "Kapıcı olmak istemiyor musun?" diye sorar. "İş iştir" diyerek çalışmanın ayıp olmadığını kapıcılık da yapılabileceğini belirtir. Karagöz Hacivat'ın kapıcılık ile ilgili söylediklerini anlayamayıp başka şeyler söylese de sonunda bu işin kapıcılık olduğunu anlar. Fakat Hacivat, Karagöz'ün söyledikleri nedeniyle onun bu işi yapamayacağını düşünür ve Karagöz'e yeni bir iş bakmaya gider.

(Ünver Oral, "Kapıcılık", *Günümüzden Karagöz- Hacivat Söyleşmeleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.)

Karagöz'den Bilmece

Hacivat Karagöz'e "Bilmece bilir misin?" diye sorar. Karagöz "Her bilmecenin cevabı bendedir." deyince Hacivat Karagöz'e bilmece sormak ister. Karagöz Hacivat'ın kendisine bilmece sormasını kabul eder. Hacivat "Sokaktan aldım bir tane eve geldim bin tane", "Yer altında kırmızı minare", "Sarı sarkar düşerim diye korkar", "Bir ufacak fiçicik içi dolu turşucuk" bilmecelerinin cevabını sorar. Karagöz doğru cevap veremez. Hacivat bir de "Değirmene girdi köpek, değirmenci vurdu kötek, hem köpek yedi kötek, hem kötek yedi köpek." tekerlemesini söyler. Karagöz de Hacivat'a bilmece sormak ister ve "Kulak ne işe yarar?", "Hangi havada yağmur yağmaz?", "Hangi adam hamama girmez?", "Beynimiz ne işe yarar?" gibi sorular sorar. Hacivat böyle bilmece olmayacağını söylese de Karagöz dinlemez. Muhaverenin sonunda Hacivat Karagöz'e "Sen beni güldürdün Allah da seni güldürsün" diyerek dua eder.

(Gülümser Akharman, "Hacivat Karagöz Serisi Karagöz'den Bilmece 2", Altın Bilgi Yayınları, İstanbul 2006.)

Karagöz İş Arıyor

(Muhaverenin girişinde Karagöz oturmuş düşünürken Hacivat'ın sahneye girdiği bilgisi yer alır)

Karagöz oturmuş ne iş yapacağını düşünürken Hacivat gelir. Karagöz'e böyle ne düşündüğünü sorar. Karagöz, işinin olmadığını dolayısıyla hangi işi yapabileceğini düşündüğünü söyler. Hacivat oturmakla iş aranmayacağını belirtir ve Karagöz'e odun ya da kömür satmasını, terzilik yapmasını, ayakkabıcı olmasını, çiftçilik yapmasını, meyve, sebze; tabak, tepsi, bardak satmasını en sonunda da memurluk yapmayı önerir. Fakat Karagöz, kendisinin bu meslek gruplarından hiçbirini yapamayacağını gerekçeleriyle anlatır. Karagöz, Hacivat'ın önerdiği memurluk için gerekçe olarak cahil olduğunu söyleyince Hacivat, Karagöz'ün asıl derdinin tembellik olduğunu söyler. Karagöz tembel olduğunu kabul etmez çalışkan olduğunu belirtir. Hacivat "Çalışkana da maşallah. Otura oturma oturduğun yerleri eskittin." diyerek aslında Karagöz ile alay eder. "Çalışmıyorsun bari okuma yazma öğren de cahillikten kurtul" diye tavsiyelerde bulunur. Karagöz okuma yazmayı nerede öğreneceğini sorar. Hacivat Karagöz'ün sorusuna önce "Futbol sahasında" diye cevap verse de ardından okuma yazmanın okulda öğretmenler tarafından öğretileceğini söyler. Karagöz çok sevinir. Okula okuma yazma öğrenmeye, cahillikten kurtulmaya gider.

(Hasan Kallımcı, "Karagöz İş Arıyor", *Karagöz ile Hacivat Çevre Hastalığı*, Çevik Matbaacılık, İstanbul 2006.)

Karagöz'ün Dedeliği

Hacivat Karagöz'ün evine gider ve Karagöz'e seslenip yanına gelmesini ister. Karagöz Hacivat'ın yanına gelir. Hacivat Karagöz'ün nerelerde olduğunu sorar. Karagöz kızının yanına gittiğini bir torununun olduğunu söyler. Bu habere sevinen Hacivat, Karagöz'e çocuk terbiyesi ile ilgili tavsiyelerde bulunur. Karagöz, Hacivat'ın söylediklerini anlamamış gibi davranır. Hacivat Karagöz'ün torununun cinsiyetini merak eder. Karagöz torununun cinsiyetini bilmediğini kızına sorup öğrenince kendisine haber vereceğini söyler. Torununun cinsiyetini öğrenmeye giden Karagöz cinsiyeti öğrendikten sonra akşama doğru Hacivat'ın evine gelir. Hacivat'a seslenir ve yanına çağırır. Hacivat geldikten sonra Karagöz'ün keyfinin yerinde olduğunu görür. Karagöz kendinin keyfinin yerinde olduğu gibi Hacivat'ın da keyfinin yerinde olduğunu belirtir. Hacivat,

Karagöz'ün bu durumu nasıl anladığını sorunca Karagöz anlamamış gibi davranarak Hacivat'ı sinirlendirir. Sonunda bunun bir şaka olduğunu biraz eğlenmek için böyle davrandığını söyler. Konu Karagöz'ün torununun cinsiyetine gelir. Hacivat çocuğun kız ya da erkek olmasının fark etmeyeceğini önemli olanın sağlık olduğunu anlatır. Karagöz Hacivat'a iki hak vererek çocuğun cinsiyetini tahmin etmesini, bilemezse kendisine yemek ısmarlayacağını söyler. Hacivat iki tahmin hakkıyla elbette bilebileceğini belirtir. Fakat Karagöz'ün torununun ikiz olduğunu bilemediği için Karagöz'e yemek ısmarlamak zorunda kalır.

(Ekrem Bektaş, “Karagöz'ün Dedeliği”, Yeni Karagöz -2-, Erkam Yayınları Gençlik Serisi 20, İstanbul 1996.)

Karagöz'ün Oburluğu

Karagöz'ün rahatsız olduğunu gören Hacivat, neyi olduğunu sorar. Karagöz karnının ağrıdığını söyler. Hacivat aslında bunun hastalık değil oburluk olduğunu belirtir. Karagöz'ün neler yediğini merak eder. Karagöz önce iki tabak kuru fasulye yanında bir fırın ekmeği onun yanında pilav ardından iki tabak baklava, dört tane elma, fındık, fıstık, leblebi, çekirdek yediğini söyler. Hacivat Karagöz'ün bu kadar çok şey yemesine çok şaşırır. Bu kadar yemenin kendisine yazık etmek olduğunu ifade eder. Karagöz endişelenecek bir durum olmadığını yalnızca kendine bakıp iyi beslendiğini Hacivat'ın para harcamak istemediği için iyi beslenmediğini söyler. Hacivat yemek yemenin bir ölçüsü olduğunu bu kadar çok yemek yemenin yarardan çok zarar getireceğini sofradan tam doymadan kalkması gerektiğini anlatır. Karagöz sinirlenir nasıl yemek yemesi gerektiğini bildiğini Hacivat'ın aklına ihtiyacı olmadığını söyler. O sırada ağrısı şiddetlenince eli karnında kıvrınmaya başlar. Hacivat'tan yardım ister. Hacivat Karagöz'ün söylediklerinden sonra onun işine karışmak istemez. Karagöz yardım istemeye devam eder. Bunun üzerine Hacivat Karagöz'ün tıka basa yememesi, spor yapması ile ilgili tavsiyelerde bulunur. Ama bunlardan önce hemen yürümesini önerir. Bu şekilde yediklerinin eriyeceğini söyler. Karagöz karnını tutarak yürür ve gider.

(Hasan Kallıncı, “Karagöz'ün Oburluğu”, Karagöz ile Hacivat, Çevik Matbaacılık, İstanbul 2006.)

Karagöz'ün Telefonu

Karagöz “yar bana bir eğlence” diye bağıırken Hacivat Karagöz’ü sürekli eğlence peşinde olmakla suçlar. Karagöz aslında eğlence aramadığını çünkü eğlenceyi bulduğunu yeni eğlencesinin bir telefon olduğunu söyler. Hacivat Karagöz’ün yeni eğlencesinin telefon olmasına çok şaşırır. Telefonun eğlence aracı değil haberleşme aracı olduğunu belirtir. Karagöz Hacivat’ın söylediklerini kabul etmez. Bunun üzerine Hacivat Karagöz’e telefonla nasıl eğlendiğini sorar. Karagöz arkadaşını arayıp uzun uzun konuştuğunu, rüyasını anlattığını rüyalarını yorumladıklarını karşılıklı kahve falı baktıklarını anlatır. Hacivat kahve falı, bakla falı gibi şeylerin asılsız olduğunu bu tip şeylere inanmaması gerektiğini söyler. Bu konuşmalardan sonra telefonu kapatıp kapatmadığını öğrenmek ister. Karagöz konuşmaya devam ettiğini mahalledeki durumu da anlattığını belirtir. Hacivat kendisinin bu şekilde davranarak telefon hattını meşgul ettiğini haberleşmeye acil ihtiyacı olan kişileri engellediğini söyler. Karagöz’e telefonu nasıl kullanması gerektiği ile ilgili bilgi verir. Konuşmanın sonunda Karagöz’ün telefonu nasıl kullanacağına dair bilgi sahibi olduğu Hacivat ile eğlenmek için böyle konuştuğu anlaşılır.

(Hasan Kallımcı, “Karagöz’ün Telefonu”, Karagöz ile Hacivat, Çevik Matbaacılık, İstanbul 2006.)

Komşu Öldü

Hacivat, Karagöz’ü üzmeden komşularının öldüğü haberini anlatmaya çalışır. Ölümü anlatabilmek için “Adamcağıza dönmek kısmet olmadı”, “Hırsızlar soyup soğana çevirmişler” “Uyanmaz uykuya yatmış”, “Adamcağız kızının evine gelince bir yatmış ki bir daha kalkmamış” gibi ifadeler kullanır. Hacivat Karagöz’ü üzmemek için böyle alıştırma alıştırma söylediğini belirtir. Fakat Karagöz konuyu anladığını yalnızca komşunun uyuyup uyumadığını anlayamadığını söyler. Hacivat, komşularının gömüldüğü sırada canlandığını anlatır. Bu nedenle müjdeler olsun diyerek Karagöz’e güzel haberi de verir.

(Ünver Oral, “Komşu Öldü Muhaveresi”, Günümüzden Karagöz- Hacivat Söyleşmeleri, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.)

Konuşuyoruz Ama Nece Konuşuyoruz?

(Muhaverenin girişinde Karagöz'ün evinde sabah kahvesi içtiği bir yandan da pencereden dışarıyı gözlediği Hacivat'ın da o sırada mâni söyleyerek geldiği bilgisine yer verilmiştir.)

Hacivat “Yine aktım sabaha//Gezdim friend friend diye//Girdim Starbucks'ın sokağına//Karagöz'e bonjour diyeyim diye//” manisini söyleyerek gelir. Karagöz'ü “Good morning Karagöz'üm, günün aydın olsun, motivasyonun zirve olsun.” diyerek selamlar. Karagöz bu duruma şaşırır. Hacivat'ın söylediği İngilizce kelimeleri yanlış anlar, Hacivat'ın neden İngilizce konuştuğunu anlayamaz. Hacivat'tan kendisine bir iş bulmasını ister fakat Hacivat bu konuyla ilgilenmez. Karagöz'ün muhabbetinin hoş olmadığını söyler. Tüm bu olanlara bir anlam veremeyen Karagöz, Hacivat'ın İngilizce kelimeler ile konuşmaya çalışmasını eleştirip dil giderse vatanın da gideceğini belirtir.

(Tuba Uludağ (haz.), “Konuşuyoruz Ama Nece Konuşuyoruz?” Karagöz ile Hacivat, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018.)

Kömür

Karagöz Hacivat'tan önce sahneye gelir ve “haydi paracıklar, gelsin paracıklar” diye seslenir. Hacivat, Karagöz'ü görüp merhaba dese de Karagöz sevincinden duymaz. Gelsin paracıklar diyerek oynamaya devam eder. Hacivat ancak bağırarak sesini Karagöz'e duyurabilir. Karagöz'ün hâlini hatırlı soran Hacivat Karagöz'deki bu neşenin sebebini sorar. Karagöz ilk başta neden sevinçli olduğunu söylemek istemese de sonunda evinin bodrumunda kömür bulunduğunu belediye ile anlaşıp kömürü satacağını söyler. Bu duruma şaşırın Hacivat, bodrumda kömür olmadığını o kömürün geçen yıllarda bir yardımsever tarafından verilen kömür olduğunu odunun altında kaldığı için sonradan bulmuş olabileceğini anlatır. Hacivat'ın söylediklerine ikna olmayan Karagöz evinin bodrumuna yeniden bakmaya gider. Hacivat da Karagöz'e iş bulmak için oradan ayrılır.

(Ünver Oral, “Kömür”, Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri, Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.)

Mektubun Sahibi

Karagöz, elindeki mektubu okuması için heyecanla Hacivat'ı bekler. Hacivat geldiğinde mektubu hemen ona vererek ne yazdığını okumasını ister. Hacivat mektubu

kimin gönderdiğini sorar. Karagöz “postacı” diye cevap verince Hacivat onun pastacı değil postacı olduğunu söyler. Fakat kendisinin asıl merak ettiği şeyin mektubu kimin yazdığını anlamak olduğunu anlatır. Kendisini beklerken mektubu başkasına okutup okumadığını sorunca Karagöz kendisini ayıplarlar diye başka birine okutmaktan çekindiğini söyler. Hacivat okuma yazma bilmenin önemini vurgular. Mektubu okumaya başlayınca mektubun Karagöz’ün oğlunun okulundan geldiğini söyler. Karagöz’ün oğlu devamsızlık yaptığı için okul yönetimiyle iletişime geçmesi istenmektedir. Hacivat bu satırları okurken bir taraftan Karagöz’e neden oğluyla ilgilenmediğini sorar bir taraftan da kendinin başına böyle bir olay gelse neler yapacağını anlatır. O esnada mektubun aslında kendisine geldiğini anlar. Mektubu Karagöz’e kendisinin yakın arkadaşı olduğu için verdiklerini düşünür. Doğruca okulun yolunu tutar.

(Ünver Oral, “Mektubun Sahibi”, Karagöz ve Trafik, Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.)

Mektup

(Muhaverenin girişinde Karagöz ile Hacivat’ın dükkâna girdiği bilgisi yer alır.)

Hacivat işleri için dolaşıp geldiğini söyler. “Biraz sohbet edelim”, der. Karagöz Hacivat’ın söylediklerini anlamaz bunun üzerine Hacivat Karagöz’ün şaka yaptığını düşünür, “İyi bir haber mi var?” diye sorar. Karagöz haberin iyi mi kötü mü olduğunu bilmediğini söyleyince Hacivat haberi kimin getirdiğini merak eder. Karagöz haberi kimsenin getirmedeğini kapının önünde bulduğunu belirtir. Hacivat bunun mektup olduğunu tahmin eder. Karagöz mektubu Hacivat’a okutmaya geldiğini söyler. Hacivat mektubu okumaya başlar. Mektubun sonunda bir karışıklık olduğu aslında mektubun Karagöz’e gelmediği anlaşılır.

(Yazar Adı Yok, “Mektup”, Karagöz ile Hacivat, Mutena Yayıncılık, İstanbul 2017.)

Misafir

Karagöz telaşla evinden çıkarken Hacivat’ı görür. Hacivat, Karagöz’e böyle telaşla nereye gittiğini sorunca Karagöz muhtarın yanına ilkyardım istemeye gideceğini söyler. Hacivat neler olduğunu merak eder. Karagöz akşama yemeğine gelecek misafirlerinin olduğunu fakat evlerinde hiçbir şey olmadığı için muhtardan yardım istemeye gideceğini

söyler. Hacivat böyle bir şeyin mümkün olamayacağını kendisinin yardım edebileceğini elbirliğiyle misafiri ağırlayabileceklerini anlatır. Masayı nasıl kuracakları, hangi yemekleri hazırlayabilecekleri hakkında fikir verir. Konuşmanın sonunda misafirin aslında Karagöz'ün evine değil de Hacivat'ın evine geleceği anlaşılınca Hacivat telaşla evdekilere haber vermeye gider.

(Haydar Kılıç (haz.), “Misafir”, Karagöz ile Hacivat, Anda Kitapçılık, Ankara 2017.)

Ramazan Davulcusu

Hacivat, Karagöz'e Ramazan davulculuğunu çok yakıştıırır. “Çok para kazandın mı?” diye sorar. Karagöz para kazanamadığını söyler. Hacivat bu durumun nedenini merak eder.

Kimsenin bahşış vermediğini düşünür. Karagöz kendisine bahşış verdiklerini fakat mahallenin çocukları elini öpmeye gelince bütün parayı çocuklara verdiğini anlatır. Hacivat “çok iyi yapmışsın” diyerek Karagöz'ü destekler. Aralarında çocukken bayram sofralarından harçlık aldıkları günlere dair sohbet ederler. Ardından Hacivat Karagöz'e kaç tane mâni bildiğini sorar. Karagöz unuttuğunu söyleyince Hacivat ona yardım edeceğini söyler. Bir mâni okur: “Sofranız bereketli olsun//Yuvanız huzurla dolsun//Davulcuya bahşış verin//Bayramınız mübarek olsun” Karagöz de Hacivat'a “Sofranız etli olsun//Yuvanız kuzuyla dolsun. Davulcuya bahşış vermezseniz//Bayramınız kurtlu olsun” mânisini okur. Hacivat, Karagöz'ün mâniyi yanlış söylediğini böyle giderse bahşış alamayacağını belirtir.

(Gülümser Akharman, “Hacivat Karagöz Serisi Ramazan Davulcusu 4”, Altın Bilgi Yayınları, İstanbul 2006.)

Rüya

Hacivat, Karagöz'ü yanına çağırır, hemen yanına gelmesini unutmadan her şeyi anlatmak istediğini söyler. Karagöz gelince ona dün gece masalların içinde yaşadığını yani çok güzel bir düş gördüğünü anlatmaya çalışır. Karagöz bu çok güzel düşte para olup olmadığını sorar. Hacivat, istediği kadar para olduğunu söyleyince Karagöz kendini yere atar ve karşılığında para ister. Hacivat şaşırır, Karagöz'ün düş sözcüğünü düşmek olarak anladığı ortaya çıkar. Ardından gördüğü düşü anlatmaya başlayan Hacivat, rüyasında

odalarındaki halı ile uçtuğunu çeşitli maceralar yaşadığını söyler. Rüyasının sonunda uçan halıdan düştüğünü sansa da aslında yataktan odanın ortasına yuvarlandığını anlatır. Karagöz sonra neler olduğunu merak eder. Hacivat sinirlenir rüyanın bittiğini söyleyerek oradan gider. Karagöz de evlerindeki yırtık halının üzerinde uyursa Hacivat'ın rüyasının devamını görebileceğini ümit ederek evine doğru yol alır.

(Haydar Kılıç (haz.), “Rüya”, Karagöz ile Hacivat, Anda Kitapçılık, Ankara 2017.)

Sır Makine

Hacivat, kendisine yeni bir eğlence bulunduğunu anlatmaya çalışır. Karagöz Hacivat'ı sürekli eğlence peşinde olmakla itham eder. Eğlence peşinde koşup kendisine bir iş bulmadığı için Hacivat'a sitem eder. Neler olduğunu anlatmak için heyecanlanan Hacivat, sonunda yeni eğlencesinin ne olduğunu anlatma fırsatını bulur: Hacivat'ın yeni eğlencesi bir makinedir. Ekranı renkli üzerinde harfler ve sayılar bulunan tuşları olan film izlenebilen resim yapılabilen bu makine Hacivat'ın tariflerinden anlaşılacağı üzere bilgisayardır. Hacivat bu makinenin yalnızca eğlendirici olmadığını aynı zamanda eğitici de olduğunu belirtir. Hacivat bilgisayarı tarif ederken Karagöz aslında bilgisayardan haberdar olduğunu ifade eder. Hacivat ile uğraşacak zamanının olmadığını çocuğunun internetten iş ilanları indirip özgeçmişini gönderdiğini bunun üzerine kendisini mülakata çağırıldıklarını anlatır. Mülakata gideceğini söyler.

(Tuba Uludağ(haz.), “Sır Makine” Karagöz ile Hacivat, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018.)

Şiir

Hacivat Karagöz'ü “Geliniz efendim güzelce söyleşelim” diyerek yanına çağırınca Karagöz Hacivat'ın iyi durumda olduğunu kendisinin geçim derdi nedeniyle konuşacak hâli olmadığını söyler. Hacivat dünya derdinin dünyada kalacağını insanların konuşmalarının güzelliğini anlatır. Karagöz “Konuşalım ne diye//Hani bana hediye” deyince Hacivat Karagöz'de şairlik yeteneği olduğunu düşünür. Karagöz'e karşılıklı şiir söylemeyi teklif eder. Sırasıyla şiir söylemeye başlarlar. Hacivat “Hayal oyuncusuyum ben//Bu hakkımdır, övünsem ben//Adıma Hacivat derler//Ne de çok bilgiliyim ben” şiirini okuduktan sonra Karagöz “Sen hayalsen gerçeğim ben//Yaşamın içindeyim ben//Adıma Karagöz derler//Sana göstereceğim ben” şiirini okur. Ardından Hacivat “Bir güzel aklımı aldı//Aklım fikrim onda kaldı//Gündüzüm geceye döndü//O güzel gönlümü

çaldı” şiirini okur. Karagöz de Hacivat’ın şiirine “Bakkal yolda kaldı//Borcunu tez öde, dedi//Param olmadığı için//Sırtımdan ceketini aldı” şiiriyle karşılık verir. Hacivat bir daha şiir söylemek ister. “Yârin hayaliyle yattım//Acıma acılar kattım//Ben o yâre kavuşunca//Gönlümden tasayı attım” dizelerini okur. Karagöz de “Ben iyice borca battım// Artık kafayı oynattım//Alacaklılar gelince//Kendimi eve zor attım” şiirini söyler. Hacivat Karagöz’ün şiirlerini nezaketsiz bulur. Karagöz kendisinin ne şair ne halk ozanı olduğunu belirterek bu sebeplerle ancak bu kadar söyleyebileceğini ima eder. Alacaklılarla uğraşmak üzere gider.

(Suat Batur (haz.), “Şiir”, Karagöz ile Hacivat. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2010.)

Tekerleme

Hacivat Karagöz’ün kendisini hoş karşılamamasına şaşırır. Dostuna nasıl davranacağını bile bilmediğinden Karagöz’ü adam olamamakla itham eder. Karagöz “Niçin adam olamamışım?” diye sorunca Hacivat herkesin kendisine saygı gösterdiğini bir yere gittiğinde ayağa kalktıklarını Karagöz okuma yazma bilmediği için cahil kaldığını söyler. Bir yere gidince ilgi görmesi için güzel konuşması gerektiğini belirtir. Karagöz’ün duruma ve ortama uygun, doğru bir şekilde konuşmasına yardımcı olmak için tekerleme söyler ve Karagöz’den söylediği bu tekerlemeleri tekrar etmesini ister. Önce “Şu ağacı budamalı mı budamamalı mı?” tekerlemesini söyler. Karagöz bu tekerlemeyi doğru bir şekilde telaffuz edemeyince Hacivat “Kırk tepsi Antep helvası//Kırk tepsi Bağdat hurması//Kırk kapının yaprak dolması//Acaba yeter mi sabah kahvaltısı?” tekerlemesini söyler. Hacivat’ın söylediklerinden Karagöz’ün ağzı sulanır. Hacivat bunu önemsememesini tekerleme söylemeye odaklanmasını ister. Aynı tekerlemeyi yeniden söyler. Fakat Karagöz’ün aklı tekerlemede geçen yiyeceklerde olduğu için bu tekerlemeyi de tekrar edemez. Bunun üzerine Hacivat “Şu karşıda beş eşek// Beşi de boz eşek//Biri yüklü dişi boz eşek//Dördü yüksüz erkek boz eşek//Hepsi eder beş boz eşek//” tekerlemesini söyleyip Karagöz’den tekrar etmesini ister. Karagöz Hacivat’ın söylediklerini tekrar edemez. Onun söylediklerini yanlış anlar. Sonunda Hacivat’ın söylediği tekerlemeleri birbirine karıştırır. Hacivat, Karagöz’ün tekerleme söyleyemeyeceğini anlayınca oradan ayrılır.

(Suat Batur (haz.), “Tekerleme”, Karagöz ile Hacivat. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2010.)

Telefon

Hacivat, Karagöz’e yeni bir iş bulur. Bu işe göre Karagöz emlakçıda çalışacak gelen telefonlara bakacaktır. Hacivat Karagöz’ün bu işi yapabilmesi için telefonun başında oturup telefon çalınca ahizeyi kaldırmasını “Alo burası Emlak, buyurun efendim!”, “Buyurunuz efendim! Ne emredersiniz!” demesinin gerekli olduğunu söyler. Karagöz, Hacivat’ın söylediklerini doğru bir şekilde tekrar edemez. Hacivat nasıl olsa Karagöz’ün bunları bir şekilde öğreneceğini düşünür. Daha başka neler yapması gerektiğini anlatmaya devam eder. “Sonra efendim konuşacaksın benimle konuşur gibi... Ev, arsa, bahçe, daire almak mı istiyor satmak mı istiyor soracaksın!” der. “Bir şey almak istiyorlarsa buyurunuz gelin görüşelim” demesini tembih eder. Fakat Karagöz bunları da söyleyemez. Para mevzusu gündeme gelince Hacivat, Karagöz’ün para işlerine karışmayacağını kendisinin yalnızca telefona bakmasını cumartesi günleri haftalığını alacağını söyler. Karagöz müşterilerin telefonla konuşmak yerine dükkan sahibi ile konuşup kendisini uğraştırmamalarını ifade edince Hacivat sinirlenir. “Ben gidiyorum ne hâlin varsa gör!” diyerek gider.

(Ünver Oral, “Telefon”, Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri, Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.)

Telefon

Hacivat, Karagöz’e birlikte Bursa’yı gezmeyi teklif eder. Karagöz önce anlamasa da sonunda Hacivat’ın ne demek istediğini anlar. Hacivat dolmuşla gezelim deyince Karagöz sinirlenir “Ne dolmuş?” diye sorar. Hacivat “araba ile gezelim” demek istediğini anlatır. Karagöz ile Hacivat arabaya binerek Bursa’yı gezerler. Karagöz telefonla konuşan insanları görünce delirdiklerini sanır bu insanların kendi kendilerine konuştuklarını düşünür. Hacivat kimsenin delirmediğini yalnızca telefonla konuştuklarını söyler. Karagöz telefonun ne olduğunu sorar. Bunun üzerine Hacivat telefonun iletişim aracı olduğunu anlatır. Karagöz teknolojinin gelişmesine sevindiğini söyleyerek gider.

(Yazar Adı Yok, “Telefon”, Karagöz ile Hacivat, Mutena Yayıncılık, İstanbul 2017.)

Uçak

Hacivat, seyahatten eve dönünce arkadaşısı Karagöz'ü görmek ister. Karagöz'e seslenir onu yanına çağırır. Karagöz gelmek istemez, çeşitli bahaneler uydurur. Hacivat Karagöz'ü özlediğini söyler ve yanına gelmesi için ısrar eder. Seyahatleyken merak edip kendisini aradığı için Karagöz'e teşekkür eder. Sonunda Karagöz gelir. Hacivat yolculuk yapıp geldiğinden bahseder. Bu seyahatte büyük bir satış yaptığını da sözlerine ekler. Hacivat uzak bir yere gidip nasıl böyle çabuk gelebildiğini Karagöz'ün tahmin etmesini ister. Karagöz "Nasreddin Hoca'nın eşiği ile mi?" diye sorar. Hacivat böyle bir şeyin mümkün olmayacağını uçakla gidip geldiğini söyler. Karagöz yanlış anlar. Hacivat ne kadar anlatmaya çalışsa da anlatamayınca en sonunda uçağı hava otobüsü diyerek anlatmaya çalışır. Bu kez Karagöz anlar. Fakat uçaktan korktuğunu söyler. Hacivat'ın da korkup korkmadığını sorar. Hacivat uçağı çok sevdiğini belirtir. Uçağı binmeden önce bavulu bagaja verdiğini uçakta koltuğuna oturduktan sonra da emniyet kemerini bağladığını anlatır. Karagöz Hacivat'ın söylediklerini yine yanlış anlar. Hacivat Karagöz'e saçmaladığını söyleyince Karagöz uçak korkusundan böyle söylediğini belirtir. Hacivat uçak ile ilgili macerasını anlatmaya devam eder. Uçak havalandıktan sonra pencereden bakınca alt tarafta pamuk gibi bembeyaz bir düzlük gördüğünü bunların bulut olduğunu sonradan anladığını söyler. Bunun üzerine Karagöz, "Sizin şoförünüz bulutu görünce fren yapmadı mı?" diye sorar. Hacivat uçağın havada fren yapamayacağını uçağı sürenin de şoför değil pilot olduğunu anlatır. Karagöz'ün akli karışır. Havada trafik polisininin, trafik işaretleri ile trafik ışıklarının olup olmadığını sorgular. Hacivat bunların yerine pilotların haritası yükseklik ölçme gibi aletlerinin olduğunu söyler. Ardından uçak macerası ile ilgili anlatmaya devam eder. Uçakla seyahatin sonunda alt tarafta havalimanının görüldüğünü söyleyince Karagöz bunu "havada limon görüldü" diye anlar. Hacivat limon olmadığını sağ salim yere indiklerini belirtir. Karagöz yine yanlış anlar. Bunun üzerine Hacivat Karagöz'ün saçmalamaya başladığını biraz daha sohbet ederlerse kavga edeceklerini düşünerek oradan ayrılır. Karagöz kaç gündür Hacivat'ı dövmek için yer aradığını ama yine elinden kaçırıldığını söyler. İş aramak üzere gider.

(Ünver Oral, "Uçak", Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri, Bilgecan Yayınları, İstanbul)

Vur Davula

Hacivat, Karagöz'ü davulu ile görünce davulun sesinin iyi olduğunu fakat kendisinin sesinin pek çıkmadığını söyler. Karagöz aılıktan sesinin çıkamadığını iddia etse de Hacivat para toplamaya başlayınca kuvvetinin yerine geleceğini belirtir. Bunun üzerine Karagöz mâni söylemeye başlar. “Karagöz'üm işim yok//Eşim var da aşım yok//Ramazan gelince de//Davulcuyum eşim yok//Güm güm de güm güm güm//” Hacivat Karagöz'ün söylediği bu maniyi beğenmez. Bu maninin sözlerinin günümüze uygun olmadığını artık günümüze uygun maniler söylenmesi gerektiğini belirtir. “Soran yok hâlimizi// Şaşırdık yolumuzu//İnmeyen enfilasyon//Büküyor belimizi// Güm güm de güm güm güm//” manisini söyleyen Hacivat, Karagöz'e bu şekilde mâni söylerse daha çok bahşış alabileceğini anlatır. Ardından karşılıklı mâni söylemeye devam ederler. Karagöz “Saran yok belimizi//Taşırdık selimizi//Bu enfiyeli losyon//Kokuttu kelimizi// Güm güm de güm güm güm//” manisini söyler. Hacivat Karagöz'ün enflasyon kelimesini enfiyeli losyon şeklinde yanlış telaffuz ettiğini ifade ederek “Gülemez olduk dosta//Yiyemez olduk pasta//Yeni yazlık alamadık//Kasamız oldu hasta//Güm güm de güm güm//” şeklinde yeni bir mâni daha okur. Karagöz de Hacivat'a “Ortadirek pek hasta//İnanmaz oldu dosta//Kiminin derdi ekmek//Kiminin yazlık, pasta//Güm güm de güm güm güm!” mânisiyle karşılık verir.

(Ünver Oral, “Vur Davula”, Günümüzden Karagöz- Hacivat Söyleşmeleri, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.)

Yanıltmaca

Hacivat'a böyle kavga ile ömrün geçmeyeceğini söyler. Kavga yerine Karagöz'e bazı şeyler öğreteceğini bu sayede Karagöz'ün el şakası yerine dil şakası yapabileceğini hem de cahillikten kurtulacağını belirtir. Denemek için Karagöz'ün “Üç tunç tas kayısı hoşafı...” yanıltmacalı tekerlemesini tekrar etmesini ister. Karagöz söyleyemez. Hacivat bu tekerlemeyi söyleyebilirse diğerlerini de çok kolay söyleyebileceğini anlatır. Karagöz çeşitli denemeler yapar ama başarılı olamaz. Hacivat “Şu ateşi kıvılcımlandırmalı mı kıvılcımlandırmamalı mı?” tekerlemesini söyler Karagöz bunu da söyleyemez. Hacivat tekerleme söylemeye devam eder. “Dinle, şu karşıda bir kuru dal, dala konmuş kırk kartal, kartal kalkar dal tartar, dal kalkar kartal tartar” dedikten sonra Karagöz'ün tekrar etmesini istese de Karagöz tekrar edemez. Hacivat Karagöz'e sana bir şiir söylesem karşılığını

verebilir misin deyince şiir söylemeye başlarlar. Hacivat “Biz de gezerdik bir vakit kahramanlıkta//Çok yiğitlerle imtihan olduk kahramanlıkta//Bir yana çekilip gönül köşesinin bahçesinde//Şimdi karar kıldık perişanlıkta” şiirini Karagöz de “Bir vakit eşek gibi semer taşıdım ben hamallıkta//Dün akşam sızmışım kalmışım samanlıkta//Bir hamama gidip tellak olacağım//Anam ağlıyor kış günü bahçıvanlıkta.” şiirini okur. Hacivat gider ardından Karagöz de gider.

(Suat Batur (haz.), “Yanıltmaca”, Karagöz ile Hacivat. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2010.)

Yeni Yıl

Hacivat Karagöz’ün kapısına gelir ama onun evde ne yaptığını merak eder. Hacivat’ın sesini duyan Karagöz söylediklerini yanlış anlar. Hacivat Karagöz’ü aşağıya yanına çağırır. Karagöz de kendisine iş buldu ümidiyle Hacivat’ın yanına gider ve ne iş bulduğunu sorar. Hacivat henüz iş bulmadığını fakat müjdeler getirdiğini söyler. Karagöz Hacivat’ın söylediği müjde sözünü mücver olarak anlar ve “ver de eve çıkıp yiyeyim.” der. Hacivat söylemek istediğinin müjde olduğunu belirtir. Yeni yılın geldiğini, yeni yılın yeni umutlar demek olduğunu, sevenleri için iyi dileklerde bulunması gerektiğini anlatır. Karagöz iyi dileklerde bulunmaya çalışır Hacivat ona yardımcı olur fakat o başarılı olamaz. Hacivat yeni yıl mesajını söyler ve gider. Ardından Karagöz de iyi dileklerde bulunur.

(Ünver Oral, “Yeni Yıl” Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri, Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.)

23 Nisan Bayramı

Hacivat, “Çocuklarımız ülkenin her şeyidir. Çocuk çünkü ülkenin geleceğidir.” diyerek Karagöz’ü yanına çağırmak ister. Karagöz hemen gelince Hacivat şaşırır, önceden Karagöz’ü defalarca çağırdıktan sonra geldiği hâlde bu kez çağırılmadan gelmesine bir anlam veremez. Karagöz’e nasıl olduğunu hayatından memnun olup olmadığını sorar. Karagöz Hacivat’ın bu sorusunu yanlış anladığı için sinirlenir. Kaya altında memurluk yapmadığını işsiz olduğunu söyler. Hacivat Karagöz’ün söylediklerini yanlış anladığını ifade etse de Karagöz anlamsız cevaplar verir. Hacivat her şeyi bir kenara bırakmalarını Karagöz’ün bugünkü neşesinin sebebinin ne olduğunu söylemesini ister. Karagöz müjdeli bir haberi olduğunu ama bu haberi vermeden önce kendisine para

vermesi gerektiğini söyler. Hacivat Karagöz'ün para isteme sebebini anlayamasa da elini uzatır, Karagöz Hacivat'ın elini öper ve para ister. Hacivat elini her öpene para veremeyeceğini belirtse de Karagöz bayram olduğu için para istediğini ifade eder. Hacivat bu bayramın Ramazan Bayramı olmadığını 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olduğunu dolayısıyla bu bayramda kendisine para veremeyeceğini söyler. Karagöz Hacivat'tan alacağı parayı torunlarına vereceğini söyleyince Hacivat önce kabul etmese de sonra dayanamayıp Karagöz'e para verir. Dünya'da ilk ve tek olarak sadece bizim çocuklarımızın kendi bayramları olduğunu Atatürk'ün çocukları çok sevip onlara güvendiğini söyleyerek çocukların yanında araları bozulmadan gitmek istediğini belirtir ve gider.

(Ünver Oral, "23 Nisan Bayramı", *Karagöz Televizyonda*", Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.)

İKİNCİ BÖLÜM

MUHAVERELERDE HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

Halka ait maddi ve manevi değerler bütünü “halk kültürü” başlığı altında değerlendirmek mümkündür. Hayatımızın her alanında yeri olan halk kültürü unsurlarına yaşama dair bir sahne olan karagöz oyunlarında da yer verilmiştir. Bu bölümde muhaverelerde yer alan halk kültürü unsurları Sedat Veyis Örnek’in¹⁹⁵ halk bilimi kadrolarına göre tasniflenmiş bu kadroda yer almayan unsurlara “Diğer Unsurlar” başlığı altında yer verilmiştir.¹⁹⁶

2.1. BİR KARAGÖZ OYUN FORMU İÇERİSİNDE YER ALAN MUHAVERELERDE HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

2.1.1. Barınak- Konut (Halk Mimarisi)

*“Halk mimarisini genel etmenler altında gelenekselleşen, anonim bir tasarım sürecinde oluşan bir mimari olarak tanımlayabiliriz. Bu mimari, söz konusu toplumun değer yargularını, dünya görüşlerini, gelenek-görenek ve inanç sistemlerini, aile ve akrabalık bağlarını, komşuluk ilişkilerini anlamada ve anlatmada kaynaklık eden en önemli verilerden biridir.”*¹⁹⁷

*“Kültürümüzün maddi olarak mekâna yansıyan en önemli unsurlarından biri evdir. Konut, kültürün peyzaj üzerindeki en somut yansımasıdır. Konut tasarımı kültürel tutumu yansıtır.”*¹⁹⁸

Muhaverelerde konut olarak farklı tiplerdeki yapılar dikkat çeker. Bu yapılar arasında köşk, konak, lokanta, manav dükkânı, han, kahvehane, birahane, meyhane, bedesten, cami, bakkal, yazıcı dükkânı, Sofular hamamı, Hilton oteli, hastane ve internet

¹⁹⁵ Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk Bilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000,17-20.

¹⁹⁶ Konuyla ilgili detaylı bilgi ve örnek metinler için bakınız:

Dilaver Düzgün, *Köy Hikâye ve Romanlarımızda Halk Kültürü Unsurları (1876-1932)*, Aktif Yayınevi, Ankara 2005.

Dilaver Düzgün, “Türk Gölge Oyunu Karagözde İstanbul Hayatı”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (43), 25-33.

Nihangül Daştan, “Bahçe Adlı Karagöz Oyununda Son Dönem Osmanlı Sosyal Hayatından Yansımalar”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (46), 145-156.

¹⁹⁷ Mine Baran, “Halk Mimarisinin Halkbilimi Bağlamında Değerlendirilmesine Harran Evleri Örneği”, *Milli Folklor*, (72), 141-142.

¹⁹⁸ Abdullah Köse, “Türkiye’de Geleneksel Kırsal Konut Planlarında Göçebe Kültürü İzleri”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), 160.

kafe gibi yapılar yer alır. Bu mekânlar arasında internet kafenin olması günümüz koşulları düşünüldüğünde manidardır.

Bazı muhaverelerde konutların nitelikleri ile ilgili de bilgi verilmiştir. *İyilik* muhaveresi bunlardan biridir. Evin özelliklerine dair en detaylı bilgi bu muhaverede yer alır. Hacivat, arkadaşı Karagöz için ev yaptırmak ister. Karagöz ile Hacivat evin odalarının ve mutfağın konumu ile ilgili fikir alışverişinde bulunurlar. Karagöz, mutfağın en üst katta olmasını yatak odasının da mutfağın yanında bulunmasını ister. Hacivat, Karagöz'ün mutfağı yatak odasının yanında istemesine anlam veremez. Yemeğin mutfakta pişirilip yemek salonunda yenmesi gerektiğini söyler.

Konutların niteliği hakkında bilgi verilen muhaverelerden biri de *Kavun* muhaveresidir. Karagöz ile annesi arasında geçen diyalogdan evin durumu hakkında bilgi sahibi olunur. Annesi mutfaktayken Karagöz'ü yanına çağırır. Karagöz, merdivenlerden indiğini belirtir. Bu diyalogdan evin en az iki katlı olduğu anlaşılır. Bu ev aynı zamanda bahçelidir.

Misafirlik muhaveresinde Karagöz ailesiyle misafirlığe gider. Misafirlığe bir köşke giderler. "**Karagöz:** Köşkün bir tarafı bağ... bir tarafı bahçe... Havuz da tam bahçenin ortasında... Tam bir hafta keyif çattım" sözleriyle köşkün durumunu anlatır.

Hamam muhaveresinde hamamda bayılan zengin beyin yerine geçen Karagöz, hamam çıkışında beyin konağına gider. Konakta Karagöz'ü cariyeler karşılar ve onu süslü bir odaya götürürler.

Cep Telefonlu Söyleşi muhaveresinde evin balkonu olduğu ve bu balkonun cam ile kapatıldığı bilgisine yer verilir. Muhaverede bu camlardaki ahşap çerçevelerin sökülüp yerine PVC denilen bir çerçevenin takıldığı bilgisi vardır. Hacivat, bu şekildeki camları silmenin çok daha kolay olduğunu belirtir.

Kedi Dondu muhaveresinde bedestende yaşananlar anlatılmaktadır. Bedestenin duvarlarından ses geldiği bilgisine yer verilmiştir.

Muhaverelerde bir ev sahibi olmanın önemi üzerinde de durulmuştur. *Emeklilik* muhaveresinde Karagöz, emekli olduğu hâlde bir ev alamadığı için üzülür. Hacivat'ın bu konudaki yardım teklifini geri çevirmez.

2.1.2. Ev Eşyası: Türleri, Yapımı, Kullanımı

Muhaverelerde ev eşyalarına da yer verildiği görülür. Bu eşyalar mutfak eşyalarından banyoda kullanılacak eşyalara piknik malzemelerine kadar çok çeşitlidir. Muhaverelerdeki eşyalara; aşure tenceresi, ayna, bakır sini, bardak, bilgisayar, ceviz üzerine sedef kakma sandık, çamaşır ipi, çanak, çorba kasesi, dondurma kutusu, dondurma takımı, döşek, elek, faraş, fiçı, flash, bellek, gaz tenekesi, halı, hamur teknesi, havlu, ızgara, idare fitili, ip, kalbur, kapan, kapı zili, karyola, kaşık, kenef ibriği, kese, kısa yastık, konsol, kutu, kuyu ipi, küfe, küp, kürek, leğen, lif, mablak, makara, mangal, masa, maşa, oklava, olta, paraçol, peştamal, saat, sabun, sacayağı, sahan, sandalye, sepet, sofraya, süpürge, süt tenekesi, tabak, tabaka, tas, tava, tepsi, testere, top, un sepeti, yatak, yelpaze örnek gösterilebilir.

2.1.3. Taşıtlar, Taşıma Teknikleri

*İnsanın çevresi ile ilişki kurmasında, üretmiş olduğu bilgi-sermaye-mal ve hizmetlerin bir yerden başka bir yere taşınmasında rol oynayan unsurların başında ulaşım gelir.*¹⁹⁹ Ulaşımın sağlayıcıları olan kara, deniz ve hava taşıtları çeşitlilik arz etmektedir.

Muhavereler taşıtlar ve taşıma teknikleri bakımından incelendiğinde, muhaverelerde adı geçen, ulaşımı sağlayan taşıtların geçmişten günümüze değiştiği görülür. İlk dönem muhavere metinlerinde deniz taşımacılığında vapur, kayık; kara taşımacılığında tren (şimendifer), beygir, araba, kupa arabası gibi taşıtların kullanıldığı görülmektedir. Günümüzdeki muhaverelerde ise kara ve deniz taşımacılığı ile birlikte hava taşımacılığına da yer verilmiştir. Hava taşımacılığında tayyare ve paraşüt kullanılmaktadır. Aynı zamanda büyükşehirlerde ulaşımın daha hızlı ve kolay olmasını sağlayan metronun muhavere metinlerinde ulaşım araçlarından biri olarak yer alması söz konusudur.

Geçmiş dönem muhavere örneklerinden *Fener Eğlencesi* muhaveresinde Karagöz oğluyula birlikte gezintiye çıkar ve önce vapura binerler. Vapurda birinci mevkide yer aldıkları, güzel bir kanepeye oturdukları gibi detaylar ile o dönemdeki ulaşım

¹⁹⁹ Taşkın Deniz, "Türkiye'de Ulaşım Sektöründe Yaşanan Değişimler ve Mevcut Durum", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 21 (36), 137.

araçlarından vapurun özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Muhaverede vapurdan sonra ulaşımın araba ile sağlandığı bilgisi de vardır. Gezintiden sonra dönüşte iskeleye geldiklerinde bilet alan Karagöz, bu vesileyle vapur ile seyahat edebilmek için biletin gerekli olduğunu da göstermiş olur.

Sinema muhaveresinde Karagöz gezmek için kayıkların olduğu yere kadar yürüyerek gelir oradan dolmuşa biner ve dolmuş aracılığıyla rıhtıma ulaşır. Burada metelik (on para) verir. Karagöz, Hacivat'a bu gezintiden bahsederken parayı verdikten sonra etrafı seyrederek yürüdüğünü ve ne kadar yol gittiğinin farkına varmadığını anlatır.

Hamam muhaveresinde Karagöz hamam çıkışı kapıda bekleyen, kupa arabası denilen tek koşumlu ve binek at arabalarından biraz daha büyük olan arabaya binerek konağa gider.

İftar muhaveresinde Hacivat, Karagöz'ü iftar yemeği için evlerine davet eder. Hacivat evine nasıl gidebileceklerine önce karar veremez araba ve beygirden birini seçecekken yürüyerek gitmeye karar verir.

Misafirlik muhaveresinde Karagöz ailesiyle gezmeye gider. Gezmeye giderken Kadıköy'e gidebilmek için vapura binerler. Oradan şimendifer yoluna çıkıp yürürler.

Tayyare Bayramı muhaveresinde Karagöz ailesiyle birlikte Tayyare Bayramı'na gider ve orada tayyareleri görür. Yalnızca tayyareyi seyretmekle kalmaz, tayyareye biner hatta paraşüt ile atlar.

Minibüs Şoförlüğü muhaveresinde ise araba yalnızca ulaşım aracı olmaktan öte anlamlar ifade eder. Araba artık Karagöz ve Hacivat'ın iş kapısıdır. Hacivat, bu araba (minibüs) ile sabah akşam yolcu taşıyıp para kazanabileceğini söyler. Karagöz'ü kendisi ile çalışması konusunda ikna eder.

Günümüzdeki muhaverelerden *Cep Telefonlu Söyleşi* muhaveresinde Hacivat günümüz ulaşım araçlarından metroya bindiğini söyler vagonların çok kalabalık olduğunu anlatır.

2.1.4. Beslenme

Beslenme, insanların hayatta kalmaları ve yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmeleri için oldukça önemlidir. Beslenmenin insan hayatındaki önemi karagöz oyunlarının

muhavere bölümünde de bir karşılık bulmuş, muhaverelerde çok çeşitli besin gruplarına yer verilmiştir. Bir karagöz oyun formu içerisinde yer alıp incelemeye dâhil edilen muhaverelerdeki besinler değerlendirilirken muhaverelerde bu besin adlarına çeşitli şekillerde yer verildiği görülür. Bunların ilki, muhaverede söz komiğini sağlamak için benzeşleme, mecaz, teşbih vb. söz oyunlarına başvurulurken besin adlarından yararlanmak yoluyla yapılmıştır. İkincisi ise muhaveredeki konunun besin türü etrafında geçmesi ile besin adlarına yer verilerek oluşturulan muhaverelerdir. Muhaverelerde besin gruplarına hangi şekilde yer verilirse verilsin buradaki önemli nokta adı geçen besinin; toplum tarafından bilindiğinin, toplumun beslenme kültüründe bir yeri olduğunun muhavereler aracılığıyla gösterilmesidir.

Muhaverelerdeki besin grupları oldukça çeşitlidir. Geçmişten günümüze gelinceye kadar insanların hayatında çok önemli bir yere sahip olan ekmek ve ekmeğin yapımında kullanılan un, su, tuz gibi besinler bir oyun formu içerisindeki muhaverelerde yer alır. Ekmek ile birlikte bu grupta değerlendirebileceğimiz özel bir ekmek türü olan francala yine yapımında un ve çeşitli diğer maddelerin de kullanıldığı simit, kazanyağlısı, pide, peynirli pide, gözleme, yağlı simit, gevrek, pufböreği, Van böreği, mantı gibi besin adları geçmektedir.

Muhaverelerde adı geçen besin türleri yalnızca un ile yapılan besinlerle sınırlı değildir. Toplumumuzda oldukça zengin bir yemek kültürünün olduğu muhavereler aracılığıyla vurgulanmıştır. Muhaverelerde geçen yemek adlarını şu şekilde sıralamak mümkündür: Bir et yemeği türü olan rosto, yahni, köfte, kebab, İskender kebab, tas kebab, kuzu etli kabak dolması, ciğer, işkembe; et yemeklerinin yanında bir balık türü olan hamsi, palamut; kızarmış tavuk; sebze yemeklerinden patlıcan dolması, lahana dolması, kapuska, yalancı dolma; bakliyat ile yapılan yemeklerden kuru fasulye ve bakliyatlardan mercimek, arpa; özellikle sulu yemeklerin yanında tercih edilen pilav ve pilav çeşitlerinden zerdeli pilav ile pilav yapımında kullanılan pirinç; yemek yanında ikram edilen salata, yoğurt, turşu; yemek yapımında yer verilen soğan, sarımsak, sıvıyağ, tereyağı. Genellikle yemeklerden önce ikram edilen çorba, tavuk sulu şehriye çorbası, tarhana çorbası ve paça da muhaverelerde yer alır.

Muhaverelerde yemek adları ile birlikte bu yemeklerin sağlığımız için ne şekilde hazırlanması gerektiği üzerinde de durulmuştur. Köylü Evlenmesi isimli oyunun *Hastalık*

adını verdiğimiz muhavere bölümünde balığı tavada yemekten ızgara yemenin sağlık açısından çok daha iyi olacağı üzerinde durulmuştur. Balık yağda kızartılırsa ağır olacağı için midede erimeyeceği, ızgarada pişmiş balığın hafif olduğu altına ve üstüne defne konulursa kokusunun dahi kalmayacağı anlatılmıştır. Yemekleri ardı ardına yemenin de sağlık açısından pek çok olumsuzluklarının olacağı belirtilmiştir. Bu muhavere de aynı zamanda yemeklerin sosyolojik arka planı da dikkatlere sunulmuştur. Örneğin tarhana çorbası Hacivat tarafından köylü yemeği olarak değerlendirilse de Karagöz bu yemeğin sağlık açısından çok faydalı olduğunu söylemiş; sağlık açısından faydalı yemeklere fasulye, bezelye ve baklayı da örnek göstermiştir.

Muhaverelerde yemekler gibi tatlılarda da çeşitlilik görülür. Kadayıf, kadayıf çeşitlerinden kaymaklı ekmek kadayıfı, yassı kadayıf, ekmek kadayıfı; kaymaklı güllaç, muhallebi, tavuk göğsü, revani, sütlaç, keşkül, baklava, kestane şekeri, halka tatlı, helva; tatlıları süslemek için fıstık adları geçmektedir.

Tatlıların yanı sıra içeceklerde de oldukça çeşitlidir. Kahve, muhavereelerde en çok yer verilen içeceğin başında yer alır. Kahve ile birlikte kahvehane kültürüne de oldukça önem atfedilmiştir. Kahvenin özellikle yemeklerden sonra tüketildiği görülür. Muhaverelerdeki içecek kahve ile sınırlı değildir. Geçmişte tüketilen günümüzde pek bilinmese de yemek sitelerinde tarifine yer verilen tükenmez şerbeti, su, süt, çay, şerbet, hoşaf, salep, yayık ayran, limonata, gazoz, kefir ve kolaya yer verildiği görülür. Geçmişte kola bilinmediğinden muhavereelerde yer almasa da günümüzdeki muhavereelerde kolanın da varlığı söz konusudur. Muhaverelerde kolaya yer verilse de insan sağlığı üzerindeki zararları da anlatılmıştır.

Yemek, çorba, tatlı ve içecekte görülen çeşitlilik besinlerin hazırlanmasını kolaylaştıran mutfak araç gereçlerinde de söz konusudur. Izgara, maşa, fıçı, tabak, bardak, fincan, çorba kasesi, kahve cezvesi, hamur teknesi, aşure tenceresi, haşlama ve bulaşık tenceresi, elek, oklava, tava, mangal, tepsi, masa, kalbur mutfak eşyaları söz konusu olduğunda ilk akla gelenlerdir.

Yemek ve sofrada toplumumuzda önem verilen konular arasındadır. Bu konuya dair uygulamalara muhavereelerde yer verilmiştir. *Bilmecce* muhaveresinde sofrada düzenine dair uygulamaların varlığını görmek mümkündür. Hacivat, Karagöz'e sorduğu bilmecenin ipuçlarını verirken aslında o dönemdeki yemek ve sofrada geleneğini de anlatır.

Hacivat'ın söylediklerinden yemek getirilmeden önce bir sofraya serildiği sofranın üzerine bir iskele onun üzerine bir sini konulduğu sininin üzerinde de kaşık, ekmek, çorba kasesinin yer aldığı anlaşılır. Yemekten önce çorba içildiği ve çorbaya limon sıkıldığı bilgisine de yer verilmiştir. Muhaverelerde sofraya düzenine dair âdetler ile birlikte yemek âdetleri de yer alır. İftar muhaveresinde hayali de olsa yemeğe çorba ile başlandığı ana yemek olarak tavuk ve pastırmalı yumurtaya yer verildiği ve yemek yendikten sonra tatlı ikram edildiği görülür. Yemek ve tatlıdan sonra da misafire kahve teklif edilir. Muhaverede yer alan bilgilerden anlaşıldığı gibi yemek ikram sırasında bir geleneğin varlığı söz konusudur. Yiyeceklerin önce çorba ardından ana yemek ve tatlı sıralamasıyla yendiği görülür.

*Gelişen tarihsel süreç içerisinde Türklerin yaşam şekilleri yaşadıkları coğrafya ve etkileşim hâlinde oldukları medeniyetler, yeme içme alışkanlıklarını ve yeme kültürlerini etkilemiş ve bazı değişimler geçirmesine sebep olmuştur.*²⁰⁰ Özellikle günümüz koşullarında kadının çalışma hayatına karışmasıyla birlikte kadın ile mutfak arasında ciddi bir mesafe girmiştir.²⁰¹ Bu durum uzun uğraşlar ve saatler sonucu hazırlanan yemeklerin yerini fast food tarzı denilen köfte, patates, hamburger gibi yemeklere bırakmasına neden olmuştur, denilebilir. Fast food tarzı yiyeceklerin yaygınlaşmasının bir diğer nedeni öğrencilerin özellikle lise ve üniversite dönemlerinde hazır ve hızlı besine ulaşma isteğidir.²⁰² Muhaverelerde de yemek kültüründeki değişimin izlerini görmek mümkündür. Muhaverelerde her ne kadar fast food tarzı yiyecekler zararlı olarak değerlendirilse de bu metinlerde fast food beslenmeye yer verildiği görülür. Bu besinleri tüketmenin sağlığa olumsuz etkileri muhaverelerde vurgulanmış, tüketilmemesi tavsiye edilmiştir.

²⁰⁰ Özgür Kızıldemir, Emrah Öztürk, Mehmet Sarıışık, "Türk Mutfak Kültürünün Tarihsel Gelişiminde Yaşanan Değişimler", *AİBU Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (3), 191- 193.

²⁰¹ Evrim Karaca, Işıl Altun, "Toplumsal Cinsiyetin Geleneksel Türk Mutfağına Yansıması", *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, 10 (20), 338.

²⁰² Tolga Gök, Dinara İsakova, Cemal İnce, "Aile Yemekleri, Yeme Davranışları ve Fast Food Tüketim Sıklığı İlişkisi: KTMU Örneği", *Journal of Hospitality and Tourism Issues*, 2 (2), 217.

2.1.5. Ölçme, Tartma Hesaplama, Para Birimleri; Zaman ve Mesafe Kavramları

Muhaverelerde ölçme, tartma, hesaplama ve para birimlerine dair örnekler mevcuttur. Para birimi olarak kuruş (iki, üç, beş, on, yirmi, yirmi beş, kırk kuruş), altmış para, yüzer para, mecrediye, sim mecrediye kuruşu, metelik, lira (iki lira, iki buçuk lira, sarı lira, iki bin lira, yetmiş lira, yüz elli lira) ve çeyrek isimleri geçer. Argoda para anlamında kullanılan mangiz sözcüğüne de yer verilmiştir.

Ağırlık ölçüsü olarak dirhem, kantar, kilo, okka, çeki yer alırken uzunluk ölçüsünde yalnızca inç vardır. Uzaklık ölçüsü olarak mil, fersah ve arşının varlığı söz konusudur. Alan ölçüsü olarak da dönüme yer verilmiştir.

Muhaverelerde para birimlerinde olduğu gibi zaman kavramlarında da çeşitlilik görülür. Saat kavramı için “Yarın saat 9’da işe başlayacağız” örneği vardır. Bunun yanı sıra saat kavramı için bir saattir, on iki saat, yarım saat kavramlarına yer verilmiştir. Saat ile birlikte gün, hafta, ay ve sene kavramları da mevcuttur. Örnekler arasında dört gün, on birinci gün, birkaç gün, geçen gün, on sekizinci gece, bir hafta; üç ay, dört ay, sekiz ay; altmış sene, 150. yıl gibi kavramlar da yer alır.

2.1.6. Giyim Kuşam, Süs

“İnsan vücudunu korumak amacı ile başlayan ve çeşitli etkenler ile biçimlenen giysiler; vücudun örtüsü, baş, süsleme ve kullanılan gereçler gibi katmanlarla oluşturulmuştur.”²⁰³ İnsan yaşamı için en temel ihtiyaçlardan biri olan kıyafetlerin, *tarihi süreçte kültürlerarası etkileşim ve değişen zevkler*²⁰⁴ paralelindeki dönüşümünü muhavereler aracılığıyla takip etmek mümkündür.

Muhaverelerde çok ayrıntılarıyla yer almasa da toplumun giyim kuşam alışkanlıklarına yer verilmiştir.

Çarşaf, peçe ve ferace özellikle kâr-ı kadim olarak adlandırılan karagöz oyunlarının muhavere bölümünde, kadın giyimi örnekleri arasında yer alır. Entari, cübbe ve fistan da

²⁰³ Tuba Vural vd., “Kültürlerarası Etkileşimde Giyim Kuşam”, 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, c.2, 797.

²⁰⁴ Konu hakkında detaylı bilgi için bakınız: Rıfat Aydın, “Türk Modernleşmesinde Bir Görünüm ve Değişim Timsali Olarak Kıyafet”, *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3 (6), 48-70.

geçmiş dönem kadın giyim örnekleri arasında değerlendirilmektedir. Günümüze doğru geldiğinde samur kürk, atlas elbisenin kadın giyiminde yer aldığı görülür. Aynı zamanda kırmızı ponponlu terlik adı da geçmektedir. Giyim kuşamın yanı sıra kadınların süslenmesinde rol oynayan rujun varlığı da söz konusudur. Kadınların süslenmesinde ayrı bir yeri olan altın ve gümüş takılara dair örneklere muhaverelerde yer verilmiştir. Örneğin *Panayır* muhaveresinde Hacivat, Karagöz'ün kendisiyle panayıra gelebilmesi için karısına altın zincirli inci kolye ve elmaslarla kaplı gümüş yüzük almasını söyler.

Kadın giyimine nazaran erkek giyimine dair örnekler bir karagöz oyun formu içerisinde yer alan ve incelenen muhaverelerde daha sık karşımıza çıkmaktadır. Geçmiş döneme ait erkek kıyafet örneklerinde ipek detayı dikkat çekmektedir. Metinlerde ipek entari, ipek peştamal ve ipek kıyafet detayına yer verilmiştir. İpek kıyafetlerin yanı sıra erkek giyime özel bir tür erkek ceketi olan redingot, İngiliz tarzında alangla pantolon, çakşır denilen ince kumaştan yapılmış erkek şalvarı, şal hırkası gibi örnekler verilebilir. Erkek giyiminde tamamlayıcı unsur olarak külah, çingiraklı külah, fes ve ışıklak sayılabilir. Aynı zamanda kravat ve kuşak da erkek kıyafetini tamamlayıcı unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhaverelerde kadınlar gibi erkeklerde de süse dair unsurları görmek mümkündür. Karagöz, gezmeye gitmeden önce giyinir fakat lavanta kolonyasını da sürmeyi ihmal etmez. Elinde de bastonu vardır.

Muhaverelerde kadın ve erkek giyimine dair örnekler ile birlikte kıyafetin kumaş türüne de yer verilmiştir. Saten, Şam ipeklisi, basma, pazen, sof kumaş kıyafet yapımında kullanılan malzemelerdendir. Muhaverelerde kürkçü dükkânı gibi kıyafet satılan mekânlara da yer verilmiştir.

Giyim kuşamın, uygun giyinmenin de bir adabı olduğu bilgisi muhaverelerde yer verilen konular arasındadır. Karagöz'ün Berberliği isimli oyunun *Nezaket* adı verilen muhavere bölümünde “*Hacivat: Bendenize okuma-yazma öğrettiniz, giyinmesini kuşanmasını öğrettiniz. Hadi! Sen de!.. Birbirimizle yarış edeceğiz, kim daha alttan alırsa o nazik demektir.*”²⁰⁵ diyerek aslında giyim kuşam öğrenmenin de bir kültür göstergesi olduğunu vurgulamıştır. Bu cümleden hareketle nezaket sahibi insanların giyimine de özen gösterdiği gibi bir sonuca varılabilir.

²⁰⁵ Aziz Nesin, “Karagöz'ün Berberliği”, *Üç Karagöz Oyunu*, Düşün Yayınevi, İstanbul 1967, 43.

2.1.7. Gelenekler, Görenekler

Geçmiş geleceğe bağlayan, kültürel birikimin aktarımında rol oynayan gelenekler ve görenekler muhaverelerde yer alır.

Muhaverelerde gelenekler ve görenekler incelenirken yemek ve sofranın düzeni, sosyal ilişkiler, kız isteme, nişanlılık ve evlenme usulleri, ölüm sonrası uygulamalar gibi konular gündeme gelir. Bu başlıklardaki uygulamalar ve bu uygulamaların geçmişten günümüze ne şekilde var olduğu nesilden nesle aktarılış biçimleri geleneklerin ve göreneklerin alanına girer. Yemek ve sofranın düzenine dair uygulamalara “Beslenme” başlığı altında; kız isteme, nişanlılık, ölüm sonrası uygulamalara “Geçiş Dönemleri” başlığı altında yer verildiği için bu başlık altında yer verilmemiştir.

Hastayı ziyaret etme, hastayı ziyarete gitmeden önce çeşitli hediyeler alma âdeti geçmişten günümüze değin sürmektedir. Hacivat, hasta olduğunu düşündüğü arkadaşı Karagöz’ü ziyaret etmek ister ve hasta ziyarete gitmeden önce çeşitli hediyeler almaya karar verir. Francala, limon, gevrek, karpuz gibi yiyecekler alıyormuş gibi yapar fakat bunları Karagöz’e vermekten vazgeçer.

Muhaverelerde sosyal ilişkilerin iyileşmesini sağlayan selamlaşma, uğurlama âdetleri üzerinde durulmuştur. Hacivat Karagöz ile karşılaştığında merhaba, sabah-ı şerifleriniz hayır olsun gibi ifadelerle onu selamlar.

Sosyal ilişkilerin devamlılığında önemli bir yeri olan misafirliğe dair âdetlere de muhaverelerde önem verilir. *“Misafirlik, misafirperverlik olgusuyla beraber düşünülmektedir. Misafirperverlik birçok kültürde önemli bir ahlaki tavır ve değerdir. Misafir ağırlama başı başına birçok davranışı içine alan geniş bir ritüeldir. Misafirin fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamayı ifade eden misafirperverlik; uyku, yeme-içme, dinlenme gibi fizyolojik ihtiyaçların yanı sıra güven verme, sabırlı olma, güler yüzlü olma, tahammülkâr ve hoşgörülü olma gibi sıfatları da barındırmalıdır.”*²⁰⁶ Misafirin rahat etmesini sağlamanın, ona çeşitli ikramlarda bulunmanın önemi muhaverelerde vurgulanır. Karagöz, misafirliğe gittiğine ne kadar mutlu olduğunu *“Bir hafta yedim içtim keyif çattım.”* sözleriyle ifade eder.

²⁰⁶ Ahmet Gökçen, Ejder Ulutaş, “Toplumsal Bir Tip: Misafir”, *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (1), 128-129.

Geçmişte sosyalleşmenin, bir arada vakit geçirmenin önemli vesilelerinden helva sohbetleri, helvanın etrafında şekillenmiştir. Helva ismi verilen muhavere de bu konuya değinilmiştir. Muhaverede bu geleneğin detayları Hacivat tarafından anlatılır. Hacivat, - eskiden helva sohbetleri yapıldığını, her akşam bir eve misafir olduklarını, misafir oldukları evde helvayı pişirdikten sonra bir tabağın ya da tepsinin içine koyduklarını, üstünü de telleyip pulladıklarını, ertesi akşam kimin nöbeti ise helvayı o kişinin önüne bıraktıklarını- söyler. Karagöz, helva beyitlerini öğrenmek ister. Hacivat helva beyitlerini “Helvanın üstünde fıstık//Hanenize kadem bastık//Al, topun mübarek olsun// Almazsan da benim olsun// Bre hoy canım yâ leli” diye söyler. Günümüzde helva sohbeti geleneği devam etmemektedir.

Hamamlar temizlenmenin yanı sıra sosyalleşmenin de önemli mekanlarından ve bu mekanlar etrafında çeşitli gelenekler oluşmuştur.²⁰⁷ Özellikle hanımlar için ayrı bir öneme sahip olan *hamamlar*, *Osmanlı döneminde ev dışı yaşamı kısıtlı olan kadının dışarı çıkması ve eğlenmesi için aracı olmuştur.*²⁰⁸ *Turşu* muhaveresinde bu duruma örnek vardır. Hacivat’ın eşi ve kızı hamama gidecekleri sırada Karagöz’ün eşi çat kapı misafirliğe gelir ve hamama giderlerken onların peşine takılır. Muhaverede hamama gitmeden önce ve hamamdayken uygulanan geleneklere yer verilmiştir. Hamama gitmeden önce hamam bohçasının hazırlandığı yanlarında yiyecek götürdükleri bilgisi yer alır. Hamamdayken uygulanan âdetler ile ilgili Hacivat şu bilgileri verir:

“Hacivat: Natır Hanım, ustalar, benim işvebâzım, nazenininim koltuğuna girer, sedire çıkarırlar.

Karagöz: Sedyeye mi çıkarırlar?

Hacivat: Bayram yerinde mi bu, kerevete çıkıyorlar?

*Karagöz: Bunlar soyunurlar dökünürler, ustanın birisi benim işvebâzım, nazenininim koltuğuna girer, bir koltuğuna da natır hanım girer; hanım kızımın da bir koltuğuna bir usta girer, doğru hamamdan içeri, tıpış tıpış kurna başına otururlar.”*²⁰⁹

²⁰⁷ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bakınız: Gözen Güner Aktaş, “Anadolu’da Toplumsal Yaşamın Mekânsal İzleri”, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (7), 55-68.

²⁰⁸ Düriye Bozok, “Türk Hamamı ve Geleneklerinin Turizmde Uygulanışı”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (13), 71.

²⁰⁹ Cevdet Kudret, “Abdal Bekçi”, *Karagöz Oyunları I*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, 50.

Hamam muhaveresinde ise karısıyla kavga eden Karagöz soluğu hamamda alır. Hamama gittiğinde üzerini değiştirerek bir kurna başında oturur ve etrafını seyrederek. O esnada gördüğü beyin hamamda yaşadıkları bu âdeti yansıması bakımından önem arz eder. Karagöz'ün anlatımıyla bey, hamama geldikten sonra iki tellak koluna girer göbek taşına bir havlu serip beyi oturturlar. Orada uyuklayan bey yere düşünce Karagöz onun yerine geçer. Karagöz'ün beyin yerine geçtiğini anlattıktan sonraki kısımlarda hamamda uygulanan pratiklere detaylıca yer verilmiştir.

Günümüzde eskisi kadar önem atfedilmese de hamama gitme geleneği varlığını sürdürmektedir.

Geleneklerin ve göreneklerin nesilden nesle doğru bir şekilde aktarımını sağlamada görgü kurallarının önemli bir işlevi vardır. Muhaverelerde görgü kurallarının önemi sıklıkla vurgulanır. *Öyle Denmez* muhaveresi görgü kurallarına güzel bir örnektir. Hacivat, Karagöz'e çeşitli durumlar karşısında nasıl davranması ve neler söylemesi gerektiği ile ilgili detaylı bilgi verir. Muhaverelerde aynı zamanda nazik olmanın, birbirine saygılı davranmanın, kurallara uymanın gerekliliği üzerinde durulur.

2.1.8. Geçiş Dönemleri

İnsan hayatında çok önemli rolü olan ve bir nevi eşik olarak adlandırabileceğimiz doğum, sünnet, askere gitme, evlilik, ölüm gibi hayat safhaları, bu safhalar etrafında oluşan uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Genel itibarıyla geçiş dönemi olarak adlandırılan bu safhalar ve uygulamaların muhaverelerde de bir yerinin olduğu görülür. Kaynağı aslında yaşam ve insan olan karagöz oyunları özelinde muhaverelerde insan yaşamının bu safhalarının izleri vardır.

2.1.8.1. Doğum- Çocuk

İncelemeye dâhil edilen muhaverelerde doğum ve doğum sonrası pratikler ile ilgili detaylı bilgiye yer verilmese de çocuğun aile hayatındaki yerine dair bilgiler mevcuttur. *Fener Eğlencesi* muhaveresinde Karagöz oğluyla birlikte gezmeye gitmek ister. Birlikte Fenerbahçe'ye giderler. Oğlu, Karagöz'ün eşlikçisidir. Hacivat, Karagöz'ün oğlunun kendisinden daha açığöz olduğunu belirtir.

İftira muhaveresinde Karagöz, Hacivat'ın oğlunun kumar oynadığından bahsedince Hacivat oğlunu savunur. Karagöz'ü oğluna iftira attığı için dava edeceğini söyler.

Muhaverelerde çocuk terbiyesinin önemine de değinilir. *Öyle Denmez* muhaveresinde Hacivat Karagöz'ün olumsuz davranışlarını görünce annesinin kendisini terbiye etmediğini düşünür.

Tencere muhaveresinde çocuk terbiyesinin önemi üzerinde durulur. Karagöz oğlunun yaptığı yaramazlıkları anlatır. Hacivat, oğlunu terbiye etmediği için kabahatin Karagöz'de olduğunu söyler. “*İnsanın insanı terbiye ettiğini Karagöz 'de terbiye olmadığı için oğlunu da terbiye edemediğini belirtir.*” Karagöz, Hacivat'ın bu sözlerine sinirlenir. Çocuğunu terbiye edebileceğini söyler.

2.1.8.2. Düğün

İnsan hayatına dair önemli eşiklerden biri de düğündür. “*İnsanları bir araya getiren, bireyler arasındaki sosyal bağları güçlendiren, ortaklığı pekiştiren; kişilerin birbirlerine ve topluma karşı nasıl hareket etmeleri gerektiğini gösteren; insanları sâhip oldukları mirasın bilincine vardırarak, gelenek göreneklerini, inançlarını, değer yargılarını, törelerini canlandıran; eğlendiren; mutluluk veren fonksiyonları ile 'düğün' Türk kültürünün en önemli ve temel unsurlarından biridir.*”²¹⁰ Toplumumuzda düğün öncesinde, düğün sırasında ve düğün sonrası uygulanan pek çok uygulama vardır. Muhaverelerde düğün öncesi ve düğün sırasındaki uygulamalara yer verilmiştir. Düğün öncesindeki uygulamaların başında evlenecek kıza görücü gitmek vardır. Erkek ve kız tarafından aile büyüklerinin yer aldığı bu merasim vasıtasıyla ailelerin tanışması sağlanır. *Görücü* muhaveresinde Karagöz rüyasında görüp beğendiği kızı istemesi için Hacivat'ı görevlendirir. Hacivat, kız tarafının kendisi hakkındaki sorularına ne şekilde cevap vermesi gerektiğini sorunca Karagöz şunları söyler:

“*Karagöz: Neyi olacak... Benim asilzade olup Sulu kulede doğduğumu At pazarında büyüdüğümü, erbabı namustan olup üç sabıka ile iki yalancı şahitlikten lekemi, saniyen: Paramın çok olup köprü altında pineklediğimi. Bakkalı, çakalı kafeslediğimi velhasıl vesairemi. Anladın mı anam. İşte ona göre davranıp idare edersin.*

²¹⁰ Gülin Öğüt Eker, “Türk Düğün Geleneği İçinde Karakeçili Türk Düğününün Ritüel Açısından Değerlendirilmesi”, *Milli Folklor Dergisi*, (46), 92.

Hacivat: *Pekâlâ orası kolay fakat ya babanı ve sülaleni sorarlarsa ne diyeyim.*

Karagöz: *Yazıklar olsun beyahu. Bunca seneden beri arkadaşız da babamla sülalemin adını bilmiyorsun ha... Bize meşhur adile şanile “Ayıcızadeler, derler. Babam da meşhur eşekçi Ahmet ağadır. Anam da ana kadın Haticedir.”²¹¹*

Karagöz her ne kadar kendisini övmeye, evlilik için uygunluğunu ifade etmeye çalışsa da aslında kendini yermektedir. Muhaverede görüldüğü üzere kızı istemeden önce görücü gitmenin önemi üzerinde durulmuştur. Düğün öncesi uygulamaları detaylı bir şekilde belirtilmiştir. Karagöz ile Hacivat’ın konuşmalarından evlilik öncesi damat adayının maddi ve manevi durumunun iyi olmasına önem verildiği anlaşılmaktadır.

Düğün öncesi görücü gitme, nişanlılık gibi aşamalardan sonra sıra düğüne gelir. *“Türklerde düğün, yeni bir ev açma, aynı zamanda soyun devamı anlamına da gelmektedir. Dolayısıyla aile önemli bir görevi de yerine getirmiş olur. Ailenin oluşumundaki ilk adım olarak görülen düğün olgusu ise, eğlence kültürünün bir ögesi olmasının yanı sıra, aileye giden bir yolun başlangıcı olduğu için önemli görülmüştür.”²¹²*

Yaşamın önemli aşamalarından biri olan evlilik dolayısıyla beraberinde gelen düğün merasimi evlenecek kişilerin yakınları, sevdikleri ile mutluluklarını paylaştıkları en güzel anlardandır. *Özür Dileme* muhaveresinde Karagöz, bir düğün merasimine davet edilir. Karagöz bu davete gitmek istemese de muhaverede düğün davetine icabet etmenin, insanların mutluluklarını paylaşmanın önemi vurgulanır. Karagöz ile Hacivat’ın konuşmasından düğünün mahallede davul zurna eşliğinde eğlence şeklinde olduğu anlaşılır.

2.1.8.3. Ölüm

Ölüm yaşamın sonlanması, başka âleme açılan kapı ve insan hayatı için bambaşka bir eşiktir. Yaşamın çeşitli açılardan ele alındığı karagöz oyunları ve oyunun bir bölümü olan muhaverelerde de ölüm konusuna yer verilmiştir.

Kabulü en zor durumların başında gelen ölüm ve ardındaki yas süreci muhavereler vesilesiyle sağaltılmaya çalışılmıştır. Tıpkı doğum gibi ölümün de hayatın başka bir

²¹¹ Ahmet Süleyman, *Karagöz’ün İçgüveyiliği*, Kitaphane-i Umumî, Orhaniye Matbaası, İstanbul 1931, 5.

²¹² Oktay Berber, “Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik Unsuru Olarak Düğünler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10), 3.

safhası olduğu gerçeği Hacivat ve Karagöz aracılığıyla anlatılır. Muhaveredeki yanlış anlaşılmalara güldürüyü sağlarken ölüm konusunun hüznü de bir nevi yok olur.

İncelenen muhaverelerden *Hastalık* muhaveresinde Karagöz Hacivat'a ölümü anlatmak için çeşitli ifadeler kullanır:

“Karagöz: *İşit öyleyse. Sonra patlıcan dolması çok ağır olur; hele senin yaşında olanlar çok yerse kalıbını dinlendiriverir.*

Hacivat: *Ne demek o öyle?*

Karagöz: *Cavlağı çekersin demek.*

Hacivat: *Ne demek o öyle?*

Karagöz: *Tahtalı köye gidersin demek.*

Hacivat: *Ne demek o öyle?*

Karagöz: *Topu atarsın, demek.*

Hacivat: *Ne demek o öyle?*

Karagöz: *Kuyruğunu titresin, demek.*

Hacivat: *Ne demek o öyle?*

Karagöz: *Bu dünyadan gidersin demek.*

Hacivat: *Ne demek o öyle?*

Karagöz: *Kıkırdarsın demek”²¹³*

Karagöz ölümü anlatmaya çalışsa da Hacivat anlamazlıktan gelerek güldürüyü sağlamıştır.

Kavun muhaveresinde ise Karagöz, Hacivat'ın kendisine sinirlenip “*baban seni hiç terbiye etmemiş*” demesi üzerine Karagöz ağlıyormuş gibi yaparak babasını karıştırmamasını babasının öldüğünü söyler. Telaşlanan Hacivat, Karagöz'e niye haber vermediğini sorar. Haber verseydi yanında bulunacağını belirtir. Bunun üzerine konuşma şu şekilde ilerler:

²¹³ Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, “Köylü Evlenmesi”, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Karagöz (iki mukaddeme ve yedi senaryoyu havidir.)*, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1941, 120-121.

Hacivat: *Ne haber vermezsin bulunurdum. Ne zaman öldü?*

Karagöz: *Altmış sene kadar var*

Hacivat: *Mürur-ı zaman şimdi ne ağlıyorsun?*

Karagöz: *O zaman işim vardı da... Şimdi aklıma geldi.*

Hacivat: *Yıkıl oradan zevzek*²¹⁴

Diyalogdan da anlaşılacağı üzere aslında ölüm gibi konuşulması bile insanlara zor gelen, acı veren bir konudan mizah doğmuştur.

2.1.9. Bayramlar

*“Kaynağını topluluk hayatından alan kollektif bir olgu olarak bayramlar, takvime bağlı günlerde topluluk tarafından paylaşılan ve grup kimliğinin dışavurulduğu çok amaçlı yahut çok işlevli ve karmaşık yapılara sahip kültürel formlardır.”*²¹⁵

*“İslamiyet’e geçiş ile birlikte İslamlık öncesine ait inanç ve davranışlarını tamamen terk etmeyen Türkler, bu yeni yaşam biçimini, bayramlara ve kutlamalara da katabilmiştir. Dinî bayramlarda gerçekleştirilen çoğu gelenek; eski Türk inanç sistemi ve yaşam tarzı ile İslam dininin bütünleştiği bir noktada karşımıza çıkmaktadır.”*²¹⁶

İncelenen muhaverelerden *Minibüs Faslı* muhaveresinde dinî bayramlardan biri olan Kurban Bayramı’na dair bir anıştırma yer almaktadır:

Karagöz: *Seni kurbanlık koyun mu sandı? Sen keçiye benziyorsun be! Etin yenmez ağır olur.”*²¹⁷

İncelemeye dâhil edilen muhavere metinlerinden millî bayramlarla ilgili örnek *Tayyare Bayramı* muhaveresindedir. 1926 yılından 1940 yılına kadar 30 Ağustos Zafer Bayramı ile birlikte kutlanan *Tayyare Bayramı*²¹⁸; muhaverelerde de yer alır. *Tayyare*

²¹⁴ Sefer Mehmet, *Bahçe Sefası*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.

²¹⁵ Özkul Çobanoğlu, “Yapısal ve İşlevsel Bakımdan Geleneksel Bayramlar Bağlamında Nevruz ve Hıdrellez”, *Türkbilim Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 53-54.

²¹⁶ Öcal Oğuz vd. (haz.), *Türkiye’de 2011 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*, Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 11.

²¹⁷ Hayrettin İvgin, Metin Özlen, “Karagöz’ün Minibüs Faslı” *Eski ve Yeni Karagöz Oyun Metinleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, 92.

²¹⁸ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bakınız: Yücel Öztürk, “30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı Kutlamaları: Amaç, Süre ve Kazanımlar”, *History Studies International Journal of History*, 10 (9), 231-244.

Bayramı muhaveresinde Karagöz ailesiyle birlikte bayrama gider. Orada yaşadıklarını heyecanla Hacivat'a anlatır:

“Karagöz: Geçen gün biliyorsun ya tayyare bayramı idi.

Hacivat: Evet.

Karagöz: Çoluk çocuk kalktık trene bindik İnönü'ye tayyare alanına gittik.

Hacivat: Ah Karagözüm bana niçin haber vermedin ey sonra.

Karagöz: Orada neler gördüm neler gördüm adam ol da sen de git bak oradaki âleme.

Hacivat: İşitiyorum Karagöz'üm.

Karagöz: İşitmekle kâfi gelmez, gözünle gör, o genç ve dinç, hava kahramanlarının Cumhuriyet İstiklâl. Vatan muhafızlarını gör. Gökyüzünde ne hünerler yapıyorlar.”²¹⁹

2.1.10. Kalıp Sözler

“Kalıp sözler de tıpkı deyimler ve atasözleri gibi, toplumun kültürünü, inançlarını, insan ilişkilerindeki ayrıntıları, gelenek ve görenekleri yansıtan sözlerdir. Aynı dili konuşan bir toplumun kültürüne ışık tuttuğu, onun inançlarını, insan ilişkilerindeki ayrıntıları, gelenek ve görenekleri yansıttığı görülmektedir. Nasıl deyim ve atasözlerinin tarihi çok eskilere dayanıyorsa, kalıp sözler de tarih olarak çok eskilere dayanmaktadır.”²²⁰

Muhaverelerde çeşitli durumlar için kalıp sözlere başvurulduğu görülür. Muhaverelerde yer verilen kalıp sözleri çeşitli başlıklar altında değerlendirmek mümkündür.

Selamlaşma

Merhaba Karagöz'üm

Hâl Hatır Sormak İçin Kullanılan Kalıp Sözler

²¹⁹ Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, “Tayyare Safası”, Hayali Küçük Ali, *Karagöz (iki mukaddeme ve yedi senaryoyu havidir.)*, Cumhuriyet Halk Partisi Yayını Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara 1941, s.160-161.

²²⁰ Serdar Bulut, “Anadolu Ağızlarında Kullanılan Kalıp Sözler ve Bu Kalıp Sözlerin Kullanım Özellikleri”, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7 (4), Ankara 2012, 1121.

Aman Karagöz'üm, nasılsın?

Töre, Gelenek ve Kültürel Değerleri Yansıtan Kalıp Sözler

Elbette bir ettiğin var ki ayağına dolaştı

Senin ağzına öyle laf yakışmaz

Besmeleyle aç dükkânı

Dinleyeni ve Konuşanı Yücelten Kalıp Sözler

Rica ederim

Vay Karagöz'üm, iki gözüm

Vay Karagöz'üm nuruaynım

Hitap Etmek İçin Kullanılan Kalıp Sözler

Kuzum Karagöz

Canım bilâder

A gözüm

Yahu kardeşim

Ulan

Aman efendim

Kuzum ablacığım

A canım

Bilader

Canım arkadaşım

Dini İnançları Yansıtan Kalıp Sözler

Tövbeler tövbesi

Haydi hayırlısı

Günlük Hayatla İlgili Dilek Bildiren Kalıp Sözler

Sağ olasın

Afiyet olsun

Şaşırılan Durumlarda Kullanılan Kalıp Sözler

Vay vay vay

Aman aman

Üzüntü, Pişmanlık Bildirmek İçin Kullanılan Kalıp Sözler

Vah vah vah
 Ah Hacivat, ah
 Eyvah eyvah eyvah!
 Geçmiş olsun
 Yazıklar olsun

Onay bildiren kalıp sözler

Pekâlâ
 Hay hay
 Tabii
 Oh oh ne âlâ!
 Elbette

Sembolik Olarak Ödüllendirmek İçin Söylenen Kalıp Sözler

Aferin

Mevcut Durumu Geçıştirmek İçin Kullanılan Kalıp Sözler

Sorma, Hacivat, sorma
 Haydi, canım, haydi!
 Uzun lafı bırak

Dinleyeni Eleştiren, Uyaran ya da Tehdit Bildiren Kalıp Sözler

Öyle yağma yok!
 Şimdi başlayacağım senin eğlencene!
 Bu da laf mı, Hacivat?
 Sakın tabakları kırmayasın!
 Gelirsem aşağıya, hâlin olur pek yaman.

Hakaret Etme Amacıyla Kullanılan Kalıp Sözler

Aptal
 Elinin körü!
 Bunak herif
 Budala herif

Beğenilmeyen, Onaylanmayan Durumlar İçin Söylenen Kalıp Sözler

Yuh be

Aşk olsun Karagöz'üm

Af Dilemek İçin Söylenen Kalıp Sözler

Karagöz'üm kusurumu affet

Misafire veya Bir Yerden Gelene Söylenen Kalıp Sözler

Vay hoş geldin, sefa geldin

2.1.11. Dernekler, Kuruluşlar; Dayanışma, Yardımlaşma- Komşuluk

“Türk toplum hayatında yeri, unsurları, işlevi ve ortaya çıkardığı neticeleri bakımından önemli yere sahip olan komşuluk, günlük hayatın vazgeçilmez bir toplumsal yaşam alanı ve olgusudur.”²²¹ Muhaverelerde komşuluğun önemi her fırsatta dile getirilmiştir. Evde pişen yemeğin komşuya ikram edilmesi, komşunun zor anına ve mutluluğuna ortak olmak, hâlini hatırını sormak gibi durumlara ayrı bir önem atfedilmiştir. Komşularla olumlu ilişkiler kurmak desteklenirken onlara karşı anlayışsız davranışlarda bulunmanın olumsuz sonuçları üzerinde durulmuştur.

Geçmişten günümüze muhaverelerde, komşuluk ilişkilerinin çeşitli açılardan ele alındığı görülür. *Dolma* muhaveresinde Hacivat, Karagöz'ün karısının dolma yaptığını duyunca “*Komşuda pişen bize de düşer.*” diyerek aslında komşuluk ilişkilerinde paylaşımın ne kadar önemli olduğunu belirtmek ister. *Komşu* isimli muhaverenin konusu komşuluk ile ilgilidir. Karagöz, Hacivat'a önemli bir sorununun olduğundan bahseder. Hacivat, Karagöz'e yardım etmek isteyince Karagöz durumu anlatır. Yeni bir mahalleye taşındıklarını ve burada komşularının olmamasının karısını ne kadar üzdüğünü belirtir. Hacivat Karagöz'e yardımcı olmaya çalışırken konuşmaya Karagöz'ün karısı da dâhil olur ve içinde bulunduğu durumu şu sözlerle anlatır:

“**Hanım (Karagöz'ün Karısı):** Peki Hacivat çelebi anlatayım... Yeni evimizi çok seviyorum, her sabah erkenden kalkıp özene bezene ortalığı temizliyorum, ama koskoca günde kapımı çalan hiç kimse olmuyor. Her gün sabahtan akşama kadar misafir

²²¹ Mustafa Gündüz, Cengiz Yıldız, “Türk Yazılı Kültüründe Komşuluk”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(25), 124.

beklediğim hâlde bir tek komşu bile gelmiyor, yalnızlıktan patlıyorum. Bu yeni mahallede tanıdığım yok, eski dostlarım da uzakta kaldı.”²²²

Karagöz'ün karısının ifade ettiği gibi evin güzelliğinden, konforundan daha önemlisi aslında yalnızlığı paylaşacak bir komşunun varlığıdır.

Dükkân muhaveresinde Hacivat'ın komşusu hacca giderken dükkânını Hacivat'a emanet eder. Hacivat'a dükkânını emanet edecek kadar güvenir.

Günümüze doğru gelindiğinde komşuluk ilişkilerinde değişimin olduğu görülür. *Özür Dileme* muhaveresinde bu değişimin izleri vardır. Hacivat, mahallelerinde yapılacak komşularının düğününe Karagöz'ü de çağırır. Karagöz düğün lafını duyunca sinirlenir. Geçenlerde düğün nedeniyle komşusuyla aralarında geçen tatsız olaydan bahseder. Önce aşağıya bağırıp rahatsız olduğunu söyleyen Karagöz ardından zurnacının karşısında limon yer damadın başına bir kova soğuk su döker ve insanları tehdit eder. Komşularının mutlu gününde sesten rahatsız olduğu için hiç de uygun olmayan davranışlarda bulunan Karagöz'e Hacivat, yaptıklarının yanlış olduğunu anlatmaya çalışır. Böylesi bir günde anlayışlı olmanın öneminden bahseder ve Karagöz'ün komşularından özür dilemesini ister. Karagöz her ne kadar itiraz etse de sonunda komşularından özür dilemeye razı olur. Bu muhavere komşuluk ilişkilerinde hoşgörülü olmanın önemini vurgulaması açısından önemlidir.

Günümüz muhavere örnekleri arasında yer alan *Yeni Dünya* muhaveresinde ise komşuların gençlerin sosyal medyada çok fazla vakit geçirmelerinden endişe duyduğunu söyleyen Hacivat, komşuların ne yapması gerektiği hususunda Karagöz'ün de fikrini almak ister. Muhaverede komşuların birlikte hareket edip soruna çözüm bulmak istemeleri dikkate değerdir.

2.1.12. Dinsel- Büyüsel İçerikli İnanışlar-İşlemler: Rüyalar ve Rüya Yorumu

“Rüya nedir, niçin ve nasıl rüya görüyoruz? Bugün, bu soruların cevabını verecek kesin bir bilgi elimizde yoktur. İnsanlık var olduğu günden beri rüya, herkesin ilgisini

²²² Nuran Şener (haz.), *Karagöz Hacivat İyi Komşu*, Duran Ofset, İstanbul 1967.

çekmiş; âlimler, filozoflar, psikologlar rüyayı çeşitli şekillerde izah etmeye çalışmışlardır. Bu konuda çeşitli eserler yazılmış, rüya tabirnameleri oluşturulmuştur."²²³

Rüyada görülenlerin anlatıldığı pek çok muhavere örneği vardır. Anlatıldığı konu itibariyle rüya muhavereleri diyebileceğimiz bu muhavereleri Ali Duymaz, "Karagöz Tekerlemeleri" olarak değerlendirir. Konu hakkındaki düşüncelerini *Tekerlemeler* isimli eserinde yer alan "Diğer Tekerlemeler" başlığı altında şu sözlerle anlatır: "... Bu muhaverelerin bir çeşidinde önce olmayacak bir olayın gerçekleşmiş gibi anlatılması, sonra bunun bir düş olduğunun anlaşılması söz konusudur. Karagöz oyununun başka yerlerinde de tekerlemelere rastlanır."²²⁴ Ali Duymaz'ın değerlendirmelerinden hareketle bu muhaverelerin içerik bakımından oluşum sıralamasını şu şekilde sıralamak mümkündür: Öncelikle Karagöz, başından geçtiğini söylediği fakat gerçekte yaşanması mümkün olmayan olayları gerçekmiş gibi anlatmaya başlar. Ardından Hacivat Karagöz'ün anlattıklarını sanki gerçek bir olayı dinliyormuş gibi dinler. Karagöz'e konuyla ilgili sorular sorar. Hacivat Karagöz'ün anlattıklarının rüya olduğunu ancak onun "Bir uyandım ki yatağımdan düşmüşüm", "Uykudan bir uyandım ki her yer berbat olmuş" gibi cümlelerinden sonra anlar. Hacivat Karagöz'ün anlattıklarının rüya olduğuna şaşırır. "Ben de olmuş bir vaka diye dinledim." der. Bunun üzerine Karagöz anlattıklarının rüya olduğunu kanıtlayacak bilgileri sıralar. Rüyalarda görülenlerin konu edildiği bir oyun formu içerisindeki muhaverelerde genellikle bu oluşum sıralamasına uyulduğu görülür.

Deli muhaveresinde Karagöz, mahalle kahvesinde otururken bir gürültü duyar; bu gürültünün yangın nedeniyle olduğunu öğrenince minareye çıkıp neler olduğunu öğrenmek ister. Minareden aşağı bakarken tüm delilerin tımarhaneden salındığını görür. O delilerden biri de Karagöz'ün arkasından minareye çıkar. Karagöz'ü bacağından tutarak minareden aşağı atar. Bunları Hacivat'a anlattıktan sonra "*bir de gözümü açtım ki*" deyince Hacivat şaşırır. "*Söylediklerin rüya mıydı?*" der. Karagöz Hacivat'ın tüm bu anlatılanları gerçek zannetmesine anlam veremez. Bunun üzerine Hacivat Karagöz'ün konuşmaya başlarken anlattıklarının rüya olduğunu belirtmediği için söylediklerini gerçek sandığını ifade eder.

²²³ Erol Gündüz, "Divan ve Halk Edebiyatı Sanatçılarına İlham Kaynağı Olan Rüya", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 188.

²²⁴ Ali Duymaz, *Tekerlemeler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019, 239.

Rüyadan hareketle gerçek hayat ile ilgili önemli bir kararın alınmasını anlatan *Görücü* muhaveresinde Karagöz, rüyasında gördüğü Çeçeron Zünbül'e âşık olur ve onunla evlenmek ister. Karagöz bu rüyayı bir işaret sayar ve onunla evlenebilmek için Hacivat'ın aracı olmasını teklif eder.

Bir başka rüya muhaveresinde bir hamam sahnesi canlandırılır. *Hamam* ismi verilen bu muhaverede Karagöz, hamamda karşılaştığı kendisine çok benzeyen zengin bir beyin yerine geçer. Karagöz'ü bey zannettikleri için ona izzeti ikramda bulunurlar. Karagöz tüm bunları anlatırken Hacivat çok heyecanlanır. Muhaverenin sonunda Karagöz'ün anlattıklarının rüya olduğu anlaşılır. Hacivat, bu anlattıklarının Karagöz'ün esrar dalgası olduğuna şaşırır. Bu duruma sinirlenir.

Kahve Kutusu muhaveresi de Karagöz'ün rüyası ile ilgilidir. Bu muhaverede Karagöz başından geçen ama aslında inanılması mümkün olmayan olayları anlatır. Karagöz'ün anlattıklarına göre Karagöz önce bir kahve kutusunun içerisine girmiş oradan tiryakinin midesine ardından kanalizasyon aracılığıyla Eminönü deniz kenarına çıkmıştır. Karagöz uykudan uyandığında her yerin berbat olduğunu söyler. Hacivat “*bu anlattıkların rüya mıydı?*” deyince Karagöz sinirlenir: “*Ulan bir adam hiç kahve cezvesine girer mi? Bir adamın boğazından geçer mi?*” der. Aslında Karagöz olması mümkün olmayan şeyleri anlatarak Hacivat'a anlattıklarının bir rüya olabileceğinin ipuçlarını verse de Hacivat anlamamıştır.

Hastalık Sağaltma muhaveresinde bir rüyadan bahsedilmesiyle birlikte bu rüyadaki dinî inanca ilişkin örneklere yer verilmesi bakımından önemlidir. Karagöz rüyasında öğrendiği işin emsalinin olmadığını söyleyince Hacivat meraklanır. Karagöz'ün ne gördüğünü sorar. Karagöz rüyasında bir yüksek tepede ak sakallı, yeşil bıyıklı, kara gözlü beş on kişinin bir şeyler okuduğunu onları görünce korktuğunu fakat onların kendisini tanıyıp iyilik etmek istediğini ve bu sebepten kulağına üç defa bir şey okuduğunu kendisine öğrettikleri şeyi hangi hasta ve divaneye okur isen iyi olur dediklerini anlatır. Hacivat Karagöz'ün söylediklerine inanır ve Karagöz'ün iyileştirmesi için hasta bulmaya gider. Bu muhaverenin diğer rüya muhaverelerinden farklılıkları vardır. Karagöz bahsettiği konunun rüya olduğunu konuşmanın başında Hacivat'a söyler. Oysa diğer rüya muhaverelerinde konuşmanın sonunda Karagöz'ün rüyasını anlattığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bu muhaverede dinî unsurlara da yer verilmiştir.

Rüyanın anlatıldığı muhaverelerden biri olan *Kavun* muhaveresinde bu kez Karagöz bir kavun tohumu ektiğinden bahseder. Fakat kısa sürede büyüyen kavun evin dışına taşar hatta mahalleliye rahatsızlık verecek kadar büyür. Konuşmanın sonunda Karagöz anlattıklarının rüya olduğunu söyleyince Hacivat şaşırır. “*Ben de olmuş bir vaka diye dinledim*” der. Bunun üzerine Karagöz rüyaların hakikat gibi olduğunu söyleyince Hacivat bazı rüyaların cadı gibi olduğundan bahseder.

Konusu rüya ile ilgili muhaverelerden bir diğeri ise *Sihirli Fare* isimli muhaveredir. Bu muhaverede Karagöz olması mümkün olmayan bir olayı olmuş gibi anlatır. Evin kilerine indiği sırada büyük bir fare ile karşılaştığını aslında bu farenin sihirli olduğunu keramet göstererek kendisinin altınlara ulaşmasını sağladığını anlatır. Tam altınlara ulaştığı esnada dışarıdan ses duyduğunu söyleyen Karagöz, konuşmasının sonunda bunun bir rüya olduğunu belirtir.

Uçmak muhaveresinde de Karagöz’ün rüyasından bahsedilir. Karagöz, rüyasını gerçek bir olayı anlatıyormuş gibi anlatır. Rüyasında kendisini bir lahana tarlasında bulur. Tarladan küfeye oradan da bir eve gider. Evde kaynar suya atılınca uyanır.

Rüyalarda görülenlerin konu edildiği muhavereler incelendiğinde bunlardan *Deli* ile *Hamam* muhaverelerinin gerçeğe daha yakın muhavereler olduğu görülür. *Kedi Dondu* muhaveresinde Karagöz rüyasında gördüklerini anlatmaya başlarken anlattıkları gerçek bir durum hissi uyandırır da daha sonra söyledikleriyle başından geçenlerin rüya olabileceği hissini uyandırır. Diğer muhaverelerde olağanüstülükler fazladır. Dolayısıyla anlatıldığında gerçek olamayacağı anlaşılmaktadır. Fakat tüm bunlara rağmen Hacivat, Karagöz’ün anlattıklarının gerçek olduğuna inandığını söyler. *Hamam*, *Kahve Kutusu* ve *Uçmak* isimli muhaverelerinin ortak noktası ise Karagöz’ün evden sinirle sakinleşmek için çıkıp sigara içen bir grupla karşılaşması ve sigarayı içtikten sonra rüyaya dalmasıdır. Sigarayı içmesiyle rüyaya dalan Karagöz, bunu Hacivat’a anlatırken sigaranın etkisiyle rüya gördüğünü belirterek söze başlamaz. Rüyasını sanki gerçekten yaşamış olduğu bir olayı anlatıyormuş gibi anlatır.

2.1.13. Halk Edebiyatı

2.1.13.1. Atasözleri- Deyimler

Atasözleri

“Her kime edersen eyilik, onda hazırdır kemlik.” (Kime iyilik edersen ondan kötülük görürsün manasındaki atasözü.)

“Yavuz hırsız ev sahibini basar.” (Yavuz hırsız ev sahibini bastırır atasözü yavuz hırsız ev sahibini basar, şeklinde söylenmiştir.)

“Komşuda pişen bize düşer.” (Komşuda pişer bize de düşer atasözü komşuda pişen bize düşer, şeklinde söylenmiştir.)

“Bir tabak aşım, kaygusuz başım.” (Azıcık aşım ağrısız başım atasözü bir tabak aşım kaygusuz başım, şeklinde söylenmiştir.)

“Göz göze karşıdır kalp kalbe.” (Kalp kalbe karşıdır atasözü göz göze karşıdır, kalp kalbe şeklinde söylenmiştir.)

“Ulan, eline ayağına yakışır ya! Deveye kazazlık.” (Deveye sanatını sormuşlar: Kazazlık! demiş. “Eline, ayağına yakışır ya!” demişler atasözü değiştirilerek “Ulan, eline ayağına yakışır ya! Deveye kazazlık” şeklinde söylenmiştir.)

“Can çıkmayınca huy çıkmaz.”

“Eşek hoşaftan ne anlar.”

“Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az.”

“El elden üstündür.”

“Köpeksiz köy bulmuş, oynaya oynaya geziyor.” (Köpeksiz köy bulmuş da değneksiz geziyor atasözü köpeksiz köy bulmuş oynaya oynaya geziyor şeklinde söylenmiştir.)

“İyi insan lafının üstüne gelirmiş.” (İyi insan sözünün üstüne gelir atasözü iyi insan lafının üstüne gelirmiş şeklinde söylenmiştir.)

Deyimler

“Açtı ağzını yumdu gözünü”

- “Ağaç olmak”
- “Ağzı sulanmak”
- “Ağzını toplamak”
- “Ağzını aramak”
- “Ağzından çıkanı kulağı duymamak”
- “Ağzıyla kuş tutsa”
- “Aklı başına gelmek”
- “Aklına gelmek”
- “Aklını kaçırmak.”
- “Ayağına dolaşmak”
- “Ayağına sıcak su mu, soğuk su mu dökelim?”
- “Baltayı taşa vurmak”
- “Baklayı ağzından çıkarmak”
- “Başı ağrımak”
- “Başı dönmek”
- “Başına dert açmak”
- “Bir ayağı çukurda olmak”
- “Dalga geçmek”
- “Dil uzatmak”
- “Dişini sıkmak”
- “Dolap çevirmek”
- “Düşünüp taşınmak”
- “Elini çabuk tutmak”
- “Eşek sudan gelinceye kadar dövmek”
- “Gönlünü almak”

- “Gözü kararmak”
- “Gözü yollarda kalmak”
- “Gözünden düşmek”
- “Gözünü dört açmak”
- “Gücü yetmek”
- “Günahını almak”
- “Hatırına getirmek”
- “Huy edinmek”
- “İcabına bakmak”
- “İki gözü iki çeşme ağlamak”
- “İş tutmak”
- “İşi pişirmek”
- “Kapıya dayanmak”
- “Kavuk sallamak.”
- “Kazık atmak”
- “Keyfinin kâhyası olmamak”
- “Koltukları kabarmak”
- “Kulağına inanmamak.”
- “Kumda oynamak”
- “Lafa tutmak”
- “Pişman olmak”
- “Pusulayı şaşırmaq”
- “Sadede gelmek”
- “Sinirleri bozulmak”
- “Tencerede pişirip kapağında yemek”

“Turnayı gözünden vurmak”

“On parmağında on hüner olmak”

“Onur duymak”

“Yan bakmak”

“Yüreğine inmek”

“Yüzü kızarmak”

“Yüzünü yere düşürmek”

2.1.13.2. Tekerlemeler

Muhaverelerde sayıca fazla olmamakla birlikte tekerleme örneklerine rastlanır. *Masana* muhaveresinde masana isimli oyun oynanırken Hacivat, “*şu şadısı, mesçi muştası, ekşi üzümün ekşemişçesi*” diye bir tekerleme söyler. Karagöz’ün de oyun içerisinde bu tekerlemeyi tekrar etmesini ister fakat Karagöz tekrar edemez.

Tekerleme muhaveresinin konusu ise tekerleme söyleme üzerinedir. Hacivat, Karagöz’ün dil yeteneğinin olup olmadığını anlamak için karşılıklı tekerleme söylemeyi teklif eder. Hacivat ilk olarak “*Yeğin düğmesini düğmeledin mi, düğmeledin mi?*” tekerlemesini söyler. Ardından Karagöz de tekrar eder fakat doğru telaffuz edemeyerek “*Yeğin düğmesi, düğmesi yelek, düğme, yelek*” şeklinde yanlış söyler. Hacivat bu kez Hacivat “*Kırk küp, kırık küp, kırkının da kulpu kırık küp*” tekerlemesini Karagöz’ün tekrar etmesini ister. Karagöz bu tekerlemeyi de söyleyemez. Hacivat tekerleme söylemeye devam eder. Sırasıyla şu tekerlemeleri söyler:

“*Bu köşe yaz köşesi, şu köşe kış köşesi*”

“*Çatalca’da topal çoban, yapar satar çatal saban.*”

“*Kırk kartal, kara kartal, kırkı kalkar, kırkı konar.*”

“*Damdan bir damla damladı, şıp benim alınma, şıp senin alınna.*”

“*Kapı gıcırdattırıcılardan mısın, ateş kıvılcımlattırıcılardan mısın, ben ne kapı gıcırdattırıcılardanım ne de ateş kıvılcımlattırıcılardanım.*”

Karagöz, Hacivat'ın söylediği tekerlemelerden hiçbirini doğru telaffuz edemez ve bu duruma sinirlenir.

2.1.13.3. Bilmeceler

Muhaverelerde halk edebiyatı ürünlerinden bilmece örneklerine de rastlanır. Bazı muhaverelerde Hacivat'ın Karagöz'e, bazı muhaverelerde Karagöz'ün Hacivat'a bazı muhaverelerde ise her ikisinin birbirlerine bilmece sorduğu görülür. Genellikle Hacivat bilmece sorduktan sonra Karagöz'ün de bilmece sormak istemesi gündeme gelir.

Bilmece muhaveresinde Hacivat, Karagöz'e cevabı limon olan, “*Bir küçücük fişicik, içi dolu turşucuk*” bilmecesini sorar. Karagöz cevabı bilemeyince bilmece sormanın bir usulünün olduğu Hacivat tarafından Karagöz'e hatırlatılır. Hacivat, Karagöz'e bilmecenin cevabını bulabilmek için izlemesi gereken yolu şu sözlerle anlatır:

“**Hacivat:** *Değil, Karagöz! Sormuyorsun ‘-Yenir mi, yenmez mi?’ diye.*”²²⁵

Karagöz ipuçlarına rağmen bilmecenin cevabını bilemeyince bu kez kendisi Hacivat'a bilmece sormak ister. “*Yeraltında babam başı*” bilmecesini sorar. Hacivat hemen lahana diye cevap verir.

Bilmece muhaveresinde bilmece sorma geleneğinin sosyo-kültürel bir arka planının olduğu da vurgulanmıştır. Hacivat, konaklara gidip bilmece, mâni, şarkı söyleyerek para kazanabileceklerini belirtir:

“**Hacivat:** *Beğenirim, sanat değil mi? – Karagöz, biz ikimiz, birlikte büyük konaklara gideriz seninle, beş on kuruş uyar.*

Karagöz: *Konaklarda ne yapacağız?*

Hacivat: *Şarkı söyleriz, mâni söyleriz, bilmece söyleriz.*”²²⁶

İmtihan muhaveresinde Hacivat, Karagöz'e bilmece sorar. Hacivat'ın Karagöz'e sorduğu bilmece şudur:

“*Lamba söndü is oldu,*

Sahan düştü tan dedi

²²⁵ Hellmut Ritter, “Mandıra”, *Karagös Türkische Schattenspiele C.III*, Wiesbaden 1953.

²²⁶ Ritter, “Mandıra”, 1953.

Ben de bunu bul dedim.”²²⁷ (İstanbul)

Hacivat’ın bilmece sorması üzerine Karagöz de Hacivat’a bilmece sormak ister. Karagöz Hacivat’a aşağıda yer alan bilmeceyi sorar:

“Kan kırmızı süt beyaz, kale kapısından sığmaz ama fındık kabuğuna sığar.”²²⁸

Hacivat, Karagöz’ün sorduğu bilmecenin aslında tekerleme olduğunu düşünür. Bilmecenin cevabını bilemez.

2.1.12.4. Alkışlar-Kargışlar (Dualar, Beddualar)

2.1.12.4.1. Dualar- Dilekler

“Allah iyiliğini versin.”

“Geçmiş olsun.”

“Allah selamet versin.”

“Darısı tüm dostların başına”

“Afiyet olsun.”

“İyi sabahlar olsun.”

“Allah sana akıl fikir ihsan eylesin”

“Allah hepimizin yardımcısı olsun.”

“Allah rahatlık versin.”

“Allah afiyet versin.”

“İyi ol.”

“İyilikte daim ol.”

“Bak, bu akşam Ramazân-i Şerîfin tam birinci gecesi. Cenâb-i Hak cümleyi elemsiz kedersiz nice nice senelerine kavuştursun.”

“Allah insana Hacivatlık ettirmesin.”

²²⁷ Özlen, “Karagöz’ün Çobanlığı”, 166.

²²⁸ Özlen, “Karagöz’ün Çobanlığı”, 167

“Allah sizi şöyle etsin böyle etsin.”

“Eksik olmasınlar.”

“Akşam-ı şerifler hayırlı olsun.”

2.1.12.4.1. Beddualar

“Allah müstahakkını versin”

“Hay dilini eşek arısı sokası karı hay.”

“Çenen tutulsun, Hacivat.”

“Gidişin olsun da dönüşün olmasın.”

“Yarabbi, Hacivat’ın başı dururken ayağına taş düşmesin.”

“Senin o dilin kitap gibi yamyassı olur inşallah.”

“Kara gözü kör olasıca Hacivat”

“Kamayı biliyorum. Senin bağrına saplansın.”

“Geberesin”

“Bensiz bensiz zıkkımlanmışsın, boğazına dursun!”

“Sakanın uyuz eşeğinin kokusu burnuna dolsun.”

“Halını malını bilmem ama daha kötü olursun inşallah, Hacivat!”

“Hay elin kırılsın!”

“Hay bu insafınla yerin dibine bat.” / “Hay inayetinizle yerin dibine geçin!”

“Karnın ağrısın.”

“Ulan, seninle şeytan evlensin, kerata”

“Senin de silsileni sansarlar boğsun.”

“Kafanı patlatsın bakkal Miha!”

“Ne kadar pire varsa cepkenine, cebine her yerine dolsun.”

“Hay kafan kopsun!”

2.1.12.5. Mâniler

Muhaverelerde mânilere yer verilmiştir. Hacivat'ın Karagöz'e davul çalıp mâni söylemeyi teklif etmesi ile Karagöz yeni bir iş sahibi olur. Özellikle sahur vaktinde Karagöz davul çalarken Hacivat da mâni söyler ve böylece bahşiş almayı umarlar.

Manici isimli muhaverede mâni örneklerine yer verilmiştir. Muhaverede Hacivat ile Karagöz'ün Ramazan ayında davul çalıp mâni söyledikleri görülür. Hacivat, Karagöz'den davul çalmasını ister. Kendisi de mâni söyleyeceğini belirtir. Fakat Hacivat söylediği mânide Karagöz ile alay eden ifadelere yer verince Karagöz itiraz eder. Muhaverenin sonunda Karagöz de bir mâni söyler. Karagöz ile Hacivat'ın söylediği mâniler şunlardır:

Hacivat: *Başta sarık büklüm büklüm*

Sırtımda davuldur yüküm

Benim güzel komşularım

Hele selâmün-aleyküm

*

Hacivat: *Merdane beyim merdane*

Altın saatler gerdâne

Benim beyimi sorarsanız

Semt ü civarda bir tâne

*

Hacivat: *Yenicâmi direk ister*

Söylemeye yürek ister

Benim karnım toktur ama

Arkadaşım börek ister

*

Hacivat: *Havaya attım fişeği*

Döndü dolaştı köşeyi

Arkadaşımı sorarsanız

Paçacının kör eşeği

*

Hacivat: *Kâğıttan fener yaparım*

Daracık sokaklara saparım

Arkadaşım ayı olmuş

Burnuna halka takarım

*

Hacivat: *Şekerim var ezilecek*

Tülbentlerden süzülecek

Bekletmeyin iki gözüm

Çok yerim var gezilecek”

*

Hacivat: *Ayna camlar açılır*

Çil paralar saçılır

Beyimin gönlü olunca

Kesenin ağzı açılır

*

Hacivat: *Bahşişin aldı bergüzâr*

Sizleri eylemem inkâr

Veren eller dert görmesin

Hak berekât versin Settâr

*

Karagöz: *Dizimde derman bitti*

Kargalar başıma etti

O sahtekâr Hacivat

Bana para vermeden gitti”²²⁹

2.1.12.6. Beyitler, Şiirler, Şarkılar

Muhaverelerde şiirlere yer verilse de incelemeye dâhil edilen muhaverelerden yalnızca *Yeni Dünya* muhaveresinde şiir örneği vardır. Şiirde çocukları masallarla, türkülerle büyötmek yerine onları tablet, televizyon, cep telefonuna mahkûm etmenin eleştirisine yer verilmiştir:

²²⁹ Muhittin Sevilen, “Kanlı Kavak”, *Millî Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları 1000 Temel Eser:9*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969, 1235. (C. Kudret, *Karagöz C.III*, 1235-1237’den naklen)

“Karagöz: Türküler mi dinlettin çocuğuna?

Masallarla mı büyüttün kızını?

Bilmeceler öyküler mi aydınlattı

Aydınlattı geceni?

Kumandayı vermişsin eline.

Yetmemiş tableti,

Kızıyorsun şimdi.

Bu gençlerin yeri dar.

Cep ile internetten başka neyi var?

Ahlanıp vahlanman

Şimdi neye yarar?”²³⁰

Yeni Dünya muhaveresinde şiir ile birlikte türkü de yer alır. Muhavere Hacivat’ın türküsü ile başlar. Hacivat, Alişimin Kaşları Kare türküsünün sözlerini değiştirir:

“Hacivat: Karagöz ’üm kaşların kara

Sen açtın sinemde yara.

Bulamadım derdime çare,

Yine oldum biçare.”²³¹

Muhaverelerde şiirlere yer verildiği gibi beyitlere de yer verildiği görülür. Geçmiş dönemlerde insanların sosyalleşip eğlenmesine vesile olan helva sohbetleri geleneği, helvanın etrafında oluşan ritüelleri de beraberinde getirmiştir. Bu ritüellerden biri de meclislerde helva beyitleri okumaktır. *Helva* muhaveresinde Hacivat, Karagöz’e helva beyitlerini öğretmek için beyitleri önce kendisi okur ardından Karagöz’ün tekrar etmesini ister. Bu beyitler şu şekildedir:

“Helvanın üstünde fıstık,

Hanenize kadem bastık.

Al topun mübarek olsun!

²³⁰ Münevver Oğan, “Cep Mep İnternet Mınternet”, *Maç Kaç Kaç Karagöz ile Hacivat Oyunları*, Yeni Umut Yayınları, Ankara 2015, 133.

²³¹ Oğan, “Cep Mep İnternet Mınternet”, 130.

*Almazsan da benim olsun!
Bir ahoy, canım, ya lel li!”²³²*

Muhaverelerde beyitler ve şiirlerle birlikte şarkı sözlerine yer verilmiştir. Hacivat, Karagöz’ün müzik bilgisini çeşitli sorularla sınar. *Musiki* muhaveresinde Hacivat’ın Karagöz’e müzik ile ilgili sorular sorduğu görülür. Ardından Karagöz’e birlikte şarkı söylemeyi teklif eder. Karagöz’ü usulden düşmemesi konusunda uyarır. Hacivat’ın söylediği şarkı şudur:

*“Hacivat: Geçen gün rast gelip yâre
Dokandım şöyle dirsekle;
Bana bir nim nîgah etti,
Dilim bend etti köstebekle.
Hele çelüp aklın o yâri getirdim
Bezme bin dekle,
Sarıldım kokladım öptüm,
O yâri kendi istekle.”²³³*

Hacivat’ın söylediği şarkıdan sonra Karagöz de Hacivat’ın söylediği gibi şarkı söylemek ister fakat başarılı olamaz:

*“Karagöz: Geçen gün rast gelip tuttum
Beş on kaz biraz ördekle
Pahasına hiç bakmadım
Hemen sattım bir istekle.
Ölanı çerghiye aşırdım,
Bir topal eşekle,
Davulunu çomakladım
Hemen usuli düm tekle.”*

Minibüs Şoförlüğü muhaveresinde Hacivat, “*Rast geldim ki câne*” türküsünü değiştirerek söyler. Ardından Karagöz’ün de bu türküye bir karşılık vermesini ister. Karagöz uydurma bir şiir söyler:

²³² Hellmut Ritter, “Tahmis”, *Karagös Türkische Schattenspiele III*. Wiesbaden 1953, 446.

²³³ Wilhelm Radloff, Ignác Kúnos, “Ters Evlenme”, *Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII*, Saim Sakaoğlu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998, 344.

“Karagöz: (Makamla)

*Rast geldim iki çanağa,
Biri al güllaç, biri muhallebi,
Al güllaç senin olsun ama,
İlle de muhallebi.*

*Sarı burmayı sarsam sineme
Beyaz pilavı alsam yanıma,
İlle de muhallebi.”²³⁴*

Panayır muhaveresinde Hacivat, “Hoppala yârim yaz geldi//Çarşıya kiraz geldi//Aldım beş okka kiraz//O da yâre az geldi” türküsünün mısralarını “Hoppala yavrum yaz geldi//Panayıra Karagöz geldi//Şinanay nay...” şeklinde değiştirmiştir.

2.1.13. Halk Eğlenceleri²³⁵

Eğlencenin insan hayatı için gerekliliği, keyifli vakit geçirebilmek için aslında bir dost sedasının yeterli olduğu oyunun girişinde “Yar bana bir eğlence medet” repliğiyle belirtilir.

Geçmişteki eğlence anlayışına mesirede gezinti, ailece pikniğe gitmek örnek verilebilir. Bu anlayışın konu edildiği bir oyun formu içerisinde yer alan muhaverelerden *Dolma* muhaveresinde, Hacivat’ın eğlence denilince aklına gelen de mesireye gitmektir:

“Karagöz: Sonrası? Bari bu eğlence dolmasız olsun dedim.

Hacivat: Demek bugün mesireye gideceksiniz öyle mi?

Karagöz: Öyle olacak.”²³⁶

Piknik muhaveresinde Hacivat’ın Karagöz ile pikniğe gitmek istemesini Karagöz sevinçle karşılar ve hemen piknik için hazırlık yapar. Bu kez Karagöz’ün davranışlarının yanlış olduğunu düşünen Hacivat onunla pikniğe gitmekten vazgeçer.

²³⁴ İygin ve Özlen, “Karagöz’ün Minibüs Fıslı”, 92.

²³⁵ Konu hakkında detaylı bilgi için bakınız: Nebi Özdemir, *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, 368 s.

²³⁶ Hellmut Ritter, “Yalova Sefası”, *Karagös Türkische Schattenspiele II*, Leipzig 1941, 12.

Fener Eğlencesi muhaveresinde Karagöz parayı bulunca oğluyla gezmek ister. Gezmeye gitmeden önce iyice süslenir, güzel kokular süser. Ardından Fenerbahçe'sine gidip orada yürüyüş yaparlar.

Karagöz ile Hacivat'ın oyun aracılığıyla eğlendikleri de görülür. *Masana* muhaveresinde Hacivat, Karagöz'e masana oyununu öğretmek bahanesiyle vurur. Bunun üzerine Karagöz de oyun bahanesiyle Hacivat'a vurur.

İftira muhaveresinde tavla, iskambil, peçiş, domino, dama, satranç, yüzük gibi oyun adları geçer. Bu muhavere halkın eğlence anlayışına dair unsurları yansıtmaları bakımından önemlidir.

Sosyalleşmenin önemli vesilelerinden helva sohbetleri de halk eğlenceleri arasında sayılabilir. *Helva* muhaveresinde helva sohbetlerine dair ayrıntılara yer verilmiştir. Helva sohbetlerinde helvanın pişirilip üzerinin çeşitli şekillerde süslediği ertesi gün nöbet kiminse o kişinin önüne süslenen helvanın bulunduğu ve helva beyitlerinin okunduğu bilgisi yer alır.

Sinema muhaveresi toplumda değişen eğlence anlayışını göstermesi bakımından önemlidir. Karagöz evde canı sıkılınca gezip eğlenmek ister. Önce Hacivat ile gezmek istese de bu mümkün olmayınca kendi başına gezmeye karar verir. Hazırlanır, güzel kıyafetler giyer. Gezmeye çıkar ve epeyce yol katettikten sonra bir kapının önüne resimler konduğunu ve herkesin oradan bilet aldığını görür. Kendisi pek bilemese de Hacivat'a buraya sinematograf dendiğini anlatır. Karagöz'ün Hacivat'a anlatmaya çalıştığı sinemadır. Halkın yeni bir eğlence aracı olarak sinema ile karşılaşması detaylarıyla bu muhavere Karagöz üzerinden anlatılır. Karagöz yeni karşılaştığı bu eğlenceye adapte olamaz orada yaşananları gerçek sanarak korkar ve büyük tepki verir.

Bir oyun formunda yer alan muhaverelerden özellikle son dönemde yazılan metinlerde halkın telefon, tablet, bilgisayar gibi yeni eğlencesinin zararlarına da dikkat çekilir. *Cep Telefonlu Söyleşi* muhaveresinde cep telefonuyla konuşma adabı üzerinde durulur. Hacivat konuyla ilgili şunları söyler:

“Hacivat: *Evet, ne dersin de... Ama her iletişim aygıtının kullanılmasında olduğu gibi cep telefonunun kullanılmasında da bazı yöntemler vardır. Örneğin bir kimseye telefon açtın diyelim, karşıdaki “alo” deyince sen hemen adını söyleyip “alo” diyenin*

aradığın kimse olup olmadığını öğreneceksin. O, aradığın kimseyse konuşursun. Değilse kendisiyle ne zaman ve nasıl konuşabileceğini öğrenirsin.”²³⁷

Son dönemde yazılan muhaverelerden biri olan *Karagöz Bilgisayar Öğreniyor* muhaveresinde Hacivat yeni dönem sosyalleşme alanlarından Msn, Facebook, Twitter gibi sosyal mecralarda kafa dengi bir arkadaşının olmadığından şikâyet eder. Bu durum nedeniyle canının sıkıldığını belirtir. Karagöz’ün bu alanlardan haberdar olmadığını sanarak bilseydi birlikte çok eğlenebileceklerini düşünür.

Günümüz eğlence araçlarından biri de televizyondur. *Televizyon* adı verilen muhaverede Karagöz arkadaşı Hacivat ile bir arada olmak keyifli vakit geçirmek yerine dizi izlemeyi tercih eder. Hacivat bu duruma üzülen kırılganlığını ifade eder:

“Hacivat: *Televizyon seyretmek benimle sohbet etmekten önemli mi?*

Karagöz: *(Pencereden) Evet önemli. Hadi beni oyalama daha Ali kaptanın tekrarını seyredeceğim, akşama da Hürrem var.*

Hacivat: *Aşk olsun Karagöz, bak kırılıyorum.*”²³⁸

2.1.14. Adlar

2.1.14.1. İnsan Adları-Lakaplar-Takma Adlar

Muhaverelerde çeşitli şahıs adları geçmektedir. Bununla birlikte lakaplara da yer verildiği görülür.

Günümüz muhavera örneklerinden *Cep Telefonlu Söyleşi* muhaveresinde oyuncu Müjde Ar ile Pakize Suda’nın isimleri yer almaktadır:

“Hacivat: *Sana çok sevineceğin güzel bir müjdem var!*

Karagöz: *İyi bildin Hacivat’ım; sevdiğim güzel Müjde Ar.*

Hacivat: *Pakize Suda ne olacak?*

Karagöz: *Pakize’yi kurtar!*

²³⁷ Mukadder Özakman, “Karagöz 2008 Karagöz’ün Gizli Telefonculuğu”, *Karagöz (Oyunlar) ve (Çevreci Ortaoyunu)*, UNIMA Türkiye Milli Merkezi Yayınları, Ankara 2012, 162.

²³⁸ Seçkin Bayramoğlu, “Karagöz’ün Hastalığı”, *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları 3*, Ünver Oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018, 201.

Hacivat: *Nerden?*

Karagöz: *Sudan... Pakize suda diyorsun. Kızcağız sudaymış, boğulmasın!*²³⁹

Muhaverelerde Müjde Ar ve Pakize Suda'dan başka yer alan kişi adları ve lakaplar şunlardır: Mustafa Efendi, Sivrisakal (Karagöz Hacivat için söyler), Berber Nuri, Habibe Molla, Çeçeron Zünbül, Terzi Yani, Bekçi Tahir, Eşekçi Ahmet Ağa, Hatice, Hasan, Çardaklı Hoca, Mestan Ağa, Kirli Hanife, Ayşe, Bakkal Mihal, Aşçı Hamdi, Latife, Kadriye, Kurşuncu Tayyibe, Eğinli Kasap İbrahim muhaverelerde aynı zamanda çizgi film kahramanı Caillou ismi de geçer.

2.1.14.2. Semt- Mekân Adları

Muhaverelerde semt adları yer almaktadır. *Çamaşır İpi* muhaveresinde semt adı olarak Silahtar ve Kağıthane geçer.²⁴⁰

İmtihan muhaveresinde Hacivat, Karagöz'ün bilgisini sınamak için semt adlarının nereden geldiğini sorar:

Hacivat: *Çabuk çabuk söyle, aslında Maltepe ne idi?*

Karagöz: *(İçinden) Münâfık herif nereden bulur böyle şeyleri?*

Hacivat: *Ne oldu, cevap veremedin!*

Karagöz: *Düşündüm lâkırdıları makaraya bağladım. Şimdi geri geldi. Maltepe, Mallartepesi idi. Zamanla mallar tükendi, bir tek mal kaldı, oldu Maltepe.*

Hacivat: *Aslında Yakacık ne idi?*

Karagöz: *Yakacıklarla, cacıkların köyü idi. Hepsi zamanla göçtü. İki aile kaldı, akraba oldular. Semtin adı Yakacık oldu.*

Hacivat: *Aslında Erenköy ne idi?*

Karagöz: *Erenler köyü idi, zamanla erenler azaldı, köylüler çoğaldı, oldu Erenköy.*

Hacivat: *Aslında Göztepe ne idi?*

²³⁹ Mukadder Özakman, "Karagöz 2008 Karagöz'ün Gizli Telefonculuğu", *Karagöz (Oyunlar) ve (Çevreci Ortaoyunu)*, UNIMA Türkiye Milli Merkezi Yayınları, Ankara 2012, 163.

²⁴⁰ Hellmut Ritter, "Ağalık", *Karagöz Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953, 274.

Karagöz: Gözcübaba tepesi idi. Gözcübaba göçtü, tepeye gömdüler. Semtin adı Göztepe kaldı.

Hacivat: Aferin Karagöz! Son bir şey daha ...

Karagöz: Haydi çabuk ol makara boşalmadan cevap vereyim.

Hacivat: Efendim, aslında Kazasker ne idi?

Karagöz: Kadıasker idi. Zamanla kadılar çok azaldı, kaz çiftlikleri çoğaldı semtin adı Kazasker oldu.²⁴¹

İyilik muhaveresinde Hacivat, Karagöz'e bir iyilik yapmak ister. Hacivat'a bir ev yaptırmaya karar verir. Karagöz'e evi hangi semtte yaptırmasını istediğini sorar ve çeşitli semt adlarını sayar. Karagöz evin Eşekbağirtan'da yapılmasını ister. Hacivat nedenini sorar:

Karagöz: Aman Hacivat, Eşekbağirtan'da yaptır.

Hacivat: Bu semti neden beğenirsin birader?

Karagöz: Bana misafir geldiğin zaman, bağıra bağıra gırtlığın yırtılır da, ondan.

Hacivat: Sana geldiğim zaman neden bağıracaktım köftehor?

Karagöz: Eşekbağirtan'da oturmuyor muyum?²⁴²

Muhaverelerde yer alan diğer semt adları ise şunlardır: Alçakdam, Atpazarı, Beyoğlu, Cihangir, Çamlıca, Çırpıcı, Edirnekapısı, Eminönü, Erenköy, Etyemez, Eyüpsultan, Fenerbahçe, Galata, Halıcıoğlu, İnönü, Kadıköy, Karaköy, Kızıltoprak, Kuruçeşme, Nişantaşı, Odunkapısı, Okmeydanı, Sirkeci, Sulukule, Süleymaniye, Şehzadebaşı, Tepebaşı, Tiryaki Çarşısı, Uzunçayır, Yeniçeşme Yokuşu.

Örneklerden de anlaşılacağı üzere muhaverelerde geçen semt adları İstanbul'da bulunan semtlerdir. *Karagöz'ün Film Şirketinde Çalışması* adlı muhaverede şehir isimlerinden Ankara geçmektedir. *Panayır* muhaveresinde ise Kırım, Bizans illeri, Sinop, Bursa, Şam, Azerbaycan, İran, Irak, Suriye gibi ülke ve şehir adları da yer almaktadır. *Minibüs Şoförlüğü* muhaveresinde şehirlerden Aydın ülkelerden Almanya ismi geçer.

²⁴¹ Metin Özlen, "Karagöz'ün Çobanlığı, *Karagöz Oyunları -3- Yeni*, Ünver Oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007, 165.

²⁴² İvgin ve Özlen, "Karagöz'ün Kâhyalığı", 66.

Muhaverelerde semt adlarının yanı sıra 15 Temmuz Şehitler Köprüsü, Ayasofya Camii, Hamidiye Karakolu ve Hasanpaşa Fırını isimleri geçmektedir.

2.1.15. Diğer Unsurlar

2.1.15.1. Kahve ve Kahvehane Kültürü

Kahvenin ilk kez ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmese de “*Kahve içme alışkanlığına öncülük eden kişilerin kahve ile ilk karşılaştıkları yer, Etiyopya, kahvenin yaygın kullanım kazandığı ilk bölge ise Yemen’dir.*”²⁴³ Kahve ile birlikte kahvenin etrafında şekillenen özellikle erkekler arasında sosyalleşebilmenin önemli adımı kahvehanelerin ortaya çıkışından da bahsetmek yerinde olacaktır. Dilaver Düzgün *Erzurum’da Kahvehaneler ve Âşık Kahvehanesi Geleneği* isimli eserinde, kahve ile birlikte kahvehanelerin oluşumuyla ilgili düşüncelerini “*Kahvenin ilk kez Etiyopya’da ortaya çıkışı, daha sonra Yemen’de kullanımının yaygınlaşması ile kahvehane adı verilen mekânın oluşumu arasında oldukça uzun bir zaman geçmiştir. Ancak ‘içecek’ ile ‘toplumsal kurum’ arasındaki mesafenin daralmasına rağmen, bu iki unsurun Türkiye’ye aynı anda gelmediği anlaşılmaktadır.*”²⁴⁴ sözleriyle ifade eder.

Dünya’daki serüveni ile birlikte Türkiye’de kendisine bir yer edinen kahve ve beraberindeki kahvehane kültürü muhaverelerde de kendisine bir yer bulmuştur. Kimi muhaverelerde kahve ve kahvehaneler ile ilgili bilgiler sınırlıyken kimilerinde ise muhaverenin konusu, kahve ve etrafında gelişen pratikler ile ilgilidir.

Kahve Kutusu muhaveresi isminden de anlaşılacağı üzere konusu kahve ile ilgili olan bir muhaveredir. Muhaverede her ne kadar Karagöz’ün rüyasında başına gelenler anlatılsa da rüyanın içeriği kahvehanede Karagöz’ün yaşadıkları ile ilgilidir. Karagöz, eşiyile tartıştıktan sonra karısının kendisini evden kovması üzerine evden çıkar ve soluğu Tiryaki Çarşısı’nda bir kahvehanede alır. Karagöz kahveye gittikten sonra yaşadıklarını şu sözlerle anlatır:

²⁴³ Dilaver Düzgün, *Erzurum’da Kahvehaneler ve Âşık Kahvehanesi Geleneği*, Aktif Yayınevi, Ankara 2005, 13.

²⁴⁴ Düzgün, *Erzurum’da Kahvehaneler ve Âşık Kahvehanesi Geleneği*, 17-18.

“Karagöz: Geldi ya! Evde karı ile kavga ettik. Beni kapı dışarı etti. Ne yapayım? Doğru gittim Süleymaniye’de Tiryaki Çarşısı’na, kahvenin birisinden içeri girdim, bir kahve içtim; canım sıkıldı, bir daha içtim, altı kişi iskambil oynadık üç parti yenildim; kırk kuruş kahve borcum oldu, lakin benim cebimde beş kuruş var.”²⁴⁵

Bu cümlelerden de anlaşılacağı gibi Karagöz’ün morali bozukken hoşça vakit geçirmesini sağlayacak yer olarak ilk aklına gelen mekân kahvehanedir. Kahvehanelerde kahve içmenin yanı sıra oyun oynanabildiği bilgisi de yer alır. Aynı zamanda bu oyun paralıdır yani kahvehanede bir nevi kumar oynanmaktadır. Karagöz’ün “altı kişi iskambil oynadık, üç parti yenildim; kırk kuruş kahve borcum oldu” sözleri bu durumu doğrular niteliktedir. Yenilen kişi parayı, içilen içeceklerin bedeli olarak kahveciye ödemektedir. Muhaverenin ilerleyen kısımlarında kahvehane ve burada Karagöz’ün başına gelenler ile ilgili detaylı bilgi verilmeye devam edilmiştir. Kahveci parayı almak için Karagöz’ü takip ederken Karagöz de bir yolunu bulup saklanmıştır. Bu olaydan sonra kahvecinin sinirlenerek evine gittiği, sabah geldiğinde dükkâna bir tiryakinin geldiğinden bahsedilmiştir. Muhaverede tiryaki ile ilgili bilgi verilirken dördü bir arada kahve istediği, kahvecinin büyük bir cezvede dördü bir arada pişirdiği anlatılmaktadır. Tiryakinin bahsettiği dördü bir arada kahvenin nasıl bir kahve olduğuna dair detay verilmemiştir. Fakat kahvenin ateşe birkaç kez sürüldüğü sonunda köpürerek kabardığı pişen kahvenin aşure çanağı gibi bir fincanın içine döküldüğüne dair detaylar yer almıştır.

Misafirlik muhaveresinde kahvehane, tanıdıklardan haber alma mekânı olarak değerlendirilir. Karagöz’ü göremeyen arkadaşları onun durumunu kahvehanede Hacivat’tan öğrenmeye çalışır.

Deli muhaveresinde Karagöz parasızlıktan, daha da kötüsü kahveye gidip kahve içecek parasının bile olmadığından bahseder. Burada kahvehaneye gitmeye orada bir şeyler içip güzel vakit geçirmeye önem atfedildiği anlaşılmaktadır. Kahvehaneye gittiğinde başına gelenleri anlatan Karagöz, orada farkında olmadan uykuya daldığını ve telaşla uyanırken bardakları kırdığını anlatır.

²⁴⁵ Hayalî Küçük Ali, “Karagöz Dans Salonunda”, *Karagöz Perde Külliyâtı 2*, Ahmet Kâmil Matbaası, İstanbul 1928. (C. Kudret, *Karagöz CIII*, s.1221-1224’dan naklen)

İlaç muhaveresinde ise kahve hastalığının sağaltımında yararlanılan bir içecek olarak değerlendirilmiştir. Hacivat, başının ağrıyıp midesinde de bir fenalık olduğunu söyler. Akşam limon ile kahve koymasına rağmen iyileşemediğinden bahseder.

Örneklerden de anlaşılacağı gibi kahvenin kültürümüzde önemli bir yeri vardır. Kahvenin insanları keyiflendirmesinden öte hastalıklarına da şifa olması beklenmektedir.

2.1.15.2. Ekonominin Durumu ve Meslekler

Muhaverelerde ekonomik açıdan zor durumda olan Karagöz üzerinden toplumun ekonomik yapısı hakkında da bilgi verilir.

Orta direk muhaveresinde Karagöz, hayat pahalılığından bahseder. Kuru soğanı bile alabilecek ekonomik gücü yoktur. Bunun üzerine Hacivat, Karagöz'e başka neleri alamadığını sorar. Karagöz sarımsak dedikten sonra Hacivat'tan da neler alamadığını saymasını ister. Çeşitli yiyecek ve içecek isimlerini sayan Hacivat'a Karagöz, hayat pahalılığının olması nedeniyle bu ürünleri alamasalar bile hiç değilse isimlerini saymanın kendisine iyi geldiğini söyler:

Hacivat: *Karagöz'üm, hayatı kastettim pahalı demek için...*

Karagöz: *Evet, hayat pahalı! Bir türlü geçinemiyoruz. Lakin sen meyveleri saymaya devam et! Yemesek de onların adlarını analım...''²⁴⁶*

Emeklilik muhaveresinde Karagöz Hacivat'a artık emekli olduğunu söyler. Hacivat, bu duruma sevinse de Karagöz sevinecek hâlde olmadığını belirtir. Emekli olsa bile bir ev alacak durumunun olmadığını üzülerek anlatır:

Hacivat: *Yahu sen değil miydin, yıllardır şöyle bir emekli olsam da başımı sağlam bir dam altına sokabilsem diye düşler gören?*

Karagöz: *Bendim. Ama o zaman da bir türlü yakalayamadık ipin ucunu.*

Hacivat: *Nasıl yani?*

Karagöz: *(Artık pencereye iyice yerleşmiştir) Karıyla hesap ederdik, kitap ederdik. Diyelim ki, ikramiye bini bulmuş, bakardık, başımızı sokacak bir daire ellibinden aşağı*

²⁴⁶ Mukadder Özakman, "Karagöz 1984 Karagöz'ün Postacılığı", *Karagöz*, Unima Türkiye Milli Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s.126.

değil. Eh, beş yıl daha çalışırsak, emekli ikramiyemiz elli bini bulur diye sıkardık dişimizi, bir de bakardık, ikramiyemiz dörtyüz bini bulmuş, ev beşyüzbini. Haydi bir gayret daha. Bu kez onlar bizi koyuyarlar kapı önüne tam bir milyoncukla.

Hacivat: *İyi ya işte, ne duruyordun alsana evi.*

Karagöz: *Iuhhh! Yağma yok. Bu kez aynı ev iki milyona fırlamış. Hıncır bize inat ediyor.*²⁴⁷

Diyalogdan da anlaşılacağı üzere Karagöz, yıllarca çalışsa bile bir ev dahi alamıyor oluşunun üzüntüsünü yaşamaktadır.

İşletmecilik muhaveresinde Hacivat, amcasının oğlunun yanında su kuyusu işletmeciliği yapar. Karagöz'e bulunduğu bölgedeki insanların ekonomik durumunun hiç de iyi olmadığını, geçim sıkıntısı yaşadıklarını anlatır. Yaşadığı bölgedeki insanların iş sahası dar olduğundan az bir ücretle bile çalışmaya razı olduklarından yılın dört ayı tarım işiyle uğraşıp geriye kalan sekiz ayında ya çalışmaya başka şehre gittiklerinden ya da boş gezdiklerinden bahseder.

Açlık muhaveresinde Karagöz yerden kalkamaz bu duruma şaşırان Hacivat, Karagöz'e ne olduğunu anlamaya çalışır. Konuşmalarının sonunda Karagöz'ün açlıktan güçten düştüğü yerinden kımıldayamaz hâle geldiği anlaşılır. Karagöz, evdeki herkesin parasızlıktan etkilendiğini şu sözlerle anlatır:

“Karagöz: *Hacı Cavcav, benimle alay mı ediyorsun? İş yok, para yok, hanım annesine kaçtı. Mutfaktaki fareler açlıktan yürüyemez oldu. Benim de açlıktan başım dönmez mi, midem bulanmaz mı, düştüğüm yerden kalkabilir miyim?*²⁴⁸

Deli muhaveresinde Karagöz ekonomik açıdan zor durumda olduğunu dile getirir. Öyle ki kahvehaneye gidip bir kahve bile alabilecek parasının olmadığını belirtir.

Karagöz Film Şirketinde isimli muhaverede Karagöz'ün iş bulabilmek umuduyla İstanbul'dan Ankara'ya Hacivat'ın yanına yürüyerek gittiği anlatılır. Karagöz, Hacivat ile karşılaşınca çok zor durumda olduğunu kendisine iş bulamazsa İstanbul'a geri dönecek parasının olmadığını belirtir.

²⁴⁷ *Karagöz Oyun Metinleri*, “Karagöz Emekli”, Orhan Asena, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Öztekin Matbaacılık, Ankara 1987, 47.

²⁴⁸ Oral, “Karagöz Yazıcı”, 107.

Kedi Dondu muhaveresinde Karagöz, ekonomik açıdan öyle zor durumdadır ki babasından kalma kol saatini bedestende nasıl sattığını anlatır.

Lakırdı muhaveresinde Hacivat, Karagöz'e dünyalık durumunu yani ekonomik açıdan ne durumda olduğunu sorar. Karagöz önce Hacivat'ın ne sorduğunu anlamasa da ardından Hacivat'a kendisine iş bulabilirse Hacivat'a duacı olacağını söyler.

Tokat muhaveresinde Hacivat, Karagöz'ün canı sıkın olduğunu anlayınca nedenini öğrenmek ister. Karagöz, karısının kendisinden sürekli bir şeyler istediğini fakat karısının isteklerini karşılayacak durumunun olmadığını bu nedenle de üzüntülü olduğunu anlatır.

Örneklerden de anlaşıldığı gibi ekonominin durumu her zaman Karagöz'ün gündemindedir. Karısı ile anlaşamamasının temelinde maddi imkansızlıkların getirdiği sorunlar yatar. Ailesinin ihtiyaçlarını karşılayamayan Karagöz, bu durumdan kurtulabilmek için en yakın arkadaşı Hacivat'ın yardımını talep eder. Ondan kendisine referans olmasını ister. Böylece bir iş sahibi olabileceğini düşünür. Muhaverelerde örnekler üzerinden ekonomik durumun kötü olmasının kişinin hayatında ne gibi olumsuzluklara yol açabileceği gösterilmiştir. Meslek sahibi olmanın önemi üzerinde durulmuştur.

Muhaverelerde çeşitli meslek grupları yer alır. Bunlardan bazılarının ismi geçerken bazılarının ise içeriğine yer verilmiştir.

Dondurmacı muhaveresinde Hacivat, Karagöz'e dondurmacılık yapmayı teklif eder. Nasıl dondurmacılık yapabileceklerini detaylarıyla anlatır.

*Geleneksel, kültürel veya sanatsal değeri olup da kaybolmaya yüz tutmuş meslek grupları*²⁴⁹ içerisinde yer alan zanaatkarlığın önemli ve güzel örneklerinden sedef kakmacılığa, Sedefçi Karagöz oyununda yer verilmiş oyunun muhavere bölümünde de bu konuya değinilmiştir:

“Hacivat: *Karagözüm dinle, bak! Sen beni dinle! Bizim Sedefkar Mustafa Efendi var ya?*

Karagöz: *Ne olmuş tövbekâr Mustafa Efendi 'ye?*

²⁴⁹ <https://ticaret.gov.tr/data/5d41938613b87639ac9e005f/Meslekler%20Listesi.pdf> Erişim Tarihi 01.04.2020, s.16.05

Hacivat: *Hac'ca gitti. Hac'a.*

Karagöz: *Gittiyse gitti. Bana ne?*

Hacivat: *Ben de onun için geldim ya sana.*

Karagöz: *Eeeee. Sonra?*

Hacivat: *Sonrası, monrası yok. Yeni başlıyoruz.*

Karagöz: *Neyi haşlıyoruz?*

Hacivat: *Dükkân açıyoruz. Dükkân!*

Karagöz: *Ne dükkânı Sivrisakal?*

Hacivat: *Sedefçi Dükkânı.*”²⁵⁰

Gazeteci muhaveresinde Hacivat ile karşılaşan Karagöz, gazeteci olduğundan bahseder. Hacivat böyle bir durumun olmasına ihtimal vermez. Çünkü Karagöz'de gazetecilik yapacak yeteneğin olmadığını düşünür. Bu nedenle Karagöz'ü çeşitli konular hakkında sınava tabi tutar. Karagöz, Hacivat'ın sorduğu sorulara cevap veremeyince Hacivat Karagöz'ün bu mesleği yapamayacağını söyler. Karagöz, önce Hacivat'ın bu sözlerini kabul etmese de ardından Hacivat'a hak verir. Hacivat Karagöz'e bundan sonrası için ne iş yapabileceğini sorar. Karagöz destan satmak istese de Hacivat'ın dükkanında yazıcılık yapmaya razı olur.

Lakırdı muhaveresinde de *Gazeteci* muhaveresinde olduğu gibi Hacivat Karagöz'e yazıcılık yapmayı teklif eder.

Oyuncu muhaveresinde Hacivat, Karagöz'e artık devrin değiştiğini ortaoyunu, meddahlık vb. oyunların yerine oyuncu olmayı teklif eder. Karagöz oyuncu olursa menajere ihtiyacı olacağını söyler.

Minibüs Şoförlüğü muhaveresinde Hacivat Karagöz'e bir servis sürmeyi teklif eder. Böylece para kazanabileceklerini düşünür.

Obez Karagöz muhaveresinde Karagöz, televizyonda kuklayı göbeğinden konuşuran birini gördüğünü söyleyince Hacivat, bu mesleğin adının vantrolog olduğunu söyler:

²⁵⁰ Ercümen Melih Özbay, *Gene Gine Yine Karagöz*, Çaba Yayın Dağıtım, İstanbul 1989, 48-49.

“**Hacivat:** Adamın mesleğinin ismi. Nasıl bizi oynatana hayali deniyorsa... Kuklayı ağızını açmadan, kapalı ağızla oynatana vantrolog denir.”²⁵¹

Günümüzde teknolojinin gelişimi yeni meslekleri beraberinde getirmiştir. İnternet kafe işletmeciliği* bu mesleklerden biridir. İnternetçi Karagöz oyununun *İnternet Kafe* ismi verilen muhavere bölümünde Hacivat, herkesin evinde bilgisayar olmadığını düşünerek internet kafe açmaya karar verir ve Karagöz’e yanında çalışmasını teklif eder. Bu işin ne olduğunu anlatır.

2.2. MÜSTAKİL MUHAVERELERDE HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

2.2.1. Barınak- Konut (Halk Mimarisi)

Muhaverelerdeki konutlar hakkında detaylı bilgiye yer verilmemiştir. Villa, arsa, bahçe, daire ve harabe bir evden bahsedildiği görülür.

Evlerde bodrum katı olduğundan bahsedilir. *Kömür* muhaveresinde Hacivat, Karagöz’ün evini parasızlıktan oturulmak zorunda olan harabe bir ev olarak değerlendirir.

Gelinlik Damat muhaveresinde evin tek katlı olma durumu ile ev sahibinin maddi durumu arasında bir bağ kurulur. Bu ailenin orta halli bir aile olduğu dolayısıyla evlerinin durumu ile maddi durumlarının paralellik gösterdiğinden bahsedilir.

Ev çeşitlerinden villa adı geçmektedir. *Borç Korkusu* muhaveresinde Karagöz yanlışlıkla villa aldığını düşünür.

Telefon muhaveresinde Hacivat Karagöz’e emlakçıda çalışması için iş bulur. Bu muhaverede Hacivat Karagöz’ün işi öğrenebilmesi için taktikler verir. Gelen müşterilerin ev mi arsa, bahçe ya da daire mi almak istediklerini öğrenmesini ister.

²⁵¹ Tefik Dinç, “Tonton Amca”, *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları 2*, Ünver Oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014, 159.

* İnternet kafe işletmecisi 1431.01 kodu ile Türkiye İş Kurumu’nun meslek listesinde yer almaktadır. Türkiye İş Kurumu (2022) <https://esube.iskur.gov.tr/Meslek/MeslekleriTaniyalim.aspx> Erişim Tarihi: 29.12.2022.

2.2.2. Ev Eşyası: Türleri, Yapımı, Kullanımı

Ev eşyaları hem mutfak hem de evin diğer bölümlerinde kullanılan eşyalar olarak muhaverelerde yer almaktadır. Mutfak eşyalarından beslenme başlığında bahsedildiğinden bu başlıkta yer verilmemiştir.

Muhaverelerde çeşitli ev eşyalarının adı geçmektedir. Bir zamanlar kullanılan kılıç, tüfek gibi savaş aletlerinin günümüzde duvarda süs eşyası olarak kullanıldığı görülür. *Gelinlik Damat* muhaveresinde bu durumdan bahsedilir. Hacivat “*Efendim başka duvarda hâtıra kılıç, tüfek var, kalpaklı fotoğraflar asılı...*”²⁵² diyerek evde kullanılan eşyalar hakkında da bilgi vermiş olur. Aynı zamanda bu muhaverede evde koltukların olduğu bilgisi de yer alır. Hacivat misafirlige geldikleri bu evde koltukta oturduklarını söyler.

Süs eşyaları ile birlikte saat, fırça, yatak, battaniye, havlu, büyük çamaşır sepeti, perde, halı, çöp kovası gibi ev eşyalarının adının da geçtiği görülür.

2.2.3. Taşıtlar, Taşıma Teknikleri

Müstakil muhaverelerde kara taşımacılığına dair kamyon, cip, otomobil, dolmuş örnekleri yer alırken hava taşımacılığına dair uçak ve balon örnekleri vardır.

Uçak muhaveresinde uçak yolculuğu ile ilgili detaylar dikkat çekicidir. Karagöz arkadaşı Hacivat’ın uzak bir yerden gidip gelmesini sağlayan aracı tahmin ederken bunun at, eşek, tay olabileceğini düşünür. Muhaverede uçağın uzak yerlere çok kısa sürede gidip gelmeyi sağladığı bilgisi yer alır. Hacivat uçak için hava otobüsü tabirini de kullanır. Aynı zamanda uçak yolculuğunda neler yapıldığını sırasıyla anlatır. Önce bavulu bagaja verip koltuklarına oturduklarını kemerlerini bağladıktan biraz sonra havalandıklarını söyler. Uçak havalandıktan sonra pencereden bakan Hacivat alt tarafta bembeyaz bir düzlük yani bulutları gördüğünden bahseder. Uçağı sürenin pilot olduğu uçak sürmek için trafik ışıklarının gerekmediği bunun yerine pilotların harita ve yükseklik ölçme aletlerinden faydalandıkları gibi bilgilere de muhaverede yer verilmiştir.

²⁵² Oral, “Gelinlik Damat”, 194.

Muhaverelerde hava taşımacılığına dair örneklerden bir diğeri de balondur. *Balon* muhaveresinde Karagöz gördüğü bir rüyayı anlatırken aslında balonun yapısından ve balon yolculuğundan bahseder:

“Karagöz: *Laf karıştırma da dinle! Bezden benim iki boyum kadar yüksek bir top diktirmişler.*

Hacivat: *Sonra?*

Karagöz: *Yanmasın diye içini, islanmasın diye de dışını çikolata kağıdı ile kaplamışlar. Alt ucu da açık kalmış.*

Hacivat: *Hah hah hah... Efendim ona top değil balon derler!*

Karagöz: *İşte o salon topunu bizim ağaçların arasına asmışlar.*

Hacivat: *Aman Karagöz'üm, sonra?*

Karagöz: *Pataklarım ha, sesini çıkarma da dinle! Sonra bizim büyük çamaşır sepetini de yere koyup iplerle topun altına bağlamışlar.*

Hacivat: *Aman pek meraklandım, devam et!*

Karagöz: *Sepetin üstünde de sizin piknik tüpü var. O yandıkça sığağı teneke boru ile topun içine gidiyor.*

Hacivat: *Karagöz'üm ben bu işi anladım. Çocuklar balonu şişiriyorlar.”²⁵³*

Ülkemizde Kapadokya’da bulunan balon turizmi, yaklaşık bir buçuk saat süren ve havadan bölgenin izlenmesine olanak veren bir hava taşımacılığıdır. *Balon* muhaveresinde bu durum oyunun kurgusu içerisinde, olağanüstülükler ve mizah da eklenerek, anlatılmaya çalışılmıştır.

2.2.4. Beslenme

Müstakil muhavereler besin grupları bakımından zengindir. Muhaverelerde çeşitli sebze, meyve ve yemek adları yer alır.

Muhaverelerde yiyecek adları çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Yanlış anlamaya dayalı meyve sebze adlarıyla birlikte yemek adlarına da yer verildiği görülür.

²⁵³ Haydar Kılıç (haz.), “Balon”, 58.

Özellikle bilmece muhaverelerinde ya Karagöz Hacivat'tan ya da Hacivat Karagöz'den cevabı meyve, sebze olan bilmeceyi bilmesini ister.

Kültürümüzde yemeğe verilen önemin yansımaları müstakil muhaverelerde de görülür. Muhaverelerde yemeğe önce çorba ile başlanır. Hastalık anında da akla gelen ilk şey sıcak bir çorba içmektir. Hacivat Karagöz'ün hasta olduğunu görünce hemen sıcak bir çorba içmesini tavsiye eder. Muhaverelerde düğün çorbası, şehriye çorbası isimlerine yer verilirken ana yemeklerden patates musakkası, kâğıt kebabı, püre, makarna, mücver, yaprak dolması, kuru fasulye, pilav, pırzola, börek, tandır kebabı isimlerine yer verilmiştir. Yemeklerin hazırlanmasında yararlanılmasının yanı sıra yemeklerin yanında ya salata içerisinde ya da mevcut haliyle yenilen nane, maydanoz, dereotu, turp, havuç da muhaverelerde adı geçen sebzelerdendir. Yemeklerin hazırlanmasında olmazsa olmaz olarak görülen soğan yediden yetmişe herkesin severek tükettiği patates isimleri muhaverelerde yer alır. Aynı zamanda genellikle yemeğin yanında ikram edilen komposto ve hoşaf isimleri de geçmektedir.

Muhaverelerde sofraya geleneğinde bir değişimin yaşandığı görülür. Geçmiş dönemlerdeki muhaverelerde sofraya düzeninden bahsedilirken yemeğin sini üzerinde tabaklara konulan yemeklerde çatal kaşık ile yendiği bilgisi yer alırken günümüzdeki muhaverelerde yemeğin masada yendiği bilgisi yer alır. Yemeklerle birlikte yemeğin sunum şekline de önem verildiği görülür. *Misafîr* muhaveresinde bu konu detaylarıyla ele alınmıştır. Karagöz'e misafirlerin geleceğini öğrenen Hacivat önce bir plan yapar ve bu plan dâhilinde sofraya düzenini oluşturur. Bu sofraya düzeninde masaya çift tabak konulmasından yemek servis kağıdına kadar düzenle ilgili her şeye en ince ayrıntısına kadar önem verilmiştir.

Misafire yemek ikram edilirken geçmişte olduğu gibi önce çorba ile başlanır. Misafirlikte yemek ikram sıralamasına dair geleneksel uygulama örneğine *Bilmece* muhaveresinde de rastlanır. Hacivat sorduğu bilmeceye dair ipuçlarını sıralarken misafirlikte ikram edilen yiyecek ve içecekler hakkında da bilgi verir. Hacivat misafirlikte yemekten sonra çay kahve ikramında bulunulacağını ardından da meyve geleceğini söyler.

Sabahları güne kahvaltı ile başlamanın kültürümüzde önemli bir yeri vardır. Hacivat bu durumla ilgili tavsiyelerde bulunur. Sabahları güne erken saatte iyi bir kahvaltı ile

başlamanın kendimiz için yapabileceğimiz en iyi şeylerden biri olduğunu ifade eder. Kahvaltıda yumurta, peynir, zeytin yendiği görülür. Kahvaltıda yenilen yiyeceklerden biri olan reçel de muhaverelerde yer alır. Çay kahvaltının en önemli eşlikçisidir. Bunun yanı sıra arkadaş ziyaretlerinde akla gelen ilk içecek yine çaydır. Günümüz muhaverelerinde demleme çay ile birlikte poşet çaya da yer verildiği görülür. Isıtılan su ile çok kısa sürede hazır hale gelen poşet çaylar aslında günümüzde pratikliğe, hıza verilen önemin bir göstergesidir. Hemen hazır hale gelen yiyecek ve içecekler gibi bu yiyecek ve içeceklerin hazırlanmasını kolaylaştıran aletler de önem arz etmektedir. *Konuşuyoruz Ama Nece Konuşuyoruz?* isimli muhaverede Hacivat “*Aman Karagöz’üm neyse, ben seni özledim de geldim. Ketula su koy, fincana bir poşet, şöyle karşılıklı sabah çayımızı alalım.*”²⁵⁴ diyerek değişimin izlerini gözler önüne serer. Poşet çay ile birlikte onun hazırlanmasını kolaylaştıran “kettle”a da muhaverelerde yer verilmiştir.

İçecek olarak diğer bir alternatif de kahvedir. Çay ile birlikte kahveye de önem verilir.

Kültürümüzde kahvaltının, öğle ve akşam yemeklerinin vazgeçilmezi olan ekmek ekmeğin yapımında kullanılan un ve su oldukça önemlidir. Özel bir ekmek türü olan pide de yer alır.

Muhaverelerde çeşitli meyve adlarına yer verildiği görülür. Muhaverelerde yer alan meyve isimlerini şu şekilde sıralamak mümkündür: Üzüm, kiraz, elma, muz, armut, nar, şeftali, kayısı ve içde.

Tatlılar hemen herkes tarafından çok sevilir. Muhaverelerde Gaziantep’in neredeyse simgesi haline gelen “*baklava*” ile muhallebi adına da yer verilmiştir.

Muhaverelerde pastalara, tatlılara tat vermek onları süslemek için kullanılan fındık, fıstık gibi kuruyemişler ile birlikte leblebi, çekirdek gibi kuruyemişleri görmek mümkündür.

Meyveler, sebzeler, yemek adları ile birlikte mercimek, nohut, fasulye, mısır, pirinç gibi tahıl isimleri vardır.

²⁵⁴ Tuba Uludağ (haz.), “Konuşuyoruz Ama Nece Konuşuyoruz?”, *Karagöz ile Hacivat*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018, 108.

2.2.5. Giyim Kuşam, Süs

Müstakil muhaverelerde giyime dair bilgiler oldukça sınırlıdır. Giyimle ilgili örneğe yer verilen *Gelinlik Damat* muhaveresinde Hacivat, gelinlik kızın kıyafetinden “*Kızcağızın giyimi pek iyi değildi ama ne yapsın... Herhalde temizlik falan yapıyordu. Yamaları yırtık bir kovboy pantolonu...Çorap yok...Yokluktan tek kulağına küpe takabilmiş.*”²⁵⁵ sözleriyle bahseder. Giyimle ilgili en detaylı bilgi bu muhaverededir.

Müstakil muhaverelerde giyime örnek olarak elbise, yelek, ceket ve pantolon ismi geçmektedir. Aynı zamanda terlik ve çizme de vardır.

Muhaverelerde giyimden ziyade süs olarak değerlendirilebilecek altın, gümüş, elmas, mücevher, küpe ve başa takılan kalpak yer alır.

Karagöz giyimden bahsederken üst baş tabirini kullanır. Misafirlğe giderken temizlenip giyineceğinden bahseder.

2.2.6. Gelenekler, Görenekler

Toplumlar için gelenek ve göreneklerin varlığı oldukça önemlidir. Toplumumuzda gelenek ve göreneklere verilen önemin izleri muhaverelerde görülür.

Müstakil muhaverelerde gelenek ve göreneklere dair unsurları geçiş dönemi uygulamalarında, yemek ve sofraya düzeni gibi başlıklarda aramak mümkündür. Bu uygulamalara ilgili başlıklar altında yer verildiği için bu başlıkta yer verilmemiştir.

Geçmişten günümüze muhavereler incelendiğinde misafirlğe dair geleneksel uygulamaların devam ettiği görülür. Misafire her dönemde çok önem verilmiş bu durum muhavereler aracılığıyla da yansıtılmıştır. Öyle ki *Misafir* muhaveresinde evine gelen misafire ikram edebileceği hiçbir şeyi olmayan Karagöz oldukça telaşlanıp derdine çare bulabilmesi için soluğu muhtarın yanında alır.

Toplumumuzda Ramazan ayına ayrı bir önem atfedilir. Bu aydaki iftar davetleri ile hem samimi ilişkiler kurulur hem de maddi açıdan zor durumda olan insanlara bu davetler aracılığıyla bir nebze yardımcı olunur. Ramazan ayındaki iftar daveti geleneği

²⁵⁵ Oral, “Gelinlik Damat”, 194.

günümüzde de devam etse de eski zamanlardaki yoğunluk yoktur. *İftar Davetsizi* muhaveresinde bu durumdan yakınan Karagöz, üzüntüsünü şu sözlerle dile getirir:

“**Karagöz:** *İşine gelmeyi anlayamıyorsun! Aaaah ah, yüzyıllardır beni herkes çok severdi, mahalle dışından bile bizi iftara çağırarak için yarış ederlerdi de liste yapıp sonraya koyardık.*”²⁵⁶

İftar daveti verme durumuyla ilgili gelenekte bir değişim olsa da *Ramazan Davulcusu* muhaveresinde, Karagöz ile Hacivat arasında geçen diyalogdan, bayramda aile büyükleri ve misafirler ile birlikte bir sofraya etrafında toplanma geleneğinin devam ettiği anlaşılır. Karagöz bayram sofralarında herkesin çok neşeli olduğunu belirtir.

Bayrama dair devam eden geleneklerden bir diğeri de küçüklerin büyüklerin elini öperek bayram harçlığı almalarıdır. *Bayramlaşma Bayramı* muhaveresinde bu geleneği yanlış anladığı görülen Karagöz bayram boyunca her fırsatta Hacivat’ın elini öpüp bayram harçlığı ister. Aynı zamanda Karagöz’ün torunları da bu hususta Hacivat’a rahat vermezler. Karagöz’ün sürekli bayramlaşıp para vermek istemeyen Hacivat’a söylediği “*Hele ses çıkar da göreyim. ‘Hacivat benimle bayramlaşmıyor, elini öptürmüyor.’*” cümleleri bu geleneğe uymayan kişilerin toplum tarafından nasıl bir yaptırıma uğrayacağını anlatması bakımından önemlidir.

El öpme geleneği yalnızca bayramlar için geçerli değildir. Bayramlar dışında da el öpme geleneğinin devam ettiği görülür. *Karagöz ve Trafik* muhaveresinde Hacivat, Karagöz’e bir şey öğretmeden önce elini öpmesini ister. Bilginin çok değerli olduğunu dolayısıyla kendisinin Karagöz’ün öğretmeni sayıldığını söyleyerek ısrarla elini öpmesini bekler. Bu durum toplumda saygı duyulan kişilerin ellerinin öpülmesinde bayramlar gibi özel bir zamana ihtiyaç olmadığını göstergesidir.

2.2.7. Geçiş Dönemleri

Doğum, sünnet, söz, nişan, düğün ve ölüm gibi hayatın önemli evrelerini içine alan geçiş dönemlerinin günümüz muhavere örneklerinde de yeri vardır.

²⁵⁶ Ünver Oral, “İftar Davetsizi”, *Günümüzden Karagöz Hacivat Söyleşmeleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002, 185.

2.2.7.1. Doğum- Çocuk

Muhaverelerde doğum öncesi, sırası ve sonrası pratiklere, doğumla ilgili inanışlara yer verilmezken çocuk terbiyesinin önemi üzerinde durulduğu görülür.

Çocukların güzel ahlak sahibi olmasında ebeveynin rolü, onların olumsuz davranışları ile karşılaşıldığında nasıl davranılması gerektiği, ahlaki durumlarıyla birlikte eğitim-öğretim durumlarına da gereken özenin gösterilmesi gibi konular ön plandadır.

Yalan söylemenin kabul edilemeyecek olumsuz bir davranış olduğu *Hasbihal* muhaveresinde Hacivat tarafından anlatılır. Çocuğunun yalan söylediğini öğrenen Hacivat ne yapacağını şaşırır. Bu durumu en yakın arkadaşı Karagöz ile paylaşmak, onun tavsiyelerini almak ister. Karagöz önce ne olduğunu anlamamış gibi davransa da bir örnek üzerinden Hacivat'ın çocuğuna yaklaşımındaki yanlışı gösterir. Hacivat'a şu tavsiyelerde bulunur:

“Karagöz: *Gönder okula, yüzleşsin arkadaşlarıyla. Yalan ayıptır, günahdır demişsin, gerisini o halletsin. Sen göster ona yolu, o gitsin ister تنها ister dolu. Tokat atmam bu sefer, senin derdin sana yeter.*”²⁵⁷

Çocuk eğitimine dair güzel bir örnek de *Karagöz'ün Dedeliği* muhaveresinde yer alır. Dede olduğuna sevinen Karagöz, bu mutluluğunu öncelikle en yakın arkadaşı Hacivat'a haber verir. Bu habere sevinen Hacivat, Karagöz'ü tebrik ettikten sonra torunun eğitimi ile ilgilenmesinin önemine dikkat çeker:

“Hacivat: *Olur mu Karagöz'üm? Senin akşama kadar ne işin var? Elbette ki onun terbiyesi senin elinde.*

Karagöz: *Ben sinirliyim Hacıavcav, çocuk mocuk bakamam.*

Hacivat: *Bakarsın Karagöz'üm... Çocuğa yakınlık göstereceksin... Doğru olanı 'Yap', yanlış olanı 'Yapma' diyeceksin.*

Karagöz: *Yahu şimdiki zamane çocukları laf dinler mi?*

Hacivat: *Dinler Karagöz'üm; sen nasıl öğretirsen o öyle öğrenir. Ben torunumu nasıl öğrettim? 'Kalk' dersem kalkar, 'yat' dersem yatar...*”²⁵⁸

²⁵⁷ Uludağ (haz.), “Hasbihal”, 120.

²⁵⁸ Ekrem Bektaş, “Karagöz'ün Dedeliği”, *Yeni Karagöz -2-*, Erkam Yayınları, İstanbul 1996, 125-126.

Çocuk eğitimiyle birlikte öğrenim durumunun önemine de dikkat çekilen muhaverelerden biri olan *Mektubun Sahibi* muhaveresinde okul yönetiminden gelen mektup üzerine çocukların okula devamsızlık konusu gündeme gelir. Hacivat, Karagöz'ü “*Karagöz'üm, baba olarak oğlun okula gidiyor mu, kötü arkadaşları var mı diye neden dikkat etmiyorsun?*”²⁵⁹ sözleriyle uyarsa da aslında devamsızlık yapıp okula gitmeyenin kendi oğlu olduğu anlaşılır. Karagöz, oğlunun kendi bilgisiz hâlini görüp derslerine daha çok çalışmasına sevinir. Oğluna hediye kitap almaya gider.

2.2.7.2. Ölüm

Muhaverelerde ölüm ve ölüm sonrası uygulamalar mizahi unsurlarla yer almıştır. *Komşu Öldü* muhaveresinde ölüm haberini vermenin zorluğunu sağaltmak için çeşitli yollara başvurulur. Bu muhaverede ölümü anlatabilmek için “*Adamcağıza dönmek kısmet olmadı*”, “*Hırsızlar soyup soğana çevirmişler*” “*Uyanmaz uykuya yatmış*”, “*Adamcağız kızının evine gelince bir yatmış ki bir daha kalkamamış*” gibi ifadeler kullanılmıştır. Hacivat bu ifadelerle Karagöz'e ölümü anlatmaya çalışırken aynı zamanda ölüm sonrası yapılan işlemleri detaylıca anlatır:

*Ölen kişinin câmiye götürüldüğünü ardından yıkanıp mezar taşına konduğunu sonra camiye gidip namaz kıldıklarını namazdan sonra imamın arkasında saf bağladıklarını ve ölen kişiyi toprağa gömdüklerini söyler.*²⁶⁰

2.2.8. Bayramlar

İncelenen müstakil muhaverelerde dinî bayramlara dair örneklerin yer aldığı görülür. Bayramın konu edildiği muhaverelerden ilki *Bayramlaşma Bayramı* muhaveresidir. Bu muhaverede el öpüp bayram harçlığı alma geleneğinden bahsedilmektedir. Karagöz, bayram namazı sonrası cami çıkışından itibaren başlayarak Hacivat'ın elini her fırsatta öpüp bayram harçlığı almak ister. Aynı zamanda kendisiyle birlikte torunlarına da Hacivat'ın elini öptürür ve onlar için de harçlık ister. Hacivat bu duruma itiraz edince Karagöz “*Hele ses çıkar da göreyim. 'Hacivat benimle*

²⁵⁹ Ünver Oral, “Mektubun Sahibi”, *Karagöz ve Trafik*, Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009, 64.

²⁶⁰ Ünver Oral, “Komşu Öldü”, *Günümüzden Karagöz- Hacivat Söyleşmeleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002, 212-213.

bayramlaşmıyor, elini öptürmüyor' diye bağırırım ²⁶¹ diyerek her seferinde Hacivat'tan harçlık almayı başarır.

Muhaverede bayramlaşmaya, bayram geleneklerine verilen önem Karagöz ile Hacivat örneği üzerinden mizaha da yer verilerek anlatılmıştır.

Ramazan Davulcusu muhaveresinde Karagöz'ün Ramazan ayında davul çalarak topladığı bahşişleri elini öpen çocuklara bayram harçlığı olarak verdiği görülür. Karagöz bu şekilde davranarak çocukları mutlu etmek ister. Hacivat, Karagöz'ün bu davranışını çok beğenir. Çocukken kendilerinin de bayram harçlığı topladıklarını söyler. Karagöz ile Hacivat bayram bahşışı dışındaki geleneklerden de bahsederler. Muhaverede bayram sofralarının pek neşeli olduğu bilgisi yer alır.

Millî bayramlara dair bir örnek ise *23 Nisan Bayramı* muhaveresinde yer alır. Karagöz bu bayramda dinî bayram geleneklerinin uygulandığını varsayarak Hacivat'ın elini öper ve kendisine para vermesini ister. Hacivat önce para vermek istemese de Karagöz'ün bu isteğini geri çevirmez ve günün önemini "*Karagöz'üm, dünyada ilk ve tek olarak sadece bizim çocuklarımızın kendi bayramları vardır. Çünkü Atatürk, Türk çocuklarını çok seviyor ve onlara güveniyordu. Ne kadar güzel!..*" ²⁶² sözleriyle ifade eder.

2.2.9. Kalıp Sözcükler

Muhaverelerde çeşitli durumlar için kullanılan kalıp sözlere yer verildiği görülür. Selamlaşmada, hâl hatır sormada vb. durumlarda gerek Karagöz'ün gerek Hacivat'ın konuşmaları sırasında kalıp sözlerden faydalanması söz konusudur.

Muhaverelerde yer alan kalıp sözleri aşağıda yer alan başlıklarda değerlendirmek mümkündür.

Selamlaşma

Başka Toplumların Etkisiyle Selamlaşma

Karagöz'üm merhabaa!..

Good morning Karagöz'üm

Hâl Hatır Sormak İçin Kullanılan Kalıp Sözcükler

²⁶¹ Yazar Adı Yok, "Bayramlaşma Bayramı", *Karagöz ile Hacivat*", Mutena Yayıncılık, İstanbul 2017, 34.

²⁶² Oral, "23 Nisan Bayramı", 17.

Nasılsın bakalım?

Hayrola?

Sabahları Söylenen Kalıp Sözler

Hayırlı sabahlar Karagöz'üm

Kutlamalar İçin Kullanılan Kalıp Sözler

Büyüklerin bayramı hayırlı olsun.

Yeni yıl hepinize kutlu olsun.

Yeni yılınız kedersiz ve başarılı olsun.

Töre, Gelenek ve Kültürel Değerleri Yansıtan Kalıp Sözler

Erken yatmalı erken kalkmalısın

Yalan söylemek ayıptır, gūnahtır.

Nafile de olsa farz da olsa ibadet gizli yapılır.

Dinleyeni ve Konuşanı Yücelten Kalıp Sözler

Başımın tacı

Gözümün elifi

Dini İnançları Yansıtan Kalıp Sözler

Çok şükür

Maazallah

İnşallah

Âmin

Şaşırlan Durumlarda Kullanılan Kalıp Sözler

Hadi oradan

Allah Allah

Günlük Hayatla İlgili Dilek Bildiren Kalıp Sözler

Hay yaşa

İyi günler

Hayırlı günler

Sağlık olsun

Sağ olasin

Çok sağ olasin efendim.

Büyük geçmiş olsun
Günün aydın olsun
Motivasyonun zirve olsun

Misafire veya Bir Yerden Gelene Söylenen Kalıp Sözler

Buyurun
Hoş geldiniz

Hitap Etmek İçin Kullanılan Kalıp Sözler

Cancağızım
İki gözüm
Efendim
Canım
Kankim
Canım Karagöz'üm
Can dostum
Kan kardeşim

Atalar sözü gibi söylenen kalıp sözler

Gönül muhabbet ister.

Onaylama bildiren kalıp sözler

Pekâlâ

Tabii

Hay hay

Yani

Aman ne iyi

Okey yani

Tamam

Sembolik olarak ödüllendirmek için söylenen kalıp sözler

Aferin

Üzüntü, pişmanlık bildirmek için kullanılan kalıp sözler

Vah vah vah!

Tüh!

Ahh hiç sorma!

Keşke

Mevcut durumu geçiştirmek için kullanılan kalıp sözler

Her neyse

Neyse

2.2.10. Dernekler, Kuruluşlar; Dayanışma ve Yardımlaşma**2.2.10.1. Komşuluk**

Muhaverelerde komşuluk ilişkilerine önem verilir. Komşunun neredeyse aileden biri gibi sayıldığı üzüntüsü ile üzülop mutluluğunun paylaşıldığı görülür.

Komşuluğa verilen önemin dolaylı olarak vurgulandığı *Gelinlik Damat* muhaveresinde Hacivat, komşusunun oğlu için kız istemeye gider. Bu durum aslında komşunun aileden biri gibi görüldüğünün kanıtlarından biridir. Komşuya öyle değer verilir ki aile büyüklerinden sayılır ve kız isteme sorumluluğu verilir:

“**Hacivat:** Aaaah ah, komşumuz Muttalip Efendi'nin oğlu Ahmet'e kız istemek için kalkıp Vaniköyü'ne bir eve gittik.”²⁶³

Komşuluk mutlu anlarda olduğu gibi zor anlarda da destek olmayı gerektirir. Sevdiklerinin ölümü ile karşılaşmak da insan hayatındaki en zor anlardan biridir. Komşunun düğünde olduğu gibi cenazede de destek olması, işleri kolaylaştırması beklenir. *Komşu Öldü* muhaveresinde komşularının öldüğü haberini Karagöz'e vermek Hacivat'a düşer. Hacivat komşularının öldüğünü Karagöz'ü üzmeden anlatabilmek için çok çabalar. Ölümü anlatabilmek için “*Adamcağıza dönmek nasip olmadı.*” “*Uyanmaz uykuya yatmış.*” gibi ifadeler kullanır. Karagöz Hacivat'ın anlatmak istediğini anlasa da anlamamış gibi davranır. Muhaverenin sonunda komşunun aslında ölmediği anlaşılınca mutlu olurlar.

Üzüntülü durumlardan bir diğeri de hastalıktır. Karagöz komşularının üzüntüsünü paylaşır. Komşularının oğlunun hasta olduğunu öğrenince ağladığını belli etmemek için çabalar. Hacivat'a bu haberi verirken oldukça üzgün olduğu görülür. Hacivat kendilerinin sevdiği gibi aslında tüm mahallelinin de bu çocuğu çok sevdiğini ifade eder. Hacivat da bu duruma çok üzülür.

2.2.11. Dinsel- Büyüsel İçerikli İnanışlar- İşlemler: Rüyalar ve Rüya Yorumu

Konusu bir rüyada yaşanan olaylarla ilgili olan pek çok muhavere örneği vardır. Bu muhaverelerde Karagöz, gerçekte yaşanması pek de mümkün olmayan bir olayı başından geçmiş gibi anlatır. Muhaverenin sonunda Karagöz'ün anlattıklarının rüya olduğu anlaşılır.

Müstakil muhaverelerdeki rüya konulu muhaverelerde genellikle gerçekte yaşanması mümkün durumların varlığı söz konusudur. Bu muhaverelerde olağanüstü öğeler daha azdır.

Borç Korkusu muhaveresi bu konuya güzel bir örnektir. Karagöz alacaklıların kapısına dayandığını borcunu ödemezse neler olabileceğiyle ilgili tehdit ettiklerini en sonunda da kendisini dövdüklerini anlatır. Konuşmasının sonunda Karagöz:

²⁶³ Oral, “Gelinlik Damat”, 194.

“*Karagöz: Sağol Hacı Cav Cav, gözümü açtığımda bir baktım, uyukladığım yerden düşmüşüm.*” diyerek anlattıklarının rüya olduğunu haber verir. Bu muhaverede Karagöz başına gelenlerin rüya olduğundan bahsetmese tüm bunların rüya olduğunun anlaşılması pek de mümkün değildir. Oysa diğer rüya muhaverelerinde olağanüstü öğelerin yer alması anlatılanların rüya olabileceği ihtimalini artırır.

Balon muhaveresi ise Karagöz’ün anlattıklarının rüya olabileceğine dair ipuçları, olağanüstülükler içerir. Bu muhaverede Karagöz, oğlu ve Hacivat’ın oğlunun yaptığı aslında uçuşması mümkün olmayan balona binerek çeşitli maceralar yaşar, başına olmadık işler gelir. Konuşmasının sonunda “*Bir gözümü açtım ki yataktan düşmüşüm!*” diyerek anlattıklarının rüya olduğunu bildirir. Rüyadan uyanmış olmasına rağmen rüyanın etkilerinin devam ettiğini burnunun ve belinin ağrıdığını sözlerine ekler.

Bazı rüya muhaverelerinde Karagöz ya da Hacivat anlatacaklarının rüya olduğunu konuşmanın başında söyler. *Rüya* muhaveresinde benzer bir durum söz konusudur. Hacivat Karagöz’e bir rüya gördüğünü ve rüyasını unutmadan hemen anlatmak istediğini söyler. Rüyasında uçan halı ile seyahat eden Hacivat, gördüğü bu rüyadan çok etkilenir.

Rüyalar ile birlikte rüyanın yorumlanması da kültürümüzde önem arz etmektedir. Rüyaların hayra yorulması gerektiği vurgulanır. *Karagöz Telefonda* muhaveresinde Karagöz arkadaşıyla telefonda konuşurken rüyasını anlattığını ve birbirlerinin rüyalarını yorumladıklarını anlatır. Fakat konuyla ilgili detaya yer vermez.

2.2.12. Halk Edebiyatı

2.2.12.1. Masallar

Muhaverelerde masal örneği oldukça sınırlı sayıdadır. İncelenen metinlerde içerisinde fabl örneğine yer veren tek muhavere *Arka-daş* muhaveresidir. Muhaverede “Ağustos Böceği ile Karınca Masalı” tüm detaylarıyla şu şekilde anlatılmıştır:

“*Bizim ağustos böceği tüm yaz boyunca saz çalmış, ormanı şenlendirmiş. Herkes ondan hoşlanırmış ama küçük karınca basbayağı severmiş ağustos böceğini. Bir gün ona, yaz bitince nerede yaşayacağını sormuş, çünkü zaman darmış, mevsim hüüzlenmeye başlamış, ağladı ağlayacaktı. Bu da yağmur demekmiş, ardından da kar gelecektmiş. Ağustos böceği onu kaale bile almamış, daha vakit var yaparım elbet demiş. Demiş ama*

bir türlü eli değmemiş çalışmaya, düşen yapraklar ona eşlik etmiş; ağustos böceğinin kalbe dokunan melodileriyle baharda dirilmek üzere bir kez daha ölüyormuş doğa. Bizim karıncanın yine içi el vermemiş, hiç zamanın kalmadı, hadi yapsana demiş ağustos böceğine. Ağustos böceği yine oralı olmamış, hele karşığı dağlara bir kar düşsün yaparım demiş. Ya Karagöz'üm sayılı gün çabuk geçmiş, ağustos böceği bir sabah uyanmış ki, elleri tutmuyor, bacakları işlemiyor. Sazının telleri donmuş, kış en temiz yorganını sermiş yeryüzüne, her yer karla kaplanmış. Ne yiyecek bulabilmiş ağustos böceği ne de ısınacak bir yer. Çalışkan karınca düşene tekme vurulmaz demiş. Kendi yuvasına davet etmiş ağustos böceğini, bütün kışı beraber geçirmişler. Yemiş içmiş eğlenmişler. Ama çok önemli bir şey öğrenmiş ağustos böceği: Bugünün işini yarına bırakmamayı. Bir daha hiçbir yaz aylaklık etmemiş hem eğlenmiş hem çalışmış, aynı karınca gibi.”²⁶⁴

Görüldüğü üzere Ağustos Böceği ile Karınca Masalı muhavereye değişikliklerle yer almıştır. Masal yukarıdaki şekliyle değil de muhaverenin biçimsel özellikleri gereği Karagöz ile Hacivat'ın diyalogları içerisinde Hacivat'ın anlatımıyla yer almıştır. İçerik olarak da değiştirilmiştir. Masalın aslında ağustos böceğinin tüm yaz boyunca saz çalıp şarkı söylemesine çok sinirlenen karınca, kendisinden yardım istemeye gelen ağustos böceğine “yazın nasıl saz çaldıysan şimdi de oyna” cevabını verir. Oysa muhavereye karınca arkadaşına sahip çıkar, onu zor anında yalnız başına bırakmaz, evine davet eder.

Örnekten de anlaşıldığı gibi muhaverelerin çocuklara sevgi bilincini anlattığı görülür. Herkesin hata yapabileceği önemli olanın hatadan ders almak olduğu arkadaşlarımızın zor anlarında onların yanında olmamız gerektiği gibi mesajlar muhavereye yer alan masal aracılığıyla verilmiştir.

Masal motiflerinin yer aldığı *Rüya* muhaveresinde Hacivat, masal gibi bir rüya gördüğünden bahseder. Rüyasında sihirli bir halıyla yolculuğa çıktığını bu halıyla Kaf Dağı'nı aştığını çevresindeki kuşların şarkı söylemeye başlayıp dans ettiğini kuşların dansına bulutların da eşlik ettiğini anlatır. Halının üzerinde oynarken halının Hacivat'ı üzerinden atması sonucu kendini yerde bulur. Uçan halı, Kaf Dağı ve yaşanan olağanüstülükler masal motifleridir.

²⁶⁴ Tuba Uludağ (haz.), “Arka-daş”, *Karagöz ile Hacivat*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018, 132-134.

2.2.12.2. Mâniler

Muhaverelerde çeşitli mâni örneklerine rastlanır. Başlangıcından günümüze muhaverelerde yer alan mâniler değerlendirildiğinde, günümüzdeki muhaverelerde yer alan mânilerin içerik olarak geçmişteki mânilerden farklı olduğu görülür.

Geçmişte Ramazan'ın, davul bahşişinin konu edildiği mâniler söz konusuysen günümüzdeki mânilerde hayat pahalılığı, değişen sosyal yapının izleri gibi konular yer alır.

Mânilerdeki değişime dair güzel bir örneğe *Vur Davula* muhaveresinde yer verilmiştir. Muhaverede Karagöz, Ramazan ayında mâni söyleyeceğini belirterek şu mâniyi okur:

*“Karagöz’üm işim yok
Eşim var da aşım yok
Ramazan gelince de
Davulcuyum eşim yok
Güm güm de güm güm!..”*

Hacivat, günümüz Ramazan mânilerinin bu şekilde olamayacağını söyleyerek nasıl olması gerektiği ile ilgili örnek bir mâni söyler ve bu tarzda mâni söylerse Karagöz’ün daha çok bahşiş alabileceğini belirtir:

*“Soran yok hâlimizi,
Şaşırdık yolumuzu,
İnmeyen enfilasyon,
Büküyor belimizi!
Güm güm de güm güm güm!..”*

Karagöz, kendi kavlince mâni söylemeye devam eder:

*“Saran yok belimizi
Taşırdık selimizi
Bu enfiyeli losyon
Kokuttu kelimizi
Güm güm de güm güm güm!..”*

Hacivat, Karagöz'ün söylediği mâniden bir şey anlamadığını belirterek yeni bir mânî söyler:

*“Gülemez olduk dosta,
Yiyemez olduk pasta,
Yeni yazlık alamadık
Kasamız oldu hasta!..
Güm güm de güm güm!..”*

Karagöz, daha iyi bir mânî söyleyebileceğini düşünür ve Hacivat'tan kendisini iyi dinlemesini ister:

*“Ortadirek pek hasta,
İnanmaz oldu dosta,
Kiminin derdi ekmek
Kiminin yazlık, pasta!..
Güm güm de güm güm güm!. ”²⁶⁵*

Değişen sosyal yapının izlerine, dilde yabancı sözcük kullanımının eleştirisine yer veren mânîler de mevcuttur. Bu tarz mânî örneklerine günümüzdeki muhaverelerde rastlanır. *Konuşuyoruz Ama Nece Konuşuyoruz?* muhaveresinde belirtilen tarzdaki mânî örneğine yer verilmiştir:

*“**Hacivat:** Yine aktım sabaha
Gezdim friend friend diye
Girdim Starbucks'ın sokağına
Karagöz'e bonjour diyeyim diye”²⁶⁶*

Şiir muhaveresinde Karagöz ile Hacivat'ın karşılıklı mânî söylediği görülür. Hacivat söylediği ilk mânîde kendisini tanıtır:

*“Hayal oyuncusuyum ben,
Bu hakkımdır övünsem
Adıma Hacivat derler
Ne de çok bilgiliyim ben.”*

²⁶⁵ Ünver Oral, “Vur Davula”, *Günümüzden Karagöz- Hacivat Söyleşmeleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002, 175-177.

²⁶⁶ Uludağ (haz.), “Konuşuyoruz Ama Nece Konuşuyoruz?”, 107.

Karagöz, Hacivat'ın mânisine karşılık dinle o zaman diyerek kendisi de mâni söyler:

*“Sen hayalsen gerçeğim ben,
Yaşamın içindeyim ben,
Adıma Karagöz derler,
Sana göstereceğim ben.”*

Karagöz'ün söylediği mâniden sonra Hacivat bir mâni daha söylemek istediğini belirtir. Karagöz'ün kabul etmesinden sonra Hacivat yeni bir mâni söyler:

*“Bir güzel aklımı aldı,
Aklım fikrim onda kaldı,
Gündüzüm geceye döndü,
O güzel gönlümü çaldı.”*

Hacivat mânisini söyledikten sonra Karagöz de Hacivat'a karşılık verir:

*“Bakkal yolda yakaladı,
Borcunu tez öde, dedi.
Param olmadığı için,
Sırtımdan ceketini aldı.”*

Hacivat bir mâni daha söylemek ister:

*“Yârin hayaliyle yattım,
Acıma acılar kattım.
Ben o yâre kavuşunca,
Gönlümden tasayı attım.”*

Karagöz de bir mâni daha söyler:

*Ben iyice borca battım,
Artık kafayı oynattım.
Alacaklılar gelince,
Eve kendimi zor attım.”²⁶⁷*

²⁶⁷ Suat Batur (haz.), “Şiir”, *İlköğretim Okulları İçin Karagöz ile Hacivat*, Altın Kitaplar, İstanbul 2010.

Bu örneklerle birlikte günümüzdeki muhaverelerde Ramazan konulu mâni örneklerine de rastlanır. *Ramazan Davulcusu* muhaveresinde Hacivat, Karagöz'e kaç tane mâni bildiğini sorar. Karagöz bildiği mânileri unuttuğunu söyleyince Hacivat Karagöz'e mâni öğretmek için şu mâniyi söyler:

*“Sofranız bereketli olsun
Yuvanız huzurla dolsun
Davulcuya bahşış verin
Bayramınız mübarek olsun.”*

Hacivat söylediği bu mâniyi Karagöz'ün tekrar etmesini isteyince Karagöz şu şekilde söyler:

*“Sofranız etli olsun
Yuvanız kuzuyla dolsun
Davulcuya bahşış vermezseniz
Bayramınız kurtlu olsun.”²⁶⁸*

2.2.12.3. Beyitler, Şiirler

Müstakil muhaverelerden *Hacı Cav Cav* muhaveresinde Karagöz ile Hacivat'ın birbirlerine şiir söylediği görülür. Hacivat Karagöz'ü çok sevdiği için ona şiir yazdığını söyler ve “Hacivat'ın Dilinden Karagöz” isimli aşağıda yer alan şiiri okur:

*“Boyu uzundur Karagöz
Çekme burundur Karagöz
Şanı oyundur Karagöz
Nazlıdır Karagöz
Dönektir Karagöz
Kalpağının rengine bak
Sıkma potur mavi şayak
Meclise bastıkça ayak
Nazlıdır Karagöz
Dönektir Karagöz*

²⁶⁸ Gülümser Akharman, *Ramazan Davulcusu Hacivat Karagöz Serisi 4*, Altın Bilgi Yayınları, İstanbul 2006, 13- 15.

Yerse kebab ile pideyi
Dahi pilav ile zerdeyi
Neşelendirir perdeyi
Nazlıdır Karagöz
Dönektir Karagöz
Alsa eline bardağı
İçer ırmağın suyunu
Hacı Ahvat'ın yardağı
Nazlıdır Karagöz
*Dönektir Karagöz*²⁶⁹

Hacivat'ın söylediği şiire karşılık Karagöz de şiir söyleyebileceğini belirtir ve Hacivat'a cevap niteliğindeki şu şiiri okur:

“Karagöz'ün Cevabı
Servi misali boyum
Gamdan, kederden uzağım
İşte budur durumum
Oyunların gözdesiyim
Karagözüm bir belayım
Oyunları iyi oynarım
Hacivat'ı tokatlarım
Sonra evime kaçarım
Oyunların şöhretlisiyim
Karagözüm bir belayım
Hacivat'a boyun eğmem
Yanıma gelse koymam
Elde avuçta durmam
Oyunların şöhretlisiyim
Karagözüm bir belayım
Kalpağımız çatal matal
Hiç yetişir mi bana kal

²⁶⁹ Mehmet Fırat (haz.), “Hacı Cav Cav”, *Karagöz Hacivat*, Kapat Yayınları, Ankara 2006, 51- 52.

*Her kim eder ise sual
Oyunların şöhretlisiyim
Karagözüm bir belayım*²⁷⁰

Müstakil muhaverelerde yer verilen beyit örneği de “Hacı Cav Cav” muhaveresindedir. Hacivat “Çakı çakmak çakılırsa gü-gü-güneş tutulur. // Senin gibi bir güzel ka-ka-kande bulunur.” beytini okur ve Karagöz’ün de bir beyit söylemesini ister. Fakat Karagöz sinirlenir, Hacivat’a vurur ve bunu kendisinin söylemeyeceğini belirtir.

2.2.12.4. Tekerlemeler

Müstakil muhaverelerde çeşitli tekerleme örnekleri vardır. *Tekerleme* muhaveresinde Hacivat tekerlemelerin işlevini “*duruma ve ortama uygun doğru bir şekilde konuşmaya yardımcı olmak*” diye açıklar. Karagöz’ün düzgün konuşmasına yardımcı olması amacıyla Karagöz’e önce “*Şu ağacı budamalı mı budamamalı mı?*” tekerlemesini söylettirmeye çalışır. Karagöz söyleyemez. Ardından Hacivat Karagöz’den sırasıyla şu tekerlemeleri söylemesini ister:

“Kırk tepsi Antep helvası//Kırk tepsi Bağdat hurması//Kırk kapının yaprak dolması//Acaba yeter mi sabah kahvaltısı?”

“Şu karşıda beş eşek// Beşi de boz eşek//Biri yüklü dişi boz eşek//Dördü yüksüz erkek boz eşek//Hepsi eder beş boz eşek”

Karagöz, Hacivat’ın söylediği hiçbir tekerlemeyi doğru bir şekilde söyleyemez.

Yanıltmaca muhaveresinde Hacivat, Karagöz’e bazı şeyler öğreteceğini bu sayede el şakası yerine dil şakası yapabileceklerini söyler. Hacivat Karagöz’e yanıltmaca tekerlemesi denilen söylenmesi zor tekerlemelerden söyleyerek Karagöz’ün tekrar etmesini ister. İlk olarak “*Üç tunç tas kayısı hoşafı...*” tekerlemesi söyler, Karagöz tekrar edemez. Ardından “*Şu ateşi kıvılcımlandırmalı mı kıvılcımlandırmamalı mı?*” “*Dinle, şu karşıda bir kuru dal, dala konmuş kırk kartal, kartal kalkar dal tartar, dal kalkar kartal tartar*” bu tekerlemeleri söylemesini istese de Karagöz başarılı olamaz.

²⁷⁰ Fırat (haz.), “Hacı Cav Cav”, 52- 53.

2.2.12.5. Atasözleri

“Bin düşün bir söyle.”

“Bilmemek ayıp değil öğrenmemek ayıp.”

“Bugünün işini yarına bırakma.”

“Dikensiz gül olmaz.”

“Dost dostun eyerlenmiş atıdır.”

“Dost kara günde belli olur.”

“Kendi düşen ağlamaz.”

“Kusursuz dost arayan dostsuz kalır.”

“Derdini söylemeyen derman bulamaz.”

“İnsan konuşa konuşa hayvan koklaşa koklaşa (anlaşır)”

“Acele giden ecele gider.” atasözü değiştirilerek “Ecele değil acele geldim.” şeklinde söylenmiştir.

“Kasap et derdinde, koyun can derdinde” atasözü değiştirilerek “Kasap mal derdinde, koyun can derdinde” şeklinde söylenmiştir.

“Güneş girmeyen eve doktor girer” atasözü değiştirilerek “Güneş giren eve doktor girmez” şeklinde söylenmiştir.

2.2.12.6. Deyimler

“Akıl sır ermemek”

“(Birinin) Ödünü koparmak (patlatmak)”

“Ağzı sulanmak.”

“Ağzından baklayı çıkarmak”

“Ağzından çıkanı (çıkan sözü) kulağı duymamak (işitmek)”

“Ağzını bozmak.”

“Akıl danışmak”

“Akıl vermek”

“Akı kalmak”

“Akı karışmak”

“Akılına düşmek”

“Akılına gelmek”

- “Apışıp kalmak”
“Aralarındaki buzları eritmek”
“Ayağının altına almak”
“Başı dönmek”
“Bayramlık ağzını açmak”
“Bülbül gibi şakımak”
“Canı yanmak”
“Canını sıkmak.”
“Can kulağıyla dinlemek”
“Çenesini tutmak”
“Dalga geçmek”
“Davet etmek”
“Derdine derman olmak”
“Derdini dökmek”
“Dili dönmemek”
“Dili sürçmek”
“Endişe etmek”
“Fenalık gelmek”
“Gözü aramak”
“Gözünü açmak”
“Gözünü dört açmak”
“Gözü gönlü açılmak”
“Hafif atlatmak”
“Hakk’ın rahmetine kavuşmak”
“Hakkını vermek”
“Hâli kalmamak”
“Har vurup harman savurmak”
“Hava almak”
“Hava atmak”
“İleri gitmek”
“İşini bilmek”
“Kafadan atmak”

- “Kafası karışmak”
“Kafayı üşütmek”
“Kara kara düşünmek”
“Karar vermek”
“Kendinden geçmek”
“Laf dinlemek”
“Mahalleyi ayağa kaldırmak”
“Maval okumak”
“Meraktan ölmek”
“Midesi bulanmak”
“Ocağına düşmek”
“Peşine takmak”
“Rahat bırakmak”
“Rahat etmek”
“Rezil etmek”
“Rezil olmak”
“Sıkıntı çekmek”
“Sinirleri bozulmak”
“Soyup soğana çevirmek”
“Söz geçirmek”
“Söz kesmek”
“Sözünden dönmek”
“Sözünü geri almak”
“Takla atmak”
“Tepesinin tası atmak”
“Uçup gitmek”
“Uykuya dalmak”
“Üstüne gelmek”
“Yazık etmek”
“Yüzü gülmek”
“Yüzünde güller açmak”
“Yüzünü kara çıkarmak”

“Kulağına küpe olmak” deyimini “Kulağına küpe yapmak” şeklinde değiştirilmiştir.

2.2.12.7. Dualar, Dilekler

“Akşamınız hayırlı olsun.”

“Allah iyiliğini versin.”

“Allah mekanını cennet eylesin.”

“Allah rahmet eylesin.”

“Allah razı olsun.”

“Allah sana sabır versin.”

“Allah’tan ümit kesilmez.”

“Aman Allah’ım sen bana sabır ver.”

“Başın sağ olsun.”

“Bizi dinleyenler mutluluk bula.”

“Büyüklerin bayramı hayırlı olsun, küçüklerin ellerinden öperim.”

“Çok şükür.”

“Dedene rahmet Hacivat!”

“Geçmiş olsun.”

“Gönlünüz neşeyle, cebiniz parayla dolsun.”

“Gözün aydın.”

“Güle güle kullan.”

“Günün aydın olsun.”

“Hayırların fethola, şerlerin defola!”

“Hayırlı olsun.”

“Hayırlısı ne ise o olsun.”

“Hayırlı sabahlar.”

“Hepimize barış, sevgi ve neşe dolu yıllar dilerim.”

“Hoşça kalın.”

“Karagöz’üm kolay gelsin.”

“Maazallah.”

“Motivasyonun zirve olsun.”

“Sabah-ı şerifleriniz hayrolsun.”

“Sağ olasın.”

“Sen beni güldürdün Allah da seni güldürsün.”

“Uğurlar olsun.”

“Üzüntüsüz nice yıllar dilerim.”

“Yaşa Hacivat.”

“Yeni yıl hepinize kutlu olsun.”

“Yeni yılda da barışa ve huzura kavuşunuz.”

“Yeni yılda tepsiniz dutlu olsun.”

“Yeni yılınız kedersiz ve başarılı olsun.”

2.2.12.8. Bilmeceler

Müstakil muhaverelerde bilmece örneklerine rastlanır. Karagöz ve Hacivat’ın birbirlerine bilmece sormasını konu edinen muhavereler vardır.

Karagöz ve Hacivat’ın birbirlerine bilmece sormasının konu edildiği muhaverelerden biri *Bilmece* muhaveresidir. Bu muhaverede Hacivat Karagöz’ün bilmece bilip bilmediğini öğrenmek ister. Karagöz bilmece bildiğini ifade edince Hacivat Karagöz’e bilmece sorar. Hacivat’ın Karagöz’e sorduğu bilmeceler şunlardır: “*Sokaktan aldım bir tane eve geldim bin tane*”, “*Yer altında kırmızı minare*”, “*Sarı sarkar düşerim diye korkar*”, “*Bir ufacak fişicik içi dolu turşucuk*”

Hacivat’ın sorduğu bilmeceler üzerine Karagöz de bilmece sormak istese de Karagöz’ün bilmece diye düşündüğü sorular aslında bilmece formunda değildir. Karagöz “*Kulak ne işe yarar?*”, “*Hangi havada yağmur yağmaz?*”, “*Hangi adam hamama girmez?*”, “*Beynimiz ne işe yarar?*” gibi sorular sorar. Hacivat böyle bilmece olmayacağını belirtir.

Bilmece isimli muhaverelerden bir diğerinde de Hacivat Karagöz’e “*Rafta elma asılı içi mercan basılı*” bilmecesini sorar. Karagöz de Hacivat’a bilmece sormak ister. “*Zayıf dedem yağdan öldü//Ne yerde ne gökte öldü//Akşama bir saat kala//Sabahleyin öldü*” diyerek Hacivat’a bilmece sorar.

Hacivat Bilmece Soruyor muhaveresinde Hacivat’ın Karagöz’e sorduğu iki bilmece vardır. Bu bilmeceler şunlardır:

“*İçi odun dışı kadife*”

“*Yedi delikli tokmak bunu bilmeyen ahmak*”

2.2.13. Halk Eğlenceleri

Geçmişten günümüze doğru gelindikçe eğlenebilmek için yeni yollar denendiği görülür. Özellikle telefon, televizyon, bilgisayar, tablet gibi teknolojik aletlerin kullanımının yaygınlaşması ve bu aletlerin sağladığı imkanlar örneğin herhangi bir mekânda otururken bulunulan yerden çok uzakları görme, sevdikleriyle biraraya gelemesen de sesini duyma gibi durumlar bu aletlere olan ilgiyi artırmıştır. Aynı zamanda telefon, bilgisayar ve tabletlerle oynanan oyunlar insanlara yeni bir eğlence alanı sağlamıştır. Dolayısıyla bu konuya muhaverelerde de yer verilmiştir.

Müstakil muhaverelerde de eğlence anlayışındaki değişimin izleri görülür. Halkın yeni eğlencesi telefon, tablet ve bilgisayarın kullanımı, bu aletlerin kullanımı ile birlikte sosyal mecralara olan ilginin artması gibi durumlar yeni bir eğlence alanının doğmasını sağlamıştır. *Karagöz'ün Telefonu* muhaveresinde Karagöz kendisi için yeni bir eğlence olarak gördüğü telefon ile çeşitli aktiviteler yapabildiğini belirtse de Hacivat, Karagöz'ün telefonu kullanırken amacı dışında kullanmasını eleştirir.

Sır Makine muhaveresinde ise Hacivat ile Karagöz'ün durumu Karagöz'ün Telefonu muhaveresinin tersidir. Bu kez Hacivat, kendisine yeni eğlence olarak bilgisayarı seçer.

2.2.14. Adlar

2.2.14.1. İnsan Adları- Lakaplar

Muhaverelerde kişi isimlerine yer verildiği gibi lakapların da yer aldığı görülür. Muhaverelerde yer alan şahıs isimleri ve lakaplar şunlardır:

“*Ömer, İsmet, Halim, Veli, Hafize, Emine, Hürmüz, Mahir, Âdem, Mecit, Sait; Sakallı Deli Efendi, Bitli Sevim, Muttalip Efendi, Hızır Reis, Sarı Mahmut Efendi, Nasreddin Hoca, Sarı Selim, Bakkal Ramazan, Kel Ömer, Bakkal Recep Efendi, Kasap Beşir, Sütçü Rıza.*”

2.2.14.2. Şehir Adları

Muhaverelerde “*Bursa, Muğla, Gaziantep, Kahramanmaraş, Van*” gibi şehir isimleri ile birlikte “*Bodrum*” ilçe ismi de vardır. Aynı zamanda Irak’ın başkenti Bağdat da yer alır.

2.2.14.3. Semt, Cadde, Sokak Adları

Semt adlarından Vaniköy, Beykoz ve Üsküdar geçmektedir.

2.2.15. Diğer Unsurlar

2.2.15.1. Ekonominin Durumu ve Meslekler

Geçmişteki muhavere örneklerinde olduğu gibi günümüz muhavere metinleri arasında değerlendirilen müstakil muhaverelerde de Karagöz’ün ekonomik açıdan zor durumda olduğu görülür. Karagöz bu durumdan kurtulabilmek için çeşitli iş kollarında çalışmayı dener.

Değişen toplum düzeni ekonomik faaliyetleri ve meslekleri de etkilemiştir. Yeni düzen ile birlikte yeni meslek gruplarına ihtiyaç duyulmuştur. Müstakil muhaverelerde çeşitli meslek isimlerine yer verilir. Kapıcılık da bunlardan biridir. Konut tipinin değişmesi ile birlikte, “*orta sınıf ailelerin büyük bir çoğunluğunun apartman veya site benzeri konutlarda ikamet etmeleri nedeniyle, kapıcılık hizmetlerinde kentsel vasıfsız işgücüne hatırı sayılır ölçüde istihdam olanağı yarattığı söylenebilir.*”²⁷¹ Hacivat da bu yeni iş sahasında yer alan kapıcılık mesleğini yapmayı arkadaşı Karagöz’e teklif eder. *Kapıcılık* isimli muhaverede Hacivat Karagöz’e kapıcılık yapıp yapamayacağını sorarken iş tanımıyla ilgili şu yorumu yapar:

“*Hacivat: Aman Allah’ım fenalık gelmeye başladı. Çizme değil, hizmet...Yâni alışveriş, merdivenin temizliği gibi işleri...*”

Karagöz: Kapıcı yapar...”²⁷²

²⁷¹ Nadir Suğur, Serap Suğur, Temmuz Göncü- Şavran, “Türkiye’de Orta Sınıfın Mazbut Hizmetkârları: Kapıcılar, Gündelikçiler ve Çocuk Bakıcılar”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 3(63), 162- 163.

²⁷² Ünver Oral, “Kapıcılık”, *Günümüzden Karagöz- Hacivat Söyleşmeleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002, 83.

Bakkallık muhaverelerde yer alan mesleklerden bir diğeridir. *Bakkalcılık* isimli muhaverede Hacivat, Karagöz'ün bakkal çırağı olarak bir bakkal dükkanında çalışmasına vesile olur. Hacivat bu işin tanımını evlere hizmet götürmek olarak yapar. Aynı zamanda Karagöz'ün yanlış yaptığı işler üzerinden bakkal çırağı iken neler yapılmaması gerektiği gösterilerek doğru hizmet şeklinin nasıl olacağı anlatılmıştır:

“Karagöz: Elimi temizlemeden peynir vermişim, gazyağı kokuyor diye geri getirmişler. Zeytini torbaya helvalı ellerimle doldurmuşum...

Hacivat: Anlıyorum...Sonra?

Karagöz: Pastırmaların içinden tozşeker çıkmış...Müşterinin birisi bir kilo pirinç istemiş, ben bir kilo piliç vermişim.” ²⁷³

Emlakçılık da günümüz mesleklerinden biridir. Müstakil muhaverelerden biri olan *Telefon* isimli muhavere bu mesleğe yer verilmiştir. Hacivat, Karagöz'e emlakçıda telefonlara bakacağı bir iş bulur. Konuşma sırasında emlakçılık ile ilgili de bilgi verir. Karagöz'e dükkânı arayanlara ev mi arsa mı bahçe mi almak istiyor ya da satmak mı istiyor diye sorması gerektiğini söyler. Para işleriyle emlakçının ilgileneceğini belirtir.

---

²⁷³ Ünver Oral, “Bakkalcılık”, *Karagöz Futbolcu*, Nar Yayınları, İstanbul 2011, 19.

SONUÇ

Karagöz oyunları toplumun kültürel belleğini yansıtan önemli bir kaynaktır. Geçmişten günümüze gelinceye kadarki süreçte bu oyunlar, millî ve toplumsal kimliğin oluşmasına katkı sağlamıştır. Oyunlarda çeşitli etnik, bölgesel ve dinî tiplere yer verilerek bu kişilerin kendilerine has özellikleriyle bir devlet çatısı altında bir arada yaşamalarının güzelliği vurgulanmıştır. Böylece bu oyunlar tüm insanlığı kapsayarak küçükten büyüğe herkese bir mesaj vermiştir. Tüm bu özelliklerinin yanında karagöz oyunları aslında bir oyundan çok daha fazlasıdır. Yalnızca çocuk oyunu veya Ramazan eğlencesi değildir. Zira yüzyıllardır yüzlerdeki mutluluğun heyecanla seyredildiği böyle bir çocuk oyunu örneğine rastlamak pek mümkün değildir.

İnsan ilişkilerinden, gelenek göreneklere, halk inanışlarından görgü kurallarına, okumanın öneminden teknolojinin kullanımına kadar çok çeşitli konular, halk kültürüne dair unsurlar bu oyunlar aracılığıyla anlatılır. Muhavereler de bir nevi bu oyunların çekirdeğidir ve bu çekirdek, özü içinde barındırır. Seyirci oyunun içeriğine, Karagöz ve Hacivat'ın özelliklerine dair ilk izlenimi muhavereler aracılığıyla edinir.

Karagöz ve Hacivat muhavere bölümünün en önemli kişileridir. Karagöz ile Hacivat'ın zıt yapıları aslında bir bütünü görünen farklı cepheleridir. Ne Hacivat tamamıyla olumlunun temsilidir ne de Karagöz tamamıyla olumsuzluğu temsil etmektedir. “*Âlemde her şey zıddıyla kaimdir.*” fehvasınca Hacivat olmadan Karagöz'ü, Karagöz olmadan da Hacivat'ı anlayabilmek pek mümkün değildir. Karanlık aydınlanıp hayali görüldüğünde tüm bu ikilik bütün içerisinde sentezlenir. Her duygu ve düşüncenin insana dair olduğu, bu duygu ve düşüncelerle nasıl hareket ettiğimize dikkat edilmesi gerektiği Karagöz ile Hacivat örneği üzerinden anlatılır. Oyun adı altında aslında gösterilmeye çalışılan gerçekliktir.

Muhaverelerin ilk örneklerinin bir oyun formunda yer alan muhaverelerden oluştuğu görülür. Kâr-ı kadim, nev-icad ve günümüz oyunlarında yer alan bu muhavereler örnekler üzerinden gösterilmeye çalışıldığı üzere zaman içerisinde gerek biçim gerekse içerik bakımından değişime uğramıştır. Biçim açısından yaşanan değişim oyunlardan bağımsız müstakil formdaki muhaverelere dair örneklerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yani bir oyun içerisinde yer alan muhavereler ile birlikte oyun formu dışında da Karagöz Hacivat arasında muhavere özelliği gösteren diyaloglar oluşmuştur. Bu eğilim özellikle

ilköğretim seviyesindeki çocuklar için yazılan muhavere metinlerinde yer alır. Ünver Oral eserleriyle bu yeni eğilime en çok katkıda bulunan sanatçılardan biridir.

Bir oyun formunda yer alan muhaverelerde muhavere bölümü, kimi zaman “muhavere”, “söyleşme” gibi başlıklarla belirtilirken kimi zaman bu başlığa yer verilmez. Bazı oyunlarda ise muhavere bölümü Batı tiyatrosunun etkisiyle “perde” ya da “sahne” terimiyle ifade edilir. Bu oyunlarda genellikle ikinci perde tabiri muhavere bölümünün karşılığıdır.

Başlangıcından günümüze bir karagöz oyun formunda yer alan muhavereler incelendiğinde muhavere bölümünün başlangıcının ifade edilmiş şekli yukarıda bahsedilen başlıklarla paralellik gösterir. Bazı oyunlarda ise muhavere bölümü yoktur. Bu oyunlardaki genel eğilim fasıl bölümünün başında “*Hacivat ve Karagöz muhavere ettikten sonra*” ifadesine yer verilmesidir. Muhaverenin bittiğini haber veren “Ben de giderim dolaba dilber seyrine bakalım ayine-î devran ne suret gösterecek.” ifadelerinden sonra fasıla geçilirken bazılarında fasıla direkt geçilir. Bir oyun formunda yer alan muhaverelerde muhavere başlığı olsa bile çoğu oyunda muhavereye verilen isim yoktur. Günümüz karagöz sanatçıları ise bir karagöz oyun formu içerisinde yer almayan müstakil formu muhavere metinlerine bir isim vermişlerdir.

Muhaverelerde yer alan konular zaman içerisinde çeşitlenmiş ve güncellenmiştir. Geçmişten günümüze muhaverelerde yer verilen konularda bir değişimin varlığı söz konusudur. Geçmişteki oyunların gerek muhavere gerek fasıl bölümünde Türkçeyi düzgün konuşmanın, dile gereken önemi vermenin gerekliliğinden bahsedilirken Hacivat’ın sohbet esnasında Arapça ve Farsça sözcükler kullanması Karagöz tarafından eleştirilirdi. Günümüzde bu konunun öneminden bahsedilse de Hacivat’ın kullandığı yabancı sözcüklerde değişim görülür. Arapça ve Farsça sözcüklerle birlikte İngilizce sözcüklerin varlığı da söz konusudur. Hacivat Karagöz’ü “good morning” diyerek selamlar, Karagöz’ün yanından ayrılırken “bye bye” demeyi tercih eder.

Bir karagöz oyun formu içerisinde yer alan muhaverelerde görgü kurallarının önemi, sofrada adabı, gelenekler, toplum içerisinde saygınlığını korumanın gerekliliği, hasta ziyaretine giderken dikkat edilmesi gereken hususlar gibi konular ön plana çıkar. Günümüze doğru gelindikçe bir oyun formu içerisindeki muhaverelerde yer alan konuların çeşitlenip güncellendiği görülür. Bu muhaverelerde de müstakil muhaverelerde

olduğu gibi çevre bilincinin öneminin vurgulandığı, dengeli beslenmenin gerekliliğinin anlatıldığı örnekler vardır. Müstakil muhavere metinlerinde ise teknoloji, doğa sevgisi, doğal afetlere karşı bilinçlenmenin gerekliliği, trafik kuralları, hoşgörü, dostluğun önemi gibi konular ön plandadır. Bu muhaverelerde okul öncesi, ilkokul, ortaokul dönemindeki çocukların diş bakımı, çevre temizliği, trafik kuralları gibi konularda farkındalık kazanması, Karagöz ile Hacivat aracılığıyla bilinçlenmesi amaçlanmıştır. Özellikle bahsedilen yaş grubundaki çocuklar bu muhaverelerde yer alan konular ile yaşamın küçük bir örneğini görür. Olumsuz davranışların sonuçlarına Karagöz'ün başına gelenler üzerinden tanık olur. Toplum içerisinde nasıl davranılması gerektiğini öğrenir. Bu muhaverelerde güncel konulara yer verilirken, eğlendirmenin yanı sıra eğitici yöne önem verilmiştir

Günümüzde yazılan güncel oyunların muhavere bölümünde yer verilen konular ile müstakil formlu muhaverelerin konuları benzerdir. 2000'li yıllar ile birlikte her iki formda yer alan muhaverelerin konularındaki benzerlik daha belirgin hâle gelir. Özellikle cep telefonu, bilgisayar gibi teknolojik aletlerin kullanımı ve bu aletler ile uzun vakitler geçirmenin olumsuz sonuçları her iki formda yer alan muhaverelerde işlenen konular arasındadır. İşsizlik muhaverelerde sıklıkla yer verilen konulardan bir diğeridir. Hacivat'ın Karagöz'e bir iş bulmak istemesi ve bunun etrafında gelişen durumlar ortak olsa da mesleklerin çeşitlendiği görülür. Benzer şekilde okumanın önemi de her iki formda vurgulanan konuların başında gelir. İş sahibi olamamanın en önemli nedenlerinden biri olarak cahil olmak, okumamak gösterilir. Rüyaların konu edildiği muhaverelere dair hem bir karagöz oyun formunda yer alan muhaverelerde hem de müstakil muhaverelerde örnekler vardır. Rüya konulu muhaverelerde genellikle Karagöz, olması mümkün olmayan bir olayı gerçekmiş gibi anlatır. Hacivat anlatılanları gerçekmiş gibi dinler ve bu doğrultuda tepkiler verir. Konuşmanın sonunda anlatılanların rüya olduğu anlaşılır.

Muhavereler, içerisinde yer alan halk kültürü unsurları bakımından zengindir. İncelenen muhavere metinleri göz önünde bulundurularak yapılan değerlendirmeye göre muhaverelerde, Sedat Veyis Örnek'in halkbilimi kadrolarına göre yapılan tasnifin hemen hepsine dair örnek vardır. Metinlerde ısı elde etmeden kara taşımacılığına, geçiş dönemlerinden halk sanatlarına, halk hekimliğinden çocuk oyunlarına kadar çok geniş bir yelpazede halk kültürü unsuru örnekleriyle karşılaşılır.

Bir karagöz oyun formunda yer alan muhavereler ile müstakil muhavereler halk kültürü unsurları bakımından incelendiğinde benzerliklerin yanında farklılıklara da yer verildiği görülür.

İncelenen muhaverelerden bir oyun formu içerisinde yer alan muhaverelerde konut tipi daha çeşitlidir. Bu muhaverelerde konak, köşk, bedesten, otel, internet kafe gibi yapılar yer alırken müstakil muhaverelerde konutlar hakkındaki bilgi sınırlıdır. Bu muhaverelerde kişilerin maddi durumları ile oturdukları ev arasında bağ kurulmuştur. Orta halli bir aile olma nedeniyle tek katlı evde oturulduğuna dair örneğe yer verilmiştir.

Evlerde kullanılan eşyalara dair örnekler her iki form için çeşitlidir. Müstakil muhaverelerde geçmişte kullanılan kılıç, tüfek gibi savaş aletlerinin süs eşyası olarak kullanıldığı görülür.

Muhaverelerde ulaşımda çeşitli taşıtlara yer verilmiştir. Bir karagöz oyun formu içerisinde yer alan muhaverelere dair ilk örneklerde deniz taşımacılığında vapur; kara taşımacılığında kupa arabası, tren, araba yer alır. Bir oyun formundaki günümüz muhavere metinlerinde ise kara taşımacılığında ulaşımın daha kolay ve hızlı olmasını sağlayan metrodan yararlandığı görülür. Müstakil muhaverelerde taşıtlar söz konusu olduğunda cip gibi daha modern ve konforlu taşıtların kara taşımacılığında yer aldığı görülür. Hava taşımacılığında uçak ön plandadır. Uçak yolculuğuna dair neredeyse tüm detayların yer aldığı müstakil muhavere örneği vardır. Hava taşımacılığında günümüzde turistik açıdan ayrı bir önemi olan balona yer verilmiştir.

Bir karagöz oyun formunda yer alan muhavereler ile müstakil muhaverelerde besin grupları bakımından çeşitlilik fazladır. Sebze yemeklerinden et yemeklerine, meyvelerden tatlılara kadar çeşitli yemek ve sebze meyve isimlerine, içeceklere yer verildiği görülür. İlk dönem oyunlarında yer alan muhaverelerde bir tatlı çeşidi olan helvaya ayrı bir önem atfedilmiştir. Helva etrafında gelişen helva sohbetleri geleneği, sosyalleşmeye bir arada keyifli vakit geçirmeye önemli bir katkı sağlamıştır. Bir karagöz oyun formunda yer alan muhaverelerde besinlerin ne şekilde pişirilmesi gerektiği hakkında da bilgi verilmiştir. Bu muhaverelerde sofraya kültüründen bahsetmek mümkündür. Geçmişte yemeklerin yer sofrasında bir sini üzerinde çatal, kaşık yardımıyla yendiği bilgisine yer verilmiştir. Müstakil muhaverelerdeki besin grupları da çeşitlidir. Bu muhaverelerde yemeklerle birlikte bu yemeklerin sunum şekline de önem verilir.

Yemeklerin masada yendiği sunum için supla ve iki servis tabağı kullanıldığı bilgisi yer alır. Yemekler yenirken çatal, kaşık ile birlikte bıçak da masada bulunur. Müstakil muhaverelerde günün ilk öğünü olan kahvaltının detaylarıyla anlatıldığı örnek vardır. İçeceklerden çayın demlenerek pişirilmesi ile birlikte sıcak su yardımıyla çok kısa sürede hazır hale gelen poşet çaya da yer verildiği görülür. Hazır yemek (fast food) tarzı yiyeceklerle beslenme her iki muhavere formunda da eleştirilmiştir.

Bir karagöz oyun formunda yer alan muhaverelerde giyim kuşama dair örnekler çeşitliken müstakil muhaverelerde giyime dair örnekler daha sınırlıdır. Her iki formda da süs eşyalarına ait örnekler yer alır. Kâr-ı kadim oyunların muhavere bölümünde kadın giyimine dair ferace, çarşaf, peçe gibi örnekler vardır. Erkek giyimine dair örnekler daha fazladır. Müstakil muhaverelerde giyime örnek olarak etek, pantolon, yelek, ceket isimleri geçer.

Toplumun kültürel kodlarının aktarımında önemli bir rolü olan gelenek, göreneklere bir oyun formunda yer alan muhavereler ile birlikte müstakil muhaverelerde de yer verilmiştir. Bir oyun formunda yer alan ilk dönem muhavere örneklerinde temizlenmenin yanı sıra sosyalleşme, keyifli vakit geçirme alanı olarak hamama gitme geleneğinden bahsedilir. Bu muhaverelerde hamama gitmeden önce ve hamamda uygulanan âdetlere yer verilmiştir. Hem bir oyun formunda yer alan muhaverelerde hem de müstakil muhaverelerde misafirlğe gitme geleneğine önem verildiği görülür. Her iki formdaki muhaverelerde misafire çeşitli ikramlarda bulunma, misafirin rahat etmesini sağlama geleneği devam etmektedir.

Hayatın doğum, evlilik, ölüm gibi önemli eşiklerini kapsayan “geçiş dönemi” pratiklerine bir oyun formunda yer alan muhavereler ile birlikte müstakil muhaverelerde de yer verilmiştir. Her iki muhavere formunda doğum öncesi, sırası ve sonrası pratiklere yer verilmezken çocuğun aile hayatındaki yerine dair örnekler mevcuttur. Karagöz ile oğlunun ilişkisine dair örneklerde bir karagöz oyun formunda yer alan muhavereler ile müstakil muhavereler arasında farklılıklar vardır. Bir karagöz oyun formu içerisinde yer alan muhaverelerde Karagöz’ün oğlunun kendisi ile benzer davranışlarının olduğu görülür. Öyle ki Karagöz’ün oğlu babası ile çapkınlık yapmaya gider. Müstakil muhaverelerde ise Karagöz, oğlundan okumayı öğrenir. Teknolojinin varlığından oğlu sayesinde haberdar olur. Karagöz, oğlunun okul durumuyla ilgilenir. Karagöz’ün

çocuklarla ilişkiler konusunda Hacivat'a fikir verdiği de olur. Fakat Hacivat, Karagöz'ün çocuk terbiyesi konusunda yeterli olmadığını düşünür ve çocuklarını iyi terbiye edemediğini ima eder. Bir karagöz oyun formunda yer alan muhaverelerde düğün öncesi ve düğün pratiklerine yer verilirken incelemeye dâhil edilen müstakil muhaverelerde düğüne dair bir örneğe rastlanmamıştır. Her iki formdaki muhaverelerde ölüm konusu güldürü unsurlarıyla ele alınmıştır.

Muhaverelerde dinî ve millî bayramlara dair örnekler vardır. Bir oyun formu içerisinde yer alan muhaverelerde millî bayramlara dair örnek yer alır. *1926 yılından 1940 yılına kadar 30 Ağustos Zafer Bayramı ile birlikte kutlanan Tayyare Bayramı* detaylarıyla Tayyare Bayramı muhaveresinde anlatılır. Müstakil muhaverelerde ise dinî bayramlara yer verilmiştir. Bayram geleneklerine verilen önem mizahî dille anlatılmıştır.

Halk biliminin kadrosu olan halk edebiyatına dair ürünlere muhaverelerde sıklıkla yer verilmiştir. Her iki formda da atasözleri ve deyimlerin sayısı fazladır. Muhaverelerde atasözleri, deyimler ile birlikte bilmecelere dair örneklere de yer verildiği görülür. Bir oyun formu içerisinde yer alan muhaverelerde bilmece sorma geleneğinden de bahsedilmiştir. Bedduaların içeriği farklılaşır. Bir oyun formunda yer alan muhaverede Karagöz, Hacivat'ın laptopuna virüslerin dolması ile ilgili beddua eder. Oysa geçmişteki beddualar genellikle kişinin başına belaların gelmesi yönündedir. Mânilerin de içerikleri değişmiştir. Ünver Oral'ın *Günümüzden Karagöz Hacivat Söyleşmeleri* isimli eserinde yer alan *Vur Davulcu* isimli müstakil muhaveredeki mânide Hacivat, günümüz Ramazan mânilerinin eskisi gibi olamayacağını söyler. Yeni mânisinde hayat pahalılığından, enflasyondan bahseder.

Toplumun eğlence anlayışında yaşanan değişimi bir oyun formunda yer alan muhavereler üzerinden değerlendirmek mümkündür. Bir oyun formunda yer alan ilk dönem muhaverelerinde halkın eğlence anlayışında mesireye gitmenin önemli bir yeri olduğu anlaşılır. Helva sohbetleri de halkın eğlence anlayışını yansıtmaları bakımından önemlidir. Sinemanın yeni bir eğlence anlayışı olarak hayatlarımızda yer almasına muhaverelerde yer verilir. Halkın bu yeni eğlence ile karşılaştığındaki tepkisi Karagöz örneği üzerinden anlatılır. Günümüze doğru gelindiğinde muhaverelerde eğlencenin televizyon, tablet, telefon gibi teknolojik aletler ile sağlandığı görülür. Öyle ki Karagöz, Hacivat ile vakit geçirmek yerine televizyonda dizi izlemeyi daha eğlenceli bulur.

Bir karagöz oyun formunda yer alan muhavereler ile müstakil muhaverelerde mekân-semt, şahıs adları gibi isimlere yer verilmiştir. Bir oyun formunda yer alan muhaverelerde isimler bakımından çeşitlilik daha fazladır.

Muhaverelerdeki mesleklerde çeşitlilik görülür. Bir karagöz oyun formu içerisinde yer alan muhaverelerde unutulmaya yüz tutmuş meslek grupları içerisindeki sedef kakmacılığa dair örnek bulunurken müstakil muhaverelerde meslekler farklılaşır. Örneğin kapıcılık değişen dünya düzeni sonucundaki yeni meslek grubundadır. Konut tipinin değişip tek katlı evlerden çok katlı binalarda yaşamaya başlanmasıyla birlikte bu dairelerde yaşayan insanların gündelik alışverişini, apartmanın temizlik ve bakım işlerini yapacak kişilere ihtiyaç duyulmuştur. Bu mesleğe müstakil formdaki Kapıcılık isimli muhaverede değinilmiştir. Muhaverede Hacivat, Karagöz'e yeni bir iş teklifinde bulunarak kapıcılık yapıp yapamayacağını sorar.

Muhaverelerin mizahi bir yönü vardır. Muhaverelerde mizah hareket ile birlikte söz oyunları da sağlanır. Her iki formda mizahı sağlayabilmek için “Mübalâğa, benzeşleme, eş adlılık (cinas), çok anlamlılık, argo, teşbih (benzetme), istiare, mecaz-ı mürsel, kaydırma, teşhis” gibi söz oyunlarından faydalandığı görülür. Bir oyun formunda yer alan muhavereler ile müstakil muhaverelerde en sık karşılaşılan söz oyunu benzeşlemedir. Karagöz'ün bu söz sanatıyla ilgili söylediği pek çok örnek vardır. Muhaverelerde sıklıkla başvurulan söz sanatlarından biri de “*kaydırma*” denilen söz oyunudur. Bu söz oyununa dair örnekleri de sıklıkla Karagöz verir. Hacivat'ın anlatmaya çalıştıklarını kelimenin asıl anlamından mecaz anlamına kaydırarak gülmeceyi sağlar.

Yukarıdaki değerlendirmelerden anlaşılacağı üzere hem bir karagöz oyun formunda yer alan muhaverelerde hem de müstakil muhaverelerde benzerliklerin yanında farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Her iki formdaki muhaverelere dair örneklerde, konu bakımından benzerlikler günümüze doğru gelindikçe artmıştır. Kültürel unsurlarda benzerlikler ile birlikte farklılıklar da vardır. Biçim açısından, bir oyun formunda yer almakla birlikte oyun dışında da muhavere özelliği gösteren müstakil formdaki muhavereler farklılığı oluşturur.

Karagöz oyunlarının geleceği ile ilgili endişelerin devam ettiği günümüz dünyasında oyunlar ile ilgili festivaller ve bu festivallere gösterilen ilgi, konuyla ilgili akademik çalışmalar endişeden öte ümidi güçlendirmektedir. Yaşamın denge üzerine

kurulu olduğu gerçeğinin idrakiyle yüzümüzü geleceğe dönerken, bizleri geçmişten bugünlere taşıyan değerlere sırtımızı dönersek gerçek bir senteze ulaşamayıp yaptığımız işlerde taklitten öteye geçemeyeceğimizi biliyoruz. Bu sanata gereken önemin verildiği, teknolojik aletlerin kullanımıyla birlikte Karagöz ve Hacivat'ın da yaşamımızda yer aldığı, her yaştan insanın bu değerimizin farkında olduğu bir dünyanın varlığına dair ümidimizi koruyoruz.

KAYNAKLAR

A. MUHAVERELERİN YER ALDIĞI ESERLER KAYNAKÇASI

- Ahmet Süleyman, *Karagöz'ün Filorya Seyahati*, Kitaphane-i Umumi", Orhaniye Matbaası, İstanbul 1931.
- Akharman, Gülümser, *Hacivat'ın Öğüdü (Hacivat&Karagöz Serisi)*, Altın Bilgi Yayınları, İstanbul 2006.
- Aktan, Bekir (haz.), *Karagöz ile Hacivat*, İskele Yayıncılık, İstanbul 2019.
- And, Metin, "Folklorda Gümü ve Karagöz'ün 'Mal Çıkarma' Ara Muhaveresi, Boğaziçi Üniversitesi Halkbilimi Yıllığı, İstanbul 1975.
- Atçakarlar, Nefise (haz.), *Karagöz ile Hacivat Anonim*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.
- Aziz Nesin, *Üç Karagöz Oyunu*, Nesin Yayınevi, İstanbul 2007.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, *Karagöz Ankara'da Karagöz Piyesi*, Sebat Basımevi, Ankara 1940.
- Batur, Suat (haz.), *Karagöz ile Hacivat*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2010.
- Cevdet Kudret, *Karagöz Cilt I*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.
- Cevdet Kudret, *Karagöz Cilt II*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.
- Cevdet Kudret, *Karagöz Cilt III*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.
- Fırat, Mehmet H. (haz.), *Karagöz Hacivat*, Kipat Yayınları, Ankara 2006.
- Gerçek, Selim Nüzhet, *Karagöz'ün Salıncak Sefası*, Akşam Matbaası, İstanbul 1931.
- Gülbahar, Şeyma (der.), *Karagöz ve Hacivat [Hacivat ile Karagöz iç kapak]*, Ares Kitap Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Günümüzün Diline ve Hayatına Uygun 5 Karagöz Oyunu*, Milliyet Kültür Kulübü Yayınları, İstanbul 1968.
- Hayalî Küçük Ali, "Karagöz Dans Salonunda", *Karagöz Perde Külliyyâtı 2*, Ahmet Kâmil Matbaası, İstanbul 1928. (C. Kudret, Karagöz CIII, s.1221-1224'den naklen)
- Hayali Küçük Ali, *Karagöz Perde Külliyyâtı*, Cumhuriyet Kitaphanesi, Ahmet Kâmil Matbaası, İstanbul 1928.

- Hayali Memduh, *Gül Muhaveresi*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Kitapları, K62/5, s.34-57. (C. Kudret, *Karagöz C.III*, s.1189-1196 naklen)
- Hayali Memduh, *Karagöz'ün Başına Gelenler yahut Bahçe Safası [Bahçe] (Mufassal Oyun 4 Perde)*, Gayret Kütüphanesi, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1925.
- Hayrettin İvgin, Metin Özlen, *Eski ve Yeni Karagöz Oyun Metinleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- İhsan Rahim, “İki Kıskanç Hemşireler yahut Biçare Delikanlı”, *Şarkılı Kantolu Karagöz Oyunları*, Hürriyet Matbaası, İstanbul (1325) 1909.
- İhsan Rahim, “Karagöz'ün Doktorluğu”, *Şarkılı Kantolu Karagöz Oyunları*, Hürriyet Matbaası, İstanbul (1325) 1909.
- İhsan Rahim, “Karagöz'ün Şairliği”, *Şarkılı Kantolu Karagöz Oyunları*, Hürriyet Matbaası, İstanbul (1325) 1909.
- Kallımcı, Hasan, *Karagöz ile Hacivat Çevre Hastalığı*, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2006.
- Karagöz ile Hacivat*, Mutena Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Karagöz Oyun Metinleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Öztekin Matbaacılık, Ankara 1987.
- Karagözcü Kâzım, *Karagöz'ün Dünyaya Dönüşü*, Kâinat Kitaphanesi, Güneş Matbaası, İstanbul 1934.
- Kılıç, Haydar (haz.), *Karagöz ile Hacivat*, Anda Kitapçılık, Ankara 2017.
- Köksal, Ülker, *Toplu Oyunları 5 Bir Diploma Töreni, Karagöz Trafikte*, Mitos-Boyut Tiyatro Yayınları. İstanbul 2010.
- Kúnos Ignácz, *Harom Karagöz-Jatek (Üç Karagöz Oyunu)*, Budapest 1886.
- Letâif-i Hayal: Karagöz'ün Esrar İçip Deli Olması*, (tarihsiz), (C.Kudret, *Karagöz C.II* den naklen)
- Muhittin Sevilen, *Karagöz*, Millî Eğitim Bakanlığı, Devlet Kitapları, 1000 Temel Eser: 9, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1969.
- Nalbantoğlu, Muhiddin, *Karagöz ile Sihirbaz Piyesler*, Hamle Yayınları, İstanbul 1999.

- Oğan, Münevver, *Maç Kaç Kaç? Karagöz ile Hacivat Oyunları*. Yeni Umut Yayınları, Ankara 2015.
- Okçugil, K. M. Vasıf, *Tefeyyüz Kütüphanesi Karagöz Kitapları Serisi*, Tefeyyüz Kütüphanesi, Nümune Matbaası, İstanbul 1933.
- Oral, Ünver (haz.), *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 1*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.
- Oral, Ünver (haz.), *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 2*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.
- Oral, Ünver (haz.), *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları:3*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.
- Oral, Ünver (haz.), *Dünden Bugüne Karagöz Oyunları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.
- Oral, Ünver (haz.), *Karagöz Oyunları-1- Kâr-ı Kadim*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.
- Oral, Ünver (haz.), *Karagöz Oyunları-2- Nev- İcâd*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.
- Oral, Ünver (haz.), *Karagöz Oyunları-3- Yeni*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.
- Oral, Ünver (haz.), *Karagöz Üstadı Hayâli Küçük Ali*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2020.
- Oral, Ünver, *Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
- Oral, Ünver, *İbiş ve Karagöz*, Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
- Oral, Ünver, *Karagöz Futbolcu*, Nar Yayınları, İstanbul 2011.
- Oral, Ünver, *Karagöz Hacivat Muhâvereleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2019.
- Oral, Ünver, *Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri*, Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
- Oral, Ünver, *Karagöz Okula Başladı Tarihi, Sanatı, Tekniği, Oyun Metni (7-9 Yaş)*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2008.
- Oral, Ünver, *Karagöz Oyunları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
- Oral, Ünver, *Karagöz Televizyonda*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- Oral, Ünver, *Karagöz ve Trafik* Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
- Oral, Ünver, *Karagöz 'ün Helikopteri*, Nar Yayınları, İstanbul 2011.

- Özakman, Mukadder, *Karagöz (Oyunlar) ve (Çevreci Ortaoyunu)*, Unima Türkiye Milli Merkezi Yayınları, Ankara 2012.
- Özbay, Ercümen, Melih. *Gene Gine Yine Karagöz*, Çaba Yayınevi, İstanbul 1989.
- Radloff Wilhelm, Ignacz Kunos, *Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII*, Saim Sakaoğlu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998.
- Ritter, Hellmut, *Karagös Türkische Schattenspiele I*, Hannover 1924.
- Ritter, Hellmut, *Karagös Türkische Schattenspiele II*, Leipzig 1941.
- Ritter, Hellmut, *Karagös Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953.
- Rona, Mustafa, *Karagöz'ün Başına Gelenler (Kütahya Çeşmesi)*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1947.
- Sefer Mehmet, *Bahçe Sefası*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.
- Sefer Mehmet, *Bursalı Leyla Çivi Baskını*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.
- Sefer Mehmet, *Büyük Evlenme Faslı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.
- Sefer Mehmet, *Cazular*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.
- Sefer Mehmet, *Gülme Komşuna Gelir Başına Kütahya*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.
- Sefer Mehmet, *Hayal İçinde Hayal, Karagöz'ün Sünnet Olması*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.
- Sefer Mehmet, *İki Zalime Karılar, Canbazlar, Kanlı Kavak*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.
- Sefer Mehmet, *Karagöz'ün Kayıkçılığı, Kağıthane Âlemi*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.
- Sefer Mehmet, *Karagözün Divaneliği "Tımarhane"*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.

Sefer Mehmet, *Kızıl Mandıra Mahalle Baskını*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.

Sefer Mehmet, *Sakallı Gelin, Ters Evlenme, Karagöz'ün Gelin Olması*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.

Sefer Mehmet, *Tahir ile Zühre*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.

Sefer Mehmet, *Yalova Sefası*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.

Sefer Mehmet, *Yangın, Karagözün Bakkallığı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.

Şener, Nuran (haz.), *Karagöz Hacivat İyi Komşu*, Duran Ofset, İstanbul 1967.

Şeytan Dolabı Yahut Cinciliği, Letâifi Hayal, İstanbul 1897.

Uludağ, Tuba (haz.), *Karagöz ile Hacivat*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018.

Ümit, Nazlı M. (haz.), *Hayal Yahut Karagöz'ün Son Perdesi ve Nev'îcad Hayal Tiyatrosu*, Libra Kitap, İstanbul 2020.

Üstün, Zeynep, *Hacivat ve Karagöz Seçme Hikâyeler*, Profil Kitap, İstanbul 2017.

B. ÇALIŞMADA İNCELENEN MUHAVERELER KAYNAKÇASI

Çalışmada İncelenen Bir Karagöz Oyun Formu İçerisindeki Muhavereler Kaynakçası*

Abak, Ayla, “Karagöz'ün İmza Günü”, *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 3*, Ünver Oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.

Ahmet Süleyman, *Karagöz'ün İç Güveyiliği*, Kitaphane-i Umumî, Orhaniye Matbaası, İstanbul 1931.

Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, *Karagöz Ankara'da Karagöz Piyesi*, Sebat Basımevi, Ankara 1940.

---

* Çalışmada incelenen bir karagöz oyun formu içerisindeki muhavereler kaynakçasında, muhavere isimleri yerine muhaverelerin yer aldığı oyun ya da eser adlarına yer verilmiştir.

- Bayraktar, Yaşar, “Karagöz-Hacivat Hoşgörü”, *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları* 3, Ünver Oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.
- Bayramoğlu, Seçkin, “Karagöz’ün Hastalığı”, *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları*: 3, Ünver Oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.
- Cumhuriyet Halk Partisi Yayını*, “Köylü Evlenmesi”, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Karagöz (iki mukaddeme ve yedi senaryoyu havidir.)*, Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara 1941.
- Cumhuriyet Halk Partisi Yayını*, “Tayyare Safâsı”, Hayali Küçük Ali, *Karagöz (iki mukaddeme ve yedi senaryoyu havidir.)*, Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara 1941.
- Dilan, Hüseyin, “İnternetçi Karagöz”, *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları 2*, Ünver Oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.
- Dilsever, Emel, “Tılsımlı Taş”, Ünver Oral (haz.), *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 1*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.
- Dinç, Tevfik, “Tonton Amca”, *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları 2*, Ünver Oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.
- Eraslan, Gökhan, “Karagöz’ün Aktörlüğü”, *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 1*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.
- Gerçek, Selim Nüzhet, *Salıncak Sefası Tam Bir Hayal Oyunu*, İkbâl Kütüphanesi Akşam Matbaası, 1931.
- Günümüzün Diline ve Hayatına Uygun 5 Karagöz Oyunu*, “İşletmecilik Derler Adına”, Erkut Babakul, Milliyet Kültür Kulübü Yayınları, İstanbul 1968.
- Günümüzün Diline ve Hayatına Uygun 5 Karagöz Oyunu*, “Karagöz Palas”, Hidayet Gülen, Milliyet Kültür Kulübü Yayınları, İstanbul 1968.
- Hayali Küçük Ali, “Kanlı Kavak”, *Karagöz*, Millî Eğitim Bakanlığı, Devlet Kitapları, 1000 Temel Eser: 9, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1969. (C. Kudret, *Karagöz CIII*, s. 1233- 1238’den naklen)
- Hayalî Küçük Ali, “Karagöz Dans Salonunda”, *Karagöz Perde Külliyyâtı 2*, Ahmet Kâmil Matbaası, İstanbul 1928. (C. Kudret, *Karagöz CIII*, s.1221-1224’den naklen)

- Hayali Küçük Ali, “Karagöz’ün Hekimliği Oyunu”, İlhan Başgöz Özel Arşivi. (C. Kudret, Karagöz, C.II., s.506-511 naklen)
- Hayali Küçük Ali, “Mandıra Safası”, Dünya Gazetesi, 25-28 Mayıs 1952. (C. Kudret C.III, s.1209-1218’den naklen)
- Hayali Memduh, “Karagöz’ün Aşçılığı”, Gayret Kütüphanesi Necm-i İstiklal Matbaası, İstanbul 1922. (C. Kudret, Karagöz C.I., s.105-106’dan naklen)
- İvgen, Habil, “Karagöz Robot”, Ünver Oral (haz.), *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 3*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.
- İvgin, Hayrettin, Metin Özlen, “Karagöz’ün Kâhyalığı”, *Eski ve Yeni Karagöz Oyun Metinleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- İvgin, Hayrettin, Metin Özlen, “Karagöz’ün Minibüs Faslı” *Eski ve Yeni Karagöz Oyun Metinleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- Karagöz Oyun Metinleri*, “Karagöz Dondurmacı”, Ünver Oral, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Öztekin Matbaacılık, Ankara 1987.
- Karagöz Oyun Metinleri*, “Karagöz Emekli”, Orhan Asena, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Öztekin Matbaacılık, Ankara 1987.
- Karagöz Oyun Metinleri*, “Yeşil Yandı Geç”, Turan Tekdoğan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Öztekin Matbaacılık, Ankara 1987.
- Kúnos, Ignác, “İlaç-Vuruşma Oyunu”, *Harom Karagöz-Jatek (Üç Karagöz Oyunu)*, Budapest 1886.
- Kúnos, Ignác, “Öyle Denmez-Vuruşma Oyunu”, *Harom Karagöz-Jatek (Üç Karagöz Oyunu)*, Budapest 1886.
- Kúnos, Ignác, “Yazıcı”, *Harom Karagöz-Jatek (Üç Karagöz Oyunu)*, Budapest 1886.
- Lâkırdı”, *Karagöz’ün Aktör Olması yahut Komikliği*, (tarihsiz), (C. Kudret, C.III, s.1227-1231’den naklen)
- Letâif-i Hayal: Şeytan Dolabı yahut Karagöz’ün Cinciliği* (tarihsiz) (C. Kudret, Karagöz C.I., s. 311-315’den naklen)

- Nesin, Aziz, “Karagöz’ün Berberliği”, *Üç Karagöz Oyunu*, Düşün Yayınevi, İstanbul 1967.
- Oğan, Münevver “Cep Mep, İnternet Minternet”, *Maç Kaç Kaç? Karagöz ile Hacivat Oyunları*, Yeni Umut Yayınları, Ankara 2015.
- Okçugil, K. M. Vasıf, *Karagöz Ahçıbaşı, Tefeyyüz Kütüphanesi Karagöz Kitapları Serisi*, Tefeyyüz Kütüphanesi, Nümune Matbaası, İstanbul 1933.
- Okçugil, K.M. Vasıf, *Karagöz Yalova Safâsında*, Tefeyyüz Kütüphanesi Karagöz Kitapları Serisi, Tefeyyüz Kütüphanesi, Numune Matbaası, İstanbul 1933.
- Okyar, Ali, “Ah Karagöz Vah Karagöz”, Ünver Oral (haz.), *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 2*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.
- Oral, Ünver, “Karagöz Yazıcı”, *Karagöz Oyunları-3- Yeni*, Ünver Oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.
- Özakman, Mukadder, “Karagöz 1984 Karagöz’ün Postacılığı”, *Karagöz*, BCR Basım ve Matbaacılık, Ankara 2012.
- Özakman, Mukadder, “Karagöz 2008 Karagöz’ün Gizli Telefonculuğu”, *Karagöz (Oyunlar) ve (Çevreci Ortaoyunu)*, UNIMA Türkiye Milli Merkezi Yayınları, Ankara 2012.
- Özbay, Melih Ercümen, Sedefçi Karagöz, *Gene Gine Yine Karagöz*, Çaba Yayınevi, İstanbul 1989.
- Özlen, Metin, “Karagöz’ün Çobanlığı”, *Karagöz Oyunları -3- Yeni*, Ünver Oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.
- Paşa, Şenay, “Kayıp Çelebi Oyunu”, *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 1*, Ünver oral (haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.
- Radloff, Wilhelm, Ignác Kúnos, “Kanlı Kavak”, *Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII*, Saim Sakaoğlu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998.
- Radloff, Wilhelm, Ignác Kúnos, “Kütahya”, *Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII*, Saim Sakaoğlu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998.

- Radloff, Wilhelm, Ignácz Kúnos, “Ters Evlenme”, *Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII*, Saim Sakaoğlu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998.
- Radloff, Wilhelm, Ignácz Kúnos, “Tımarhane”, *Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII*, Saim Sakaoğlu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998
- Ritter, Hellmut, “Ağalık”, *Karagös Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953.
- Ritter, Hellmut, “Deli-Büyük Evlenme”, *Karagös Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953.
- Ritter, Hellmut, “Fener Eğlencesi-Büyük Evlenme” *Karagös Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953.
- Ritter, Hellmut, “Kırgınlar”, *Karagös Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953.
- Ritter, Hellmut, “Mandıra”, *Karagös Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953.
- Ritter, Hellmut, “Meyhâne”, *Karagös Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953.
- Ritter, Hellmut, “Murgzar Bahçe”, *Karagös Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953.
- Ritter, Hellmut, “Sünnet yahut Mecruhun Meserreti”, *Karagös Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953.
- Ritter, Hellmut, “Tahmis”, *Karagös Türkische Schattenspiele III*, Wiesbaden 1953.
- Ritter, Hellmut, “Yalova Sefası”, *Karagös Türkische Schattenspiele II*, Leipzig 1941.
- Rona, Mustafa, *Karagöz'ün Başına Gelenler Kütahya Çeşmesi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1945.
- Samsun, Cengiz, “Kızılay Merhamet Çınarı”, Cengiz Samsun tarafından yazılan oyun metni
- Sefer Mehmet, *Bahçe Sefası*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.
- Sevilen, Muhittin “Kanlı Kavak”, *Karagöz*, Millî Eğitim Bakanlığı, Devlet Kitapları, 1000 Temel Eser: 9, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969.

Şener, Nuran (haz.), *Karagöz Hacivat İyi Komşu*, Duran Ofset, İstanbul 1967.

Yavşan, Ali Nihat, “Karagöz Deniz Bekçisi”, Ünver Oral (haz.), *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 2*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.

Çalışmada İncelenen Müstakil Muhavereler Kaynakçası

Akharman, Gülümser, “Hacivat Karagöz Serisi 8: Borç Korkusu”, Altın Bilgi Yayınları, İstanbul 2006.

Akharman, Gülümser, “Hacivat Karagöz Serisi 2: Karagöz’den Bilmece”, Altın Bilgi Yayınları, İstanbul 2006.

Akharman, Gülümser, “Hacivat Karagöz Serisi 4: Ramazan Davulcusu”, Altın Bilgi Yayınları, İstanbul 2006.

Atçakarlar, Nefise (haz.), “Hacivat Bilmece Soruyor”, *Karagöz ile Hacivat Anonim*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.

Batur, Suat (haz.), “Bilmece”, *İlköğretim Okulları İçin Karagöz ile Hacivat*, Altın Kitaplar, İstanbul 2010.

Batur, Suat (haz.), “Deprem”, *İlköğretim Okulları İçin Karagöz ile Hacivat*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2010.

Batur, Suat (haz.), “Şiir”, *İlköğretim Okulları İçin Karagöz ile Hacivat*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2010.

Batur, Suat (haz.), “Tekerleme”, *İlköğretim Okulları İçin Karagöz ile Hacivat*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2010.

Batur, Suat (haz.), “Yanıltmaca”, *İlköğretim Okulları İçin Karagöz ile Hacivat*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2010.

Bektaş, Ekrem, “Karagöz’ün Dedeliği”, *Yeni Karagöz -2-*, Erkam Yayınları Gençlik Serisi 20, İstanbul 1996.

Fırat, Mehmet (haz.), “Hacı Cav Cav”, *Karagöz Hacivat*, Kipat Yayınları, Ankara 2006.

Kallimci, Hasan, “Çevre Hastalığı”, *Karagöz ile Hacivat*, Çevik Matbaacılık, İstanbul 2006.

- Kallimci, Hasan, “Karagöz İş Arıyor”, *Karagöz ile Hacivat Çevre Hastalığı*, Çevik Matbaacılık, İstanbul 2006.
- Kallimci, Hasan, “Karagöz’ün Oburluğu”, *Karagöz ile Hacivat*, Çevik Matbaacılık, İstanbul 2006.
- Kallimci, Hasan, “Karagöz’ün Telefonu”, *Karagöz ile Hacivat*, Çevik Matbaacılık, İstanbul 2006.
- Karagöz ile Hacivat*, “Bayramlaşma Bayramı”, Mutena Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Karagöz ile Hacivat*, “Mektup”, Mutena Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Karagöz ile Hacivat*, “Telefon”, Mutena Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Kılıç, Haydar (haz.), “Balon”, *Karagöz ile Hacivat*, Anda Kitapçılık, Ankara 2017.
- Kılıç, Haydar (haz.), “Diş Temizliği”, *Karagöz ile Hacivat*, Anda Kitapçılık, Ankara 2017.
- Kılıç, Haydar (haz.), “İftar”, *Karagöz ile Hacivat*, Anda Kitapçılık, Ankara 2017.
- Kılıç, Haydar (haz.), “Misafir”, *Karagöz ile Hacivat*, Anda Kitapçılık, Ankara 2017.
- Kılıç, Haydar (haz.), “Rüya”, *Karagöz ile Hacivat*, Anda Kitapçılık, Ankara 2017.
- Oral, Ünver, “Bakkalcılık”, *Karagöz Futbolcu*, Nar Yayınları, İstanbul 2011.
- Oral, Ünver, “Dengeli Beslenme”, *Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri*, Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
- Oral, Ünver, “Gelinlik Damat”, *Günümüzden Karagöz- Hacivat Söyleşmeleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
- Oral, Ünver, “İftar Dâvetsizi”, *Günümüzden Karagöz- Hacivat Söyleşmeleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
- Oral, Ünver, “Kapıcılık”, *Günümüzden Karagöz- Hacivat Söyleşmeleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
- Oral, Ünver, “Komşu Öldü Muhaveresi”, *Günümüzden Karagöz- Hacivat Söyleşmeleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.

- Oral, Ünver, “Kömür”, *Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri*, Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
- Oral, Ünver, “Mektubun Sahibi”, *Karagöz ve Trafik*, Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
- Oral, Ünver, “Telefon”, *Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri*, Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
- Oral, Ünver, “Uçak”, *Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri*, Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
- Oral, Ünver, “Vur Davula”, *Günümüzden Karagöz- Hacivat Söyleşmeleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
- Oral, Ünver, “Yeni Yıl” *Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri*, Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
- Uludağ, Tuba (haz.), “Arka-daş”, *Karagöz ile Hacivat*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018.
- Uludağ, Tuba (haz.), “Hasbihal” *Karagöz ile Hacivat*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018.
- Uludağ, Tuba (haz.), “Konuşuyoruz Ama Nece Konuşuyoruz?” *Karagöz ile Hacivat*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018.
- Uludağ, Tuba (haz.), “Sır Makine” *Karagöz ile Hacivat*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018.

C. DİĞER KAYNAKLAR

Tez Çalışmaları

- Çekiç, Mısra, *Karagöz ve Kukla Ustalarının Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Yaşayan İnsan Hazinesi Bağlamında İncelenmesi: İstanbul Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul 2021.
- Dalioğlu, Gizem, *Geleneksel Türk Halk Tiyatrosundan Tiyatroya İkili Komik: Zeki Alasya-Metin Akpınar Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla 2022.

- Gümüštepe, Pamuk Nurdan, *Mizah Teorileri Bağlamında Geleneksel Türk Tiyatrosu*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2023.
- İnak, Gülçin, *Osmanlı İmparatorluğu İstanbul'da Eğlence Hayatı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.
- Karacalar, Hüseyin Sedat, *Hayalden Çizgiye Karagöz'ün Penceresinden Çanakkale Savaşı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018.
- Kaynak, Medine, *İhsan Rahim'in Neşrettiği Şarkılı Kantolu Karagöz Oyunları (İnceleme-Metinler)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2012.
- Kımışoğlu, Zehra, *Karagöz Perde Gazelleri (İnceleme-Metinler)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2015.
- Koyuncu, Ayşe, *Kamusal Kültür Politikaları ve Yönetiminin Türk Gölge Tiyatrosu Karagöz'e Etkilerinin İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019.
- Kurt, Cemile, *Türk Gölge Oyununda Demonik Varlıklar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bartın 2021.
- Özkabalak, Begüm *Yabancılara Türkçe Öğretiminde Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarının Kullanımı ve Kültürel Etkileşim*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2022.
- Susuzlu, İlke, *Kıbrıs Türk Halk Kültüründe Gölge Tiyatrosu Bağlamında İcra ve Seyirci*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013.
- Topal, Uğur, *İstanbul Kültür Ortamlarında Karagöz Oyunu (1923-1980)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

Uysal, Makbule, “*Halk Tiyatrosunun Değişen Bağlamı Medya: Bir Demet Tiyatro Örneği*”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015.

Ünlü, Ebru, *Karagöz ve Ortaoyununda Mizah*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla 2019.

Varişoğlu, Emine, *Karagöz Metinlerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Hacı Bayram Veli Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara 2020.

Yılmaz, Yunus, *Karagöz Metinlerinin Halk Bilimsel Açısından Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

Makaleler, Bildiriler

Aktaş, Gözen Güner, “Anadolu’da Toplumsal Yaşamın Mekânsal İzleri”, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1 (7), 2011, 55-68.

And, Metin, “Karagöz’de Muhavere”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, (188), 1965, 3678-3680.

Ateş, Ahmed, “Hellmut Ritter”, *Şarkiyat Mecmuası*, (5), 1963, 1-14.

Aydın, Rıfat, “Türk Modernleşmesinde Bir Görünüm ve Değişim Timsali Olarak Kıyafet”, *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3 (6), 2018, 48-70.

Baran, Mine, “Halk Mimarisinin Halkbilimi Bağlamında Değerlendirilmesine Harran Evleri Örneği”, *Milli Folklor Dergisi*, (72), 2006, 141-147.

Berber, Oktay, “Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik Unsuru Olarak Düğünler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10), 2009, 1-11.

Bulut, Serdar, “Anadolu Ağızlarında Kullanılan Kalıp Sözcükler ve Bu Kalıp Sözcüklerin Kullanım Özellikleri”, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7 (4), 2012, 1117-1155.

Coşar, Asiye Mevhibe, Çiğdem Usta, “Geleneksel Türk Gölge Oyununda Ana Tipler ve Dil Yergisi”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (51), 2009, 13-32.

- Çobanoğlu, Özkul, “Yapısal ve İşlevsel Bakımdan Geleneksel Bayramlar Bağlamında Nevruz ve Hıdırellez”, *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 2000, 51-59.
- Daştan, Nihangül, “Bahçe Adlı Karagöz Oyununda Son Dönem Osmanlı Sosyal Hayatından Yansımalar”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (46), 2011, 145-156.
- Deniz, Taşkın, “Türkiye’de Ulaşım Sektöründe Yaşanan Değişimler ve Mevcut Durum”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 21 (36), 2016, 135-155.
- Düriye, Bozok, “Türk Hamamı ve Geleneklerinin Turizmde Uygulanışı”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (13), 2005, 62-86.
- Düzgün, Dilaver, “Türk Gölge Oyunu Karagözde İstanbul Hayatı”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 17 (43), 2010, 25-33.
- Eker, Gülin Öğüt, “Türk Düğün Geleneği İçinde Karakeçili Türk Düğününün Ritüel Açısından Değerlendirilmesi”, *Milli Folklor Dergisi*, (46), 2000, 92-100.
- Gök, Tolga, Dinara İsakova, Cemal İnce, “Aile Yemekleri, Yeme Davranışları ve Fast Food Tüketim Sıklığı İlişkisi: KTMU Örneği”, *Journal of Hospitality and Tourism Issues*, 2 (2), 2020, 216-232.
- Gökçen, Ahmet, Ejder Ulutaş, “Toplumsal Bir Tip: Misafir”, *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (1), 2019, 115-138.
- Gündüz, Erol, “Divan ve Halk Edebiyatı Sanatçılarına İlham Kaynağı Olan Rüya”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 2009, 187-202.
- Gündüz, Mustafa, Cengiz Yıldız, “Türk Yazılı Kültüründe Komşuluk”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (25), 2008, 123-138.
- Güven, Oğuz, “Politik İdeolojinin İcat Ettiği Gelenek: Karagöz”, *Milli Folklor Dergisi*, 10 (79), 2008, 78-83.
- Karaca, Evrim, Işıl Altun, “Toplumsal Cinsiyetin Geleneksel Türk Mutfağına Yansıması”, *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, 10 (20), 2017, 335-342.

- Kıymışoğlu, Zehra, “Karagöz Ustası Sefer Mehmet Efendi’nin Gün Yüzüne Çıkmamış El Yazması Karagöz Oyunları”, *9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri Kitabı*, Duman Ofset Matbaacılık, Ankara 2018, 449-456.
- Koçak, Aynur, “Karagöz Oyunlarında Zeybek Tipi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 2002, 141-152.
- Koçak, Aynur, “Karagöz Oyunlarındaki Tuzsuz Deli Bekir Tipi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Milli Folklor Dergisi*, 11 (56), 2002, 121-129.
- Köse, Abdullah, “Türkiye’de Geleneksel Kırsal Konut Planlarında Göçebe Kültürü İzleri”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), 2005, 158-191.
- Özgür Kızıldemir, Emrah Öztürk, Mehmet Saruşıık, “Türk Mutfak Kültürünün Tarihsel Gelişiminde Yaşanan Değişimler”, *AİBU Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (3), 2014, 191-210.
- Öztürk, Yücel, “30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı Kutlamaları: Amaç, Süre ve Kazanımlar”, *History Studies International Journal of History*, 10 (9), 2018, 231-244.
- Suğur, Nadir, Serap Suğur, Temmuz Gönc- Şavran, “Türkiye’de Orta Sınıfın Mazbut Hizmetkârları: Kapıcılar, Gündelikçiler ve Çocuk Bakıcılar”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 3 (63), 2008, 161-183.
- Tuba Vural vd., “Kültürlerarası Etkileşimde Giyim Kuşam”, *38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, c.2, 2007, 793-808.
- Türkmen, Metin, Pınar Fedakâr, “Türk Halk Tiyatrosunda Hareket Komiğine Bağlı Mizahi Unsurlar”, *Milli Folklor Dergisi*, 11 (82), 2009, 98-109.

Kitaplar

- Aksan, Doğan, *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2017.
- And, Metin, *Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1977.
- And, Metin, *Geleneksel Türk Tiyatrosu Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1985.

- And, Metin, *Geleneksel Türk Tiyatrosu Kukla, Karagöz, Ortaoyunu*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1969.
- Aykaç, Onur, *Geçmişten Günümüze Ortaoyunu Geleneği*, Akçağ Yayınları, Ankara 2019.
- Duymaz, Ali, *Tekerlemeler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019.
- Düzgün, Dilaver, *Erzurum'da Kahvehaneler ve Âşık Kahvehanesi Geleneği*, Aktif Yayınevi, Ankara 2005.
- Düzgün, Dilaver, *Köy Hikâye ve Romanlarımızda Halk Kültürü Unsurları (1876-1932)*, Aktif Yayınevi, Ankara 2005.
- Eker, Gülin Öğüt, *İnsan Kültür Mizah (Eğlence Endüstrisinde Tüketim Nesnesi Olarak Mizah)*, Grafiker Yayınları, Ankara 2014.
- Gerçek, Selim Nüzhet, *Türk Temaşası Meddah, Karagöz, Ortaoyunu*, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1942.
- Göktaş Uğur, *Dükkü Karagöz*, Akademi Kitabevi, İzmir 1992.
- Göktaş, Uğur, *Karagöz Terimleri Sözlüğü*, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul 1986.
- İvgin, Hayrettin (haz.), *Karagöz ve Kukla Sanatımız*, Ekip Grafik Matbaa Hizmetleri, Ankara 2000.
- Kılıç, Çiğdem, *Geleneksel Türk Tiyatrosunda Zenneler*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.
- Kurt, Orhan, *Karagöz'ün Kuralları Karagöz Yapım ve Oynatım Teknikleri*, Lale Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Morreall, John, *Gülmeyi Ciddiye Almak*, Kubilay Aysevener, Şenay Soyer (çev.), İris Yayıncılık, İstanbul 1997.
- Oral, Ünver, *Karagöz ve Plâstik Tekniği*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- Örnek, Sedat Veyis, *Türk Halk Bilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- Sakaoğlu, Saim, *Türk Gölge Oyunu Karagöz*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- Siyavuşgil, Sabri Esat, *Karagöz-Psiko-Sosyolojik Bir Deneme*, Maarif Matbaası, İstanbul 1941.

Sol, Selma, *Gölgenin Kadınları: Türk Gölge Oyunu Üzerine Feminist Kuramsal Bir İnceleme*, Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale 2023.

Şapolyo, Enver Behnan, *Karagöz'ün Tarihi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1946.

Şentürk, Rıdvan, *Gülme Teorileri*, Pruva Yayınları, Ankara 2021.

Ümit, Nazlı Miraç, *Türk Tiyatrosu Tarih Yazımı ve Avrupalı Şarkiyatçılar*, Libra Yayınları, İstanbul 2020.

Çevrimiçi Kaynaklar

<http://lugatim.com>

<https://www.sozce.com>

<https://sozluk.gov.tr/>

<https://ticaret.gov.tr/data/5d41938613b87639ac9e005f/Meslekler%20Listesi.pdf>

(01.04.2020)

Ekler, Alpay, “Karagöz Metinleri II”, <https://tiyatronline.com/-karagoz-metinleri-ii> 2510.

(07.04.2021)

Türkiye İş Kurumu: <https://esube.iskur.gov.tr/Meslek/MeslekleriTaniyalim.aspx>

(29.12.2022)

EKLER

MUHAVERELER VE ÇEŞİTLEMELERİ TABLOSU

1. BİR KARAGÖZ OYUN FORMU İÇERİSİNDE YER ALAN MUHAVERELER TABLOSU

Num ara	Muhaverenin Adı	Muhaverenin Yer Aldığı Oyunun Adı	Muhaverenin Yer Aldığı Eserin Künye Bilgisi	Çeşitleme ve Çeşitlemenin Yer Aldığı Oyunun Adı
1.	Açlık	Karagöz Yazıcı (Ünver Oral)	Oral, Ünver (haz.) <i>Karagöz Oyunları-3- Yeni,</i> Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.	
2.	Akıl	Kayık Oyunu	Radloff Wilhelm, Ignacz Kunos, <i>Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII,</i> Saim Sakaoğlu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998.	1. Akıl Muhaveresi, “Tahir ile Zühre, Karagös Türkische Schattenspiele III, Hellmut Ritter. 2. Akıl Muhaveresi, “Kütahya Oyunu”, Proben VIII 3. Akıl Muhaveresi, “Karagöz’ün Gelin Olması”, Karagöz Perdesi Külliyyatı Cüz 1, Hayali Memduh. 4. Akıl, Müthiş İntikam Yahut Fedakâr Komşu, Şarkılı Kantolu Karagöz Oyunları, İhsan Rahim. 5. Akıl, Muhavereler, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Hayali Memduh.
3.	Akıl Arama	Dua Çınarı (Nevzat Çiftçi)	Oral, Ünver (haz.), <i>Dünden Bugüne Karagöz Oyunları,</i> Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.	
4.	[Anlayışsız Karagöz]	Evlilik (Muammer Hardal)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları:3,</i> Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.	
5.	Ara Muhavere [Karagöz’ün Borcu]	Bursalı Leylâ	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele III,</i> Wiesbaden 1953.	
6.	Ara Muhavere (Arap Köle)	Kırgınlar Yahut Abdal Kardeşler	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele III,</i> Wiesbaden 1953.	1.Arap Köle, “Yangın, Karagöz’ün Bakkallığı”, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, Sefer Mehmet. 2.Karagöz’ün Arap’tan Dayak Yemesi, Nazlı M. Ümit (haz.), Hayal Perdesi Yahut Karagöz’ün Son Perdesi ve Nev İcad Hayal Tiyatrosu
7.	Ara Muhavere [Karagöz’ün Karısı]	Karagöz’ün Filorya Seyahati	Ahmet Süleyman, <i>Karagöz’ün Filorya Seyahati,</i> Kitaphane-i Umumî, Orhaniye Matbaası, İstanbul	

	ile Kavgası]		1931.	
8.	Ara Muhavere [Karagöz ile Karısı]	Mandıra Sefası	Üstün, Zeynep, <i>Hacivat ve Karagöz Seçme Hikâyeler</i> , Profil Kitap, İstanbul 2017.	
9.	Ara Muhavere (Ahu)	Cazular	Sefer Mehmet, <i>Cazular</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.	
10.	Ara Muhavere [Karagöz ve Hacivat'ın Eşleriyle İmtihanı]	Karagöz'ün Kâğıthane'de Dayak Yemesi (Karagöz'ün Deniz Safası)	Ümit, Nazlı M. (haz.), <i>Hayal Yahut Karagöz'ün Son Perdesi ve Nev İcad Hayal Tiyatrosu</i> , Libra Kitap, İstanbul 2020.	
11.	Ara Muhavere (Yalan Küpü)	Mandıra	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> , Wiesbaden 1953.	
12.	Ara Muhavere I [Büyücü Karagöz]	Canbazlar	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> , Wiesbaden 1953.	
13.	Ara Muhavere II [Yamyam Karagöz]	Canbazlar	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> , Wiesbaden 1953.	
14.	Ara Muhavere [Karagöz ile Karısı Barışıyor]	Karagöz'ün Şairlerle İmtihan Olması	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> , Wiesbaden 1953.	
15.	Ara Muhavere [Karagöz ile Karısının Tartışması]	Kanlı Nigâr	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele I</i> , Hannover 1924.	
16.	Ara Muhavere [Karagöz ile Laz]	Meyhâne	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> , Wiesbaden 1953.	
17.	Ayrılık Eşeği	Sakallı Gelin, Ters Evlenme, Karagöz'ün Gelin Olması	Sefer Mehmet, <i>Sakallı Gelin, Ters Evlenme, Karagöz'ün Gelin Olması</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.	
18.	Babam Öldü	Hamam	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> , Wiesbaden 1953.	1. Babam Öldü, "Eczahâne", Hayali Memduh 2. Babam Öldü, "Bursalı Leyla Çivi Baskını", İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, Sefer Mehmet. 3. "Babam Öldü", Zeybekler, Kır Kahvecisi, Orman", İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, Sefer Mehmet.

19.	Balık	Balıkçılar ²⁷⁴	Ritter, Hellmut. <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> . Wiesbaden 1953.	1. Balık, “Karagöz ile Hacivat”, Cem Atlı.
20.	[Beden Temizliği]	Karagöz Salıncakçı	Oral, Ünver, <i>İbiş ve Karagöz</i> , Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.	
21.	Beyoğlu Muhaveresi	Bahçe	Oral, Ünver, <i>Karagöz Oyunları</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.	
22.	Bilgisayar	Karagöz ile Hacivat Müzikli Oyun 3 perde (1.perde)	Aktan, Bekir (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , İskele Yayıncılık, İstanbul 2019.	
23.	[Bilgisayar]	Karagöz’le Hacivat “Bumbar Dolması” (Eşref Karadağ)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları:3</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.	
24.	Bilmece	Mandıra	Ritter, Hellmut. <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> . Wiesbaden 1953.	1. “Bilmece”, Bakkalık Oyunu, Hayali Küçük Ali. 2. “Bilmece”, Karagöz’ün Aşçılığı, Zeynep Üstün. 3. “Bilmece”, Müthiş İntikam Yahut Fedakâr Komşu. 4. “Bilmece”, Muhavereler Yazma, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı. Hayali Memduh. 5. “Bilmece”, Deli Dumrul ²⁷⁵ (Rahmi Balaban), Ünver Oral (haz.) Karagöz Oyunları-2- Nev- İcâd. 6. “Bilmece”, Karagöz Futbolcu, Ünver Oral 7. “Bilmece”, “Karagöz ile Hacivat”, Cem Atlı. 8. “Bilmece”, Karagöz’ün Manavlığı, Ünver Oral 9. “Bilmece Bildirmece”, <i>Karagöz Hacivat</i> , M.F.
25.	[Boru] [Rüya]	Tahir ile Zühre	Sefer Mehmet, <i>Tahir ile Zühre</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.	

²⁷⁴ Bu oyun ile ilgili Cevdet Kudret Karagöz Kitabı’nın birinci cildinde şu bilgileri verir: “Ritter, Hayali Nazif’ten aldığı metni ne yazık ki kaybetmiş; Almancaya kabataslak çevirdiği bazı parçalara dayanarak oyunun konusunu özetlemiş; söz konusu Almanca çevirinin kullanılabilir yerlerini, bir de, Selim Nüzhet Gerçek’in yardımıyla Hayali Küçük Ali’den sağladığı iki küçük parçanın Türkçe metnini yayımlamıştır.” (s. 193) Eserde Balıkçılar isimli oyun Ham Hum Şaralop ara muhaveresiyle başlamış ardından Hayali Küçük Ali’den alındığı belirtilen Balık Muhaveresi’ne yer verilmiştir.

²⁷⁵ Oyun klasik Karagöz oyunları yapısında değildir. Perde gazeline yer verilmemiştir. Mukaddime ve muhavere bölümleri belirgin değildir. Karagöz ve Hacivat arasında kısa bir konuşma geçer. Konuşmanın sonunda fasıl diye adlandırabileceğimiz asıl konunun anlatıldığı bölüme geçilir. Bu bölüme geçiş Karagöz ve Hacivat’ın konunun kahramanı Deli Dumrul ile konuşması ile olur.

26.	Cep Telefonlu Söyleşi	Karagöz 2008 Karagöz'ün Gizli Telefonculuğu	Özakman, Mukadder, <i>Karagöz (Oyunlar) ve (Çevreci Ortaoyunu)</i> , Unima Türkiye Milli Merkezi Yayınları, Ankara 2012.	
27.	Çamaşır İpi	Karagöz'ün Ağalığı	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> , Wiesbaden 1953.	1. Çamaşır İpi ²⁷⁶ , “Salıncak Safası Tam Bir Hayal Oyunu”, Selim Nüzhet Gerçek. 2.Çamaşır İpi ²⁷⁷ , Hamam Ojunu, Három Karagöz-Játék, Ignác Kúnos. 3.Çamaşır İpi, Karagöz Politikacı, Mahmut Hazım Kısakürek. 3. Çamaşır İpi, Karagöz'ün Yazıcılığı, Ünver Oral (haz.) Karagöz Oyunları-1- Kâr-ı Kadim. 4.Çamaşır İpi ²⁷⁸ , “Hacivat Karagöz Zaman Kuyusu”, Ufuk Durmaz. 5. Çamaşır İpi, Salıncak Sefâsı, Ünver Oral (haz.) Karagöz Oyunları-1- Kâr-ı Kadim. 6.Karagöz Askıda, “Karagöz ile Hacivat”, Cem Atlı.
28.	[Çifte Bayram]	Karagöz 1973 Yaşasın Cumhuriyet Çifte Bayram	Özakman, Mukadder, <i>Karagöz (Oyunlar) ve (Çevreci Ortaoyunu)</i> , Unima Türkiye Milli Merkezi Yayınları, Ankara 2012.	
29.	Çifte Karagözlü Muhavere	Bahçe- Murgzar Bahçesi	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> , Wiesbaden 1953.	
30.	[Çocuk]	Karagöz'ün Kızı (Engin Macar)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları:3</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.	
31.	[Deli] [Rüya]	Büyük Evlenme	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> , Wiesbaden 1953.	1.[Deli], Karagöz'ün Fenerbahçe Eğlencesi, Nazlı Miraç Ümit.

²⁷⁶ Çamaşır İpi isimli muhavereye mukaddime bölümünde yer verilmiştir.

²⁷⁷ Bu muhavereye mukaddime bölümünde yer verilmiştir.

²⁷⁸ Bu muhavereye de çamaşır ipi muhaveresi denilebilir. Adı geçen muhavere Karagöz, pencereden atladığında çamaşır ipine takılıp Hacivat'tan yardım isterken bu muhavere ağaca takılır ve yine Hacivat'tan yardım ister.

32.	[Demokrasi]	Karagöz'ün Kaptanlığı	<i>Günümüzün Diline ve Hayatına Uygun 5 Karagöz Oyunu</i> , Milliyet Kültür Kulübü Yayınları, İstanbul 1968.	
33.	Dengeli Beslenme ²⁷⁹	Karagöz Okula Başladı	Oral, Ünver, <i>Karagöz Okula Başladı Tarihi, Sanatı, Tekniği, Oyun Metni (7-9 Yaş)</i> , Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2008.	
34.	[Deve-Cüce]	[Mersin Karagöz Festivali- 2018]	Enis Ergün ²⁸⁰	
35.	[Dil]	Türkilizce	Oğan, Münevver, <i>Maç Kaç Kaç?</i> , <i>Karagöz ile Hacivat Oyunları</i> . Yeni Umut Yayınları, Ankara 2015.	
36.	[Dilenci] [Rüya]	Gülme Komşuna Gelir Başına*	Sefer Mehmet, <i>Gülme Komşuna Gelir Başına Kütahya</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.	
37.	[Doğum Günü]	İyi ki Doğdun Karagöz ²⁸¹	Ahmet Önel ²⁸²	
38.	[Doktor]	Zaman Makinası (Can Fırtına)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 2</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.	
39.	[Dolandırıcı]	Karagöz ile Hacivat Nasıl Dolandırıldı?	Nalbantoğlu, Muhiddin, <i>Karagöz ile Sihirbaz Piyesler</i> , Hamle Yayınları, İstanbul 1999.	
40.	Dolma	Karagöz'ün Çırpıcı Safası (Karagöz'ün Sonbahar Eğlencesi)	Ümit, Nazlı M. (haz.), <i>Hayal Yahut Karagöz'ün Son Perdesi ve Nev'îcad Hayal Tiyatrosu</i> , Libra Kitap, İstanbul 2020.	1.Dolma, "Yalova Sefası", Hellmut Ritter 2.Kuyuya Düşme, "Karagöz-Hacivat Muhavereleri", Ünver Oral.
41.	[Dondurmacı]	Kanlı Kavak	Radloff Wilhelm, Ignacz Kunos, <i>Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII</i> , Saim Sakaoğlu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998.	

²⁷⁹ Ünver Oral'ın *Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri* isimli eserinde yer alan Dengeli Beslenme muhaveresi ile isim benzerliği vardır. Birbirlerinden farklı muhaverelerdir.

²⁸⁰ Karagöz Sanatçısı, İstanbul

* Kütahya ayrı bir oyun onun başında Karagöz ile Hacivat muhavere edip bittikten sonra yazıyor yani muhavere bölümü yok

²⁸¹ Ahmet Önel'in Tiyatro Tempo için yazdığı oyun metni

²⁸² Sanatçı

42.	[Dostluk]	Yeşil Yandı Geç (Turan Tekdoğan)	<i>Karagöz Oyun Metinleri</i> , Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Öztekin Matbaacılık, Ankara 1987.	
43.	Dükkân ²⁸³	Sedefçi Karagöz	Özbay, Ercümen, Melih. <i>Gene Gene Yine Karagöz</i> . Çaba Yayınevi, İstanbul 1989.	
44.	[Dünyanın Hâli]	Karagöz'ün Dünyaya Dönüşü	Karagözcü Kâzım, <i>Karagöz'ün Dünyaya Dönüşü</i> . Kâinat Kitaphanesi, Güneş Matbaası, İstanbul 1934.	
45.	[Eczane]	Karagöz'ün Doktorluğu	İhsan Rahim, "Karagöz'ün Doktorluğu", <i>Şarkılı Kantolu Karagöz Oyunları</i> , Hürriyet Matbaası, İstanbul (1325) 1909.	
46.	[Edep]	Su Testisi Su Yolunda Kırılır (Halil İbrahim İzmit)	<i>Karagöz Oyun Metinleri</i> , Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Öztekin Matbaacılık, Ankara 1987.	
47.	Emeklilik	Karagöz Emekli (Orhan Asena)	<i>Karagöz Oyun Metinleri</i> , Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Öztekin Matbaacılık, Ankara 1987.	
48.	[Empati]	Evlen(me)me Zeynep Erdal	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 1</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.	
49.	[Esrar]	Asrı Karagöz	Oral, Ünver (haz.), <i>Karagöz Üstadı Hayâli Küçük Ali</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2020.	
50.	Evet Efendim	Kütahya Çeşmesi	Muhittin Sevilen (Hayali Küçük Ali), <i>Karagöz</i> , Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Kitapları, 1000 Temel Eser: 9, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969. (C. Kudret <i>Karagöz C.III</i> , s. 1179-1182'den naklen)	1. Evet Efendim, "Gülme Komşuna Gelir Başına", Zeynep Üstün. 2. Evet Efendim, "Karagöz-Hacivat Muhâvereleri", Talat Dumanlı.
51.	Fener Eğlencesi	Büyük Evlenme	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> , Wiesbaden 1953.	1.Karagöz'ün Fenerbahçe Eğlencesi, Karagöz'ün Fenerbahçe Eğlencesi, Nazlı Miraç Ümit.
52.	[Film]	Karagöz'ün Sinema Faslı	Hayrettin İvgin, Metin Özlen, <i>Eski ve Yeni Karagöz Oyun Metinleri</i> , Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.	
53.	[Gazete]	Karagöz 2009 Karagöz'ün Gazeteciliği	Özakman, Mukadder, <i>Karagöz (Oyunlar) ve (Çevreci Ortaoyunu)</i> , Unima Türkiye Milli Merkezi Yayınları, Ankara 2012.	

²⁸³ Ünver Oral bu muhavereye dükkân ismini vermiştir. (Karagöz Oyunları-2- Nev İcad)

54.	Gazeteci	Yazıcı Oyunu	Kúnos Ignác, <i>Harom Karagöz-Jatek (Üç Karagöz Oyunu)</i> , Budapest 1886.
55.	Gel Geç Muhaveresi	Balıkçılar	Hayrettin İvgin, Metin Özlen, <i>Eski ve Yeni Karagöz Oyun Metinleri</i> , Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
56.	Gel Geç Muhaveresi	İki Kıskaç Hemşireler Yahut Biçare Delikanlı	İhsan Rahim, “İki Kıskaç Hemşireler Yahut Biçare Delikanlı”, <i>Şarkılı Kantolu Karagöz Oyunları</i> , Hürriyet Matbaası, İstanbul (1325) 1909.
57.	Gel Geç Muhaveresi	Kanlı Nigâr	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele I</i> , Hannover 1924.
58.	Gel Geç Muhaveresi	Sünnet	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> . Wiesbaden 1953.
59.	[Gelin]	Karagöz’ün Kayıkçılığı, Kağıthane Âlemi,	Sefer Mehmet, <i>Karagöz’ün Kayıkçılığı, Kağıthane Âlemi</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.
60.	[Gölge]	Dershaneci Karagöz (Miyase Serbarut Yağcı)	Oral, Ünver (haz.). <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 1</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.
61.	[Görücü]	Karagöz’ün İç Güveyiliği	Ahmet Süleyman, “Karagöz’ün İç Güveyiliği” Kitaphane-i Umumi”, Orhaniye Matbaası, İstanbul 1931.
62.	[Guguklu Saat] [Rüya]	Karagözün Divaneliği “Tımarhane”	Sefer Mehmet, <i>Karagözün Divaneliği “Tımarhane”</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.
63.	Gül		Hayali Memduh, Gül Muhaveresi, yazma, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Kitapları, K62/5, s.34-57. (C. Kudret, <i>Karagöz C.III</i> , s.1189-1196 naklen)
64.	[Hacivat Karagöz’ü Çağırıyor] ²⁸⁴	Sen Işık Ol Ben Gölge (Tacettin Şimşek)	Oral, Ünver (haz.). <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları:3</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.

²⁸⁴ Bu oyunun muhaveresi teknik açıdan diğer muhaverelerden farklıdır. Bir oyun içerisinde yer alan muhavereler, mukaddime bölümünde geçen diyalogdan sonra Karagöz’ün pencereden atlaması Hacivat ile kavgasından sonra kendi başına kalıp söylenmesi ve ardından Hacivat’ın gelip konuşmasıyla başlar. Oysa bu oyunun muhavere başlığı altındaki söyleşme mukaddime bölümünü andırır. Karagöz ile Hacivat arasındaki kavgaдан sonra başlamaz. Hacivat’ın Karagöz’ü aşağı çağırması esnasındaki konuşmayı içerir ki bu da mukaddime bölümünü akla getirir.

65.	[Hacivat'ın Hikâyesi]	Frenk Gelir Hoş Gelir (Nazlı Miraç Ümit)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları:3</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.	
66.	Hacivat'ın Rüyası ²⁸⁵ ²⁸⁶	Ortaklar	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> , Wiesbaden 1953.	1.Rüya, “Aptal Bekçi, Zeynep Üstün.
67.	[Hacivat-Karagöz Laf Lafa]	Hacivat'ın Cep Telefonu (Ayfer Adanır)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları:3</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.	
68.	[Halk Dili]	Karagöz'ün Köy Muhtarı (İsmail Hakkı Baltacıoğlu)	Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, <i>Karagöz (iki mukaddeme ve yedi senaryoyu havidir.)</i> , Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1941.	
69.	Ham Hum Şaralop Ara Muhaveresi	Tımarhane Oyunu	Radloff Wilhelm, Ignacz Kunos, <i>Proben Der Volkslitteratur Der Türkischen Stamme VIII</i> , Saim Sakaoğlu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998.	1.Ham Hum Şaralop, “Ferhat ile Şirin Yahut Hain Valide”, Şarkılı Kantolu Karagöz Oyunları.
70.	Hamam [Rüya]	Karagöz'ün Başına Gelenler (Kütahya Çeşmesi)	Rona, Mustafa, <i>Karagöz'ün Başına Gelenler (Kütahya Çeşmesi)</i> , Türkiye Yayınevi, İstanbul 1947.	1.Lavanta, <i>Karagöz- Hacivat Muhavereleri</i> , Ünver Oral.
71.	[Hane]	İki Zalime Karılar, Canbazlar Kanlı Kavak	Sefer Mehmet, <i>İki Zalime Karılar, Canbazlar, Kanlı Kavak</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.	
72.	Hastalık	Çifte Cadılar	Oral, Ünver, <i>Karagöz Oyunları</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.	
73.	Hastalık	Ferhat ile Şirin yahut Hain Valide	İhsan Rahim, “Ferhat ile Şirin Yahut Hain Valide”, Şarkılı Kantolu Karagöz Kitabı, Hürriyet Matbaası, İstanbul (1325) 1909.	
74.	Hastalık	Kırınlar	Oral, Ünver (haz.) <i>Karagöz Oyunları-1- Kâr-ı Kadim</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.	
75.	Hastalık	Köylü Evlenmesi (İsmail Hakkı Baltacıoğlu)	Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, <i>Karagöz (iki mukaddeme ve yedi senaryoyu havidir.)</i> , Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1941.	

²⁸⁵ Bu oyundaki rüya muhaveresinin kurgusu diğer rüya muhaverelerinden farklıdır. Bu muhaverede Hacivat başından geçen bir olayı gerçekmiş gibi anlatır, Karagöz dinler ve gerçek sanır.

²⁸⁶ Ünver Oral Karagöz-Hacivat Muhavereleri isimli eserinde bu muhavereye Gönül Muhaveresi ismini vermiştir.

76.	[Hastalık Sağaltma]	Letâif-i Hayal: Şeytan Dolabı yahut Karagöz'ün Cinciliği	C. Kudret, <i>Karagöz</i> , C.I., s. 311-315'den naklen	
77.	[Havadis]	Letâif-i Hayal: Karagöz'ün Esrar İçip Deli Olması	C.Kudret, <i>Karagöz</i> , C.II, s. 590-596'dan naklen	
78.	Hayır Hiç	Ferhat ile Şirin	Radloff Wilhelm, Ignacz Kunos, <i>Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII</i> , Saim Sakaoğlu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998.	1. Hayır Hiç, “Kırgınlar yahut Abdal Kardeşler”, Karagös Türkische Schattenspiele III.
79.	[Hece]	Karagözün Divaneliği “Tımarhane”	Sefer Mehmet, <i>Karagözün Divaneliği “Tımarhane”</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.	
80.	[Helva] [Rüya]	Bursalı Leyla Çivi Baskını (Abdal Bekçi)	Sefer Mehmet ²⁸⁷ , <i>Bursalı Leyla Çivi Baskını</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.	
81.	[Helva]	Yalova Sefası	Radloff Wilhelm, Ignacz Kunos, <i>Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII</i> , Saim Sakaoğlu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998.	1. [Helva], “Tahmis Oyunu”, Karagös Türkische Schattenspiele III.
82.	[Hesap]	Bursalı Leyla	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> , Wiesbaden 1953.	
83.	[Hırsız]	Büyük Evlenme Fashı	Sefer Mehmet, <i>Büyük Evlenme Fashı</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.	
84.	[İstakoz] ²⁸⁸	Sünnet Yahut Mecruhun Meserreti	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> , Wiesbaden 1953.	
85.	İftar Muhaveresi	Mandıra Safası	Hayali Küçük Ali, “Mandıra Safası”, Dünya Gazetesi, 25-28 Mayıs 1952. (C. Kudret C.III,	

²⁸⁷ Zehra Kımışoğlu, “Karagöz Ustası Sefer Mehmet Efendi ve Gün Yüzüne Çıkmamış El Yazması Karagöz Oyunları” isimli bildirisinde Sefer Mehmet’in bu oyunlarını 1940-45 yılları arasında yazmış olabileceğini tahmin etmektedir. O nedenle tabloda kronolojik sıraya uygun yere yerleştirilmiştir.

²⁸⁸ Hellmut Ritter’in *Karagös Türkische Schattenspiele III* isimli eserinde bu muhavere gel geç muhaveresinin içerisinde değerlendirilirken C. Kudret’in Karagöz isimli eserinin 3. Cildinde yer alan Sünnet oyununda ayrı bir muhavere olarak değerlendirilmiştir.

			s.1209-1218'den naklen)	
86.	İftira	Sünnet yahut Mecruhun Meserreti	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> , Wiesbaden 1953	
87.	İlâç	Vuruşma Oyunu	Kúnos Ignác, <i>Harom Karagöz-Jatek (Üç Karagöz Oyunu)</i> , Budapest 1886.	
88.	İmtihan	Karagöz'ün Çobanlığı (Metin Özlen)	Oral, Ünver (haz.) <i>Karagöz Oyunları-3- Yeni</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.	
89.	[İmtihan]	Kanlı Kavak	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele I</i> , Hannover 1924.	
90.	[İnternet Kafe]	İnternetçi Karagöz (Hüseyin Dilan)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 2</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.	
91.	İsim Değiştirme	Hamam Oyunu	Kúnos, Ignác, <i>Harom Karagöz-Jatek (Üç Karagöz Oyunu)</i> . Budapest 1886.	<p>1.İsim Değiştirme, “Abdal Bekçi”, Proben VIII</p> <p>2.İsim Değiştirme, “Cazular”, Karagös Türkische Schattenspiele II</p> <p>3.İsim Değiştirme, “Karagöz'ün Doktorluğu”, Şarkılı Kantolu Karagöz Oyunları, Cüz 7, İhsan Rahim</p> <p>4.İsim Değiştirme, “Karagöz'ün Sahte Esirci Oyunu”, Hayali Küçük Ali</p> <p>5.Karagöz'ün Sahte Esirci Oyunu, tespit eden: İlhan Başgöz, ses bandı</p> <p>6. İsim Değiştirme, “İki Kıskaç Kadın Yahut Biçare Delikanlı”, K. M. Vasıf Okçugil</p> <p>7. İsim Değiştirme, “Karagöz Deli”, K. M. Vasıf Okçugil</p> <p>7. İsim Değiştirme, Yalova Sefası”, Sefer Mehmet.</p> <p>8.İsim Değiştirme, “Karagöz ve Hacivat İsim Değiştiriyorlar”, Muhiddin Nalbantoğlu.</p> <p>9.İsim Değiştirme, “İki Kıskaç Kadın”, Ünver Oral</p> <p>10. İsim Değiştirme, “Karagöz'ün Doktorluğu”, Ünver Oral(haz.) <i>Karagöz Oyunları-1- Kâr-ı Kadim</i>.</p> <p>11. İsim Değiştirme, “Şifreli Köpek, Ünver Oral.</p>

				<i>Karagöz Oyunları-3- Yeni</i> ; İsim Değiştirme Muhaveresi, <i>Karagöz-Hacivat Muhavereleri</i> , Ünver Oral İsim Değiştirme, Karagöz'ün Zaman Yolculuğu, Ercan Sönmez 12.Adlarımızı Değiştirelim, <i>Karagöz Hacivat</i> , Mehmet Fırat
92.	[İsim]	A'alık Oyunu	Radloff Wilhelm, Ignacz Kunos, <i>Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII</i> , Saim Sakaoğlu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998.	1.[İsim], "Karagöz'ün Şairliği" Şairlerle İmtihan Olması, Karagös Türkische Schattenspiele III. 2.[İsim], "Tahir ile Zühre" Şarkılı Kantolu Karagöz Oyunları. 3. [İsim], "Karagöz'ün Gelin Olması", Hayali Memduh Karagöz Perdesi Külliyyatı Cüz 1.
93.	İş Bulma	Karagöz ve Kitap (Nail Tan)	Oral, Ünver (haz.), <i>Dünden Bugüne Karagöz Oyunları</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.	
94.	İş Görüşmesi	Karagöz Emlakçı (Ünver Oral)	Oral, Ünver (haz.). <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları:3</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.	
95.	[İş]	Yazıcı	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele II</i> , Leipzig 1941.	1.[İş], "Karagözün Şairliği Oyunu"; Şarkılı Kantolu Karagöz Oyunları. 2. [İş], "Mandıra", Karagös Türkische Schattenspiele III. 3. [İş], "Karagöz'ün Rüyası", Şarkılı Kantolu Karagöz Oyunları. 4.[İş], Karagöz Salıncakçı, K. M. Vasıf Okçugil. 5. [İş], "Karagöz Denizler Kahramanı", Mahmut Hazım Kısakürek. 6. [İş], "İş İştir", Karagöz Oyun Metinleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları. 7.İş İştir, "Karagözün Berberliği" (Ahmet Aksoy), Ünver Oral (haz.), Karagöz Oyunları-3- Yeni. 8. Yeni İş ²⁸⁹ , "Karagöz-Hacivat Muhâvereleri", Ünver Oral. 9. İş Bulma, "Karagöz-Hacivat Muhâvereleri",

²⁸⁹ Hacivat'ın Karagöz'e bir iş bulmasıyla ilgili olan bu muhavereye Ünver Oral Yeni İş adını vermiştir.

				Mazhar Anacan. 10. İş Muhaveresi, “Karagöz-Hacivat Muhâvereleri”, Nevzat Çiftçi. 11.[İş], “Karagöz Belediye Memuru”, Ünver Oral.
96.	İşletmecilik Muhaveresi ²⁹⁰	İşletmecilik Derler Adına	<i>Günümüzün Diline ve Hayatına Uygun 5 Karagöz Oyunu</i> , Milliyet Kültür Kulübü Yayınları, İstanbul 1968.	
97.	[İşsiz Karagöz] (Ara Muhavere)	Borçlu Firari (Altay Bayram)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 2</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.	
98.	İşsizlik	Mahcup (Talat Dumanlı)	Oral, Ünver (haz.), <i>Karagöz Oyunları-2- Nev- İcâd</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.	
99.	[İşsizlik Başa Bela]	Yalancının Mumu (Kader Ataç)	Oral, Ünver (haz.). <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 2</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.	
100.	İtibar	Kızıl Mandıra Mahalle Baskını (Hım Hımlı Mandıra)	Sefer Mehmet, <i>Kızıl Mandıra Mahalle Baskını</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.	1.İtibar, “Karagöz’ün Gelin Oluşu”, Mustafa Rona. 2. İtibar, “Gülme Komşuna Gelir Başına” Zeynep Üstün 3. İtibar, “Asrı Karagöz”, Hayali Küçük Ali.
101.	[İyilik]	Karagöz’ün Kâhyalığı	Hayrettin İvgin, Metin Özlen, <i>Eski ve Yeni Karagöz Oyun Metinleri</i> , Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.	1.İyilik, “Karagöz Çevre Canavarı”, Mahmut Hazım Kısakürek
102.	Kahve Kutusu [Rüya]	Karagöz Dans Salonunda	Hayali Küçük Ali, Karagöz Perde Külliyyatı, Cumhuriyet Kitaphanesi, Ahmet Kâmil Matbaası, İstanbul 1928. (C. Kudret, Karagöz CIII, s.1221-1224’den naklen)	1.Kahve Kutusu [Rüya], Meyhane Âlemi İstanbul Akşamcıları, Sefer Mehmet 2.Rüya Muhaveresi, <i>Karagöz Hacivat Muhavereleri</i> , Ünver Oral (haz.)
103.	[Kanka]	Karagöz’ün Rüyası	Ercan Sönmez ²⁹¹	
104.	Karagöz Bilgisayar Öğreniyor	Karagöz’ün İmza Günü (Ayla Abak)	Oral, Ünver (haz.). <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları:3</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.	
105.	[Karagöz Bilim İnsanlarını Öğreniyor]	Karagöz Bilim Müzesinde	Cengiz Samsun	

²⁹⁰ Bu isim Ünver Oral’ın Karagöz-Hacivat Muhavereleri isimli kitabında geçmektedir.

²⁹¹ Karagöz Sanatçısı, Tekirdağ, Oyun Metni Sanatçının Kendisinden Alınmıştır.

106.	[Karagöz Gazetesi]	Karagöz 2009 Karagöz'ün Gazeteciliği	Özakman, Mukadder, <i>Karagöz (Oyunlar) ve Çevreci Ortaoyunu</i> , Unima Türkiye Milli Merkezi Yayınları, Ankara 2012.
107.	[Karagöz Gebe]	Karagöz'ün Gebeliği	Yazar Adı Yok, "Şeytan Dolabı Yahut Cinciliği", Letâfi Hayal, İstanbul 1897(?)
108.	[Karagöz Hasta]	Karagöz'ün Organları	Cengiz Samsun
109.	Karagöz- Hezarfen	Uçmak Özgürlüktür	Haluk Yüce
110.	Karagöz İbiş Muhaveresi	İbiş Adında Bir İbiş	Haluk Yüce ²⁹²
111.	Karagöz ile Hacivat İletişimde	Karagöz Hacivat ile İletişimde (Vesile Albayrak Sak) (Müstakil Muhavere Metni)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 2</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.
112.	[Karagöz İş Buldu]	Çalışan-Müşteri	Cengiz Samsun
113.	Karagöz Kadın Oldu [Ara muhavere]	Ters Evlenme Yahut Karagöz'ün Ağalık Oyunu (Karagöz Kadın Oldu Muhaveresi)	Ümit, Nazlı M. (haz.), Hayal Yahut Karagöz'ün Son Perdesi ve Nev İcad Hayal Tiyatrosu, Libra Kitap, İstanbul 2020.
114.	Karagöz Kuşdili'nde	Karagöz Kuşdili'nde	Ümit, Nazlı M. (haz.), Hayal Yahut Karagöz'ün Son Perdesi ve Nev İcad Hayal Tiyatrosu, Libra Kitap, İstanbul 2020.
115.	[Karagöz Sunucu]	Altınses Yarışmasında	Mahmut Hazım Kısakürek
116.	[Karagöz Film Şirketi'nde]	Karagöz Ankara'da	Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, <i>Karagöz Ankara'da Karagöz Piyesi</i> , Sebat Basımevi, Ankara 1940.
117.	Karagöz'ün Hacivatlığı	İksir (Hüseyin Dilan)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 1</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.
118.	[Karagöz'ün Hocalığı]	Karagöz Stepte	Lav, E. Behzat, <i>Karagöz Stepte</i> , Ulusal Matbaa, Ankara 1940.

²⁹² Karagöz Sanatçısı, Ankara Tiyatro Tempo, Oyun Metni Sanatçının Kendisinden Alınmıştır.

119.	[Karagöz'ün Özü]	Karagöz'ün Çöpçatanlığı (Ufuk Durmaz)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 1</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.	
120.	[Karagöz'ün Rüyası]	Dördüncü Cemre (Cem Günen)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 1</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.	
121.	[Karagöz'ün Rüyası] ²⁹³	Şeytan Dolabı Yahut Karagöz'ün Cinciliği	Yazar Adı Yok, “Şeytan Dolabı Yahut Cinciliği”, Letâifi Hayal, İstanbul 1897(?)	1.Rüya, “Karagöz'ün Rüyası”, Şarkılı Kantolu Karagöz Oyunları, İhsan Rahim.
122.	[Kavun] [Rüya]	Bahçe Sefası	Sefer Mehmet, <i>Bahçe Sefası</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.	
123.	Kaymaklı Kadayıf	Karagöz ile Hacivat Müzikli Oyun 3 perde (2.perde)	Aktan, Bekir (haz.). <i>Karagöz ile Hacivat</i> , İskele Yayıncılık, İstanbul 2019.	
124.	Kedi Dondu	Karagöz'ün Hekimliği	Hayali Küçük Ali, İlhan Başgöz Özel Arşivi, (C. Kudret, Karagöz, C.II., s.506-511 naklen)	
125.	[Kelâm] ²⁹⁴	Karagöz'ün Evlenmesi	Ahmet Süleyman, <i>Karagöz'ün Evlenmesi</i> , Kitaphane-i Umumî”, Orhaniye Matbaası, İstanbul 1931.	
126.	[Kıbrıs Barış Harekâtı]	Karagöz 1974	Özakman, Mukadder, <i>Karagöz (Oyunlar) ve Çevreci Ortaoyunu</i> , Unima Türkiye Milli Merkezi Yayınları, Ankara 2012.	
127.	[Kızılay]	Kızılay Merhamet Çınarı	Cengiz Samsun	
128.	[Kim Doğurdu?]	Hamam Oyunu ²⁹⁵	Kúnos, Ignác, <i>Harom Karagöz-Jatek (Üç Karagöz Oyunu)</i> , Budapest 1886.	1.[Kim Doğurdu?], “Kayık Oyunu”, Proben VIII ²⁹⁶ 2. [Kim Doğurdu?], “Karagöz'ün (Şairliği) Şairlerle İmtihan Olması”, Hellmut Ritter C3 3.[Kim Doğurdu?], “Tahir ile Zühre”, Şarklı Kantolu Karagöz Oyunları 4.[Kim Doğurdu?], “Karagöz'ün Gelin Olması”, Karagöz Perdesi Külliyyatı Cüz 1, Hayali Memduh.

²⁹³ Bu oyundaki rüya muhaveresi konu itibarıyla diğer rüya muhaverelerinden farklıdır. Bu muhaverede Karagöz, diğer rüya muhaverelerinde olduğu gibi rüyasında gördüklerini gerçekmiş gibi anlatıp sonunda rüya olduğunu söylemez. Rüyasında başına gelenleri “rüyamda şunları gördüm” diyerek anlatır.

²⁹⁴ Bir konudan bahsetmeyen Karagöz ve Hacivat arasında geçen yanlış anlamaya dayalı konuşmalardan oluşan muhaverelere kelâm ismi verildi.

²⁹⁵ Çamaşır İpi isimli muhavere bu oyunda mukaddime bölümünde yer alır.

²⁹⁶ Proben VIII

				5.[Kim Doğurdu?], Yalova Sefası, Sefer Mehmet, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları 6. [Kim Doğurdu?], “Ham Hum Şaralop”, Günümüzün Diline ve Hayatına Uygun 5 Karagöz Oyunu 7.Babamı Doğurdum Muhaveresi, “Karagöz-Hacivat Muhavereleri”, Erol Aksoy. 8. [Kim Doğurdu?], “Karagöz’ün Muamması”, Toplu Oyunlar I, Yılmaz Onay.
129.	[Komisyon]	Karagöz Çöpçatan (Sibel Tomaç)	Oral, Ünver (haz.). <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları:3</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.	
130.	[Komşu]	Karagöz Hacivat İyi Komşu	Şener, Nuran(haz.), <i>Karagöz Hacivat İyi Komşu</i> . Duran Ofset, İstanbul 1967.	
131.	[Komşuluk]	Karagöz’ün Kavgacılığı (Ufuk Durmaz)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 2</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.	
132.	[Köfteci]	Karagöz 1984 Karagöz’ün Köftçiliği	Özakman, Mukadder, <i>Karagöz (Oyunlar) ve (Çevreci Ortaoyunu)</i> , Unima Türkiye Milli Merkezi Yayınları, Ankara 2012.	
133.	Kömürcü Develeri [Rüya]	Kanlı Nigâr Oyunu	Muhittin Sevilen (Hayali Küçük Ali), <i>Karagöz</i> , Millî Eğitim Bakanlığı, Devlet Kitapları, 1000 Temel Eser: 9, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969.	
134.	[Körebe]	Sahte Gelin Yahut Karagöz’ün Kocaya Varması Yahut Ters Evlenme	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele I</i> , Hannover 1924.	
135.	Külbasti		Hayali Memduh, “Külbasti Muhaveresi”, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, Bel Yz K 0062-05.	
136.	Lâkırdı	Karagöz’ün Aktör Olması yahut Komikliği (tarihsiz)	(C. Kudret, C.III, s.1227-1231’den naklen)	

137.	[Lisan]	Karagöz'ün Fotoğrafçılığı	Ümit, Nazlı M. (haz.), Hayal Yahut Karagöz'ün Son Perdesi ve Nev İcad Hayal Tiyatrosu, Libra Kitap, İstanbul 2020.	
138.	[Lisanımız]	Köy Muhtarı	Nalbantoğlu, Muhiddin, <i>Karagöz ile Hacivat Piyesler</i> , Hamle Yayınları, İstanbul 1999.	
139.	[Maç]	Maç Kaç Kaç?	Oğan, Münevver, <i>Maç Kaç Kaç? Karagöz ile Hacivat Oyunları</i> . Yeni Umut Yayınları, Ankara 2015.	
140.	Mal Çıkarma (Ara Muhavere)	Şairler, Tahmis (Karagöz'ün Kurukahveciliği)	Sefer Mehmet, <i>Şairler, Tahmis (Karagöz'ün Kurukahveciliği)</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.	1. Mal Çıkarma Ara Muhaveresi, Metin And, Boğaziçi Üniversitesi Halkbilimi Yıllığı, İstanbul 1975. (C. Kudret, Karagöz C.II, s. 698- 702'den naklen)
141.	Manici	Kanlı Kavak	Muhittin Sevilen (Hayali Küçük Ali), <i>Karagöz</i> , Millî Eğitim Bakanlığı, Devlet Kitapları, 1000 Temel Eser: 9, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969. (C. Kudret, <i>Karagöz CIII</i> , s. 1233-1238'den naklen)	1.Ramazan Davulcusu, "Karagöz ile Hacivat", Cem Atlı.
142.	Masana	Kütahya Oyunu	Radloff Wilhelm, Ignacz Kunos, <i>Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII</i> , Saim Sakaoğlu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998.	1.Masana, "Sahte Gelin Yahut Karagöz'ün Kocaya Varması Yahut Ters Evlenme", Hellmut Ritter, Karagös Türkische Schattenspiele I.
143.	[Meslek]	Timarhane	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele II</i> , Leipzig 1941.	1.[Meslek], Canbazlar Oyunu, Karagös Türkische Schattenspiele III.
144.	[Meyhane]	İş İştir (M. Mazhar Anacan)	<i>Karagöz Oyun Metinleri</i> , Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Özbek Matbaacılık, Ankara 1987.	

145.	Misafirlik ²⁹⁷	Çeşme Veyahut Kütahya	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele II</i> , Leipzig 1941.	1.[Misafirlik], “Salıncak Safası Tam Bir Hayal Oyunu”, Selim Nüzhet Gerçek
146.	[Muhabbet]	Oyuncu Seçmeleri (Sema İslim Utandı)	Oral, Ünver (haz.). <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları</i> : 2, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.	
147.	Mûsikî	Ters Evlenme	Radloff Wilhelm, Ignacz Kunos, <i>Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII</i> , Saim Sakaoğlu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998.	
148.	Mûsikî (Karagözcü Kâzım)		Oral, Ünver, <i>Karagöz-Hacivat Muhâvereleri</i> . Kitabevi Yayınları, İstanbul 2019. ²⁹⁸	
149.	[Mûsikî]	Bahçe Sefası	Sefer Mehmet, <i>Bahçe Sefası</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.	
150.	Nasihât	A'alık Oyunu	Radloff Wilhelm, Ignacz Kunos, <i>Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII</i> , Saim Sakaoğlu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998.	1.Nasihât Muhaveresi, “Muhavereler” Hayali Memduh, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı 2. Nasihat Muhaveresi, “Enver Ağa (Hain Kâhya)”, Hayali Memduh, Enver Ağa (Hain Kâhya), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı 3.Baba Öğüdü ²⁹⁹ , Karagöz ile Hacivat, Cem Atlı.
151.	[Nazire] (Beyit)	Orman	Ritter, Hellmut. <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> , Wiesbaden 1953.	1.[Nazire], “Karagöz’ün Kayıkçılığı, Kağıthane Âlemi”, Sefer Mehmet, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları. 2.[Nazire], Yalova Sefası, Sefer Mehmet, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.
152.	[Nezaket]	Karagöz’ün Berberliği	Aziz Nesin, <i>Üç Karagöz Oyunu</i> , Düşün Yayınevi, İstanbul 1967	

²⁹⁷ Ünver Oral’ın Karagöz-Hacivat Muhavereleri kitabında bu muhavereye “Misafirlik” adı verilmiştir. Aynı şekilde Halil İbrahim Şahin’in Karagöz ile Hacivat 100 Temel Eser isimli kitabında bu muhavereye “Çeşme” adı verilmiştir.

²⁹⁸Eser, Karagöz-Hacivat Muhavereleri isminde olsa da bu metinler için “müstakil muhavere metni” denilememektedir çünkü aslında bu muhavere oyunlarda yer almış bu kitapta oyunlarda yer alan muhavere derlemelerine yer verilmiştir.

²⁹⁹ Cem Atlı, Karagöz ile Hacivat isimli eserinde bu muhavereye Baba Öğüdü ismini vermiştir.

153.	[Nezaket]	Karagöz Deli	Okçugil, K. M. Vasıf, <i>Tefeyyüz Kütüphanesi Karagöz Kitapları Serisi</i> , Tefeyyüz Kütüphanesi, Nümune Matbaası, İstanbul 1933.
154.	Niçin?	Sakallı Gelin, Ters Evlenme, Karagöz'ün Gelin Olması	Sefer Mehmet, <i>Sakallı Gelin, Ters Evlenme, Karagöz'ün Gelin Olması</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.
155.	[Noel Baba]	Karagöz Noel Baba	Haluk Yüce
156.	[Nutuk]	Karagöz'ün Antrenörlüğü	Aziz Nesin, Üç Karagöz Oyunu, Nesin Yayınevi, İstanbul 2007. (İlk baskı 1969)
157.	[Obez Karagöz]	Tonton Amca (Tevfik Dinç)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 2</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.
158.	Orta direk	Karagöz 1984 Karagöz'ün Postacılığı	Özakman, Mukadder, <i>Karagöz (Oyunlar) ve (Çevreci Ortaoyunu)</i> , Unima Türkiye Milli Merkezi Yayınları, Ankara 2012.
159.	[Oyuncu]	Karagöz'ün Aktörlüğü (Gökhan Eraslan)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 1</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.
160.	[Ölü] [Rüya]	Cazular	Sefer Mehmet, <i>Cazular</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.
161.	Öp Elimi	Kanlı Nigâr	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele I</i> , Hannover 1924.
162.	Öp Hacivat'ın Elini]	Bir Karagöz Oyunu: Öp Hacivat'ın Elini	Oral, Ünver, <i>Bir Karagöz Oyunu: Öp Hacivat'ın Elini</i> . Çelikkilt Matbaası, İstanbul 1965.

163.	Öyle Denmez	Vuruşma Oyunu	Kúnos Ignác, <i>Harom Karagöz-Jatek (Üç Karagöz Oyunu)</i> , Budapest 1886.	1.Öyle Denmez, Proben VIII 2.Öyle Denmez, Karagöz'ün Ağalığı, Mustafa Rona 3. Öyle Denmez, "Karagöz Hacivat Kış Hazırlığı, Nuran Şener 4. Öyle Denmez, Hamam, Sefer Mehmet. 5.Ağalık ³⁰⁰ , "Karagöz ile Hacivat", Cem Atlı 6.İnşallah Muhaveresi ³⁰¹ , Karagöz-Hacivat Muhavereleri, Talat Dumanlı 7.Öyle Denmez, "Yalova Safası", Tuba Uludağ. 8. Ne Zaman Ne Denir?, "Karagöz ve Hacivat", Şeyma Gülbahar
164.	[Özlemek]	Sihirli Çamlık	Ercan Sönmez	
165.	[Özür]	Hacivat- Karagöz Hoşgörü (Yaşar Bayraktar)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 3</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.	
166.	[Palyaço]	Karagöz Palyaço Değil ki	Serkan Öztürk	
167.	[Panayır]	Tılsımlı Taş (Emel Dilsever)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 1</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.	
168.	Para Kesesi	Mandıra Safası	Muhittin Sevilen (Hayali Küçük Ali), <i>Karagöz</i> , Millî Eğitim Bakanlığı, Devlet Kitapları, 1000 Temel Eser: 9, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1969. (C Kudret, <i>Karagöz CIII</i> , s. 1243-1244'den naklen)	1.Para Kesesi, "Eski Bir Karagöz Faslı: Ödüllü ya da Karagöz'ün Pehlivanlığı", Metin And. 2.[Para Kesesi], "Hırsız Kim?", Feraye Şahin.
169.	[Piknik]	Ah Karagöz Vah Karagöz (Ali Okyar)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 2</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.	
170.	[Piyangolu Gazete]	Karagöz 1972	Özakman, Mukadder, <i>Karagöz (Oyunlar) ve (Çevreci Ortaoyunu)</i> , Unima Türkiye Milli Merkezi Yayınları, Ankara 2012.	

³⁰⁰ Cem Atlı, Karagöz ile Hacivat isimli eserinde bu muhavereye Ağalık ismini vermiştir.

³⁰¹ Talat Dumanlı, Ünver Oral'ın Karagöz-Hacivat Muhavereleri isimli eserinde yer alan bu muhavereye İnşallah Muhaveresi ismini vermiştir.

171.	[Ramazan]	Karagöz 1971	Özakman, Mukadder, <i>Karagöz (Oyunlar) ve (Çevreci Ortaoyunu)</i> , Unima Türkiye Milli Merkezi Yayınları, Ankara 2012.	
172.	[Röportaj] [Beyaz Cam]	Karagöz Trafikte	Köksal, Ülker, <i>Toplu Oyunları 5 Bir Diploma Töreni, Karagöz Trafikte</i> . Mitos-Boyut Tiyatro Yayınları. İstanbul 2010.	
173.	Rüya	Yalova Sefası	Sefer Mehmet, <i>Yalova Sefası</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.	
174.	Rüya ³⁰²	Hayâl İçinde Hayâl (Mehmet Akgüngör)	Oral, Ünver (haz.), <i>Dünden Bugüne Karagöz Oyunları</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.	
175.	Rüyâ	Ortaklar	Oral, Ünver (haz.) <i>Karagöz Oyunları-1- Kâr-ı Kadim</i> . Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.	
176.	Rüya (Süt Kardeş)	Ferhat ile Şirin	Sefer Mehmet, <i>Ferhat ile Şirin</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.	
177.	Sahte Hasta	Ferhat ile Şirin	Radloff Wilhelm, Ignacz Kunos, <i>Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII</i> , Saim Sakaoğlu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998.	1.Sahte Hasta, “Kırgınlar Yahut Abdal Kardeşler (Kırgınlar)”, <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> . 2.Sahte Hasta, “Sahte Hasta, Muhaveresi”, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Hayali Memduh, 3.Sahte Hasta, Karagöz Hacivat Romeo Juliet, Mahmut Hazım Kısakürek 4.Sahte Hasta ³⁰³ , “Çifte Cadılar”, Mustafa Rona. 5.Sahte Hasta, “Eski Bir Karagöz Faslı: Ödüllü ya da Karagöz’ün Pehlivanlığı”, Tiyatro Araştırmaları Dergisi, 2 (2), 1971, Metin And. 6. Hastalık, “Karagöz Hacivat Muhavereleri”, Ünver Oral (haz.)
178.	Sebze Sülalesi	Karagöz’ün Aşçılığı	Hayali Memduh, Gayret Kütüphanesi Necm-i İstiklal Matbaası, İstanbul 1922. (C. Kudret, <i>Karagöz C.I.</i> , s.105-106’dan naklen)	1.Sebze Sülalesi, “Karagöz’ün Şairlerle İmtihan Olması”, Hellmut Ritter, <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> .

³⁰² Mukaddime+ Muhavere

³⁰³ Bu muhavereye mukaddime ve muhavere bölümünde yer verilmiştir.

179.	[Seçim] ³⁰⁴ (Ara Muhavere)	Karagöz'ün Seçmenliği	<i>Günümüzün Diline ve Hayatına Uygun 5 Karagöz Oyunu</i> , Milliyet Kültür Kulübü Yayınları, İstanbul 1968.	
180.	[Minibüs Şoförlüğü]	Karagöz'ün Minibüs Fıslı	Hayrettin İvgin, Metin Özlen, <i>Eski ve Yeni Karagöz Oyun Metinleri</i> , Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.	
181.	[Sihirli Fare] Rüya]	Kayıp Çelebi (Şenay Paşa)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 1</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.	
182.	[Sinema] ³⁰⁵	Karagöz'ün Beyoğlu Sefası	Ümit, Nazlı M. (haz.), Hayal Yahut Karagöz'ün Son Perdesi ve Nev'îcad Hayal Tiyatrosu, Libra Kitap, İstanbul 2020.	1.[Sinema], Murgzar Bahçesi (Bahçe), Hellmut Ritter, Karagös Türkische Schattenspiele III.
183.	[Sinirli Karagöz]	Karagöz'ün Reklamcılığı (Alper Beşe)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları:3</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.	
184.	[Sismik Bir]	Karagöz 1976	Özakman, Mukadder, <i>Karagöz (Oyunlar) ve (Çevreci Ortaoyunu)</i> , Unima Türkiye Milli Merkezi Yayınları, Ankara 2012.	
185.	[Sofra]	Şairler, Tahmis (Karagöz'ün Kurukahveciliği)	Sefer Mehmet, <i>Şairler, Tahmis (Karagöz'ün Kurukahveciliği)</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.	
186.	[Su]	Karagöz ve Arkadaşım Ceviz ³⁰⁶	Samet Karadeniz	
187.	[Susuzluk]	Su	Oğan, Münevver, <i>Maç Kaç Kaç? Karagöz ile Hacivat Oyunları</i> . Yeni Umut Yayınları, Ankara 2015.	
188.	[Şairlik]	Kuş Gribi	Oğan, Münevver, <i>Maç Kaç Kaç? Karagöz ile Hacivat Oyunları</i> . Yeni Umut Yayınları, Ankara 2015.	
189.	[Şarkı]	Karagöz Şarkı Söylüyor	Atçakarlar, Nefise (haz.). <i>Karagöz ile Hacivat Anonim</i> . Timaş Yayınları, İstanbul 2017.	

³⁰⁴ Bu muhaverenin bir kısmı Ünver Oral'ın Karagöz-Hacivat Muhavereleri isimli kitabında Dil Yoklama Muhaveresi ismiyle yer almaktadır.

³⁰⁵ Bu metin diğer muhavere metinlerinden farklılık gösterir. Güldürü ön planda değildir. Karagöz, Hacivat'a başından geçen bir olayı anlatır. Hellmut Ritter'in Karagös Türkische Schattenspiele III isimli eserinde yer alan Murgzar Bahçe oyununda bu muhavere kısaltılmıştır.

³⁰⁶ Samet Karadeniz'in Tiyatro Tempo için yazdığı oyun metni

190.	[Şeytan] [Rüya]	İki Zalime Karılar, Canbazlar Kanlı Kavak	Sefer Mehmet, <i>İki Zalime Karılar, Canbazlar Kanlı Kavak</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.	
191.	[Şiddet]	Karagöz Robot (Habil İvgen)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları:3</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.	
192.	Şiir	Salıncak	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> , Wiesbaden 1953.	1.Şiir (Beyit), “Karagöz’ün Hamam Eğlencesi”, Hayali Küçük Ali, Karagöz Perde Külliyyatı. 2.Şiir, Karagöz’ün Yazıcılığı, Mustafa Rona. 3.Şiir, “Karagöz’ün Bakkallığı Oyunu”, Hayali Küçük Ali 4. [Beyit](Şiir), “Karagöz’ün Seçmenliği”, Günümüzün Diline ve Hayatına Uygun 5 Karagöz Oyunu, Aziz Nesin. 5.Orman ³⁰⁷ , Karagöz ile Hacivat, Cem Atlı.
193.	[Şiir]	Karagöz Bakkal	Atçakarlar, Nefise (haz.). <i>Karagöz ile Hacivat Anonim</i> . Timaş Yayınları, İstanbul 2017.	
194.	Şiirli Konuşma	Karagöz Turist Rehberi (Yücel İpek)	Oral, Ünver (haz.) <i>Karagöz Oyunları-3- Yeni</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.	
195.	[Tatlı]	Hamam Oyunu	Kúnos Ignácz, <i>Harom Karagöz-Jatek (Üç Karagöz Oyunu)</i> , Budapest 1886.	
196.	[Tayyare Bayramı]	Tayyare Safası (Hayali Küçük Ali)	Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, <i>Karagöz (iki mukaddeme ve yedi senaryoyu havidir.)</i> , Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1941.	
197.	[Tekerleme]	Karagöz Palas	Aziz Nesin (haz.) <i>Günümüün Diline ve Hayatına Uygun 5 Karagöz Oyunu</i> . Milliyet Kültür Kulübü Yayınları, İstanbul 1968.	1.[Tekerleme], “Leyla ile Mecnun”, Geleneksel Türk Tiyatrosu: Köylü ve Halk Tiyatrosu Geleneği, Metin And. 2.[Tekerleme], “Leyla ile Mecnun”, Hayrettin İvgin, Metin Özlen. 3.Leyla ile Mecnun ³⁰⁸ , “Karagöz ile Hacivat 100 Temel Eser”, Halil İbrahim Şahin. 4.Tekerleme, “Teknozede”, İshak 2.Tekgül. ³⁰⁹

³⁰⁷ Cem Atlı bu muhavereye Orman ismini vermiştir.

³⁰⁸ Halil İbrahim Şahin’in Karagöz ile Hacivat 100 Temel Eser kitabında bu başlık altında muhavereye yer verilmiştir.

³⁰⁹ 2.Tekgül, İshak, “Teknozede” Ünver Oral (haz.) *Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 3*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.

198.	[Televizyon]	Karagöz'ün Hastalığı (Seçkin Bayramoğlu)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları:3</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.	
199.	[Tencere]	Meyhane	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> , Wiesbaden 1953.	
200.	Ters Bekçi	Karagöz'ün Şairliği	İhsan Rahim, “Karagöz'ün Şairliği”, Şarkılı Kantolu Karagöz Kitabı, Hürriyet Matbaası, İstanbul (1325) 1909.	
201.	Tokat ³¹⁰	Karagöz Ahçıbaşı	Okçugil, K. M. Vasıf, <i>Tefeyyüz Kütüphanesi Karagöz Kitapları Serisi</i> , Tefeyyüz Kütüphanesi, Nümune Matbaası, İstanbul 1933.	
202.	Toto	Karagöz Totocu (Mehmet Akgüngör)	Oral, Ünver (haz.) <i>Karagöz Oyunları-2- Nev- İcâd</i> . Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.	
203.	Trafik ³¹¹	Karagöz Dondurmacı (Ünver Oral)	<i>Karagöz Oyun Metinleri</i> , Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Özbek Matbaacılık, Ankara 1987.	1.Karagöz ve Trafik, <i>Karagöz ve Trafik</i> , Ünver Oral.
204.	Tulum [Rüya]	Vuruşma Oyunu	Kúnos Ignác, <i>Harom Karagöz-Jatek (Üç Karagöz Oyunu)</i> , Budapest 1886.	
205.	[Tura]	Karagöz Deniz Bekçisi (Ali Nihat Yavşan)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 2</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.	
206.	Turşu	Timarhane Oyunu	Radloff Wilhelm, Ignacz Kunos, <i>Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stamme VIII</i> , Saim Sakaoğlu, Metin Ergun (haz.), TDK Yayınları, Ankara 1998.	1.Turşu, “Abdal Bekçi”, <i>Karagös Türkische Schattenspiel III</i> 2.Turşu, Karagöz'ün Yazıcılığı Yahut Dilenciliği, Şarkılı Kantolu Karagöz Oyunları. 3. Turşu, “Karagöz'ün Kağıthane Safâsı”, Karagöz Perde Külliyyatı Cumhuriyet Kitaphanesi, Hayali Küçük Ali. 4.Turşu, Sahte Miras Yedi Karagözün Ağalığı, Sefer Mehmet.
207.	[Türkçe]	Hacivat Karagöz Zaman Kuyusu	Ufuk Durmaz	

³¹⁰ Cevdet Kudret tarafından “Tokat” diye adlandırılan bu muhavereye Ünver Oral “Pat Çat” ismini vermiştir. (Karagöz Oyunları 1, Kâr-ı Kadim)

³¹¹ Karagöz'ün Dondurmacılığı isimli kitapta yer alan Karagöz'ün Dondurmacılığı oyununda bu muhavere aynı isim ve içerikle yer alır.

208.	Uçmak [Rüya]	Karagöz Yalova Safasında	Okçugil, K. M. Vasıf, <i>Tefeyyüz Kütüphanesi Karagöz Kitapları Serisi</i> , Tefeyyüz Kütüphanesi, Nümune Matbaası, İstanbul 1933.	1.Uçmak [Rüya], Yangın, Karagözün Bakkallığı”, Sefer Mehmet.
209.	[Varyemez]	Varyemez Aptiş	Oğan, Münevver, <i>Maç Kaç Kaç? Karagöz ile Hacivat Oyunları</i> , Yeni Umut Yayınları, Ankara 2015.	
210.	[Vergi İadesi]	Karagöz 1984 Karagöz’ün Vergi İadesi	Özakman, Mukadder, <i>Karagöz (Oyunlar) ve (Çevreci Ortaoyunu)</i> , Unima Türkiye Milli Merkezi Yayınları, Ankara 2012.	
211.	[Veteriner]	İyi Arkadaş (Gürşan Atik)	Oral, Ünver (haz.), <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 1</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.	
212.	Vuruşmalı Muhavere	Hamam	Sefer Mehmet, <i>Hamam</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.	
213.	Vuruşmalı Muhavere	Hayal İçinde Hayal, Karagöz’ün Sünnet Olması	Sefer Mehmet, <i>Hayal İçinde Hayal, Karagöz’ün Sünnet Olması</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.	
214.	Vuruşmalı Muhavere	Kayık	Ritter, Hellmut. <i>Karagös Türkische Schattenspiele II</i> , Leipzig 1941.	
215.	Vuruşmalı Muhavere	Salıncak	Ritter, Hellmut, <i>Karagös Türkische Schattenspiele III</i> , Wiesbaden 1953.	
216.	Yağlı Direk	Tahir ile Zühre	Sefer Mehmet, <i>Tahir ile Zühre</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları.	
217.	[Yalancı]	Hacivat’ın Şakası	Ercan Sönmez	
218.	Yardım	İyilik Eden İyilik Bulur (Hayali Küçük Ali)	Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, <i>Karagöz (iki mukaddeme ve yedi senaryoyu havidir.)</i> , Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1941.	
219.	[Yeni Dünya]	Cep Mep İnternet Mınternet	Oğan, Münevver, <i>Maç Kaç Kaç Karagöz ile Hacivat Oyunları</i> , Yeni Umut Yayınları, Ankara 2015.	
220.	[Yeni Karagöz]	Karagöz Siziniz (Vedat Yasin Akyüz)	Oral, Ünver (haz.). <i>Bilgilerle Günümüzden Karagöz Oyunları: 2</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.	
221.	[Yokluk]	Miras (Münir Canar)	<i>Karagöz Oyun Metinleri</i> , Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Özbek Matbaacılık, Ankara 1987.	
222.	Zenginlik	Karagöz 1980	Özakman, Mukadder, <i>Karagöz (Oyunlar) ve</i>	

	Karagöz'ün Bankerliği	(Çevreci Ortaoyunu), Unima Türkiye Milli Merkezi Yayınları, Ankara 2012.	
--	--------------------------	---	--

2. MÜSTAKİL MUHAVERELER TABLOSU*

Numara	Muhaverenin İsmi	Muhaverenin Yer Aldığı Eserin Künye Bilgisi
1.	23 Nisan Bayramı	Oral, Ünver, <i>Karagöz Televizyonda</i> , Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
2.	Ağaç Bayramı	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
3.	Ağaç Sevgisi	Oral, Ünver, <i>Karagöz ve Trafik Bilgecan</i> Yayınları, İstanbul 2009.
4.	Ağlamak Gülmesi	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
5.	Alfabeyi Sökmek	Kılıç, Haydar (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Anda Kitapçılık, Ankara 2017.
6.	Arka-daş	Uludağ, Tuba (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018.
7.	Bakkalcılık	Oral, Ünver, <i>Karagöz Futbolcu</i> , Nar Yayınları, İstanbul 2011.
8.	Balo	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
9.	Balon [Rüya]	Kılıç, Haydar (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Anda Kitapçılık, Ankara 2017.
10.	Bayram	Oral, Ünver, <i>Karagöz'ün Helikopteri</i> , Nar Yayınları, İstanbul 2011.
11.	Bayramlaşma Bayramı	<i>Karagöz ile Hacivat</i> , Mutena Yayıncılık, İstanbul 2017. ³¹²
12.	Belediye Başkanlığı	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
13.	Bilmece	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
14.	Bilmece Bildirmece	Oral, Ünver, <i>Karagöz Televizyonda</i> , Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
15.	Birbirinin İşini Küçümseme	Cengiz Samsun ³¹³
16.	Borç Korkusu	Akharman, Gülümser, <i>Hacivat'ın Öğüdü (Hacivat&Karagöz Serisi)</i> , Altın Bilgi Yayınları, İstanbul 2006.
17.	Boş Zaman	Oral, Ünver, <i>Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri</i> . Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
18.	Ceza-Meza	Kallimci, Hasan, <i>Karagöz ile Hacivat Çevre Hastalığı</i> , Hikmet Neşriyat, İstanbul 2006.
19.	Ciğer	Kılıç, Haydar (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Anda Kitapçılık, Ankara 2017.
20.	Çevre Hastalığı	Kallimci, Hasan, <i>Karagöz ile Hacivat Çevre Hastalığı</i> , Çevik Matbaacılık, İstanbul 2006.
21.	Çocuk Olsaydım	Kallimci, Hasan, <i>Karagöz ile Hacivat Çevre Hastalığı</i> , Hikmet Neşriyat, İstanbul 2006.
22.	Çocuklar	Oral, Ünver, <i>Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri</i> . Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
23.	Çöp Sevgisi	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
24.	Davul	<i>Karagöz ile Hacivat</i> , Mutena Yayıncılık, İstanbul 2017.
25.	Davul Bahşişi	<i>Karagöz ile Hacivat</i> , Mutena Yayıncılık, İstanbul 2017.

* “Müstakil Muhavereler Tablosu” içerisinde yer alan muhaverelerde, aynı isim verilen muhavereler birbirinden farklı muhaverelerdir.

³¹² Aynı eser Araf Yayınları tarafından da yayımlanmıştır. Her iki eserin de Ağaç Kitabevi Yayınlarına ait olduğu bilgisi yer almaktadır.

³¹³ Karagöz Sanatçısı, İstanbul

26.	Davulcu Manileri	Oral, Ünver, <i>Karagöz Televizyonda</i> , Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
27.	Demokrasi Gemisi	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
28.	Dengeli Beslenme	Oral, Ünver, <i>Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri</i> , Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
29.	Deprem	Kallimci, Hasan, <i>Karagöz ile Hacivat Çevre Hastalığı</i> , Hikmet Neşriyat, İstanbul 2006.
30.	Deprem	Batur, Suat (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2010.
31.	Devlet Desteği [Rüya]	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
32.	Dil Sorunu	Yazar Adı Yok, <i>Karagöz ile Hacivat</i> . Mutena Yayıncılık, İstanbul 2017.
33.	Dimyat'a Pirince Giderken	Uludağ, Tuba (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018.
34.	Diploma	Kılıç, Haydar (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Anda Kitapçılık, Ankara 2017.
35.	Diş Ağrısı	Batur, Suat (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2010.
36.	Diş Temizliği	Kılıç, Haydar (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Anda Kitapçılık, Ankara 2017.
37.	Dostlar Meclisi	Fırat, Mehmet (haz.), <i>Karagöz Hacivat</i> , Kıpata Yayınları, Ankara 2006.
38.	Eczane	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
39.	Geçim	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
40.	Gelin Tanışalım	Fırat, Mehmet H. (haz.), <i>Karagöz Hacivat</i> , Kıpata Yayınları, Ankara 2006.
41.	Gelinlik Dâmat	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
42.	Güfte Yarışması	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
43.	Gülmek	Oral, Ünver. <i>Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri</i> . Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
44.	Hacı Cav Cav	Fırat, Mehmet H. (haz.), <i>Karagöz Hacivat</i> , Kıpata Yayınları, Ankara 2006.
45.	Hacivat Bilmece Soruyor	Atçakarlar, Nefise (haz.). <i>Karagöz ile Hacivat Anonim</i> . Timaş Yayınları, İstanbul 2017.
46.	Hacivat'ın Bilgi Dağarcığı	Akharman, Gülümser, <i>Hacivat'ın Öğüdü (Hacivat&Karagöz Serisi)</i> , Altın Bilgi Yayınları, İstanbul 2006.
47.	Hacivat'ın Görgü Kuralı	Akharman, Gülümser, <i>Hacivat'ın Öğüdü (Hacivat&Karagöz Serisi)</i> , Altın Bilgi Yayınları, İstanbul 2006.
48.	Hacivat'ın Öğüdü	Akharman, Gülümser, <i>Hacivat'ın Öğüdü (Hacivat&Karagöz Serisi)</i> , Altın Bilgi Yayınları, İstanbul 2006.
49.	Hak-Hukuk İşi	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
50.	Hasbihâl	Uludağ, Tuba (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018.
51.	Hastalık	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
52.	Hastalık	Akharman, Gülümser, <i>Hacivat'ın Öğüdü (Hacivat&Karagöz Serisi)</i> , Altın Bilgi Yayınları, İstanbul 2006.
53.	Hava Kirliliği	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.

54.	Havadan Sudan	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
55.	Hayvanat Bahçesi	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
56.	Her Şeyi Kim Bilir?	Fırat, Mehmet H. (haz.), <i>Karagöz Hacivat</i> , Kapat Yayınları, Ankara 2006.
57.	İftar	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
58.	İftar	Kılıç, Haydar, <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Anda Kitapçılık, Ankara 2017.
59.	İftar Bilmececi	Yazar Adı Yok, <i>Karagöz ile Hacivat</i> . Mutena Yayıncılık, İstanbul 2017.
60.	İftar Dâvetsizi	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
61.	İlaç	Oral, Ünver, <i>Karagöz'ün Helikopteri</i> . Nar Yayınları, İstanbul 2011.
62.	İş	Kılıç, Haydar (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Anda Kitapçılık, Ankara 2017.
63.	İş Arama	Oral, Ünver, <i>Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri</i> , Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
64.	İş Bulma	Oral, Ünver, <i>Karagöz-Hacivat Muhâvereleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2019.
65.	İş Muhaveresi (Nevzat Çiftçi)	Oral, Ünver, <i>Karagöz Hacivat Muhâvereleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2019.
66.	Kaçış	Oral, Ünver, <i>Karagöz'ün Helikopteri</i> , Nar Yayınları, İstanbul 2011.
67.	Kafa Çalıştırmak	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
68.	Kaldırım	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
69.	Kalite	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
70.	Kapıcılık	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
71.	Karagöz Geç Kalınca	Akharman, Gülümser, <i>Hacivat'ın Öğüdü</i> (Hacivat&Karagöz Serisi), Altın Bilgi Yayınları, İstanbul 2006.
72.	Karagöz- Hacivat Konuşmaları	Gülbahar, Şeyma (der.), <i>Karagöz ve Hacivat [Hacivat ile Karagöz iç kapak]</i> , Ares Kitap Yayıncılık, İstanbul 2009.
73.	Karagöz ile Hacivat Öğrencilerle	Kallimci, Hasan, <i>Karagöz ile Hacivat Çevre Hastalığı</i> , Hikmet Neşriyat, İstanbul 2006.
74.	Karagöz İş Arıyor	Kallimci, Hasan, <i>Karagöz ile Hacivat Çevre Hastalığı</i> , Hikmet Neşriyat, İstanbul 2006.
75.	Karagöz Televizyonda	Oral, Ünver, <i>Karagöz Televizyonda</i> , Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
76.	Karagöz'ün Dadılığı	Oral, Ünver, <i>Karagöz Hayal Perdesi Tarihi, Sanatı, Tekniği, Oyun Metni (9,15Yaş)</i> Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2020.
77.	Karagöz'ün Dedeliği	Bektaş, Ekrem, <i>Yeni Karagöz-2</i> , Erkam Yayınları Gençlik Serisi 20, İstanbul 1996.
78.	Karagöz'ün İmtihanı	Oral, Ünver, <i>Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri</i> , Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
79.	Karagöz'ün Oburluğu	Kallimci, Hasan, <i>Karagöz ile Hacivat Çevre Hastalığı</i> , Hikmet Neşriyat, İstanbul 2006.
80.	Karagöz'ün Rüyası	Kallimci, Hasan, <i>Karagöz ile Hacivat Çevre Hastalığı</i> , Hikmet Neşriyat, İstanbul 2006.
81.	Karagöz'ün Telefonu	Kallimci, Hasan, <i>Karagöz ile Hacivat Çevre Hastalığı</i> , Hikmet Neşriyat, İstanbul 2006.
82.	Katil Kim	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.

83.	Kelime Oyunu Muhaveresi (Ünver Oral)	Oral, Ünver, <i>Karagöz Hacivat Muhâvereleri</i> . Kitabevi Yayınları, İstanbul 2019.
84.	Kırmızı Dur-Yeşil Geç	Kallımcı, Hasan, <i>Karagöz ile Hacivat Çevre Hastalığı</i> , Hikmet Neşriyat, İstanbul 2006.
85.	Komşu Öldü Muhaveresi	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
86.	Konuşuyoruz Ama Nece Konuşuyoruz?..	Uludağ, Tuba (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018.
87.	Kömür	Oral, Ünver, <i>Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri</i> , Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
88.	Kömür Satışı	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
89.	Körebe	Batur, Suat (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2010.
90.	Körüklü Otobüs	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
91.	Kurbanlık Koç	Berrak, Aslı (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Parıltı Yayıncılık, İstanbul 2006.
92.	Kuş Sütü Eksik	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
93.	Kültür	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
94.	Lâhmacun	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
95.	Matematik	Kılıç, Haydar (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Anda Kitapçılık, Ankara 2017.
96.	Mavikart Mucizesi	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
97.	Mektubun Sahibi	Oral, Ünver, <i>Karagöz ve Trafik</i> , Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
98.	Mektup	Oral, Ünver, <i>Karagöz Futbolcu</i> , Nar Yayınları, İstanbul 2011.
99.	Mektup ³¹⁴	<i>Karagöz ile Hacivat</i> , Mutena Yayıncılık, İstanbul 2017.
100.	Mektup Kimden	Kılıç, Haydar (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Anda Kitapçılık, Ankara 2017.
101.	Mısır Tarlası [Rüya]	Atçakarlar, Nefise (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat Anonim</i> , Timaş Yayınları, İstanbul 2017.
102.	Miras	Oral, Ünver, <i>Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri</i> , Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
103.	Misafir	Kılıç, Haydar (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Anda Kitapçılık, Ankara 2017.
104.	Modern Matematik	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
105.	Muhtarlık Hayalleri	Fırat, Mehmet H. (haz.), <i>Karagöz Hacivat</i> , Kıpaz Yayınları, Ankara 2006.
106.	Muhtarlık Yarışı	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
107.	Nisan Bir	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
108.	Nüfus Planlaması	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
109.	Okul	Oral, Ünver, <i>Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri</i> , Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
110.	Okur Yazarlık	Akharman, Gülümser, <i>Hacivat'ın Öğüdü (Hacivat&Karagöz Serisi)</i> , Altın Bilgi Yayınları, İstanbul 2006.

³¹⁴ Eserde Mühür ismiyle yer alan metin Mektup isimli metinle içerik olarak aynıdır.

111.	Ortadirek	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
112.	Ortadirek Partisi	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
113.	Ödül	Cengiz Samsun
114.	Pazar Çantası	Kılıç, Haydar (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Anda Kitapçılık, Ankara 2017.
115.	Pazar Yeri	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
116.	Petrol	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
117.	Piknik	Akharman, Gülümser, <i>Hacivat'ın Öğüdü (Hacivat&Karagöz Serisi)</i> , Altın Bilgi Yayınları, İstanbul 2006.
118.	Piyango	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
119.	Play- Back'li Televizyon	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
120.	Ramazan Bayramı	Oral, Ünver, <i>Karagöz Televizyonda</i> , Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
121.	Ramazan Bitti	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
122.	Ramazan Davulcusu	Akharman, Gülümser, <i>Hacivat'ın Öğüdü (Hacivat&Karagöz Serisi)</i> , Altın Bilgi Yayınları, İstanbul 2006.
123.	Ramazan Geldi	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
124.	Ramazan Geldi	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
125.	Rastgele Hacivat	Kallimci, Hasan, <i>Karagöz ile Hacivat Çevre Hastalığı</i> , Hikmet Neşriyat, İstanbul 2006.
126.	Resim Ressamı	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
127.	Rüya	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
128.	Rüya	Kılıç, Haydar (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Anda Kitapçılık, Ankara 2017.
129.	Rüyadaki İftar	Oral, Ünver, <i>Karagöz Televizyonda</i> , Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
130.	Sabah Temizliği	Oral, Ünver, <i>Karagöz Televizyonda</i> , Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
131.	Seçim	<i>Karagöz ile Hacivat</i> , Mutena Yayıncılık, İstanbul 2017.
132.	Sır Makine	Uludağ, Tuba (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018.
133.	Sigara	Oral, Ünver, <i>Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri</i> , Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
134.	Sigaranın Faydaları	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
135.	Soba Töreni	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
136.	Sohbet Muhaveresi (Halil İbrahim İzmit)	Oral, Ünver, <i>Karagöz-Hacivat Muhâvereleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2019.
137.	Soydaş'a Yardım	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
138.	Spor	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
139.	Spor- Toto Muhaveresi	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.

140.	Spor-Toto	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
141.	Süper Market	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
142.	Şeftali	Oral, Ünver, <i>Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri</i> , Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
143.	Tekerleme Muhaveresi (Metin Özlen)	Oral, Ünver, <i>Karagöz-Hacivat Muhâvereleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2019.
144.	Telefon	Oral, Ünver, <i>Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri</i> , Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
145.	Telefon	<i>Karagöz ile Hacivat</i> , Mutena Yayıncılık, İstanbul 2017.
146.	Temizliğin Böylesi	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
147.	Trafik	Oral, Ünver, <i>Karagöz Futbolcu</i> , Nar Yayınları, İstanbul 2011.
148.	Trafik	Kılıç, Haydar (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Anda Kitapçılık, Ankara 2017.
149.	Trafik Kazası	Oral, Ünver, <i>Karagöz Televizyonda</i> , Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
150.	Turistik İş	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
151.	Tuvalet	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
152.	TV Söyleşisi Muhaveresi (Ülker Köksal)	Oral, Ünver, <i>Karagöz-Hacivat Muhâvereleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2019.
153.	Uçak	Oral, Ünver, <i>Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri</i> , Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
154.	Uyku	Oral, Ünver, <i>Karagöz'ün Helikopteri</i> , Nar Yayınları, İstanbul 2011.
155.	Vur Davula	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
156.	Vücudumuz	Oral, Ünver, <i>Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri</i> , Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.
157.	Yabancı Dil	Kılıç, Haydar (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Anda Kitapçılık, Ankara 2017.
158.	Yabancı Dil	<i>Karagöz ile Hacivat</i> , Mutena Yayıncılık, İstanbul 2017.
159.	Yabancı Sermâye	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
160.	Yanıltmaca	Batur, Suat (haz.), <i>Karagöz ile Hacivat</i> , Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2010.
161.	Yarın Bayram	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
162.	Yarışma Muhaveresi (Nail Tan)	Oral, Ünver, <i>Karagöz-Hacivat Muhâvereleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2019.
163.	Yasak Reklâm	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
164.	Yaşasın Park	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
165.	Yeni Dans	Oral, Ünver, <i>Günümüzden Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
166.	Yeni İş Muhaveresi (Ünver Oral)	Oral, Ünver, <i>Karagöz-Hacivat Muhâvereleri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2019.
167.	Yeni Yıl	Oral, Ünver, <i>Karagöz ile Hacivat Söyleşmeleri</i> , Bilgecan Yayınları, İstanbul 2009.

SÖZLÜK

-A-

Ak sülümen: Cıva ile klorun birleşmesinden meydana gelen çok zehirli beyaz toz, sülümen, süblime.

Arşın: Yaklaşık 68 santimetreye eşit olan uzunluk ölçüsü.

Aşinalık (Aşnalık): Birbirini bilme, tanıma, tanışıklık.

Âyine: Ayna. Kendisine tecelli ve aksedeni gösteren veya bildiren şey.

-B-

Bâde-nüş: Şarap içen (kimse)

Basma: Gazete, dergi, kitap vb. bası ile hazırlanmış yazılı şeyler, matbua. Üzerinde bası ile yapılmış renkli biçimler bulunan pamuklu kumaş.

Bedesten: Kumaş, mücevher vb. değerli eşyaların alınıp satıldığı kapalı tarihî çarşı.

Bendeniz: Alçak gönüllülikle tekil birinci kişi adılı, “ben” yerine ve “köleniz” anlamlarında kullanılır.

Bergüzâr: Yadigâr olarak verilen şey, hediye, armağan.

-C-

Cam Macunu: Camı yuvasına tutturmak ve yalıtkanlık sağlamak amacı ile kullanılan bezir yağı ve üstübeç karışımı.

Cascavlak: 1. Çırçıplak. 2. (Baş ve yüz için) Saçsız, sakalsız, bıyıksız.

Cazu: Gölge oyununda daha çok büyü gücüyle olağandışı işler yapan, oyuna gerçeküstü bir hava getiren tasvir. Çoğu kez yaşlı, arada sırada da genç bir kadındır. Ancak bunlar arasında insan görünümünden çok değişik olanlar da vardır. Bunlar hep kötülük yaparlar, onları kızdıranı çarparlar.

Cemî: Bütün, hep, cümle.

-Ç-

Çakşır: Paça bölümü diz üstünde veya diz altında kalan bir tür erkek şalvarı.

Çeki: 1. Odun, taş, kireç gibi şeyleri tartmakta kullanılan 250 kiloluk ağırlık ölçüsü. 2. Birine 250 kiloluk (eskiden 4 kantarlık) bir çeki taşı, diğerine ölçülecek mal konan, iki tablalı bir sıruk ve bu sıruğun asılı bulunduğu üç ayaklı sehpadan ibâret tartı âleti.

Çerge: 1. İki direkli hafif çadır. 2. Çingene çadırı.

Çeyrek: Bir şeyin birbiriyle aynı ölçüde olan dört parçasından her biri, dörtte bir. 2. Eskiden yirmi kuruşluk gümüş mecdiyenin dörtte biri değerindeki para, beş kuruş.

-D-

Devran: Dünya, kader, zaman, çağ.

Dirhem: 1. Okkanın dört yüzde birine eşit olan, 3207 gramlık eski bir ağırlık ölçüsü. 2. Bir tür gümüş para.

Dolap: 1. İçine eşya, giyecek ve öteberi konmak üzere yapılmış raflı, çekmeceli, kapaklı mobilya veya duvara oyulmuş raflı, kapaklı göz. 2. Dönerek iş gören çark, çıkırık. 3. İçine binilen büyük meydan oyuncağı, dönme dolap.

Dönüm: 1. Dönmek işi, dönme. 2. Eni ve boyu 40 arşın olan arazi ölçüsü. (40x40=1600 arşın² = 918,6 – 919,3 m²) [Son toprak kanunu ile Türkiye’de bir dönüm 1000 m² kabul edilmiştir]

-E-

Enflasyon: 1. Para şişkinliği. 2. Gereğinden fazla artış, şişkinlik.

Efkâr: Endişe, tasa, kaygı, üzüntü, keder

-F-

Familya: Aile.

Ferace: 1. Kadınların sokakta giydikleri, mantoya benzer, arkası bol, yakasız, çoğu kez eteklere kadar uzanan üst giysisi. 2. Dervişlerin giydiği bol bir tür hırka.

Fersah: 3 millik uzaklık ölçüsü. [Yaklaşık 5 kilometre olup kullanıldığı yere ve zamana göre uzunluğu değişmiştir]

Fistan: Çeşitli biçimde kırmalı ve süslü kadın entarisi.

Francala: İyi nitelikli undan yapılan ince, uzun ekmek.

Fukara: Fakirler, yoksullar; fakir, yoksul [Türkçede daha çok tekil anlamında kullanılır]

-G-

Gevrek: 1. Kolay kırılıp ufalanan. 2. (Ses ve kahkaha için) Canlı, şen, şakrak. 3. Kıtır kıtır yenen bir çeşit kuru çörek.

Germ: 1. Sıcak. 2. Çabuk ve süratli.

-H-

Hafifmeşrep: 1. Hoppa. 2. Oynak. 3. Serbest tavırlı.

Hâk-i pay: Ayağının tozu.

Hilâl-i Ahmer: Kızılay.

Hurdahaş: Paramparça, kırık dökük, iler tutar yeri kalmamış.

-İ-

İnç: Uzunluğu 2,54 santimetre olan İngiliz uzunluk ölçü birimi, parmak, pus.

İşret: İçki içme, içki.

İdgâh: Bayram yeri.

-K-

Kantar: Yatay kısmı üstüne konan büyük ağırlıkları tartmakta kullanılan tartı âleti. 2. 44 okka (56,449 kg'lık) ağırlık birimi [Yerine göre değişir]

Kâr-ı kadim: Eski zaman işi.

Kazanyağlısı: Özellikle Ramazan ve kandillerde yapılan bir çeşit simit.

Kazaz: Ham ipeği iplik ve ibrişim durumuna getiren kimse.

Kıptî: Çingene.

Kilo: Kilogram sözünün kısaltılmış şekli, 1000 gram.

Köftehor: Sevgiyle karışık bir azarlama sözü.

Kupa Arabası: Üstü kapalı binek arabası.

Kuruş: Liranın yüzde biri değerinde Türk parası.

-L-

Lampasa: Uzun ve yırtmaçlı bir tür etek.

Lodoslamak: 1. Lodos esmeye başlamak. 2. Rüzgâr lodosa çevirmek.

Lüpçülük: 1. Lüpçü olma durumu. 2. Bedavacılık.

-M-

Mangiz: Para (Argo)

Maval okumak: Yalan söylemek, kandırmaya çalışmak, bir kimseyi uydurma, mânâsız ve can sıkıcı sözlerle oyalamak (Argo)

Mendebur: Uğursuz, pis, murdar, menhus.

Metelik: 1. Çeyrek kuruş, on para değerinde demir para. 2. Çok az para (mecaz)

Metro: Büyükşehirlerde semtler arasında işleyen yer altı demir yolu hattı.

Mendebur: Sümsük, sünepe, pis, iğrenç.

Mevrus: (Mal, mülk, servet için) Miras kalmış, veraset yoluyla edinilmiş.

Mil: 1. Selin sürükleyip getirdiği çok küçük taneli çamurlaşmış kum ve toprak karışımı.
2. Uzunluğu ülkeden ülkeye değişen bir uzaklık ölçüsü birimi: Her yanı birer mil ve duvarının yüksekliği on iki arşındır.

Mürur: Geçme, geçip giden zaman.

-N-

Natur: Kadınlar hamamında hizmet eden kadın.

-O-

Okka: 1,282 kilogram veya 400 dirhemlik ağırlık ölçüsü birimi, kıyye.

-P-

Pazen: Dokuması kalın, sık ve yumuşak, bir tür pamuklu bez.

Peş: Elbiselerin belden aşağı kısmına daha zengin bir genişlik sağlamak için dikiş yerlerine eklenen üçgen parça.

Peştamal: 1. Hamamda örtünmek için kullanılan ince dokuma. 2. İş yaparken bele bağlanan uzun, geniş dokuma. 3. Başa ve omuzlara örtülen dokuma.

-R-

Redingot: Bele oturan, arkası yırtmaçlı, etekleri bol ve uzun, çift sıra düğmeli resmî erkek ceketi.

Rosto: Haşlandıktan sonra veya haşlanmadan fırında kızartılan ve dilim dilim kesilerek garnitürle yenen et yemeği.

-S-

Sedefkâr: Kapı, dolap kapağı, rahle, minber gibi ince marangozluk işlerini sedef, fildişi, kemik, bağa, abanoz vb. ile süsleyen sanatkâr.

Sini: Üzerinde yemek de yenilebilen, yuvarlak, bakır veya pirinçten büyük tepsi.

Softa: 1. Medrese öğrencisi. 2. İlmiyeden olanları aşağılamak amacıyla verilen ad.

Supla: Yemek tabağının altına konan daha büyük tabak. Fransızcada tabak altı anlamına gelmektedir.

Sûret: 1. Sözün ilk bakışta gördüğü şey, dış görünüş, şekil, biçim. 2. Resim, tasvir

-T-

Tabaka: Cepte taşınan sigara veya tütün kutusu.

Tahlis: Kurtarma, kurtarılma.

Tahmis: Kahvenin kavrulup dövülerek veya çekilerek satıldığı yer, kuru kahveci.

Tayyare: Uçak.

Tellal: Bir malın satışının yapılacağını veya herhangi bir şeyi halka bildirmek için çarşı pazar gibi kalabalık yerlerde yüksek sesle bağırarak görevli kimse.

Tükenmez Şerbeti: Kabaca yapımı, meyvelerin su içerisine atılıp bekletilmesi ile elde edilen bir tür içecektir. Bir süre bekleme işleminden sonra meyveler özünü suya bırakırlar ve oluşan su parfümsü kokulara sahip tatlı bir su hâline gelir. İçildikçe içine su eklenip bu hâlde aylarca tüketildiğinden adı “tükenmez içeceği” olarak anılmıştır.

-U-

Uç baba torik: Alay, aşağılama ve küçümseme ifade eder.

Uşak: Erkek hizmetçi.

Uvertür: Opera vb. büyük eserlerde giriş olarak bestelenmiş parça.

-Y-

Yapışkan Otu: Isırgangiller familyasından, ılıman bölgelerde, duvar üstlerinde ve diplerinde yetişen, çiçekleri küçük kümeler hâlinde, idrar söktürücü, kansızlığı giderici, göğsü yumuşatıcı, dizanteri ve şeker hastalığına faydalı hassalar taşıyan yapışkan yapraklı otsu bitki.

Yelloz: Ahlaksız, hafifmeşrep, şıllık kadın.

-Z-

Zerde: Düğünlerde pilâvla beraber ikram edilmesi âdet hâline gelmiş olan, safranla koku ve renk verilmiş şekerli pirinç tatlısı.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Medine DEMİR
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	